

**T.C.
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
THE COUNCIL OF HIGHER EDUCATION**

**ULUSLARARASI
YÜKSEKÖĞRETİM KONFERANSI**

**INTERNATIONAL CONFERENCE
ON HIGHER EDUCATION**

**14-15 KASIM 2005
14-15 NOVEMBER 2005
ANKARA-TURKEY**

**T.C.
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
THE COUNCIL OF HIGHER EDUCATION**

**ULUSLARARASI
YÜKSEKÖĞRETİM KONFERANSI**

**INTERNATIONAL CONFERENCE
ON HIGHER EDUCATION**

**14-15 KASIM 2005
14-15 NOVEMBER 2005
ANKARA-TURKEY**

Yayını Hazırlayan

Yükseköğretim Kurulu
(Published by the Council of Higher Education)

2007/2

*Konferans sunuşlarının deşifre, çeviri ve
düzeltmeleri Yükseköğretim Kurulu
AB ve Uluslararası İlişkiler Birimi (ABUİB)
uzmanları tarafından yapılmıştır.
(The conference proceedings have been tran-
scribed and edited by the experts of the EU and
International Relations Unit of the Council of
Higher Education.)*

Tasarım (Design)

Onur Dursun

Baskı Adeti (Copy)

2000

ISBN

978-975-7912-33-0

Basım (Printed by)

Meteksan A.Ş, Beytepe No: 3
06530 Bilkent / ANKARA
Tel: 0 312 266 44 10
Faks: 0 312 266 41 50

**ULUSLARARASI
YÜKSEKÖĞRETİM KONGRESİ**

İÇİNDEKİLER

Önsöz	9
<i>Prof. Dr. Erdoğan TEZİÇ</i>	
Avrupa Yükseköğretim Alanının Mevcut Durumu.....	15
<i>Prof. Dr. Germain DONDELİNGER</i>	
Lizbon Tanıma Sözleşmesi.....	21
<i>Prof. Dr. Andrejs RAUHVARGERS</i>	
Nitelikler Çerçevesi.....	29
<i>Dr. Mogens BERG</i>	
Avrupa'da Kalite Güvencesi.....	35
<i>Ko SCHEELE</i>	
Yükseköğrenim-Ekonomi İlişkisi.....	41
<i>Dr. Jamil SALMI</i>	
Türk Yükseköğretim Sisteminin Dışarıdan Bir Göz Tarafından Değerlendirilmesi.....	53
<i>Quentin THOMPSON</i>	
İdari Özerklik.....	67
<i>Prof. Dr. Turgut TAN</i>	
Üniversitelerde Mali Özerklik ve Sorumluluk.....	75
<i>Prof. Dr. Ömer Faruk BATIREL</i>	
Üniversite Giriş Sistemi.....	79
<i>Prof. Dr. Ünal YARIMAĞAN</i>	
Üniversiteye Giriş Sistemi.....	86
<i>Prof. Dr. Ali BAYKAL</i>	
Doktora Çalışmaları, Yükseköğretim ve Araştırma.....	99
<i>Prof. Dr. Attila AŞKAR</i>	
Yükseköğretimde Araştırma ve İnovasyon.....	113
<i>Doç. Dr. Cemil ARIKAN</i>	
Almanya'nın Yükseköğretim Alanındaki Deneyimleri.....	121
<i>Prof. Dr. Peter GAEHTGENS</i>	

Hollanda'da Yükseköğretim Alanındaki Son Gelişmeler.....	129
<i>Dr. Marlies LEEGWATER</i>	
Japon Yükseköğretim Politikası.....	136
<i>Dr. Sachi HATAKENAKA</i>	
Amerikan Yükseköğretim Politikası.....	144
<i>Maureen MCLAUGHLIN</i>	
OECD Ülkelerinde Yükseköğretimdeki Gelişmeler.....	155
<i>Richard YELLAND</i>	
Uluslararası Bir Bakış Açısıyla Yükseköğretim ve Araştırma.....	164
<i>Dr. Sachi HATAKENAKA</i>	
Genel Değerlendirme Konuşması.....	175
<i>Prof. Dr. İlhan TEKELİ</i>	
Genel Değerlendirme Konuşması.....	184
<i>Quentin THOMPSON</i>	
EK:	
<i>Konferans Programı.....</i>	193

AÇIŞ KONUŞMALARI

ÖNSÖZ*

Prof. Dr. Erdoğan TEZİÇ**

Saygıdeğer konuklar, değerli meslektaşlarım ve değerli basın mensupları.

Yükseköğretim Kurulu tarafından düzenlenen konferansa hoşgeldiniz diyor hepimizi saygı, sevgi ile selamlamak istiyorum.

Saygıdeğer katılımcılar, ilköğretimden yükseköğretime kadar tüm basamakları ile eğitim-öğretim, her ülke için elbette büyük önem taşımaktadır. Ancak Türkiye gibi büyük bir genç nüfusa sahip ülkeler için bu önem daha da artmaktadır. Ülkemiz, genç nüfusa sahip olma açısından, son derece zengin ve şanslı bir ülkedir. 2003 yılında yapılan bir araştırmanın 2005 yılı için ortaya koyduğu öngörü son derece çarpıcıdır. İlgili araştırmaya göre, 3 - 25 yaş arası grup, diğer bir ifade ile ülkemizde okul öncesi ile yükseköğretime kadar eğitim öğretimin her kademesini kapsayan çağ nüfusu, toplam nüfusumuzun %43'ünü oluşturmaktadır. 3 - 25 yaş grubunda bu sayı ise, toplam nüfusumuzda 30 milyon 789 bindir. Bugün yükseköğretimdeki öğrenci sayımız, açıköğretim dahil yaklaşık 2 milyon 200 bindir. Türkiye, yükseköğretim talebini karşılayabilmek için özellikle son 20 yılda büyük bir atılım içine girmiştir. Bu zaman diliminde üniversite sayısının 19'dan 77'ye çıkması, daha önce üç büyük kentte toplanan üniversitelerin tüm yurda yayılması, bu atılımın kayda değer göstergeleridir. Bu gelişmede, Türk eğitim tarihine 24 yıl önce giren Yükseköğretim Kurulu'nun önemli bir katkısı olmuştur.

Türkiye'de merkeziyetçi yapısı nedeni ile eleştirilen Yükseköğretim Kurulu nedir? Yükseköğretim Kurulu; özerkliğe ve kamu tüzel kişiliğine sahip anayasal bir kuruluştur. Yükseköğretim Kurulunun temel işlevi tüm yükseköğretimi düzenlemek ve yükseköğretim kurumlarının faaliyetlerine yön vermektir. Yükseköğretim Kurulu, kurulduğu günden beri bu hedeflerine ulaşmada ne kadar başarılı olmuştur? Bu soruyu yanıtlayabilmek için, son 20 yılda araştırma alanında kaydedilen başarının ve üniversitelerimizin öteki alanlarda ulaştığı yerin belirlenmesi gerekmektedir. Şu kadarını söyleyeyim, Türkiye son 20 yılda araştırma faaliyetlerinin en önemli ölçütü olan yayın sayısı bakımından 50. sıralardan, bugün itibari ile 20. sıralara kadar yükselmiştir. Son 10 yılda yayın sayısındaki artış hızı, Güney Kore'den sonra 2. sıraya kadar çıkmıştır.

Şu gerçeğin bilinmesinde yarar görüyorum: Özellikle son 60 yıldır, Türkiye'de siyasi iradenin yükseköğretime müdahalesi genellikle olumsuz sonuçlara yol açmıştır. Bu anlamda Yükseköğretim Kurulu, siyasi iradenin Türk yükseköğretimine müdahalesini engelleyebilme hukuki imkanlarına sahip bir anayasal kurumdur. Bunun altını çizmek istiyorum. Ancak şu gerçekler de önümüzde bulunmaktadır. Tüm dünyada olduğu gibi Türk yükseköğretiminin de önemli sorunları bulunmaktadır. Yalnızca yaşanan güncel sorunlar bağlamında değil, bir bütünlük içerisinde, Türk yükseköğretiminin tüm yönleri ile gözden geçirilmesi gerekmektedir. Bu gereklilik, yükseköğretim sistemimizin yapılanma kusurundan çok, işin doğasından kaynaklanmaktadır. Çünkü eğitim-öğretim, her ülkede olduğu gibi çok dinamik bir yapıdadır. Bu durum elbette gelişmeyi, değişimi ve kabuk değiştirmeyi zorunlu kılmaktadır. Bu amaçla biz, Yükseköğretim

* 14-15 Kasım 2005, Uluslararası Yükseköğretim Konferansı, "Hoşgeldiniz Konuşması"

** Yükseköğretim Kurulu Başkanı

Kurulu bünyesinde, geçtiğimiz Mart ayında **Stratejik Gelişme Komisyonu** adı altında bir çalışma grubu oluşturduk. Benim başkanlığında altı arkadaşımın yer aldığı çalışma grubu, hemen çalışmalarına başladı. Bu toplantı, grubumuzun çalışmalarının ilk ürünü. Çalışmalarımızda, Türk yükseköğretim yapısını, sorunlarını ve performansını ya da başarısını ele almak istiyoruz. Dünyada üniversitelerin nasıl yapılandığını, kendini nasıl yenilediğini ve bizim üniversitelerimizin kendisini yenilemede hangi noktada bulunduğunu mercek altına almak istiyoruz. Kısaca fotoğrafını çekmek istiyoruz.

Avrupa yükseköğretim sisteminin yapısında bir bütünselliğe gidebilmek amacı ile oluşturulan Bologna süreci, bizim de içinde yer aldığımız bir oluşum. Bologna süreci bize, Türk yükseköğretiminin dünyadaki yerini belirleme bakımından önemli ipuçları ve öz değerlendirme bilgileri veriyor. Bu nedenle Bologna Süreci'ndeki gelişmeleri yakından izliyor ve bu oluşuma çok önem veriyoruz.

Burada şu noktayı özellikle vurgulamak isterim; biz hiçbir çalışmamızda dünya üniversitelerinin yaptıklarının taklitçisi olmak istemiyoruz. Dünyanın belli başlı üniversitelerini inceleyerek mevcuda katkı getirecek çalışmalar içinde bulunmayı hedefliyoruz. Türk yükseköğretim sisteminde yeni yapılanma arayışı çabalarımızda, başka ülkelere de model olabilecek bir yükseköğretim sisteminin yaratıcısı olmayı arzulamaktayız. Özellikle değerli rektör arkadaşlarıma şunu belirtmek istiyorum ki, yapacağımız çalışmalarla elde edeceğimiz sonuçları, merkeziyetçi bir yaklaşımla üniversitelere kabullendirmek gibi bir tutum içinde olmak istemiyoruz, olmayacağız da. Üniversiteler, tasarladığımız değişimi tartışarak, kendi iradeleri ile belki yeni açılımlara da giderek uygulayacaklardır.

Değerli katılımcılar; bugün Türkiye'nin en büyük eğitim sorunlarından biri, belki de en önde geleni, adeta günah keçisi olan, üniversiteye girişte uygulanan sınav sistemidir. Öğrenci Seçme Sınavı(ÖSS) olarak adlandırılan bu sistem, nicelik sorunu ve ülkemizin diğer özel koşulları nedeni ile güvenilirliğinden kuşku duyulmayan, merkezi çoktan seçmeli bir sınavla gerçekleştirilmektedir. Güvenilirliği konusunda, bugüne değin hiçbir tartışma olmamıştır. Bütün devlet organları bu kurumla çalışmayı arzulamakta, sınavlarını ve seçmelerini bu kurumla yapmak istemektedirler. Bu da kurum bazında, uluslararası planda da önemli bir özellik taşımaktadır. Bu gerçeklere rağmen öğrenci seçme sistemi, Türk eğitim sisteminin günah keçisi durumunu korumaya da devam edecektir.

Mevcut yapımızda, sınav sisteminde herkesi memnun edecek köklü bir çözüm getirmek zor görünüyor. Biz, bu çalışmanın bütünlüğü içinde, kendi koşullarımıza en uygun sınav sistemi modelini de oluşturmanın arayışı içinde olmaya devam edeceğiz. Bunu bir mutlak veri olarak kabul etmek değil, bu konuda da yeniden tartışmaları, görüşmeleri ve düşünceleri ortaya koymaya çalışmak istiyoruz.

Sözlerimi bitirmeden, çok kısa olarak önemli bir noktaya da değinmek istiyorum. Toplantının gündemini oluşturmayan ama Türkiye'nin gündeminde, dünden itibaren Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi'nde, Genel Sekreter Enver Arpalı'nın hayatına son vermesiyle, yeni bir trajedi ile karşı karşıyayız. Bu, hepimizi büyük üzüntüye sokmuştur. Bir insan hayatının kutsal varlığının sönmesi, sona ermesi, onun uzantıları ile ailesine ve topluma uzantıları, herkesi derinden yaralamaktadır. Bu konudaki görüşlerimizi zaman zaman kamuoyuna açıkladık. Bu konunun berraklaşması yolundaki endişelerimiz, yargıya müdahale olarak algılanır bir boyuta taşındı. Biz, yargının siyasileşmesinin tehlikelerini bilen insanlarız. Ben şahsen bu konuda yargılama makamlarına bir gölgenin düşmesini hiç arzulamam. Çünkü pek çok amacımıza, içinde bulunduğumuz koşullarda yargı kararları ile ulaşıyorsak, bu hem bizi hem hükümeti rahatlatan bir husus olmalı ve böyle algılanabilmeli.

Yargı kararlarına uymanın getireceği rahatlık vardır, sorumluluk hukuk gerçeği içinde ortaya konur. Bakın, yargılama sürecinde, yargılama makamları sonuca giderken, anayasamızdaki temel ilkelerden yola çıkarak, yürürlükteki mevzuata göre karar verir. Yani anayasa, kanun ve hukuka uygun olarak yargılamayı yaparak, vicdani kanaatleri ile bir sonuca giderler. Burada yargıyı taçlandıran, yargıya çok büyük önem atfeden bir temel kavram var; Frenklerin, " le for intérieur " dediği ve felsefi boyutu ile, vicdani kanaate göre de verilecek kararlarda, vicdanların bir anlamda sızlatılmamasını ifade eder. O bakımdan, içinde bulunduğumuz trajik dönemin vicdanlarımızı daha fazla sızlatmadan bir an önce açıklığa kavuşmasını ve bu trajedinin daha vahim boyutlara ulaşmamasını istemekteyiz, arzulamaktayız.

Bu vesile ile bu düşüncemi de sizlerle bugün paylaşmak istiyorum.

Konferansa katılan bütün meslektaşlarıma, değerli konuklarımıza buradan teşekkürlerimi iletirken sevgi ve saygılarımı da sunuyorum, tekrar hoş geldiniz.

I. OTURUM

AVRUPA YÜKSEKÖĞRETİM ALANININ MEVCUT DURUMU***Prof. Dr. Germain DONDELINGER****

Türkiye'de bu derece ayrıcalıklı bir topluluğa hitap etme şansını bana verdiğiniz için sizlere çok teşekkür ediyorum. Bu Türkiye'ye ilk ziyaretim ve bu ziyareti sabırsızlıkla bekliyordum. Bunda kişisel nedenlerim de var tabi. Ne yazık ki, bu ziyaret ailevi nedenlerden ötürü biraz kısa olmak zorunda kaldı. Konuşmama geçmeden önce bir özür daha dilemek istiyorum. Tek bir kelime dahi Türkçe bilmiyorum ve dinleyicilere yabancı bir lisandan konuşma yapmak benim için hep biraz utanç verici olmuştur. Dolayısıyla, bana katlandığınız için teşekkürler ve Türkçe bilmediğim için lütfen özürlerimi kabul edin.

Bugün burada sadece Bergen Konferansı'nda neler olduğuna değil, Bologna Konferansı'ndan önceki konferanslar olan Prag ve Berlin'in yanı sıra, Bologna Süreci'ni de aşan ve son dönemde tartışılmakta olan diğer konulara da değineceğim. İlk olarak, Bologna Süreci'nin neden başlatıldığı ile başlayalım. 1998 yılındaki Sorbonne Bildirisi ve sonrasında 1999 Bologna Bildirisi yayınlanmış ve o dönemlerde Avrupa'da yükseköğretimin hız kaybetmekte olduğu düşüncesi yaygınlaşmaya başlamıştı ve küreselleşen dünyada kaybeden tarafta olmak büyük bir risk haline gelmişti. Dolayısıyla, Bologna süreci başlatıldı. Bu süreç, eğitimi meslek sahibi kişilerin iş piyasasına girişlerini kolaylaştırmayı hedeflemektedir.

İkinci amaç ise; öğrencilerin sınır ötesi hareketliliğini arttırmaktır. Şu an Avrupa Birliği genel çerçevesi içerisindeyiz ve bu çerçeve, öğrencilerin ve iş arayanların hareketliliğini arttıracak ve hızlandıracaktır. Bir diğer hedef ise; Avrupa Yükseköğretim Sisteminin uluslararası rekabet gücünü arttırmaktır. 1991-92 yılına dair Avrupa Birliği ve Avrasya Başbakanları toplantısının kayıtlarına göre, Güneydoğu Pasifik ve Japonya'da bulunan öğrenciler, yükseköğretim için Avrupa'dan ziyade ABD'yi tercih etmekteydiler. Halbuki 1970 ve 80'lerde bu durum tam tersiydi. Bu eğilim 1990'ların başlarında ABD lehinde değişmeye başlamıştır. Dolayısıyla, Başbakanlar bu durum hakkında birşeyler yapmaları gerektiğinin farkındaydılar. Bu nedenle, Bologna Süreci amaçlarının başında eğitim görevlileri ile ilgili reformlar bulunmaktadır. Bu, Avrupa'da her zaman gözlemleyebileceğiniz bir eğilimdir. Amaçları neydi? Bologna Bildirisi'nde açık ve karşılaştırılabilir dereceler, bu hususta kullanılan bir formül niteliğindedir. Bologna Bildirisi şu anda lisans, yüksek lisans ve doktora olarak adlandırılan lisans

*14 Kasım 2005, "Açılış Konuşması"

**Bologna İzleme Grubu eski Başkanı ve Luksemburg Kültür, Yükseköğretim ve Araştırma Bakanlığı Yükseköğretim Dairesi Başkanı, Luksemburg

ve lisansüstü eğitimin üzerinde çok daha fazla durmaktadır. Sistemde derecelerin rahat okunulabilirliği ve karşılaştırılabilirliği üzerine "Avrupa Kalifikasyonlar Çerçevesi" geliştirilmiştir. Bu konuda, Danimarka'dan katılan meslektaşımız sayın Rauhvargers daha sonra bize bir konuşma yapacak.

İkinci ana hedef, iki aşamalı derece yapısıdır ki buna daha sonra üçüncü bir aşama daha eklenmiştir. Üçüncü hedef ise, Avrupa Kredi Transfer Sistemine (AKTS/ECTS) dayalı bir sistem getirmektir. AKTS (ECTS) öğrencilerin üniversitelerarası hareketliliğini kolaylaştırmak adına getirilen bir sistemdir. Bu sistem esasında bir transfer sistemi olarak tasarlanmış ve bu sayede öğrenciler bir üniversiteden diğerine kolaylıkla geçme ve daha önce bir kısmını almış oldukları programları yeni üniversitelerinde saydırma imkanı bulacaklardır. Günümüzde AKTS (ECTS) gerçekten de bir kredi biriktirme sistemi olarak kullanılmaktadır. Aslına bakarsanız bu sistem sadece kredilerin bir üniversiteden diğerine aktarılmasında değil, müfredatın yapılandırılmasında da kullanılmaktadır. Dolayısıyla, ECTS'nin amacında ve yapısında büyük bir değişiklik meydana gelmiştir. Bunların yanı sıra, öğrencilerin ve iş arayanların hareketliliğinin önündeki engellerin ortadan kaldırılması da bir diğer önemli hedeftir. Avrupa'da kalite güvencesiyle ilgili işbirliğinin artırılması ile yükseköğretimde gerekli olan bir Avrupa boyutunun desteklenmesi de vurgulanması gereken hedefler arasındadır.

Avrupa boyutu dediğimiz zaman, çok çeşitli bildirgelerde bu sözün geçtiğini görüyoruz. Ancak bu kavram, net bir şekilde tanımlanmış değil. Avrupa boyutu dediğimiz zaman bugün ne demek istediğimizi hala bilemiyoruz. Avrupa boyutuna ulaşip ulaşmadığımızı ölçmek için bir kriterimiz bile yok elimizde.

Son olarak da yükseköğretimde sosyal boyutun desteklenmesi hedefi mevcut. Genel olarak baktığımızda, Bologna sürecinde iki tane gündem var. Bir tanesi, biraz önce bahsettiğim gibi yükseköğretimi daha rekabetçi bir hale getirmek. ABD'deki rakipleri karşısında güçlendirmek. Ama buna eş zamanlı olarak öğrencilerin ısrarı üzerine, başka bir süreç daha var. Yükseköğretim her zaman bir kamu yararı olarak görülmüştür. Yükseköğretim her zaman sosyal birleşmeye destek veren bir yapı olarak görülmüştür. Dolayısıyla, Bologna Süreci'nde ve yükseköğretim alanının oluşturulmasında sosyal boyutun desteklenmesi öğrenci gruplarının ısrarlı talepleri üzerine büyük önem kazanmıştır. Şimdi şunu unutmamalıyız. Bologna süreci bir yasal enstrümana sahip değildir. Yani gerçek bir anlaşmadan doğan bir takım yasal zorunluluklar yoktur. Ancak belli bir dereceye kadar hükümetlerarası bir yapıya sahiptir. Burada bakanlıklar arası gönüllü bir süreçten söz ediyoruz. Bu süreç aynı zamanda hem ulusal bir

süreçtir, hem de bir Avrupa sürecidir. Bu sürecin yürütülebilmesi için, ulusal mevzuatın yapılandırılmış olması ve yürürlükte olması gerekmektedir. Bu bağlamda, söz konusu süreç, aynı zamanda Avrupalıdır da, çünkü tüm Avrupa ülkeleri aynı amaca yönelik olarak çalışmaktadır. Ancak tüm Avrupa ülkeleri bunu kendi mevzuatına uygun olarak yapmaktadır. Dolayısıyla hem bir çeşitlilik, hem de bir birlik söz konusudur. Bologna Süreci, bakanlar tarafından da yürütülen bir süreç olmasının yanı sıra, yükseköğretim kurumlarının temsilcileri tarafından yürütülen bir süreçtir. Avrupa Üniversiteler Birliği, Öğrenciler Birliği, EURASHE vb. kurum ve kuruluşlar bu sürecin şekillendirilmesine katkıda bulunmaktadır. Avrupa Komisyonu'nun çeşitli programlarına çeşitli yansımaları olan bu süreç, UNESCO gibi kuruluşların da programlarında yer almakta ve giderek ivme kazanmaktadır. İlk başta 29 ülkeyle başladık. Şu anda 45 ülkeye genişlemiş durumdayız. Bu gerçekten de olumlu bir gelişme. Aynı zamanda, bu süreç yalnızca AB üye ülkelere özgü bir süreç değildir. Zira, AB sınırlarının çok ötesine geçen ülkeleri de içine almaktadır. Ancak yine de Bologna süreci, AB kademesinde olup bitenlerden yakından etkilenmektedir. Bilindiği üzere, AB'de Lizbon gündeminden bahsediyoruz. Gerçekten AB'yi dünyanın en rekabetçi bölgesi yapma iddiamız var. Şu an bunu başarmaktan çok uzağız. Yapacak çok işimiz olsa da peşinden koştuğumuz hedef bu. Bu alanda yükseköğretim de Lizbon gündeminden büyük ölçüde yararlanmıştır. Yükseköğretim, AB siyasi gündeminin bir parçası haline gelmiştir. Ve tam olarak Lizbon gündemi sonucunda bu aşamaya gelmiştir.

Topluluk faaliyetlerine baktığımızda, inovasyon konusundaki rekabet başta olmak üzere olumlu gelişmeler görmekteyiz. Bununla beraber, istihdam her geçen gün daha fazla bir şekilde insan kaynaklarına ve kalitesi yüksek eğitim-öğretime dayanmaktadır. Bu konuda da yükseköğretime büyük rol düşmektedir. AB'nin yükseköğretim alanında öncü bir rol üstlenme ve küresel rekabet ortamında bu alanda söz sahibi olması gerektiği konusunda farkındalık Avrupa topluluğunda da artmaktadır. AB'deki siyasi kuruluşlara baktığımız zaman, eğitim alanında ortak uluslararası çekici bir sistem ve program olması kaydıyla AB içerisinde bir birliktelik olacağı ifade edilmiştir. Dolayısıyla daha önce de söylediğimiz gibi, Bologna Süreci; Avrupa'nın ötesine geçen bir süreç olmakla birlikte aynı zamanda doğrudan AB'yi etkileyen hedefleri de barındırmaktadır. Burada şöyle bir bilinç de var. İyi performans gösteren bir yükseköğretim sistemi, bölgesel büyüme ve kalkınmaya da hem AB içerisinde, hem de genişlemiş Avrupa içerisinde önemli ölçüde katkılarda bulunur.

Bunun yükseköğretim içerisinde yapısal bir takım etkileri var. Eğer üniversitelerin sosyal birlikteliğe, ekonomik büyümeye katkıda bulunmaları isteniyorsa; yani üniversitelerin gerçekten değişimin araçları olmaları

rı umut ediliyorsa, bunun bazı yapısal atıfları olacaktır. Öncelikle gerekli düzenlemeler yapılmalı ve kurumsal özerklik ve hesap verebilirlik mevcut olmalı. Bu konuda iki temel eğilimin olduğunu biliyoruz. Birincisi; 1990'ların sonu, 2000-2001 yılı başlarından itibaren devletin üniversitelere müdahale etmesi ve en ince ayrıntısına kadar nasıl yönetilmesi ile ilgili konularda söz sahibi olması ve dolayısıyla üniversiteye de önünde duran zorluklarla baş etme gücü vermediği konularında giderek artan bir bilinç oluşmuştur. En ince ayrıntısına kadar yapılan düzenlemelerden ziyade, daha genel bir çerçevenin oluşturulmasına doğru bir eğilim başgöstermiştir. Tabi özerkliğin olmasıyla birlikte bir hesap verebilirliğin de mevcut olması lazım. Bu şu anlama geliyor, eğer özerkseniz belli bir alanda faaliyet gösterebilirsiniz. Kamu tarafından finanse ediliyorsanız öte yandan vergi mükelleflerine karşı da hesap vermelisiniz. Size tahsis edilen para ile ne yaptığınızı şeffaf bir şekilde açıklamamız gerekir.

Bologna Süreci'nin yapmayı amaçladığı şeylerden biri de işte budur. Bu doğrultuda, kurumsal özerklik ve daha fazla hesap verebilirlik adına çok çeşitli faaliyetler yapılmıştır. Devletin üniversiteleri yakından takip etmesinin karşısındaki bir başka eğilim ise, kalite güvencesi konusudur. Daha önce biliyorduk ki düzenleme iyi yapılırsa, kalite otomatik olarak gelir. Ama daha sonra bunun böyle olmadığını öğrendik. Kendi kendini yönetme söz konusu ise, gerçekten yüksek kalitede eğitimden emin olmalıyız. Dolayısıyla, kalite güvencesi Bologna sürecinde son derece önemli bir konu haline gelmiştir. Bologna süreci kalite güvencesi alanında neler yapılması gerektiği ile ilgili büyük bir çerçeve çizer. Kurum içi ve kurum dışı kalite güvencesi için bir takım standartlar koyar ve kalite güvencesi kurumlarının değerlendirmeye tabi tutulmasını ve Avrupa Kalite Güvencesi kurumları sicilinin düzenlenmesini öngörür.

Son olarak, kalite güvencesinin bazı temel öğelere sahip olması gerekmektedir. Bunlardan bir tanesi, kurum içi ve kurum dışı değerlendirmenin birleştirilmesi. Yani sistem içerisinde, kurum dışından bir nesnellikle, kurum içinden bir bilginin birleştirilmesi amaçlanır. Sistemin gerekli şekilde işleyebilmesi için bunun gerekli olduğu açıktır. Bunun dışında, sonuçların yayımlanması çok önemlidir. Bu, doğrudan hesap verebilirlikle ilgilidir. Kurum içi ve dışı kalite güvencesi çalışması yaptığınız zaman sonuçları gizli tutamazsınız. Öğrencilerin katılımı ve kurum içi katılım da önemli konular. Kesinlikle bunun tepeden inme bir süreç olmadığını ve paydaşların görüşlerinin alındığı bir sistem olduğunu bilmesi çok önemlidir. Bunun dışında yapısal durumla ilgili bir konu daha var. Eğer dediğimiz gibi yükseköğretim kurumları ekonomik büyümeye katkıda bulunacaklarsa, ki bulunmaları gerekir, o zaman bunun hem geleneksel ve araştırma üniversiteleri hem de öğretim görevlileri üzerinde etkileri olacaktır. Öncelikle öğretim misyonuna bakalım. Bilgi tabanlı bir toplumun çalışması için yük-

seköğretimin kitleleştirilmesi gerekir. Büyük bir öğrenci kitlesinin yükseköğretime girmesi gerekir. Modern, bilgiye dayalı ekonomi ancak yeterli sayıda profesyonelin eğitilmesi ile mümkündür. Ancak bu şekilde ekonomik gelişme sürdürülebilir bir hale getirilebilir. Bunun dışında, öğretim misyonunu genel bir bağlam içerisinde değerlendirsek, bu bizi yaşam boyu öğrenme kavramına götürür. Buradaki temel güdüleyici şey, iş için öğrenmek, iş sırasında öğrenmek ve iş hayatı boyunca öğrenmektir. Dolayısıyla, profesyonellerin eğitimini sürdürülebilir ve anlamlı hale getirmek ve ekonomik büyüme sağlamak için eğitimle iş dünyası ve endüstri arasında bir ilişki kurmamız gerekiyor. Üniversitenin öğretim ortamı dışında bu ilişkileri de sağlaması gerekiyor.

Son derece önemli olan bir diğer konu da; eğer biz profesyonel kişiler eğitiyorsak, sadece becerileri ve insan kapasitesini geliştirmekle kalmıyoruz. Aynı zamanda insan sermayesini belli bir bölgede tutabiliyoruz. Bologna süreci içerisinde bazı ülkeler, ekonomik kalkınmalarının belli aşamalarına gelmiş durumdadır. Ve Bologna sürecindeki temel gündem maddelerinin bir tanesi dengenin iyi kurulmasıdır. İyi yetişmiş beyinlerin ülkede tutulmasıyla beyin göçü arasında bir denge olması. Bu denge sadece AB'nin üçüncü dünyadaki durumu ile ilgili değildir. AB içerisinde bu dengenin gerçekten doğru olduğundan emin olmamız gerekiyor. Kendi sınırlarımızda da bu dengeyi tutmamız gerekiyor ki bölge içerisinde sürdürülebilir bir ekonomik büyüme olsun. Bölgesel büyüme tabii ki belli bir takım faktörlere bağlıdır. Bir bölgenin rekabetçi olması, yeni bilginin uygulanmasına bağlıdır. Yeni bilginin uygulanması ise bir araştırma üniversitesinin mevcut olmasına bağlıdır. Bugün artık biliyoruz ki yenilikler çizgisel değildir. Giderek yeniliklerin disiplinler arası bir olay olduğunu biliyoruz. Eğer üniversite yenilikçi olacaksa, bilginin organizasyonu açısından bazı engelleri ortadan kaldırmak zorundadır. Doğru fakültelerin yapısını ilgili olanlarla ilişkilendirmek ve endüstriyle ilişkiler kurmak durumundadır. Öte yandan araştırma projeleri için büyük talepler vardır. Bunun fikri mülkiyet haklarıyla doğrudan ilişkisi olduğu gibi çeşitli bilimsel keşiflere de büyük katkısı vardır. Bu konuyla ilgili olarak, zaman içerisinde bir takım araçlar geliştirdik ve bu sayede fakültelerde karşılaştığımız bazı engellerin üstesinden gelebiliyoruz.

Bologna sürecinin neler yapmaya çalıştığı ile ilgili genel bir değerlendirme yapmaya çalıştım. Bologna süreci yapısal bir reform olma dışında, aynı zamanda birtakım yeni sorulara yanıt getirilmesine de imkan vermektedir. Çok yakın bir gelecekte, bu yeni gündem maddeleriyle karşı karşıya kalacağız. Bunlardan kolay olan bir tanesi şudur, biz bugüne kadar daha kısa derece programları istedik. Lisans derecelerinin de mutlaka istihdam edilebilirliğini teminat altına almak istedik. Ancak şu anda AB

içerisinde kamu hizmetlerine lisans sahiplerinin alınması konusunda kesin bir teminat yok. Devlet memurluğu kademesinde çeşitli değişiklikler yaparak bunun teminat altına alınmasını sağlamalıyız. Bunun dışında daha temel bazı sorunlar var. Bugüne kadar Bologna süreci içerisinde sosyal boyutu tanımlama konusuna çok az vakit ayırdık. Ancak, sosyal boyut gerçekten de daha fazla çalışma yapılması gereken bir alan. Son iki sorun, üniversitelerin kendi rolleri. Bologna süreci içerisinde rekabetçi olma isteğinin yanı sıra yükseköğretimle ekonomi ve iş dünyası arasında ilişki kurma durumu gene bir sorunu gündeme getiriyor; üniversitelerin kendilerini nasıl gördükleri. Kendi imajları ve bu imajlarının misyon değişikliklerine karşılık verip veremediği. Bu mesela doğal bilimler söz konusu olduğunda araştırmalar konusundaki finansal boyutları da gündeme getirmektedir. Mesela, biyoteknolojide rekabetçi olmak istiyorsanız büyük yatırımlar yapmalısınız. Peki bu, şu anlama mı geliyor? Belli bir noktada uzmanlaşmış üniversitelerimiz mi olacak? Bunu bilmiyoruz. Ama bildiğimiz bir şey var, Bologna süreci bütün bunların ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Beni dinlediğiniz için çok teşekkür ediyorum.

LİZBON TANIMA SÖZLEŞMESİ ***Prof. Dr. Andrejs RAUHVARGERS****

Saygıdeğer misafirler,

Türkiye'de ve Yükseköğretim Kurulu'nda ilk defa bulunmaktan ve sizlere bu konuşmayı yapmaktan çok büyük mutluluk ve onur duyuyorum. Sayın Dondelinger'in de biraz önce söylediği gibi, Lizbon Tanıma Sözleşmesi, Bologna Süreci'ndeki tek uluslararası bağlayıcı belgedir. Aslında 1997'de imzalandığı göz önüne alındığında Lizbon Sözleşmesi Bologna Süreci'nden daha eskidir. Bilindiği üzere Fransa, İngiltere, Almanya ve İtalya eğitim bakanlarının 1998 yılında imzaladıkları Sorbonne Deklarasyonu, Bologna Deklarasyonu'nun atası konumundadır. Sorbonne Deklarasyonu'nda bir sene öncesinde ülkeler arasında yükseköğretim diplomalarının ve derecelerin tanınması üzerine Lizbon Tanıma Sözleşmesinin meydana getirildiği ve bunun daha da geliştirilmesi gerekliliği vurgulanmıştır. Avrupa yükseköğretim eğilimleri üzerine yapılan bir yıllık bir çalışmanın ardından 1999'da 29 ülke tarafından Bologna'da yeni bir deklarasyon imzalanmış ve böylelikle, Lizbon Tanıma Sözleşmesinin ilkeleri Bologna Süreci'ne derinden dahil edilmiş olmaktadır.

Konuşmamda ilk olarak, Bologna sürecinde tanımanın yerinden bahsetmek istiyorum. Derecelerin tanınması konusu önemli bir konu olarak algılanabilir. Fakat bundan daha da fazlası vardır. Bologna sürecinde tanıma, yabancı diplomaların ev sahibi ülkenin eğitim sisteminde veya iş sektöründeki gerçek yerinin belirlenmesidir. İkinci olarak, Lizbon Tanıma Sözleşmesi'nin yasal çerçevesinden bahsedeceğim.

Bildiğim kadarıyla Türkiye en kısa zamanda sözleşmeyi imzalayacak. Dolayısıyla, sizlere tam olarak neyi imzalayacak olduğunuzu anlatmak istiyorum. Diğer ülkelerin deneyimlerinden yola çıkarak, şunu söylemem gerekir ki bazen ülkeler neyin tanınması gerektiğini imzaladıktan sonra yanlış anladıklarını fark ediyorlar. Son olarak da iki hususta konuşmamı noktalayacağım. Birincisi 2005 yılındaki Bergen Bakanlar Bildirisi'nde belirtilen görevler ve diğeri de 2007 yılındaki Londra Bakanlar Konferansı öncesi yapılacak olan Bologna Durum Değerlendirmesi'dir (Stocktaking). Durum değerlendirme çalışma grubu başkanlığına ben seçilmiş bulunmaktayım. Bu grup, bir sonraki Bakanlar Konferansı öncesi Bologna sürecinde ülkelerin görevlerinin ne kadarının yerine getirdiğini teftiş edecek-

*14 Kasım 2005, I. Oturum: "Yükseköğretim Üzerine Seçilmiş Konular"

**Lizbon Tanıma Anlaşması Kurulu Başkanı ve Letonya Rektörler Komitesi Genel Sekreteri, Letonya

tir. Londra Konferansı'na gelmeden önce bakanların Bergen'de ve durum değerlendirmelerinde nelere karar verdiklerini anlatacağım. Bu konu listesi, "durum değerlendirmesi skor kartları"nda yansıtılmaktadır. Bu skor kartlarında ülkelerin başarıları sırasıyla yeşil, açık yeşil, sarı, portakal ve (olmaması dileğiyle) kırmızı renklerle sınıflandırılmaktadır.

Tanımayı kaç şekilde kullanmaktayız? Aslına bakarsanız, tanıma birçok anlamda kullanılmaktadır ve ne yazık ki yanlış anlaşılmalara neden olmaktadır. Bunun hakkında birkaç örnek görelim; bir yükseköğretim kurumunun tanınması hakkında şu soru sorulur: "Bu tanınan bir üniversite midir?" "Bu kolej ülkenizde tanınıyor mu?" Dolayısıyla, bir yükseköğretim kurumunun tanınması, tanıma için bir tanımlama olabilir. Bunun yanında, eğer bir üniversite hükümet tarafından tanınıyorsa, tüm programları da tanınıyormuş gibi bir intiba doğmaktadır. Fakat bu her zaman böyle değildir. Bir üniversitenin devlet tarafından tanınması fakat bu üniversitedeki çeşitli programların tanınmaması olasıdır. Yani, devlet tarafından tanınan bir üniversitenin yasal olarak yürüttüğü bazı programlar devlet tarafından tanınmayabilir. Bu konu diploma değerlendiren kişiye (credential evaluator) sorun teşkil etmektedir.

Bir diplomanın ulusal olarak tanınması, genel olarak hem üniversitenin tanınması hem de yürüttüğü programın akredite olması ile mümkündür. Bu şartlar altında kalifikasyonlar ulusal olarak tanınıyor anlamına gelmektedir. Diplomanın uluslararası tanınmasına baktığımızda büyük bir soru işareti karşımıza çıkıyor. Kendi ülkesinde tanınan bir diploma diğer ülkede de mi tanınacak? İşte Lizbon Tanıma Sözleşmesi bu sorunun cevabı ile ilgilidir. Bunu daha sonra detaylı olarak tartışacağız. Ancak ilk olarak biraz önce belirttiğim gibi üç tanıma anlayışı, yurt dışında tanınmanın ön koşullarıdır. Eğer yükseköğretim kurumu kendi ülkesinde tanınmıyorsa, yürüttüğü program kendi ülkesinde tanınmıyor veya akredite değilse veya verdiği diploma tanınmıyorsa, bu şartlarda yurt dışında tanıma sözü konusu olmayacaktır. Fakat, yukarıda belirtilen üç koşul yerine gelmiş olsa bile bu her zaman diplomanın yurt dışında otomatik olarak tanınması anlamına gelmez. İşte bu, Lizbon Tanıma Sözleşmesini imzalayacak olan Türkiye için önemli bir noktadır. Lizbon Tanıma Sözleşmesini imzalamış ve onaylamış olsanız bile sözleşmenin ilkelerine uymanız gerekir. Diğer taraftan bu, belirli bir ülkede tanınan her diplomayı tanımanız anlamına da gelmemektedir.

Bologna sürecinin ana fikri; öğrencilerin ve mezunların hareketliliğini arttırmaktır. Bunun için çok gelişmiş bir tanıma prosedürü gerekir. Ne var ki bu, resmi tanıma değerlendirmesi yapmak için yeterli değildir. Bunu bir örnekle görelim. Kalifikasyonun verildiği ülkede programın akredite oldu-

ğu öğrenildikten sonra bu kalifikasyonun tanıyoruz diyebiliriz. Bunun ardından kişi herhangi bir üniversiteye başvurabilir. Burada programlar arasındaki farklılıktan ötürü söz konusu üniversite kişiyi kendi programına kabul etmeyebilir. Bunun ardından kişi iş bulmak için iş piyasasına açılabilir ve tanınan diplomasıyla iş arayabilir. Fakat burada da diplomanın tanınmasına karşın bu diplomaya uygun iş olanağı olmadığı cevabını alabilir. Bunun ardından kimse diplomam tanınıyor fakat buraya uygun değil demeyecek, aksine kimse benim diplomamı tanımadı diyecektir. Dolayısıyla, bu tarz yararsız tanıma kararlarından kaçınmak gerekmektedir. Burada önemli olan, kendine ileri çalışmalarda veya iş sahasında bir yer bulabilecek olan yabancı diplomaları tanımadır. Diğer bir deyişle, kendi ülkemizde yükseköğretimde veya istihdam sisteminde kendine yer bulabilecek kalifikasyonların tanınması gerekir. Lisansüstü çalışmalar için diplomaların tanınması ve iş pazarı için diplomaların tanınması iki ayrı konudur ve her zaman birbirleriyle kesişmezler.

Belirli bir yabancı kalifikasyon, bir amaç içindir ve bu amaçtan başka bir amaca uymayabilir. Bu bize değişik ülkeler arasında bir "denklikten" söz edilmemesi gerektiğini göstermektedir. Bu, eski sözleşmelerin artık neden yürümediğini bize gösterir. Lizbon Tanıma Sözleşmesi'nden önce Avrupa'da derecelerin denkliği ile ilgili sözleşmeler bulunmaktaydı. Denklik, diğer bir ülkede verilen kalifikasyonun herhangi bir nedenden ötürü kendi ülkesinde geçerli olduğu anlamına gelmektedir. Bugün, Avrupa'da ve tüm dünyada birbirinden bu kadar farklılık gösteren sistemler varken birbirine tümüyle denk olan iki diploma olması neredeyse imkansızdır. Eğitim sistemlerimiz birbirinden çok farklıdır ve Bologna hedeflerine ulaşana kadar da farklı kalacaktır.

Yabancı bir kalifikasyon, kişinin bunu ne amaçla tanınmasını istediğine göre değerlendirilmelidir. Kişinin diploması ve ülkesinde aldığı dersler göz önüne alındığında, kişiye ülkede lisansüstü programlara katılma hakkı verebilir, fakat diğer taraftan bazı bilgi ve becerilerin eksik olması dolayısıyla, iş piyasasında bu diplomayı kullanamayabilir. Aynı şekilde, bunun tersi de mümkündür. Mesleki bilgi ve beceriye sahip olabilir fakat yeterli akademik bilgi ve beceriye sahip olmayabilir. Dolayısıyla tanıma amaca bağlı olarak gerçekleşir.

Tanınmanın nelere dayandığına bakmak gerekirse, şunu söylemek gerekir ki, her şeyden önce kalifikasyonun kendine dayanır. Örneğin, eğitim yapısı kalifikasyonu karakterize etmez. Bir ülkede lisans-yüksek lisans sistemi olabilir ama bu 3+2 yıllık veya 4+2 veya 5-6 yıllık olabilir. Yani, bir kalifikasyonun tanınması onun ne tür bir sistemden geldiğine dayanır. Bunun yanında, hangi amaçla tanınmanın istendiğine ve son olarak da, ka-

lifikasyonun alındığı sistemin niteliğine dayanır. Bu nedenle, tanıma konusu basit bir konu değildir ve adil bir tanıma işlemi yapmak için çaba sarf edilmesi gerekir.

Buraya kadar olan kısım tanıma konusunun bir özeti idi.

Lizbon Sözleşmesi'nin yasal çerçevesi konusuna gelince, sözleşme tek başına bir sözleşme değildir. Yanında bazı uluslararası yasal dokümanlar da bulunmaktadır. Çeşitli Tavsiyeler ve İyi Uygulama Kodları daha sonraları yardımcı belgeler olarak kabul edilmiştir. Lizbon Tanıma Sözleşmesi, Avrupa Konseyi ve UNESCO'nun ortak sözleşmesi'dir. Daha önceki sözleşmeler ya Avrupa Konseyi ya da UNESCO sözleşmeleridir.

Lizbon Tanıma Sözleşmesi, Avrupa Anlaşma serilerinde 165 numaralı anlaşmadır ve tam adı Avrupa Bölgesinde Yükseköğretim Kalifikasyonlarının Tanınmasına Dair Sözleşme'dir. Sadece yükseköğretim dereceleri değil, yükseköğretime giriş sağlayan dereceler de (ortaöğretim diplomaları) bu sözleşmenin konusudur.

Neden sadece Avrupa değil de Avrupa Bölgesi? Çünkü Avrupa Bölgesi, coğrafi Avrupa'dan büyüktür. Bu, coğrafi olarak Avrupa'da bulunmayan bazı ülkelere de sözleşmeye katılma hakkı vermektedir. Örneğin ABD, Kanada, Avustralya sözleşmeyi imzalamış ve onaylamışlardır. İsrail, sözleşmeyi imzalamıştır ve coğrafi olarak Avrupa'da bulunmayan bazı eski Sovyet ülkeleri de aynı şekilde sözleşmeyi imzalamışlardır. Bu nedenle, sözleşme orta ve yükseköğretim diplomalarını kapsamaktadır. Lizbon Tanıma Sözleşmesi doğrudan akademik amaçlar için yapılan tanıma ile ilgilidir. Lizbon Tanıma Sözleşmesi'nin düzenlenmemiş meslekler konusunda, mesleki amaçlar için kullanılacak bir tavsiye belgesi de mevcuttur. Yine de, bu bir tavsiyedir, sözleşmenin bağlayıcı bir madde veya bendi değildir. Sözleşme kesin olarak akademik tanıma ile ilgilidir.

Sözleşmenin ana ilkesi çok basit ve Lizbon Tanıma Sözleşmesi'nden önce uluslararası mevzuatta daha önce bulunmamış olan kişilerin takdir hakkıdır. Lizbon Tanıma Sözleşmesi kişilerin adil değerlendirme hakları olduğunu belirtir. Tanıma işlemi yapan ülke yabancı kalifikasyonu değerlendirir ve tanıma veya tanınamama kararını, ilgili nedenleri ile birlikte açıklar. Çeşitli durumlarda kişi farklı bir şekilde eğitim almış olabilir fakat yaklaşık olarak o ülke kalifikasyonları ile aynı seviyede olabilir ve tanıma mümkün olabilir. Tam olarak denkliğin ne kadar zor olduğunu bir kez daha görüyoruz. Bu örnekte kalifikasyonun seviyesini tanıyoruz, kalifikasyonun alınmasında değişik bir yol izlenmiş olduğu önemli olmuyor.

Tanıma, eğer kalifikasyonlar arasında önemli farklılıklar yoksa gerçekleşir. Lizbon Tanıma Sözleşmesi'nde tüm tanıma işlemi, yabancı kalifikasyon ile o ülke kalifikasyonu arasında önemli bir farklılık olmaması temeline kuruludur. Eğer ülke önemli bir fark olduğunu söylüyorsa, bunu aynı zamanda kanıtlamalıdır da. Bu sayede adil bir tanıma işlemi gerçekleşecektir. Burada diplomayı değerlendirme ve eğer kendi diplomalarıyla arasında fark var ise bunu göstermek değerlendirmeyi yapan ülkenin görevidir. Tanıma ülkeler arası karşılıklı güven ile mümkündür. Bu güven kendiliğinden oluşmaz. Bunu kurmak ve bunu kurmak için gerekli mekanizmaları geliştirmek gereklidir.

ENIC-NARIC merkezleri bu mekanizmanın bir parçasıdır. Türkiye yıllardır ENIC-NARIC ağıının bir parçasıdır. Bu ağ dahilinde çalışanlar birbirlerine kendi kalifikasyonları hakkında bilgiler sağlamaktadırlar. ENIC-NARIC merkezlerinin temsilcileri düzenli olarak bir araya gelmektedirler. Ağlar verimli bir şekilde kalifikasyonların tanınması ile ilgili bilgi alışverişi yapmaktadırlar ve bunun yanında söz konusu kalifikasyon ile ilgili tüm bilgileri birkaç saat içerisinde toplamaları mümkün olmaktadır.

Diploma Eki bilgi ve güven sağlamak için bir diğer mekanizmadır. Diploma Eki Avrupa'da yükseköğretim alanında bilgi sağlamak için dizayn edilen bir formdur. Diploma Eki şu anda kullanılan diplomaların formatlarının değişmesi anlamına gelmemektedir. Bu, sahip olunan kalifikasyonları ortak bir şekilde kabul edilen bir formatta ve herkesin anlayabileceği bir hale getirmektedir.

Son olarak, bir diğer güçlü güven inşa eden mekanizma da kalite güvencesidir. Eğer dışarıdan gelen bir kalifikasyona güvenmiyorsak, bu, bu kalifikasyonun önemli bir farklılık içerdiğini gösterir ve tanıma işlemi gerçekleşmeyebilir.

Lizbon Tanıma Sözleşmesi hakkında söylenenleri özetlemek gerekirse; sözleşmeyi imzalayan ülkelerin kalifikasyonlarını otomatik olarak tanımayı gerektirmez. Sözleşme gereğince, yabancı kalifikasyonların adil bir şekilde değerlendirilmesi gerekir ve tanımanın istendiği amaca yönelik olarak herhangi bir farklılık olup olmadığı gözden geçirilir.

Lizbon Tanıma Sözleşmesi'ne yardımcı dokümanlar konusundaki ilk ve en önemli doküman Avrupa Konseyi ve UNESCO'nun hazırlamış oldukları Yabancı Kalifikasyonların Değerlendirilmesine Yönelik Kriter ve Prosedürler Tavsiyesi'dir. Tavsiye aralarında önemli farklılıklar olabilecek alanlara yoğunlaşmıştır. Bunlar, öğrenme çıktıları, kişinin kazanmış olduğu yeterlikler (bilgi, beceri, tutum ve davranışlar), programın profili vb. ko-

nulardır. Programın adı birbiri ile benzerlik gösterebilmekte, fakat bir ülkede eğitim daha mesleki ağırlıklı, diğerinde ise akademik ağırlıklı olabilmektedir. Bu kalifikasyonlar arasındaki önemli bir farklılıktır. Eğitim süreçlerindeki farklılıklar veya derslerin içeriği, eğer bunlar öğrenme çıktılarındaki farklılık yaratıyorsa önemli bir farklılık olarak ele alınabilmektedir. Kalifikasyonlar arasında önemli farklılıklar olduğu belirlendiği takdirde, bu tavsiye kalifikasyon değerlendiren kişilere eğer tamına imkansız ise, kısmi tanıma (tüm dereceyi değil, belirli bir miktar krediyi tanıma) veya tanımayı sağlayacak belirli bir sınav koyma yetkisi vermektedir.

Avrupa Konseyi/UNESCO Ortak Derecelerin Tanınması Tavsiyesi ile ilgili olarak ortak derecelerin geliştirilmesi Bologna Süreci'ni ileriye götürecektir. Fakat, yasal açıdan, Sözleşme ortak dereceleri kapsamamaktadır, çünkü bu tür dereceler çeşitli ülkeler tarafından ortak olarak verilmekte ve ulusal kalifikasyonlar olarak ele alınmamaktadır. Ortak derecelerin tanınması konusunda zorluklar yaşanmaktadır. Bu nedenle, 2004 yılında kabul edilen bu tavsiye ortak derecelerin kalite güvencesi gerekliliklerini kurmakta ve bu gerekliliklerin yerine getirildiği takdirde Lizbon Tanıma Sözleşmesi ilkelerine uygun olarak tanınacaklarını belirtir.

2001 yılında kabul edilen Ulus ötesi Eğitimde İyi Uygulama Kodu. Ulus ötesi eğitim çeşitli anlaşmalarla kurumların diğer şubelerince verilen diplomaları ifade eder. Örneğin, öğrenci kendi ülkesinde eğitim görerek yabancı bir diploma alabilmektedir. Bu İyi Uygulama Kodu, ulus ötesi anlaşmalarda gerekli olan öğretim görevlisi yeterlikleri, programların kalitesi ve kabul şartları ve bunun gibi konular için sıkı düzenlemeler getirmektedir. Tüm şartlar yerine getirildiği takdirde, Lizbon Tanıma Sözleşmesi ilkeleri bu kalifikasyonlara uygulanmaktadır.

Lizbon Sözleşmesi'nin ulusal bazda uygulanmasındaki ilk adım sözleşmenin imzalanması ve onaylanmasıdır. Bunun ardından Diploma Eki'nin getirilmesi, ECTS uygulanması ve ulusal ENIC-NARIC merkezi kurmaktır. Bunlar yeterli midir? Ne yazık ki hayır. Bologna süreci deneyimleri, Lizbon Tanıma Sözleşmesine uygun hale getirilmesi için çeşitli yasa değişiklikleri gerektiğini bize göstermektedir. Belki yasalarda değişikliğe gerek olmayabilir, yönetmelik çıkararak değişiklik yapılabilir. Diğer taraftan, ulusal mevzuat uygun bir şekilde değiştirilmezse, sözleşme ile ulusal mevzuat arasında uyumsuzluklar çıkabilir. Bu tür örneklerle karşılaşmıştır. Örneğin belgeleme, yabancı bir kalifikasyonun ulusal kalifikasyonla birebir eşdeğer olması durumudur. Bu tür bir durumda diplomalar arasında hiçbir fark yoktur. Bu tür bir durumun Lizbon Sözleşmesi ile beraber yaşaması mümkün değildir.

Son olarak, önemli bir nokta da kurumsal bazdaki uygulamadır. Çoğunlukla karşılaşılan problem şudur; hükümet sözleşmeyi imzalar, parlamento onaylar fakat üniversitelerdeki Profesörler bu sözleşmenin neyi içerdiğinden haberdar değildirler. Durum böyle olduğunda yurt dışından gelen öğrencilerin akıbeti ne olacaktır? İşte bu nokta da tüm devletler üzerine düşeni yapmak durumundadır. Sözleşmenin ilkeleri üniversitelerin en alt birimlerine kadar haberdar edilmeli, ve dolayısıyla, sözleşmenin neyi içerdiği bilinmeli ve ilkelerin doğru uygulanması sağlanmalıdır.

Lizbon Sözleşmesini 45 Bologna ülkesinden 34'ü imzalamış ve onaylamıştır. 6 ülke imzalamış fakat onaylamamıştır. Sadece 3 ülke imzalamamıştır.

Diploma Eki konusunda, 17 Bologna ülkesinde her mezun öğrenci Avrupa tipinde Diploma Eki almaktadır. 10 ülkede isteğe bağlı olarak verilmektedir. Bu ülkelerde Diploma Eki otomatik olarak verilmemektedir fakat gelecekte vereceklerini belirtmektedirler. 12 ülkede Diploma Eki sadece bazı öğrencilere verilmektedir.

Bergen Konferansı'nda bakanlar, sözleşmeyi henüz imzalamamış ve onaylamamış olan ülkeleri gecikmeden bu işlemleri yapmalarını istemişlerdir. Bakanlar sözleşmenin uygulamaya geçmesini temin etmeye kararlıdır ve bunun için gerekli olan mevzuat değişikliklerini yapmaktadırlar ve sözleşmenin ulusal olarak uygulamaya geçmesini geliştirmek için ulusal eylem planları hazırlamaktadırlar.

2007 yılında Londra'da gerçekleştirilecek olan Konferansta tanıma konusu üzerinde durulacak konulardan biridir. Ortak dereceler ve bunların tanınması da bu hususta tartışılacak olan spesifik bir konu olacaktır. Bakanlar durum değerlendirme sürecini daha da genişleterek devam ettirme kararı aldılar. Burada genişlemeden maksat, yasal düzenlemelerin yapıp yapılmadığını kontrol etmekten ziyade, gerçekte üniversitelerde neler olduğuna bakmaktır. Dolayısıyla, şu üç alanda devam edecektir; derece sistemi, kalite güvencesi ve tanıma. Bakanlar, 2007 yılına kadar tüm ülkelerin kalite güvencesi alanında çalışmalara başlamaları ve bu çalışmaların 2010 yılına kadar bitirilmeleri gerektiği kararını almışlardır. Kalite güvencesi alanında Avrupa standartlarının uygulanmasını denetleyen kesin bir karar bulunmaktadır ve böylelikle 2007 durum değerlendirme konferansında ölçülebilir hale gelecektir. Bakanlar kalite güvence bürolarının denetlenmesi için bir model önerme kararı aldık diyorlar ve dolayısıyla bunu bizim 2007 ulusal raporlarımızda belirtmemiz gerekecektir.

Hayat boyu öğrenim, bu kesin kararın (emrin) bir parçasıdır ve hem

yükseköğretimde esnek öğrenim fırsatları yaratmakta, hem de hayat boyu öğrenimin ilkelerini ortaya koymaktadır.

Son olarak belirtmek istediğim husus sosyal boyuttur. Bakanlar sosyal boyutun sonraki bakanlar toplantısında ele alınacağını belirtmişlerdir fakat bunun 2007 mi yoksa 2010 yılında mı olduğu hususunda belirsizlik mevcuttur. Sosyal boyutun 2007 toplantısına dahil edilmesi, sosyal boyut grup çalışmalarının başarısına bağlıdır.

İlginize teşekkür ederim.

NİTELİKLER ÇERÇEVESİ *

Dr. Mogens BERG**

Hepinize çok teşekkür etmek istiyorum. Benim için gerçekten büyük bir onur. Bana güvendiğiniz için ayrıca teşekkürlerimi sunmak istiyorum.

Şimdi ben öncelikle Bergen'de neler olduğundan ve Bergen'de yapılan toplantılar neticesinde Bologna sürecindeki ülkelere ne gibi katkılarda bulunulduğundan bahsetmek istiyorum. Bergen'de nitelikler alanında ne gibi gelişmeler oldu? Niteliklerden bahsettiğimiz zaman ilk başta şu akla geliyor: Bergen toplantısına 45 bakan katıldı ve nitelikler ile ilgili genel bir çerçeve kabul edildi. Daha spesifik olmak gerekirse, çeşitli döngüler ve bu döngü ve devrelerle ilgili kredi puanlamaları hakkında tespitler gibi bazı konular ele alındı. Tabii ki bunun Türkiye için de önemli etkileri var. Bunun dışında nitelikler için bir ulusal çerçeve hazırlama taahhütünde bulunuldu. Bu ulusal çerçevenin genel çerçeveye uygun olması ve dediğimiz gibi, bu yıl ya da önümüzdeki yıl başlaması öngörüldü. 2007 yılında başlatılıp, 2010 yılına kadar kesin olarak bitirilmesi kararlaştırıldı. Şimdi tabii ki bu noktada Türkçe konuştuğunuz için bir soru akla gelebilir. Bergen sürecinde nitelik dediğimiz zaman, çerçeve dediğimiz zaman tam olarak neler kastediliyor? Ben bu esrarengiz kelimeler hakkında sizlere bilgiler vererek AB'de olup bitenleri anlatacağım. Nitelik dediğimiz zaman; Bologna sürecinde kullanıldığı anlamıyla her türlü derece, diploma ve sertifikadan yani yetkili bir makam tarafından verilen belgelerden bahsediyoruz. Bu belgeler aynı zamanda spesifik bir öğrenme çıktısına ulaşıldığının göstergesidir. Bir başka deyişle, bir öğrencinin başarılı bir şekilde programa devam ettiği ve tanınmış bir yükseköğretim programını tamamladığı anlamına gelmektedir. Çerçeve konusuna gelince, bildiğiniz gibi bir eğitim sisteminin bahsettiğimiz zaman çok çeşitli faktörler ve bileşenler mevcuttur. Kurumlar, finansman sağlayıcılar, yönetim birimleri ve çeşitli liderlik yapıları mevcut. Bunun dışında bir de eğitimin içeriği ve eğitimin çıktıları var. Şimdi bu yüzeysel olan şeyleri çıkardığımız zaman, yani içerik dışında idari yapıyı, kurumları ve finans sağlayıcıları çıkardığımız zaman ortada bir şey kalır: Nitelik ve sonuçlar. Bu ne anlama geliyor? Yükseköğretim kurumunu bitirenler sistemden çıktıktan sonra neler yapabiliyorlar? Çerçeve, yükseköğretim sisteminin sadece içerik kısmıdır. Nitelikler çerçevesi dediğimiz zaman bunu kastediyoruz. Bizim burada bahsettiğimiz nitelikler ulusal niteliklerdir, Avrupa nitelikleri diye bir şey yoktur. Bu nitelikler ulusal mevzuatta tanımlandığı şekliyle uygulanırlar. Bunun dışında ulusal nitelik

*14 Kasım 2005, I. Oturum: "Yükseköğretim Üzerine Seçilmiş Konular"

** Yükseköğretim Müfettişi, Hollanda

çerçeveleri içerisinde bulunmaları gerekir. Ulusal çerçeveler, daha sonra çeşitli araçlarla daha genel çerçeveye ilişkilendirilir. Şimdi genel bir çerçeveden bahsediyoruz aslında, sadece ulusal çerçeveden değil. Niteliklerin ülkede sistemli bir hale getirilmesi için, bunun genel çerçeveye uyumlu olması gerekir. Bu, şu anlama gelebilir; çok çeşitli nitelikler vardır ve bu çeşitli nitelikler çeşitli düzeylerde genel çerçeve içerisinde mevcut olmayabilirler. Ama yine de genel çerçeveye uyumludurlar. Dolayısıyla, ulusal çerçevelerin genel çerçeveden farklı olduğunu söylemekte fayda var. Neden böyle olduğunu şimdi göreceğiz. Neden bir genel çerçevemiz var? Bir üst çerçeve? Bu genel çerçeveye sahip olmamız gerekiyor çünkü uluslararası saydamlığı artırmamız gerekiyor. Aynı zamanda, arkadaşımızın da biraz önce bahsettiği gibi uluslararası niteliklerin tanınması için buna ihtiyacımız var. Hem öğrenenlerin, hem de mezunların uluslararası hareketliliğini artırmak için bizim bu üst ve genel çerçeveye mutlaka ihtiyacımız var. Böyle bir üst çerçeve olmadan bağımsız ulusal çerçevelerimiz olur ve bunlar birbirleriyle bağlantılı olmazlar. Ama Bologna Süreci'nin devreye girmesiyle birlikte bu ilişkiler kurulmaya başlanmıştır. Çünkü Bologna çerçevesi bir anahtar kavram getirir. Bu anahtar kavram sayesinde de ulusal çerçeveler farklı ülkelerde birbirleriyle örtüşebilir hale gelirler. Dolayısıyla üst çerçeve; aslında bir ulusal çerçeveden bir diğerine geçiş sağlayan bir dönüşüm aracıdır. Üst çerçevelerdeki temel kavramlar, döngüler, nitelik ve öğrenme çıktılarının tanımlayıcıları ve Avrupa Kredi Transfer Sistemi'ndeki kredi aralıkları olarak sayılabilir. Döngüler ya da devreler dediğimiz zaman bunu herkes biliyor. Birincisi lisans derecesi. 1999 Bologna Bildirisi'nden ikinci derecenin ne olduğunu biliyoruz; Master derecesi. 3. derece ise 2003 yılında Berlin'de kabul edildi: Doktora derecesi. Şimdi bana, peki yeni olan nedir diye sorabilirsiniz. Yeni olan şudur: Bergen'deki karar ve çerçeve yeni bir takım şeyler getiriyor. Bu derecelerin neler olduğu konusunda daha derinlemesine bir anlayış sunuyor. Bergen'deki kararlar birlikte ve birtakım tanımlamaların yapılmasıyla birlikte her bir devrenin sonunda tam olarak neyin elde edilmeye çalışıldığı netlik kazanmış durumda. Bu konuyla ilgili daha ayrıntılı bilgiyi sonra vereceğim ama Bergen sayesinde tanıma, çok daha kolay ve kabul edilebilir bir hale gelmiştir. Çünkü eğer elinizde tanımlar varsa, yani mezunlardan beklenenlerin ne olduğu, diğer ülkelerden beklenenlerin ne olduğu konusunda net tanımlar mevcut ise, süreçler çok daha kolay olacaktır. Dolayısıyla, çerçeve sistemi içerisinde konan tanımlayıcı araçlar Dublin tanımlayıcı araçlarıdır. Bunlar jenerik araçlardır. Yani herhangi bir şekilde akademik konulara girmezler. Fizik gibi, tıp gibi, siyaset bilimi gibi çok spesifik akademik alanlara girmezler. Ancak genel hatlarıyla o eğitimin belli düzeyde genel çıktılarının ne olduğundan bahsederler ve bunu yaparken de beş tane boyut öngörürler. Bunlardan bir tanesi nasıl bir bilgi ve anlayış düzeni söz konusu olması ile ilgili boyuttur. Yani öğrenci bu bö-

lümü bitirdikten sonra nasıl bir anlayış düzeyinde olmalı? İkincisi; bilgisini ve kavrayışını nasıl uygulamalı, üçüncüsü; karar verme yeteneği nasıl olmalı, dördüncüsü; iletişim becerileri nasıl olmalı ve son olarak da öğrenme becerileri ne düzeyde olmalı? Konulara spesifik çerçeveler istiyorsanız, Bologna genel çerçevesinde bununla ilgili bir şey bulamazsınız. Uluslararası işbirliğine bakmanız gerekir. Mesela, uyumlandırma projesinden haberiniz olabilir. Bu uyumlandırma projesinde her bir akademik konuya bakarsınız ve her bir akademik konunun farklı ülkelerde nasıl öğretildiğini dikkate alıp değerlendirmeye çalışırsınız. Bunun dışında Avrupa Kredi Transfer Sistemi (AKTS) içerisindeki kredi aralıkları da Bergen'de belirlendi. Birinci derecede; 180 ile 240 AKTS kredisi var. Yani bu 3 ile 4 yıl anlamına geliyor. 3 ile 4 yıl, bu derecelerin uluslararası alanda normal uzunluğudur. İkinci derecede; 90 ile 120 arası kredi vardır. Aslında 60 ile 120 olması gerekiyor. Ama eğer 60'ı kredi olarak alırsanız o zaman 60 krediye sahip olan kişinin o kredilerin hepsini ikinci dereceden almış olması gerekiyor. Yani, eğer 60 tane kredisi varsa o 60 krediden bazıları o düzeyde olmayan bir programdan alınmış olmamalı. Üçüncü derecede belirli bir kredi aralığı mevcut değil. Şimdi üçüncü derecede belli başlı rakamların neden olmadığını sorabilirsiniz. Şimdi Bergen Konferansı için bunları hazırlayan çalışma komitesi Avrupa Üniversiteler Birliği'nin birtakım görüşlerini dikkate aldı. Çünkü, bu birlik geçen Ocak ayında Salzburg'daki konferansta bu kredilerle ilgili bir görüşmede bulunmak istedi. O yüzden bu toplantı yapılmadan bir belirlemeye gitmeyelim dediler. Maalesef herhangi bir şekilde bir kredi belirlenmiş durumda değil ama Avrupa'daki bakanlar, araştırma programlarının başlatılmasını ve doktora eğitim programları yani 3. derece için de belli bir kredi aralığının belirlenmesini umut ediyorlar. Doktora düzeyinde bir kredi aralığının belirlenmesinin çok da zor olmadığına inanıyoruz. Örneğin, Alman Rektörler Konferansı'nın 4 yılı aşmamalı gibi bir karar aldığını biliyorum. Yani, 4 yıl karşılığı kredi girilecektir. İyi şanslar diliyorum gerçekten.

Peki Bergen Konferansı'ndan sonra genel çerçeveden ulusal çerçeveye ne gibi yansımalar oldu? Öncelikle bir üst çerçevemiz, genel çerçeve dediğimiz bir şey var. Bu tabii ki, bir yönlendirici oluyor ulusal çerçeveler için ama şu aşamada bir problem çıkıyor: Gerçekten ulusal çerçevelerdeki tanımların Avrupa düzeyindeki tanımlara uygun olduğundan nasıl emin olabiliriz? Çünkü herhangi bir ülke kendi derecelerinin ve programlarının mükemmel olduğunu iddia edebilir, bunu savunabilir ve aynı zamanda Avrupa düzeyine uygun olduğunu da söyleyebilir ve herkesin bunu kabul etmesini talep edebilir. Siz diyebilirsiniz ki, eğer öyleyse öyledir. Ama Bergen Konferansı neticesinde alınan kararlarda öyle denmiyor. Bergen Konferansı, ülkeler için herhangi bir dış denetim getirmedir. Çünkü bunu yapmak mümkün değil. Ama güvene dayalı bir sistem getirdi. Sistem iki kı-

sımdan oluşuyor. Öncelikle minimum kriterlerin belirlenmesi, yani ulusal nitelikler çerçevesi için minimum kriterlerin belirlenmesi. Bu kriterlere uyulduğu takdirde Avrupa çerçevesine uygun oldukları kabul ediliyor. İkincisi ise, bir dizi prosedürdür. Bu prosedürler izlenerek gerçekten de programlar arasında bir uyum olduğu tespit edilir. Üçüncüsü, kalite güvencesidir. Kalite güvencesinin gerçekten de bu süreç içerisinde önemli bir rolü var. Bunların hepsinin nasıl bir araya geldiğini şu şekilde izah edebilirim. Öncelikle ulusal nitelikler çerçevemiz var. Bu ulusal nitelikler çerçevemizin tabii ki ulusal nitelikler barındırması lazım ve akreditasyonla bunu yapmak mümkün. Bu zaten daha önce Berlin'de verilmiş bir karardı. Kalite güvencesi altında akreditasyon konusu da işleniyordu ama bundan sonraki adım; ulusal nitelik çerçevesinin belli prosedürlerden geçerek Bologna çerçevesine uygun olup olmadığının değerlendirilmesidir. Ben bu aşamada çok ayrıntılı bir açıklamaya girişmek istemiyorum. Özellikle de mesela kendi kendine sertifikalandırmanın ne anlama geldiği konusunda çok fazla ayrıntılı bilgi vermek istemiyorum ama biz çalışma grubunda önümüzdeki haftadan itibaren nitelikler çerçevesi için birtakım pilot çalışmalara başlayacağız ve sertifikalandırma sürecinin kendi kendine nasıl gelişebileceğini tartışacağız. Üye ülkelerin tabii ki bu süreci kabul etmesi ve bunun dışında üye olmayan ülkeler tarafından da uygulanabilir olması gerekiyor. Ulusal nitelikler çerçeveleriyle ilgili birkaç şey daha söylemek istiyorum. Bütün sürecin asıl operasyonel kısmı ulusal nitelikler çerçevesidir. Ülkenizdeki ya da yükseköğretim sisteminizdeki bütün niteliklerin bu sürece tabi tutulması gerekmektedir ve bir akreditasyon sistemiyle desteklenmesi gerekmektedir. Tabii ki bu noktada gelişmiş bir sistematik tanımlama sistemine ihtiyaç var. Bunların tıpkı Dublin'deki tanımlama araçları gibi işlemesi gerekiyor. Ayrıca sizin çerçevenizdeki nitelikler arasındaki ilişkilerin tespit edilmesi gerekiyor. Şimdi bazıları daha alt düzeyde, bazıları daha gelişmiş olabilir. Öğrenen bir kişinin daha alt düzeyden üst düzeye nasıl geçebileceği konusunda da spesifik araçların olması gerekiyor. Ya da sizin kendi siyasi gündeminize göre, bir noktadan diğerine geçmek için kullanılacak adımların sayısı tespit edilebilir. Şimdi, bu noktada uluslararası platformda niteliklerin anlaşılabilir bir şekilde tanımlanması gerekiyor. Zaten bizim kendi kendine sertifikasyon dediğimiz süreci tanıtmaya çalışmamızın amacı da budur. Ulusal nitelikler çerçevesinin temel bir takım amaçları var. Bu ulusal nitelikler çerçevesindeki amaçlar genel nitelikler çerçevesindeki amaçlardan biraz daha farklıdır. Çünkü çeşitli niteliklerin net olarak amacının ne olduğunu tanımlıyorlar. Ulusal sistemde nitelikler arasında örtüşme olup olmadığı, tekrar olup olmadığını test ederler. Bunlar neticesinde bir eksiklik varsa, yeni birtakım niteliklerin müfredata dahil edilmesi gibi önlemler alınır. Şimdi temellerin ayrıntılarına girmek istemiyorum ama birtakım öğrenme çıktıları, yeterlilikler, seviyeler, krediler, iş yükü gibi temel öğeler var. Bazı ülkeler de kendi sistemlerinde birtakım

profillerin geliştirilmesinden yanadır. Mesela, pek çok ülkede ikili bir yükseköğretim sistemi vardır. Araştırma ve profesyonel okullarla işbirliği içerisinde çalışılır. Eğer bu türden okullar için bir profil çizilecekse o zaman bunun da ulusal nitelikler çerçevesinde yer alması gerekiyor.

Şimdi ben özellikle öğrenme çıktılarıyla ilgili birkaç şey söylemek istiyorum. Çünkü öğrenme çıktıları bütün bu konularla ilgili temel kavramlardan bir tanesidir. Öğrenme çıktıları dediğimiz zaman bir öğrencinin bilmesi, kavraması ve yapması gereken şeylerden bahsediyoruz. Yani eğitim sürecinin sonunda elde ettiği bilgiden, kavrayıştan ve beceriden bahsediyoruz. Ama burada bir fark var. Yükseköğretime girdi ya da müfredat bazlı bir yaklaşımdan ziyade, çıktı bazlı bir yaklaşımın olduğunu görüyoruz. Özellikle de eğitim ve işgücü piyasası arasındaki ilişkiye baktığımız zaman öğrenme çıktılarının ne kadar önemli olduğunu görebiliyoruz. Öğrenme çıktılarının ulusal nitelikler çerçevesi içerisinde olması sayesinde eğitimle işgücü piyasası arasında çok yakın bağlantılar kurulabilir. Ama tabii ki öğrenme çıktılarının değerlendirilmesi ve belgelendirilmesi lazım. Bir üniversitede bir örgün eğitim sisteminden geçtiyseniz yine o şekilde bir değerlendirme yapılabilir ya da yaygın eğitim sisteminden geçtiyseniz yine o alana özgü birtakım değerlendirmeler aracılığıyla çıktılar değerlendirilebilir. Şimdi ben diğer AB ülkelerindeki birtakım deneyimlerimizden bahsetmek istiyorum. Ulusal nitelikler çerçevesi oluşturulurken diğer ülkeler ne gibi deneyimler elde etti? Öncelikle çıkardığımız birtakım dersler var. Birincisi, bütün paydaşların bu işin içine katılması lazım. Yani üniversiteler, yüksekokullar, işgücü piyasasında çalışan kuruluşlar, öğrenciler ve öğretmenler. Çünkü eğer onlar bu süreç içerisinde kendilerinin dahil edildiğini görmezlerse daha sonra problemler yaşayabilirsiniz. Göz önünde bulundurulması gereken bir diğer ders ise şu: Bir ulusal nitelik çerçevesi ülkeden ülkeye farklılık gösterir ve gerçekten de o çerçevenin sizin eğitim politikalarınızla örtüşmesi gerekir. Çünkü bu bir tanım olabilir, ya da bir değişim aracı olabilir. Eğer bu çerçeve bir değişim aracı olarak kullanılacaksa, o zaman bunu politikalarınızda net bir şekilde ifade etmeniz ve hangi değişiklikleri istediğinizi açık bir biçimde belirtmeniz gerekir. Tabii ki bunu akademik standartlara uygun bir şekilde yürütmeniz, kalite güvence sistemini de mutlaka devreye sokmanız zorunludur. Peki bireysel olarak öğrenciler için bu ne anlama geliyor? Çünkü ben şu ana kadar hep bu çerçevelerin tasarlayıcıları ve kurum başkanları açısından konuştum. Ama öğrenciler açısından baktığımızda durum nedir? Doğrudan diploma ekine geçebiliriz. Bir diploma ekiniz olur ve bunun arkasında sizin ulusal sisteminizle ilgili bir açıklama vardır. Bu açıklamanın yazılabilmesi için Avrupa nitelikler çerçevesinin olması büyük işe yarayacaktır. Çünkü o zaman, bu diplomayla verilen nitelik bizim ulusal nitelik çerçevemizde şu seviyeye denk gelmektedir ve Bologna çerçevesinde de şu niteliklere denk gelmektedir diyebilirsiniz. Böyle-

likle de bir tanımlama yaptığınız zaman işiniz çok daha kolay olur. Dolayısıyla ulusal nitelikler çerçevesinin de daha net bir şekilde işinize katkıda bulunduğunu görebilirsiniz.

Birkaç dakikam daha kaldı. Bu birkaç dakika içerisinde son bir şey söylemek istiyorum. Bu nitelikler çerçevesi kapsamında düşünmek sadece yükseköğretimle sınırlı olmamalıdır çünkü öyle değildir. Avrupa Birliği'nde eğitim sistemi gerçekten bütün aşamalarıyla devam eden bir süreç olarak ele alınır. Ve bu, eğitim sektörleri arasındaki geleneksel sınırların ötesine geçer. Biz Bologna Süreci'nden bahsettik ama mesela mesleki eğitimde Kopenhag Süreci diye bir süreç vardır ve bunların hepsi Lizbon Stratejisi'ne uygun olarak ilerler. Avrupa Komisyonu'nun bir istişare raporu yayımladığını biliyoruz. Bu istişare raporunda; genel nitelikler çerçevesi aynı zamanda yaşam boyu öğrenme için de çizilmiştir. Yaşam boyu öğrenme içerisinde okul sistemindeki nitelikler yükseköğretimdeki niteliklerle ilişkilendirilmeye çalışılmıştır. Bunun da ayrıntılarına girmek istemiyorum ama bu Avrupa Komisyonu istişare raporunda 8 seviye vardır. Bu 8 seviye, Dublin tanımlama araçlarına benzer değildir. Avrupa Komisyonu da yaşam boyu öğrenme için bir kredi sistemi geliştirmeyi arzu etmektedir. Şu anda böyle bir kredi sistemi yok. Ama kalite güvencesiyle paralel gelişme gösteriyor. Avrupa Komisyonu'nun bu raporunda sözü edilen seviyeler 1-2 okulu bırakma seviyesi, 3-4 mesleki eğitim ve öğretim, 5 ile 8 yükseköğretim. 6-7-8 çoğunlukla yükseköğretim oluyor ama iş dünyasındaki çok teknik birtakım eğitimler için de kullanılabilir. Bunu dışında Avrupa Kredi Transfer Sistemi olduğunu biliyoruz. Bu Avrupa Komisyonu istişare raporunda kredilerden söz edilirken AKTS'den bahsediliyor. Gerçekten de daha kapsamlı bir sistem olması amaçlanıyor, ancak şu ana kadar bu tam anlamıyla başarılmış değil. Avrupa Komisyonu raporuyla Bergen kararları arasındaki benzerliklerin ne olduğunu sorabilirsiniz. Birtakım farklar var, çünkü AB ile Bologna Süreci aynı şey değil. Bologna Süreci sadece yükseköğretimle ilgilidir. Komisyonun istişare raporları ise çok daha genel kapsamlıdır ama öte yandan Bologna Süreci 45 üyeyi ilgilendirmektedir. AB'nin ise en azından şimdilik sadece 25 ülkeyi ilgilendirdiğini biliyoruz. Şimdi burada problem olan seviyeler değil. Çünkü seviyeler konusunda Bologna Süreci ile AB arasında bir örtüşme mevcut ve gerçekten tanımlayıcıların da birbiriyle örtüştüğü görülüyor ama bu tartışmalar yine de devam edecek ve önümüzdeki aylarda çeşitli süreçlerle ilgili haberler yine duyacaksınız.

Evet, yarım saatlik konuşmam bu kadardı. Beni dinlediğiniz için çok teşekkür ediyorum.

AVRUPA'DA KALİTE GÜVENCESİ*

Ko SCHEELE**

Sayın başkan, hanımefendiler ve beyefendiler,

Öncelikle bana Avrupa'da kalite güvencesi konusunda bu konuşmayı yapma fırsatı verdiğiniz için teşekkürlerimi sunmak istiyorum. Normalde çok sıkıcı bir konu gibi gelebilir insanlara, o yüzden size yapacağım konuşmamda birtakım metaforlardan, benzetmelerden yararlanmak istiyorum. Kullanacağım benzetmelerde ilham kaynağım ise James Bond.

Şimdi, James Bond'un film serisindeki bütün film başlıkları, aslında bakarsanız üç aşağı beş yukarı benim ele almak istediğim konularla paralellik arz ediyor. O yüzden de Avrupa Akreditasyonu'nun nasıl çıktığını anlatırken bu filmlerden de bahsedeceğim. Sürekli ilerleme içerisinde olan akreditasyon konusunda dünyada veya Avrupa'da uyum var mı, buna değinmek gerektiğini düşünüyorum. O yüzden James Bond'un "Dünya Yeterli Değil" filmine göndermede bulunmak istiyorum. Bunun dışında da bir sürü yöntemlerden, ölçütlerden ve raporlama tekniklerinden bahsedeceğim. Bunların da tabi ki "Altın Silahlı Adam"dan yola çıkarak anlatmam mümkün olacak. Avrupa çapındaki konudan da bahsedeceğim, çünkü esas olarak ilgilendiğimiz konunun bu olduğunu biliyorum.

Öncelikle Avrupa Akreditasyonunun kökeninden, nasıl ortaya çıktığından bahsedelim. Bir kere Avrupa'da olanlar gerçekten de müthiş. Şimdi, Maastricht Antlaşması'nı düşünün. Öncelikle bir taslak olarak ortaya çıktı, sonra reddedildi ve hatırlayacaksınız Hollanda'da, Fransa'da pek çok tartışmalara yol açtı. Ama bir de Maastricht Antlaşması'na baktığımız zaman orada eğitimin ulusal düzeyde yetkinlik anlamına geldiğini görüyoruz. O zaman Avrupa'yı niye düşünelim? Ulusal düzeyde yetkinlik yeterli o halde bu konuda. Öte yandan, Avrupa'daki yetkili merciiler, makamlar, bakanlar kendilerini bağlamak istemediler. Avrupa işbirliğinin öncelikli olduğunu düşünüyorlardı ve Maastricht Antlaşması'na bakınca da ulusal yetkinliğin yeterli olacağı görülüyordu, bu da tabi ki onları rahatlatıyordu. Ama öte yandan, şimdi Türkiye'de olduğumuzu düşünürsek, bazen bu antlaşmaların veya bildirilerin ötesine de geçmek gerekiyor. Bu noktada, Bologna Bildirisi ile ilgili olarak şunu söylemek istiyorum, bu süreç tabi ki önemli ama Berlin'de olan çok daha önemliydi. Berlin'de ne olmuştu? Berlin'de Bakanlar bir araya geldiler ve ulusal kalite güvence sisteminin dört

*14 Kasım 2005, I. Oturum: "Yükseköğretim Üzerine Seçilmiş Konular"

**Danimarka Bilim ve Teknolojiden Sorumlu Devlet Bakanlığı Danışmanı, Danimarka

parçadan oluşması gerektiğini ilan ettiler. Bu dört unsurun esas olduğunu söylediler. Bunlardan birincisi sorumlulukların tanımının olmasıydı. Yani, bu süreçle ilgili görev alan kurumların sorumluluklarının tanımlanması gerekiyordu ve bu hayati öneme sahipti. Yani üniversitelerin sorumlulukları nedir, Bakanlığın sorumluluğu nedir, diğer kurum-kuruluşların sorumluluğu nedir, kim neden sorumludur, görevlidir? İkincisi, programların ve kurumların değerlendirilmesi olacaktı. Bu konuya sonra geleceğim. Bir de bunun dışında bir iç değerlendirmenin olmasıydı. Şimdi değerlendirmeler, denetimler dediğimiz zaman, dış değerlendirme olabilir, emsal kurumların, kuruluşların değerlendirmeleri olabilir. Bu noktada, iç kalite güvencesinin altını çizmek istiyorum. Eğer sağlam bir iç değerlendirme sistemi yoksa, dışarıdan birtakım değerlendirme sistemlerinin herhangi bir anlamı olmayacaktır. İç değerlendirmenin başında da, rektörler olmalı. Üçüncü önemli konu, akreditasyon sisteminin bulunmasıdır. Bu 2003 yılında Berlin'de vurgulandı ve çok şaşırtıcı bir durum olduğunu da söylemek lazım çünkü bundan sadece dört yıl önce, 1999 yılında Avrupalı Bakanlar o dönemde akreditasyondan bahsetmiyorlardı bile. Yani, akreditasyon nedir, ne değildir, bununla ilgili herhangi bir fikirleri yoktu, ama 2003 yılında akreditasyon lazım demeye başladılar. Son olarak, tabi ki uluslararası katılım gerekiyor. Ama birtakım sorunlar, engeller çıktı. Önce, kalite güvence sistemlerindeki farklılık önemli bir engel olarak ortaya çıktı. Yani tabi ki bizim ulusal sistemlerimiz vardı. Ama her bir ulusal sistem farklılık arz ediyordu. Şimdi, kabaca şunu söylemek mümkün, iki tür kalite güvence sistemi mevcut: Birisi denetime dayalı olan, burada denetimden kastım dışarıdan gelen kişilerin birtakım değerlendirmelerde teftişlerde bulunması, fakat bunun halka açıklanması zorunlu değildi. Bir de onun dışında sabit standartlara göre akreditasyon kullanılması mümkündü. Sanki, bu kadar karışıklık yetmiyormuş gibi, şunu da söylemek lazım, en sık uygulama da bunların bir karışımıydı, yani resim daha da karmaşıklaştı bu noktada. Bu arada değerlendirmenin nesnesi de farklılık gösterebilirdi. Şimdi bazen biz Avrupa'da kurumların değerlendirmesi diyoruz bütün olarak. Bazen de değerlendirmenin nesnesi olarak programı ortaya koyuyoruz. Burada gördüğümüz yine Avrupa'da en sık yapılan uygulama, burada da ortaklık olmadığını görüyoruz aslında, çünkü çok farklı akreditasyon ve denetim sistemleri olduğunu görüyoruz. Bazen kurum düzeyinde bazen program düzeyinde.

Bunlarla ilgili üç şeyin altını çizmek isterim. İlk çıkarımım, Avrupa'da çok farklılıkların olduğu üzerine. İkincisi ise, tek bir sistem yok, biri diğerinin önüne geçmiş, yani en iyi diyebileceğim bir sistem yok. Üçüncü olarak da, akreditasyon denilince son dört yıldır Avrupa'da büyük bir akreditasyon dalgası var. O yüzden de akreditasyonun Avrupa kalite güvence sistemi dikkate alınarak ele alınması gereken bir konu olduğunu söyleyebiliriz. Akreditasyonu Birleşik Devletler'den de biliyoruz, aslında Birleşik

Devletler akreditasyonun doğum yeridir. Ama öte yandan, akreditasyonun Avrupa'daki doğuşu veya menşei ABD kaynaklı değildir. Amerika'da gönüllü bir sistem olarak ortaya çıkan akreditasyon, Avrupa'da hükümetlerin önderliğinde gelişen bir sistemdir. Yani, birtakım kamu sektörü standartları ve bildirimlerine göre yapılır. Bu yüzden de bir film benzetmesi yaparsak buna, "Rusya'dan Sevgilerle" demek lazım belki de.

Bu kadar çok çeşitlilik var ve bu çeşitliliğin içinde dünyada işbirliği başlatalım diyoruz. Bu alanda Avrupa ve dünyada mevcut olan bildirilerin hepsinin bir arayışta olduğunu görüyoruz. Peki, ne arayışındalar? Bir birlik arayışında mı bunlar, ya da tek bir düzenin kurulması arayışında mı? Hayır, yani biz bir dünya ya da Avrupa standardı istemiyoruz. Biz aslında sadece iyi uygulama kılavuzlarının arayışındayız, ki bunlar da daha sonra uygulamaya yansıyabilsinler. O yüzden de "Dünya Yeterli Değil" filmini burada başlık olarak kullanabiliriz. Yani, bize dünya akreditasyon sistemi yetmeyecektir, çeşitliliği yansıtabilecek, bir şeyler öğrenmemizi sağlayacak bir sistemler bütünü gerekiyor.

Geleceğe dair öngörüm; kalite güvence sistemi diyorsak, mesela Türkiye'de bu yıl ve önümüzdeki yıllarda öyle bir sistem gelişecek olursa, değerlendirmenin kullanıcılarının ihtiyaçlarına uygun olarak düzenlenmesinin de sağlanmasını umut edebiliriz. Türkiye sadece bir örnek. Yani, yaklaşımlarınız da sizin kendi sisteminiz içerisinde değişmelidir. Böyle olunca tabi ki, değerlendirme nesneniz de değişecektir. İngiltere'de mesela, program değerlendirmeleri var, her türden raporlar var, ardından kurumsal denetimler var. Bütün bunlara baktığımız zaman, bir sistem geliştiriyorsak 'ne türden bir nesnesi olsun' diye değerlendirmek için neye dayanması gerektiğini de belirlememiz gerekiyor. Çünkü örnek alabileceğimiz o kadar çok sistem ve bu sistemlerin hepsinin o kadar farklı mantığı var ki, bu durum büyük bir çeşitliliğe sebep oluyor. Örneğin, kalite güvencesi ile ilgili denetim birimleriniz olabilir, böyle olursa mesela vergi mükellefleri sizin eğitim sisteminize güvenebilirler veya kurumun iyileşmesine yardımcı olacak bir sisteminiz olabilir. Yani, başlangıçta bu işin mantığını ortaya koymamız lazım. Hangi amaçla böyle bir sistem kuruyorsunuz sorusunun cevabını belirlememiz lazım.

"İyi uygulamalar" ile ilgili olarak, tabi ki uyumlaştırılmış bir sistemden ziyade, ihtiyaçlara uygun olarak değişen, ihtiyaçlara göre geliştirilmiş bir sistem istiyoruz aslında. Bu noktada, yükseköğretimin kendisinin zaten bunu ortaya koyması gerekecektir. Avrupa'da bizim gördüğümüz ve sanırım Türkiye'de gördüğümüz zaten yükseköğretimde çok büyük çeşitliliğin var olması. Yani, farklı kurumlar var, farklı programlar var, farklı program yapıları var, öyle bir çeşitlilik var ki arz tarafında, bu noktada yükseköğre-

timin kitleleşmesini görüyoruz, ama bir de talep tarafına bakalım. Avrupa'da artık vurgulanan şey; bilgiye dayalı toplum, bilgi toplumu. Bu ne anlama geliyor? Yükseköğretime olan talep artacaktır, inanılmaz bir gelişme. Şimdi bu çeşitlilikleri önümüze koyduğumuz zaman bunlarla ilgili çok farklı tedbirler görüyoruz, keza çok farklı resmi programlar görüyoruz. Ama bu programlar şu etapta ihtiyaca uygun değerlendirmelere tabi değil, onun yerine tek beden herkese olur yaklaşımında olduğu gibi tek tip standartlara göre değerlendiriliyorlar. Bu sanırım tartışılması gereken konulardan biri.

Emsallerin değerlendirilmesi ile ilgili olarak ne söyleyebiliriz? Yükseköğretimde emsal kurumlardan gelen kişilerin değerlendirme yapması, hem kurumun durumuyla ilgili hem de yapılan çalışmaların gidişatıyla ilgili size en iyi bilgiyi verebilir diye düşünüyorum. Ama bunu uyguladığınız zaman tek başına burada da birtakım sıkıntılar çıkacaktır. Birleşik Devletler'de ve Avrupa'da gördüğümüz şeylerden biri de bu. Yani, donanımlı panel üyeleri ya da iyi emsal kurumlardan gelecek uzmanların bulunamaması sorunu var. Şimdi bu değerlendirmenin yapılması için dışarıdan kurumunuza birtakım profesörleri davet ediyorsunuz ama onların da söz konusu disiplinle ilgili belli bir görüşü oluyor. Bu noktada, "acaba bu kişiler gençlerin istediklerini yapmalarına izin verecek midir, yoksa vermeyecek midir?". Burada da böyle bir sıkıntı çıkabilecektir. Kalite güvencesi ciddi bir iştir, bunu yapmak kolay değildir, o yüzden de bu panellerde ya da bu değerlendirme komisyonlarında bulunacak kişilerin mutlaka kalite güvencesi konusunda eğitim alması gerekmektedir. Diğer türlü elinize geçecek tek sonuç, yüzeysel birtakım raporlar ve değerlendirmelerden ibaret olacaktır. Ama bu noktada sorun teşkil eden, emsal kurumdan gelecek öğretim görevlisi veya profesör değildir, çünkü zaten emsal kurum taramasının önemli olduğunu söylemiştik. Burada sorun olan çalışma yöntemidir. Bu noktada, öngörebileceğimiz yöntemlerden biri, bir araya getirilmiş ve bir orkestra gibi uyum içerisinde çalışan bir dizi oyun kuralının ortaya konmasıdır. Birkaç yıl önce, biz bir resmi değerlendirme usulü belirledik. Bundan kasıt, belli programların değerlendirilmesi ve gerekirse sarı kart gösterilmesi idi. Tabi ki, bu çok ciddi sonuçlar doğurabilecek bir usuldü. Bu türden bir usulden yararlanarak üniversite yöneticileri, üniversitede ders verenler ve öğrencilerle görüşüyorduk. Özellikle öğrencilerle yaptığım görüşmeler son derece faydalı oldu. Daha önce hazırlanmış bir raporda, söz konusu öğretim programının aşırı didaktik olmasından kaynaklanan ciddi sorunlar ortaya çıkmıştı. Bu konuda yapılan uyarıdan sonra öğrencilerle tekrar bir başka değerlendirmede bir araya geldiğimiz zaman onlara şimdiki durumu sorduğumda, üniversitenin gerçekten tamamen değiştiğini ve artık öğrencinin öğrencilerden öğrenmesi yöntemini kullandıklarını söylediler. Bu çok soyut bir açıklamaydı benim için, yani biraz rahatsızlık

duydum. Çünkü evet yöntemin değişmiş olması çok iyi, ama ders veren hocalarınız iyiler mi diye sorduğumda, öğrenciler ders verenlerin kötü durumda olduğunu ve doğru dürüst ders anlatılmadığı yanıtını verdiler. Okulda bürokrasinin ne durumda olduğunu sorduğumda, o konuda da durumun kötü olduğunu söylediler. Yani, bahsettiğim kurum aslında durumu düzeltmemişti ve müfettişler gelecek sevgili öğrenciler, şöyle sorular soracaklar, o soruları sordukları zaman şu, şu, şu cevapları vermeniz lazım diye bir oyun tezgahlamışlardı öğrencilerine. Nihayetinde bu çıktı. Belki Türkiye'de bunu görmezsiniz ama her türlü usulde birtakım dezavantajlar olabiliyor. Bu noktada şunun da altını çizmek istiyorum, eğer yaptığınız değerlendirme birtakım usullere, bürokratik çalışmalara dayanıyorsa lütfen bu oyuna kapılmayın, çünkü çoğu zaman bu usulü kullanarak aldığınız cevaplar yanlış olacaktır. Tezgahlanmış bir oyundan ibaret olacaktır. Standart dediğimiz zaman standartlar bize başka şeyler göstermelidir, buraya tekrar döneceğim. Ama şunu söylemek istiyorum, değerlendirme dediğimiz zaman karşımıza her zaman sürprizler çıkabilir. Şimdi, Hollanda'da bunu öğrendikten, bu dersleri çıkardıktan sonra bir akreditasyonu uyguladığımız bir deneme dönemi yaşadık. Ve gördük ki; çok fazla standardınız, ölçütünüz olacak olursa, o panele ya da o komisyona dahil olan üyeler bütün bu konularla ilgili rapor vermek durumunda kalırlar. Bu da kolay değildir. Hatta, bu kadar çok ayrıntılı rapor beklediğiniz zaman, ortaya koymuş olduğunuz çalışma yöntemi veya usulle çoğu zaman komisyon/panel üyelerinin asıl sorunu görmesini engellemiş olursunuz. Bu noktada belki de büyük, kapsamlı sistemler yerine akıllı sistemlerin devreye girmesi gereklidir.

Hem uluslararası iletişim ağlarında hem de diğer iletişim ağlarında, hep aynı sorunu görüyoruz. Yani, mükemmel bir değerlendirme komisyonunuz olabilir. Mükemmel usulleriniz olabilir, nihayetinde çok kapsamlı bir rapor çıkmış olabilir. Ama bu rapor iyi bir rapor olmak durumunda değildir. Şimdi raporları incelerken şunu göreceksiniz. Çoğu zaman orada mevcut durumla ilgili çok iyi bir tanım vardır. Çoğu zaman yine bu raporlarda bir takım iyi fikirler de bulursunuz. Ancak, burada önemli kısım analizdir. Yani, bu fikrin kayda değer olmasını sağlayacak şey nedir? Bunun için diğer kurumdan, üniversiteden gelen kişinin bir açıklama yapması gerekir. Yani, bir programla ilgili net fikirlerini beyan edebilmiş olması gerekir. Bunun düşünülmesi lazım sanırım.

Raporların yayınlanması da önceden değindiğim gibi son derece önem arzeden bir konudur. Çünkü raporlar sadece sizin okumanız için değildir "For Your Eyes Only" (Sadece Senin Gözlerin İçin) filminde olduğu gibi. Tabi ki, yine filme gönderme de bulunacak olursak buradaki müfettişler ya da panel üyeleri sadece "Kraliçenin Gizli Servisi" için çalışma-

maktadır. Raporlar denildiği zaman şuna bakmamız lazım, eğer raporları yayınlayacak olursak raporun kendisi kamuoyunda bir tartışmaya yol açacaktır. Bu da tabi ki komisyon üyelerinin, panel üyelerinin işlerini başlangıçtan itibaren doğru yapmaları için çok önemli bir motivasyondur. İkinci nokta, eğer bu kamuya açık bir rapor olacaksa, bu rapor herhangi bir Bakanlığın herhangi bir tür yaptırımından çok daha güçlü olacaktır. Çünkü bir rapor halka açıklanıyorsa, o mutlaka gazete manşetlerine geçecektir. Bu da, o okuldaki öğrencilerin harekete geçmesini sağlayacaktır. Biz Avrupa'da bunu da deneyim edindik. Raporların halka açık olması çok önemli.

Eğer değerlendirme yapacaksanız ve altı yıllık dönemlerde yapıyorsanız bunu, bu arada da birtakım düzenlemeler yaparsınız. Şunu anlatmaya çalışıyorum, bu değerlendirme süreleri arasında geçen zamanda da birtakım ilerlemelerin olması için düzenlemeler yapılması gerekir. Ölçülmenin devam etmesi lazım, yani hazırlık nasıl yapılmıştır, üniversitenin öz- değerlendirmesi nasıl yapılmıştır, uygulama ne zaman başlamıştır gibi sorulara yanıt veren çalışmaların sürdürölmesi gerekir. Eğer bu arada yapılacakların sonucunun ne olacağına dair bir ölçüm sistemi geliştirmeyecek olursanız, altı yıl sonra gene böyle ayrıntılı bir çalışma yapmak ve o raporu en baştan başlayıp toparlamak zorunda kalırsınız. Halbuki, bu ölçümler sürekli yapılacak olursa, altı yılda bir yapılacak çalışmaları da tamamlamak daha rahat olur. Değerlendirme dediğimiz zaman tabi ki bu patlayan akreditasyon sektöründen de bahsediyoruz.

Bu sektör, temelde standartlarla ilgili diye açıklanıyor, ama bence bunu ötesine geçmeli ve umarım değerlendirme daha iyi ve kaliteli eğitime de yol açar.

Yani sadece temel standartların yerine getiriliyor olması değil aynı zamanda yüksek nitelikli eğitimin de devreye girebilmesini de sağlayabilirler.

Beni dinlediğiniz için teşekkür ederim.

YÜKSEKÖĞRETİM-EKONOMİ İLİŞKİSİ*

Dr. Jamil SALMİ**

Saygıdeğer meslektaşlarım, değerli misafirler,

Burada konuşma yapmak üzere beni davet ettiğiniz için size çok teşekkür ediyorum. Türkiye'deki ve uluslararası uzmanların listesine baktığım zaman heyecanlandım, çünkü ilginizi çekecek ne anlatabilirim diye düşündüm. Bunun üzerine bir falcıya gittim, bana geleceğini mi görmek istiyorsun dedi, ben de dedim ki 'hayır, şu an zaten yeterince karmaşık, geleceğimi öğrenmek istemiyorum, bana yükseköğretimin ne olacağını anlat'.

Falcı da bana geleceğin üniversitesinde bizleri robot resepsiyonistler karşılayacak dedi. Yeni öğrencilere ücretsiz diz üstü bilgisayar, IPOD ve belki de bisiklet verilecek dedi. Bir öğrenci burs istiyorsa, e-bay e gidecek, e-bayden online bir müzayedeye katılarak bursunu alacak dedi. Öğrencilerin kişisel programları olacak, hocaların iki yılda bir derslerini yenilemeleri gerekecek ve verilen derecenin, diplomanın geçerliliği sadece 5 yıl olacak dedi. Yani, geleceğin üniversitesinde herhangi bir fiziksel laboratuvar veya kütüphane olmayacak dedi. E-kütüphanelerde ya da e-laboratuvarlarda çalışmalar yapılacak dedi. Öğrenciler aynı zamanda iki, üç kuruma devam edecek ve derecelerini, diplomalarını o şekilde alacaklar dedi. Öğrenciler eğer vaktinde mezun olurlarsa 500 dolarlık bir ödül alacaklar ve mezun olduktan sonra altı ay içerisinde uygun bir iş bulmazlarsa o zaman üniversite çalışmalarının masraflarını kendilerine geri ödeyecekler diye ekledi. Üniversite rektörü her yılın başında her bölümden 50,000 dolar alacak ve her yılın sonunda en yenilikçi olan bölüme 1 milyon dolarlık ödül verilecek dedi ve geleceğin üniversitesinde bilim uzmanlığı olmayıp sanat yüksek lisansı olacak. Çünkü yenilikçi öğrencilerin ihtiyacı olan budur dedi.

Belki çok fazla bilim kurgu okuduğumu düşünüyor olabilirsiniz, ancak inanın bu verdiğim örneklerin hepsi aslında gerçek hayattan. Yani, yükseköğretimin karşı karşıya olduğu devrimi temsil eder nitelikteki önermelerdir bunlar. Gerçekten kalkınmakta olan geçiş ülkelerinde çalışan ya da yaşayan insanların hepsi yükseköğretim sisteminin bu zorluklarla başa çıkma gücü olup olmadığını tartışıyor. O yüzden ben bunların üstesinden gelebilmek için sunumumu dört bölüm halinde yapacağım. Öncelikle kalkın-

*14 Kasım 2005, I. Oturum: "Yükseköğretim Üzerine Seçilmiş Konular"

**Eğitim Sektörü Direktörü, Dünya Bankası, ABD

makta olan ülkelerde üniversitelerin rolü hakkında bilimin öneminden bahsedeceğim. İkinci olarak, eğitim ihtiyaçlarından ve gelişmekte olan eğitim manzarasından bahsedeceğim. Bunun dışında, Türkiye gibi ülkelerin bu gelişmeler neticesinde karşı karşıya kaldığı zorlukları anlatacağım.

Öncelikle, ekonomik kalkınma bir ulusun doğrudan bilgiyi uygulama yeteneğine bağlıdır. Hatırlarsanız, Avrupalı meslektaşlarımızın yaptıkları sunumlarda hep bu konudan bahsedildi. Dünya Bankası'ndaki meslektaşlarımdan bazıları bundan birkaç yıl önce bir çalışma yaptı. İki ülkeyi karşılaştırdılar: Güney Kore ve Gana. 1950'li yıllarda bu iki ülkenin ekonomik kalkınma düzeyi aynıydı, ama bugün çok farklılar. Şimdi diyebilirsiniz ki Güney Kore çok zengin bir ülke, Gana ile karşılaştırmak çok da sağlıklı değil, çünkü onların daha az kaynağı var. Meslektaşlarım da eğer Gana'da da Kore'de olduğu kadar sermaye yatırımı ve iş gücü yatırımı olsaydı ne olurdu diye bir simülasyon yaptılar. Ancak, simülasyona rağmen büyük bir fark ortaya çıktı, bu fark da bilgiden kaynaklanıyordu, çünkü G. Kore yıllar boyunca teknoloji ithal etti, geliştirdi ve şimdi artık kendi teknolojisi satabiliyor. Çoğunuz belki Samsung cep telefonları kullanıyorsunuz, Hyundai gibi Kore arabaları ile geziyorsunuz, Kore'de imal edilmiş müzik setleri ve TV'ler kullanıyorsunuz. Öteki tarafta, Gana benzer teknolojik ilerlemeleri yakalamıyor ve desteklemiyor.

Bilginin uygulanması konusunda; mesela tarımsal üretkenlikteki gelişmelere baktığımız zaman Arjantin ve Hindistan'da modern teknoloji ve bilimin uygulandığı ülkelerde daha fazla ilerlemenin olduğunu görüyoruz. Mesela bu yatırımın yapıldığı ülkelerde CGIAR araştırma merkezlerinin etkilerini görebiliyoruz.

Ancak, bilgi aynı zamanda çevre sorunlarını çözmek için de çok önemli. Mesela, Çin'de kirliliğin önlenmesi için bilgiye ihtiyacımız var. Aynı zamanda doğal afetlere müdahale edebilmek için bilgiye ihtiyacımız var. Örneğin, 1999 Marmara Depremi'nin sonuçlarını görüyoruz. Ancak, sahip olduğumuz bilgiyi her zaman bu yönde kullanmıyoruz. Örneğin burada, Kolombiya'da çok sakin bir dağ görüyoruz. Ancak, burası aslında faal olmayan bir volkandır. 1985 yılında bir bilim adamı Nevado del Ruiz adındaki volkanı incelemiş ve Kolombiya hükümetini bu volkanın yanında patlayabileceği konusunda uyarmıştır. Ancak, bu bilim adamını kimse dinlememiştir. Maalesef bilim adamı haklı çıkmıştır ve üç ay sonra volkan patlaması olmuş ve yayılan lav neticesinde yüz kilometrenin üzerinde bir güzergahtan geçerek birkaç saat içerisinde oradaki şehri yok etmiş, 20,000 kişi ölmüştür. 12 yaşındaki Omera adındaki bu kızı hatırlarsınız belki. Bu küçük kız bir süre sonra çimento gibi katılaştıran lavın içerisinde kalmış ve saatlerce TV'de hepimiz ona ve onun gözlerinin içine bakmak

zorunda kalmışsınız, ta ki ölene kadar. Gördüğünüz gibi sismoloji, volkanoloji ve klimatoloji gibi çeşitli konularda biz bilimi kullanarak doğal afetlerin önceden önlenmesini sağlayabiliriz. Geçen Aralık ayında Asya tsunamisi ve daha sonrasında yaşanan Katherina Kasırgası hükümetler gerekli önlemleri almadığı ve bilim adamlarının tavsiyeleri ve uyarıları göz önünde bulundurulmadığı zaman olabileceklerin üzücü göstergeleridir. Bu doğal felaketlerin ne şekilde meydana geldiği yine bilim araçlarıyla tespit edilmiştir.

Son olarak, bilgi dediğimiz zaman hatırlatmak istediğim bir şey var; yeni bilginin üretilme hızı giderek artmaktadır. Gerçekten bilim alanından gelen kişiler bunu benden daha iyi bilecektir. Mesela, bilginin kademeli olarak gelişmesini hizmet sağlayıcıların artmasıyla takip edebiliyoruz. İnternet'teki bilgilerin çoğu çöp niteliğindedir, belki hiçbir işimize yaramayacaktır, ancak yine de önemli teknolojik bilgiler de giderek artmaktadır.

Peki eğitim açısından bilginin önemi nedir? Yükseköğretim kurumları aracılığıyla işgücü piyasaları ortalama daha yüksek beceri düzeyleri talep ediyorlar. OECD ülkelerindeki istatistiklere baktığımız zaman, hem erkekler hem de kadınlar için yükseköğretimden mezun olan kişilerle orta-öğretimden mezun olan kişilerin aldığı maaşların arasında ciddi bir fark olduğunu görüyoruz. Bunu biz aynı zamanda Hindistan, Filipinler, Brezilya, Meksika ve Arjantin gibi kalkınmakta olan ülkelerde de görüyoruz.

İkincisi, giderek daha fazla sayıdaki genç insanın esnek olması ve sürekli değişime ayak uydurması talep ediliyor. Ben gerçekten çok önemli bir incelemenin sonuçlarını sizinle paylaşmak istiyorum: ABD'de iki Harvardlı profesör, Levy ve Murnane, endüstrideki görevlerin gelişimine baktılar. Bilgisayarlar yaygın olarak kullanılmaya başladıktan sonra bilgisayarların bir süre sonra bütün alanlarda insanın yaptığı işi yapabileceğini düşündüler. Ancak, bizim yaptığımız işler beş kategoriye ayrıldı: rutin işler, rutin olmayan işler, rutin bilişsel, karmaşık iletişim ve uzman düşüncesi. Gerçekten de, rutin olmayan işlerde rutin manuel ve rutin bilişsel işlerde bilgisayarlar bizim işimizi elimizden almıştır. Ancak, iki iş alanında bilgisayarlar insanın işini elinden alamaz; karmaşık iletişim ve uzman düşüncesi. Bu alanlarda bilgisayarlar insan görevini yapamamaktadır. Uzman düşünmesi dediğimiz zaman bir tıp doktoru aklımıza geliyor, tıp doktorları giderek modern teknolojiye bağlı hale geldiler, bir Amerikan hastanesinde mesela bir tıp doktoru görüyoruz, kendisi bilgisayar ve robot kullanıyor uzaktan kumandayla ve Amerikalı doktor çok uzakta durduğu halde hastasıyla konuşarak işini yapabiliyor, ancak bilgisayar onun adına hiçbir zaman teşhis koyamaz, çünkü karmaşık bir şablona bakıp teşhis koyma yeteneğine sahip tek kişi doktordur ve bununla doğru orantılı ola-

rak da alınması gereken tedbiri kendisi belirleyebilir. Bu türden karmaşık beceriler giderek daha büyük önem kazanmaktadır.

Eğitim sistemlerindeki sonuçlara baktığımız zaman en zengin ülkelerde bile gerçekten düşündürücü bir takım sonuçlar görüyoruz. PISA programını biliyorsunuz belki, bu programı uluslararası öğrenci değerlendirme programı olarak tanımlayabiliriz. OECD'nin başlattığı ve aynı zamanda Türkiye'nin de katıldığı bir program. Programda beş derece mevcut ve aynı zamanda öğrencilerin yaratıcı düşünme yeteneğini de ölçüyor. PISA testinde 1'den 5'e kadar olan bir değerlendirmede 1 ile 2 arasında kaldıysanız sizden beklenen sonuçları veremediğiniz, yani eğitim sisteminizden beklenen sonuçlara ulaşmadığınız anlamına gelmektedir. OECD ülkelerine baktığımız zaman PISA'da öğrencilerin yaklaşık %40'ı beklenen düzeye ulaşamamaktadır. Türkiye diğer gelişmekte olan ülkelere oranla daha iyidir, Endonezya, Meksika, Brezilya Türkiye'den çok daha kötü durumdadır, ama yine de sizin yerinizde olsam biraz da bulunduğum noktadan dolayı endişe duyardım. Türkiye ikinci düzeydedir, yani 15 yaşındaki öğrencilerin %65'i PISA'da kendilerinden beklenen performansı gösterememiştir.

İkinci boyut karmaşık iletişim becerisidir. İletişim becerisi karmaşık nosyonları başka insanlara anlatma yeteneğidir ve aynı zamanda ikna kabiliyetidir. Bizim eğitim sistemimiz maalesef bizleri bu alanda yetiştirmeye yeterli değildir. Mesela, konuşma yeteneğimiz olduğu halde yunuslar kadar bile iletişim kuramamaktayız. İnsanlar bu eğitim sistemi sonucunda bu becerilere maalesef kavuşamamaktadırlar.

Meslektaşlarımin da söylediği gibi yaşam boyu eğitim gerçekten önemli bir boyut kazanıyor. Çok küçük yaşlardan itibaren ileri yaşlara kadar bir şeyler öğreniyoruz. Örneğin, Florida'da 84 yaşında bir kişi doktora çalışması yapıyor şu anda. Yaşam boyu öğrenim-öğretim çerçevesi her durumda, her koşulda, örgün olmayan ortamlarda, resmi olmayan ortamlarda, evinizde, işinizde öğrenmenizi sağlayacak bir sistemdir. Ancak, işgücünün öğrenmeye devam edebilecek yetenekte olması gibi birtakım koşulların da bulunması beklenir. Şimdi, Güney Kore ve Türkiye arasında bir karşılaştırma yapmak istiyorum, yetişkin nüfusa ve yetişkin nüfusun kalifikasyonlarının dağılımına baktığımız zaman grafikte kırmızı temel eğitim, mavi ortaöğretim ve yeşil yükseköğretim olarak gösterilmektedir. 1960'lara baktığımız zaman her iki ülkenin de benzer yapıya sahip olduğunu görüyoruz. Eğitim kalifikasyonları açısından çoğu yetişkin temel eğitime devam etmiştir, daha az sayıda kişi orta öğretime devam etmiş, çok az kişi de yükseköğretime devam etmiştir. Ancak Güney Kore'ye bugün baktığımız zaman yetişkin nüfusun büyük kısmının orta öğretim ve yükseköğretimi tamamladığını görüyoruz. Türkiye'nin ise daha kat edeceği

çok yolu var, çünkü sadece %9 oranında bir yükseköğretim devamı söz konusu.

Bilginin sürekli değiştiği bir sistemin içerisinde yer alıyoruz, bu yüzden de sürekli öğrenme yeteneğimizin ve öğrendiklerimizin de analiz edilmesi lazım. Aslında yanlış olan birtakım bilgilerin de ayıklanması gerekiyor. Bu noktada şu soruyu soralım, biz öğrencilerimizi bu alanda gerçekten iyi eğitiyor muyuz, yani farklı şekillerde öğrenmeleri için de onları eğitiyor muyuz? Akranlarından öğrenme, grup içerisinde öğrenme, farklı kültürlerden gelen insanlarla grup içerisinde çalışırken öğrenme, hatta aynı ülkede olmayan, aynı fiziksel mekanı paylaşmayan insanlardan öğrenme metodları konusunda onları bilgilendiriyor muyuz? Ben Prof. Einstein ile ilgili bir bilgi vermek istiyorum. Bildiğiniz gibi kendisi çeşitli dünya ülkelerinde dersler veriyordu, bir gün limuzinde otururken soluk aldı, iç çekti ve şoför ne olduğunu sordu. Einstein; "çok yoruldum bu dersleri vermekten" dedi. Şoför O'na "sizin için çok kolay olmalı, çünkü sürekli aynı dersleri verip duruyorsunuz" diye cevap verdi. Einstein; "evet doğru ama gerçekten zor bir konu ve zor bir teori" diye yanıtladı. Bunun üzerine şoför; "ama yine de aynı şey" dedi. Einstein, "ama herkes veremez bu dersi, mesela ben şoför olsam sen Einstein olsan sen veremezdin bu dersi" dedi. Şoför de yapabileceğini iddia eder. Einstein ile bunun üzerine kılık değiştirirler. Kıyafetlerini değiştiren gerçek Einstein odanın sonunda oturur, şoför gelir ve gerçekten o kadar çok dinlemiştir ki iyi bir sunum yapar, izafiyet teorisini çok güzel bir şekilde anlatır, insanlar alkışlamaya başlar, ancak Einstein hiç memnun değildir bu durumdan. Daha sonra, başkan der ki, 'birkaç soru sorabilir miyiz efendim?' Einstein da der ki 'hadi bakalım, şimdi ne yapacaksın?' Şoför de der ki, 'ama insanlar hep aynı soruları soruyorlar'. O yüzden de şoför sorulan soruları herhangi bir zorlukla karşılaşmadan cevaplandırır. Einstein'ın hiç hoşuna gitmez bu. Başkan bir soru daha sormak ister, birisi kalkıp der ki, 'Profesör Einstein, tamam söyledikleriniz çok güzel ama siz sadece geçmişle ilgili şeyler açıkladınız, bilimsel araştırmalarınızda gelecekte ne yapmayı düşünüyorsunuz' diye sorar ve gerçek Einstein hazırdır artık intikam almaya, ama şoför göz bile kırpmadan bu adama bakar ve der ki: 'Beyefendi, sizi rencide etmek istemem, ama sorunuz o kadar saçma ki ben şu arka tarafta oturan şoförüme dönüp soracağım o bile cevap verebilir.'

Peki yükseköğretim bütün bu zorlukların karşısında nasıl değişiyor? Üç önemli boyut var; öncelikle değişen eğitim-öğretim ihtiyaçları, ikincisi rekabet biçimlerindeki değişiklikler, üçüncüsü de kurumların şeklindeki değişiklikler. Türkiye'deki vakıf üniversiteleri gibi çeşitli özel üniversiteler var. Dünyanın çeşitli ülkelerinde bu durum mevcut ama şu anda yükseköğretimin çeşitli şekillerini görüyoruz. İnternet aracılığıyla geleneksel

olan zaman ve mekan sınırlamaları yok olmuştur ve dolayısıyla sanal üniversiteler dünyanın herhangi bir yerinden sizin üniversitenizle rekabet edebilirler, yani Harvard veya Yale internete erişimi olan bütün öğrencilere bilgi sunabilir. Mesela, Maryland Üniversitesi uzaktan eğitim konusunda ABD'de en çok ilerleyen üniversitelerden biri olmuştur ve Maryland'in bir reklamı vardır; sınıfa hoş geldiniz, istediğiniz yere oturabilirsiniz, yeter ki bilgisayarınız ve Internet bağlantınız olsun. Başka bir üniversite şöyle der, biz büyük bir üniversitenin büyük ve etkileyici bir kampusu olması gerektiğini düşünüyoruz, peki onların kampusu neresidir: bütün dünyadır. Bu herhangi bir üniversite değil, bu Jones Uluslararası Üniversitesi. Yani, tam akreditasyona sahip ilk online üniversitedir. Bunun dışında franchise üniversiteleri dediğimiz üniversiteler var. Dünyanın her yerinde franchising (zincir kuruluşlar, McDonalds gibi) var. Kanadalı, İngiliz, Amerikalı üniversiteler dünyanın çeşitli yerlerine franchise üniversiteler kurmaktalar, bunlar da yerel üniversitelerle rekabet etmekte. Mesela, Londra Üniversitesi'nin ilanını görüyoruz, burada eğer İngiltere'ye gelemeszeniz Sri Lanka'da kalarak çalışmalarınıza orada devam edebilirsiniz diyorlar. Bunun dışında, Motorola, IBM ve hatta McDonalds, Walt Disney gibi çok uluslu şirketler kendi üniversitelerini kurmakta ve bunların bazıları normal diplomalar vermektedirler, bu alanda Motorola 120 milyon dolarlık yıllık bütçeye sahiptir, gerçekten buradaki rektörlerin böyle bir bütçeye sahip olmaktan mutluluk duyacaklarını biliyoruz. Yine medya şirketleri var, radyo, televizyon kuruluşları gibi kuruluşlar geleneksel üniversitelerle rekabet edebilecek kendi üniversitelerini kuruyorlar. Bunun dışında, uluslararası brokerlar, aracılar var, bu aracılar yükseköğretim hizmetlerindeki arz ve talebi birleştirmek için çalışıyorlar. Bundan birkaç sene önce yurtdışında öğrenim görmek için arz ve talebi birleştirecek uluslararası şirketler kuruluyor.

Yaşam boyu öğrenim yaklaşımıyla biz çok çeşitli öğrencilerle birlikte çalışıyoruz. Sadece ortaöğretimden gelen öğrenciler değil, daha yetişkin öğrenciler var, mesela ev hanımları çalışmalarına, eğitimlerine devam etmek istiyorlarsa, uzmanlar eğitimlerine ilave de bulunmak istiyorlarsa bu eğitime devam edebiliyorlar. Türkiye gibi ülkelerde gerçekten hızla büyüyen genç bir nüfus söz konusu olmaktadır, bu ise sizi zorluklarla karşı karşıya bırakabilir. Şimdi, gelecekteki üniversitenin şekline baktığımız zaman ters bir piramit görüyoruz aslında, çünkü çeşitli programlara katılan öğrencilerin çoğu lisansüstü öğrenciler olacaktır ve lisans programlarına devam edenlerin sayısı belki daha az olacaktır.

Bir kurumdan diğerine geçiş, yatay-dikey geçişler, bezer dereceler için çeşitli kurumlardan ders alma ve aynı zamanda daha önceki deneyimlerini ve iş başında öğrenmenin de dikkate alındığı sistemler geliştiriliyor

dünya çapında. Mesela, Kore'de iyi bir örnek gördüm. Bir kredi bankası sistemi vardı. Bunun parayla bir ilgisi yoktu tabi ki. Kredi derken akademik krediden bahsediliyordu. Burada açık bir eğitim sisteminde öğretimin tanınması için okul içinde ve okul dışındaki faaliyetler değerlendirilmeye tabi tutuluyordu ve bu değerlendirme neticesinde Milli Eğitim Bakanlığı tarafından tanınan bir diploma veriliyordu. Milli Eğitim Bakanı'nın bizzat kendisi bu diploma törenine başkanlık etmiştir. Avrupa bağlamında, çok disiplinliliğe ve disiplinler arasındalığa doğru bir geçiş vardır. Yenilikçilik geleneksellikle doğru orantılı olarak ilerlemez. Bir kimyager mesela araştırmalarındaki bir sonraki adımı düşünmez. Tam tersine, probleme bakar ve kendisine bir soru sorar; 'acaba ben hangi disiplinleri bir araya getirirsem bir çözüm bulabilirim?' Mesela, fizikte, biyolojide, kimyada... Bütün malzemelere baktığımız zaman mikroçipin hepsinde ortak kullanıldığını görüyoruz, çünkü bunların hepsi bilgisayar simülasyonları kullanarak işlerini yapacaklardır. Dolayısıyla, kendi üniversitelerimizdeki geleneksel yaklaşımlar çeşitli fakültelerin ve departmanların bir arada çalışmasına elverişli değil. Einstein'ı anlatarak size öğretmenden çok öğrenciye odaklanılması gerektiğini söylemeye çalıştım. Yeni modellerin olması gerektiğini, çoklu medya araçlarının, CD-ROM'ların kullanılması gerektiğini biliyoruz. Mesela, Online birtakım kurslar var web tabanlı olarak, siz orada yapay zekalarla etkileşim içerisine giriyorsunuz ve onların tepkilerini öğrencinin öğrenme biçimleriyle örtüştürebiliyorsunuz. Dolayısıyla, bireye özgü programlar geliştirebiliyorsunuz. Bu noktada, öğretmen bir rehber haline geliyor, yani bilgiyi alıp size aktaran kişiden ziyade sizin öğrenmenizi sağlayan rehber gözetmen haline geliyor. Ben eskiden hepinizin aynı anda çalıştığı ortamları hatırlıyorum. Şimdi artık bizler farklı zamanlarda, farklı yerlerde çalışma olanağına sahibiz. Mesela, Singapur, MIT gibi üniversitelerin birlikte yaptıkları çalışmalar var. İki ayrı üniversitedeki öğrenciler aynı dersi alabiliyorlar online olarak veya tam tersi, aynı anda farklı yerlerde çalışabiliyorsunuz.

Türkiye'ye bu ilk ziyaretim, ama yine de Türkiye ile ilgili birkaç şey söylemek istiyorum affınıza sığınarak. Bütün bu değişiklikler Türkiye gibi bir ülke için ne ifade etmektedir?

İlk boyut Türk üniversiteleri için dünya çapında olabilme fırsatları ile ilgilidir. Birçok ülkede ve Türkiye'de, üniversitelerinin performansını uluslararası bir perspektiften değerlendirmek için insanlar giderek daha çok sıralandırmalara-derecelendirmelere bakmaktadır. Mesela, araştırma üniversitesi anlamında, Hacettepe Üniversitesi ve İstanbul Üniversitesi Türkiye'de en üst sıralarda yer alan yükseköğretim kurumlarıdır. Kendinize sormanız gereken soru, 'dünya çapında/kalitesinde' ne demek, olmalıdır. Bundan kastedilen sadece dünya çapında bir araştırma üniversitesi ol-

mak mı, yoksa farklı çeşitlerde dünya kalitesinde kurumlara sahip olmak mıdır? Bir ülkedeki tüm üniversiteler dünya çapında olabilir, yoksa bu sadece birkaç tanesi için mi geçerlidir?

Önemli bir diğer konu potansiyel bölgesel dengesizliklerin farkında olmaktır. Birçok ülke üniversitelerin büyük şehirlerde yoğunlaşmasından sıkıntı duymaktadır, ki bu problematiktir. Bu anlamda Finlandiya'daki örnek enteresandır. Helsinki'nin 500 km kuzeyinde Oulu diye küçük bir şehir bulunmaktadır. 1960'lara kadar burası 10,000 nüfuslu kısıtlı ekonomik faaliyetleri bulunan bir şehirdi. Sanayi anlamında orman ürünleriyle ilgili çalışan büyük bir kağıt hamuru fabrikası mevcuttu. Bu şirketin icra başkanı şehrin durumunu değiştirmek amacındaydı. Dolayısıyla, araştırma üzerine yatırım yapmak ve diğer şirketleri de bu amaç için getirmek vaadiyle hükümete bu küçük şehre bir mühendislik üniversitesi kurması için baskı yapmıştır. Hükümet bu isteği yerine getirmiş ve şehir radikal bir değişim yaşamıştır. Bu şirket ise kendini bir kağıt fabrikasından elektronikte dünya lideri haline getiren Nokia'dır. Bugün Oulu şehrinin web sitesine baktığınız zaman Oulu Üniversitesi ile ortak bir web sitesi olduğunu da göreceksiniz.

İkinci boyut teknolojinin entegrasyonudur. İnsanlar genel olarak üniversitelerini dönüştürmek için en karmaşık teknolojiyi almaları gerektiğine inanmaktadır. Fakat ben çok sayıda teknoloji satın almasına rağmen pasif bir şekilde öğretmenlerinin anlattığını dinleyen öğrenciler ile dolu sınıfların bulunduğu geleneksel yollarla eğitim vermeye devam eden pek çok üniversite gördüm ziyaretlerim esnasında. Üniversitelerin kendilerine eğitimsel projelerinin ne olduğu ve bunu desteklemek için hangi teknolojinin daha uygun olduğunu kendilerine sormaları gerekmektedir. Bazen en karmaşık teknoloji de gerekmemektedir. Dolayısıyla, bunun bilincinde olmanız gerekmektedir, teknoloji pek çok fırsat sunabilir, mesela uzaktan öğrenime erişim, öğrencilere kendi bilgisayarlarında kendi ilerleme hızlarında çalışma imkanı tanıyan CD-ROM temelli oto öğrenme derslerine itimat etme, vs. dijital ders kitapları kesintisiz bir temelde içeriğin kalitesini artırmanıza fırsat vermektedir. Buna benzer, iletişimde medyanın birden fazla kanalının kullanıldığı ortamlar enteraktif yaklaşımlar aracılığıyla öğrenme metodlarını daha etkili kullanmanıza imkan tanıyacaktır. Açık öğretim kaynakları dijital laboratuvarlardan görsel laboratuvar yazılımlarına kadar önemli bir eğitimsel materyal dizisi sunmaktadır.

Kalite güvencesi bir başka kritik zorluktur. Birçok ülke geleneksel üniversitelerine hizmette bulunacak kalite güvence sisteminden yoksundur. Türkiye kendi kalite güvence ajansını kurmak üzeredir. Karşılaşacağı zorluk sanal üniversiteler ve geleneksel üniversitelerde de mevcut olabilecek

e-öğrenme ile nasıl başa çıkacaktır. Online programların katma değerini nasıl değerlendireceksiniz? Eğer her bir öğrenci kendi kişiselleştirilmiş öğrenim tabanına sahipse bunu nasıl ele alacaksınız? Zincir üniversiteler ile nasıl ilgileneceksiniz?

Mezunların işsizliği Türkiye ve dünyanın herhangi bir yerinde temel sorunlarından biridir. Türkiye bir taraftan devamlı artan mezun işsizliği ile karşı karşıyayken diğer taraftan sürekli artan öğrenci sayısı karşısında yükseköğretim olanakları sunmak için gerekli olan kapasitenin inşa edilmesi zorluğu ile yüz yüze gelmektedir. Bu konuların üstesinden nasıl gelineceğinin sihirli bir cevabı yoktur.

Denklemin her iki tarafına da dikkatlice bakmak gerekmektedir. Arz faktörleri göz önünde bulundurularak sunulan programlar ve derecelerin ilintiliğine bakmak önemlidir. İş piyasasının yeni ihtiyaçlarına uygun olarak müfredatınızı değiştirdiniz mi, yoksa 10 yıl önceki müfredatı hala kullanıyor musunuz? Öğrencileri iletişim ve dil becerileri gibi ihtiyaç duyulan temel yetenekler konusunda eğitiyor musunuz? Çin'de İngilizce öğrenme telaşında olan öğrenci sayısı çok etkileyicidir, bunun altında yatan sebep ise Çinlilerin Hindistan'da yaşanan bir işin taşeronu verilmesi deneyiminden ders almışlardır ve İngilizce'ye hakim olmadan uluslararası piyasada rekabet edemeyeceklerinin farkındadırlar. Güney Kore'deki öğrenciler ise Çince öğrenme çabasındadırlar çünkü Çin'in dünyanın en büyük piyasalarından biri olduğunun bilincindedirler. Talep kısmı da eşit oranda önemlidir. Üniversiteler bazen yeni mezunların sayısı ile yavaş ekonomik faaliyetlerden ötürü az sayıdaki iş imkanları arasındaki aritmetik dengesizliğin yol açtığı mezun işsizliği konusunda adil olmayan bir şekilde suçlanmaktadır.

Sonuncu boyut ise şu şekildedir, artırılmış esneklik ihtiyacını göz önünde bulundurmak önemlidir. Türk yükseköğretim kurumları daha önce değinilen değişiklik türlerine cevap vermeye hazırlıklı mıdır? Birçok ülkede, üniversiteler oldukça muhafazakar olmaya eğilimlidir ve değişikliğe direnir, çevrelerindeki dönüşümleri tamamen reddederler. Gittikçe artan rekabet karşısında kurumların inisiyatifi ele almasını sağladığı ve değişim konusunda yol gösterdiğinden kurumların esnekliği artırma hususunda stratejik planlama temel mekanizmalardan bir tanesidir. Bu şekilde, üniversiteler dış dünyanın kendilerine ne yapmaları gerektiğini söylemelerine izin verme durumunda değildir, nereye gitmek istediklerine kendileri karar verebilir. Esneklik için ikinci bir yol ise ekonomik çevre ile sıkı bağlantıların kurulmasıdır, mesela müfredat komiteleri, stajlar, sanayi temsilcilerinin de içerisinde yer aldığı kurullar, bilim parkları, vs.

Şimdi, yükseköğretim manzarasını değiştirmekte olan bu hızlı araştırma

bizi nerede bıraktı? 1804 yılında Boston'dan (Massachusetts) bir matematik profesörü yeni bir okula girmiştir ve hayatında ilk defa kara tahta, bir miktar tebeşir ve bir parça bez görmüş ve bunların ne için kullanıldığını merak etmiştir. Hepimizin bildiği gibi 200 senedir kara tahta temel eğitimsel araç olmuştur. Önümüzdeki soru Internet'in bu tür bir eğitimsel devrim yaratıp yaratamayacağıdır. New York, Kolombiya Üniversitesi "President of Teachers" Koleji'nden Prof. Arthur Levine, geleneksel üniversiteyi 'tuğla' (brick) üniversite olarak adlandırmış ve bu üniversite tipinin yıkılacağını ve yerini 'tıkla' (click, Internet, Online) üniversitesinin alacağını öngörmüştür. Ben bunun çok çabuk olacağı konusunda değilim, fakat kesinlikle pek çok üniversitenin brick-click (tuğla-geleneksel- ve tıkla-Online) üniversite türlerine dönüştüğünü görmekteyiz.

Üniversitelerin bulunduğu çevreler çok hızlı değişmekte ve rekabet önemli bir boyut haline gelmektedir. Bizim Avrupa'daki bütün üniversitelerimiz/yüksekokullarımız Bologna Süreci'nin hedeflerinden birinin Avrupalı üniversitelerin uluslararası arenada daha iyi rekabet edebilmesi olduğunun altını çizmiştir. Sizce Kuzey Afrika'dan seslendiğime göre dünyanın o bölgesi ile ilgili bir anekdotu paylaşmama izin verin. Ülkemde ceylanların oldukça zor bir hayatları vardır, çünkü her sabah kalktığında 'av olmamak ve hayatta kalmak için bugün yine en hızlı aslandan kaçmam lazım' diye düşünür, fakat aslanın hayatı daha mı kolaydır?. Bundan emin değilim, çünkü her sabah uyandığında aslan da 'aç kalmamak için bugün en yavaş ceylandan daha hızlı koşmam lazım' diye düşünür. Bu kısa hikayenin maneviyatı nedir? Bir aslan veya ceylan, küçük veya büyük bir üniversite, fakir veya zengin bir üniversite olup olmadığınız önemli değil, rakiplerinizden daha hızlı koşmanız gerekiyor. Dünya hızlı bir şekilde dönüyor ve sizin dünya ile birlikte hareket etmeniz gerekiyor. Belki aranızdan bazıları bunu tehditkar bir durum olarak algılayabilir, bundan ötürü konuşmamım sonlarına doğru gelirken Çin'den bazı özlü sözlerle değinmek istiyorum. Çin'de "kriz" kelimesi iki fikri temsil eden simgeye sahiptir, birincisi tehlike anlamına gelmekte ve gerçekten de her kriz bir tehlike anı demektir; fakat aynı zamanda ikinci simgenin dediği gibi bu bir fırsat anıdır da.

Dolayısıyla, sizleri bu fırsatları değerlendirmeye davet ediyorum ve bu sebeple sizinle paylaşmak istediğim tek formül kendi vizyonunuzu zorunlu olarak geliştirmeniz gerekliliğidir. 2000 sene önce Romalı filozof Seneca'nın dediği gibi "nereye gittiklerini bilmeyenler için ideal rüzgar yoktur."

Teşekkürler.

II. OTURUM

YABANCI GÖZÜYLE TÜRK YÜKSEKÖĞRETİM SİSTEMİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ*

Quentin THOMPSON**

Tekrar Türkiye'ye gelmiş olmaktan çok büyük mutluluk duyduğumu söylemek istiyorum. Bu, Türkiye'ye son bir yıl içinde yaptığım altıncı ziyaretim. Bu süre zarfında Türkiye'de yükseköğretim sisteminin nasıl işlediğine dair birtakım çalışmalar yaptım. Bu konferansta bu arada başka bir özelliğim daha var. Kendi dilinde konuşma imtiyazına sahip ikinci konuşmacıyım. Daha önce de sayın YÖK Başkanı kendi dilinde konuşma yapabilmisti. Diğer konuşmacıların tamamı ikinci dillerinde yaptılar.

Konuşmamda, öğretim sistemiyle ilgili bazıları olumlu, bazıları olumsuz pek çok olasılıklardan bahsedeceğiz. Bu arada bir danışmanın da yaşamından örnekler vermek istiyorum. Bu noktada örnek olarak Fransız Devrimi'nden yaralanmak iyi olabilir. Üç adam infaz edilmek üzere giyotine gönderiliyorlar. Bunlardan birincisi Sayın Jamil Bey gibi bir vizyoner. Yükseköğrenimle ilgili Sayın Jamil nasıl mükemmel bir sunum yaptıysa, nasıl önerilerde bulunduysa, bu birinci giyotine gönderilen kişi de diyelim ki aynı konularda sunuşlar yapabiliyor ama yine de giyotine gönderiliyor ve tam giyotin ensesine değmeden önce durduruluyor ve 'bu adamın çok büyük tanrı vergisi bir konuşma yeteneği var, o yüzden bu kişiyi giyotinde öldürmeyelim' diyorlar. Böylece bu kişi kurtuluyor. İkinci kişi ise sistemin gayet iyi işlediğini savunan bir muhafazakar. Dışarıda olanları umursamıyoruz, yeni bir şey istemiyoruz, nasıl geldiysek öyle gidelim diye beyanatlarda bulunuyor. Bu kişiyi de giyotine çıkartıyorlar. Tam bıçak ensesine değdiği anda "aman bu adamda şeytani güçler var, o yüzden onu da idam etmekten vazgeçelim" diyorlar. Son adam ise bir danışman. Çatışmaları ortaya çıkarıp ardından da her iki taraf için de makul olabilecek birtakım çözümler önermekle sorumlu. Üçüncü kişi tam gönderilirken diyor ki 'ben anladım buradaki sorunu. Giyotin tepesindeki çark sanırım arada biraz takılıyor, o yüzden de o sorunu çözersek hallolur' diyor. Tabi sorunu çözüyor ama boynunu da kaptırıyor. Demek istediğim şu ki, belki danışmanlar olarak asıl konuyu hep bu şekilde kaçırıyoruz. Kendimizi kurtarmayı başaramıyoruz. Ama şunu da belirtmek istiyorum; 35 yıldır yükseköğretimle ilgili çalışmalar yapıyorum. Bu süre içinde yaklaşık 20 farklı ülkede yükseköğretimle ilgili reformları inceledim ve kendi ülkemde ve bazı başka ülkelerde de yükseköğretim reformlarının tasarımında yer aldım.

*14 Kasım 2005, II. Oturum: "Türkiye'nin Yükseköğretim Alanındaki Uygulamaları"

**Eğitim Danışmanı, Birleşik Krallık

21. yüzyılın öncelikle ihtiyaçlarına bakmayı düşünüyordum ama buna pek gerek kalmadı çünkü Sayın Salmi bize bu konuyla ilgili yeterince bilgi verdi. Bir ülkenin gelişmesi ve kalkınmasında yükseköğretimin nasıl rol oynayabileceğini anlattı. Artık biliyoruz ki, yükseköğretim bir ülkenin ekonomisinde en önemli tetikleyici unsurlardan biri olarak kabul ediliyor. Bu arada tabii ki ihtiyaçlara uygun olarak sistemin genel büyüklüğü ve şekliyle ilgili birtakım politikaların geliştirilmesi gerekiyor. Örneğin, üniversite nelerden oluşmalıdır? Üniversite ne tür üniversite olmalıdır? Devlet üniversitesi mi, yoksa vakıf üniversitesi mi olmalıdır? Peki, üniversite dışındaki yükseköğrenim için neler yapılmalıdır? Bütün bunları dikkate alırken tabii ki birbiriyle çakışan birtakım talepler de karşımız çıkıyor. Sayın Salmi, piyasa talebinden bahsetti. Bir ülkenin potansiyellerini kullanabilmek için birtakım çalışmalar yapabileceğini söyledi ama özellikle Türkiye gibi ülkelerde demografiye baktığımız zaman çok genç bir nüfus söz konusuysa, bu durum ve aynı zamanda da mesela ortaöğretimde standartlar iyileştiriliyorsa, bir de öğrencilerden gelen talepler olacaktır. Yani tek başına ekonomiden gelen bir talep olduğunu söylemek eksik olacaktır. Öğrenci talebi de vardır ama bu arada bu iki talep aynı yöne işaret etmemektedir. Bu noktada bir siyasi karar verilirken bu iki talebi de dikkate alıp, birini diğerinden daha fazla gözetmemek gerekmektedir. Bunun dışında tabii ki bu türden bir politika acaba ulus tarafından ya da bu programdan yararlanan öğrenciler tarafından karşılanabilir mi? Veya bu amaçları yerine getirebilmek için akademik olan ya da olmayan personele yeterince maaş verilebilir mi? Bütün bunları, yani maliyetlerin karşılanabilirliğini de kritik bir düşünce olarak ele almalıyız. Bu henüz tartışılmadı burada. Avrupa'da da yeni tartışılıyor aslında. Yükseköğretimin ödemesini kim yapmalı ve ne ölçüde kamu ya da devlet bunun parasını vermeli ve maliyetin geri dönüşü ne ölçüde beklenmeli? Ben bunların da ayrıntısına girmek istemiyorum. Sadece makro düzeyde politikaların neleri dikkate alarak geliştirileceğine dair birtakım önermelerde bulunuyorum. Bu politikalar, gerçekleştirilirken uzun vadeli bir strateji sağlanmak isteniyorsa o zaman katılım oranlarını dikkate almalıyız. Bütün gençlerin üniversiteye gitmesini beklemeli miyiz yoksa beklememeli miyiz gibi soruları da cevaplamamız gerekiyor.

Sistemin değerlendirmesini yaparken Jamil'in bahsettiği 21. yüzyıl ihtiyaçlarını da dikkate almalıyız demiştik. Türkiye dediğimiz zaman büyük bir ülkeden bahsediyoruz. Pek çok üniversite türü var ve bunlar ülkenin farklı ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde örgütlenmiş durumda. Bu sabah Danimarka deneyimini dinledik. Danimarka, İstanbul'dan daha az nüfusu olan bir ülke. Yani, bunu kötü anlamda söylemiyorum tabii ki ama Danimarka'da da çeşitli üniversiteler var. Bunların bazıları araştırma yapıyor, bazıları daha az araştırma yapıyor. Yani, küçük ülkelerde de aslında çe-

şitlilik çok olabiliyor. Üniversitelerin de tabii ki farklı misyonları var. Üniversiteler 21. yüzyılda varolabilmek için öncelikle üç koşulu yerine getirmek durumundalar. Bunlardan birincisi, yeterince özerkliğe sahip olmaları zorunluluğu. İkincisi, yaptıklarının ülkenin amaçlarına uygun olması için birtakım mekanizmalara sahip olmaları zorunluluğu. Bunun dışında da, sistemin yüksek kalitede hizmet verebilmesi için de birtakım mekanizmalara sahip olması gerekiyor. Bologna süreci dediğimiz zaman daha çok bunların üçüncüsünden bahsediyoruz, yani yüksek kalitede hizmetten bahsediyoruz. Bu noktada yedi ayrı değişim ya da reform alanından bahsetmek istiyorum. Bologna Süreci'nde ise yalnızca bunlardan bir tanesi ön plana çıkarılıyor. Yani aslında üniversitelerin reform yapabileceği 6 daha alan var. Şu anda en önemli konu ne olmalıdır dediğimiz zaman Türkiye açısından en önemli Bologna sürecine uyum sağlamak ama sadece bununla sınırlı kalmamalıdır. Herhangi bir üniversite reformundan bahsediyorsak bunun ötesinde de çalışmalar yapılmak zorundadır.

Özerklik dediğimiz zaman, farklılaştırılmış misyonlardan, görevlerden bahsetmeliyiz. Her ne kadar farklı yapıda üniversiteler olsa bile, Türkiye'de şu anda gerçekten çok homojen bir yapı söz konusu. 21. yüzyılın ihtiyaçlarını karşılayacak özerk bir sistem dediğimiz zaman her bir üniversitenin farklı stratejik dengeleri gözetmesi, farklı misyonlara sahip olması, kiminin araştırmaya, kiminin de eğitime daha fazla ağırlık vermesi gerekecektir. Son oturumda zaten bunlardan bahsettik. Üniversiteler hizmet alanına yeterince yoğunlaşıyor mu diye sorduk. Türkiye açısından bu soruya cevap vermemiz gerekirse yeterince yoğunlaşıldığını söyleyemeyiz. Peki üniversiteler nelere yoğunlaşmalıdır ve araştırma ve eğitim ile sağlayacağı hizmetleri nasıl dengelemelidir? Sanırım bu konuda üniversitelerin içinde bulundukları koşulların çok dürüst bir analizini yapmak gerekir. Ben burada sadece Türkiye ile ilgili gözlemlerimi sizlerle paylaşmayacağım. Daha önce 20-22 ayrı ülkede bu alanda deneyimim olduğunu söylemiştim. Bütün bunları bir araya getirerek bazı şeyler söyleyeceğim. Ne yazık ki üniversiteler çoğu zaman zayıflıklarıyla ilgili olarak çok da dürüst olmamaktadır. Yani, zayıflıklarının mutlaka iyi bir analizinin yapılması ve dış koşulların da dikkate alınması gerekiyor. Türkiye'de belki 5 ya da 10 üniversite araştırma açısından uluslararası bir üne sahiptir. İngiltere'ye bakalım. İngiltere'nin nüfusu Türkiye'den biraz daha az ama daha fazla üniversitesi var. İngiltere'de sadece 6 ciddi uluslararası üne sahip üniversite var. En fazla 7 olabilir. Araştırma eğitimi ve hizmet gelişimi arasındaki denge her zaman sabit değildir. Bu alanlarda değişen oranlarda artma ve azalma görülebilir. Sistemi işleten mekanizma bunun olmasına izin vermeli ve teşvik etmelidir. Böylelikle her üniversite kendisine belirli bir denge oluşturur ve bu dengeye göre finanse edilir. Bunun da bir üniversitenin nasıl finanse edileceği ile ilgili çok önemli çıkarımları vardır. Üniver-

siteler arasında farklı faaliyet türleri için farklı dengeler olacaktır. Bu aktivitelerden her birinin farklı finansmana ihtiyacı vardır. Burada benim bahsettiğim, öğrencilerden alınan öğrenim ücreti ya da maliyet karşılama değil, kamu finansmanıdır. Konuşmamın büyük bölümü kamu üniversiteleri ile ilgilidir. Böylece bu üniversitelerin kamu finansmanı için farklı bir metoda ihtiyacı vardır. Şu anda bu yapılmamıştır. Farklı finansman yaklaşımlarının işleyebilmesi için de daha fazla özerkliğe ihtiyaç vardır.

Peki özerklik dediğimiz zaman ne anlıyoruz? Özerklikle ilgili olarak üç boyutun tartışmaya değer olduğunu düşünüyorum. Bunlardan ilkinden kısaca bir şekilde bahsettim. Akademik ve bilimsel özerklik. Türk üniversitelerinin uluslararası çapta akademik ve bilimsel alanda düşük düzeyde özerkliği var. Burada öğrenci seçme sistemini dışarıda tutuyorum ve o konuya daha sonra yeniden döneceğim. Üniversitelerin çok fazla bireysel özerkliği yok, buna da daha sonra yeniden değineceğim. Türk sistemi, yönetim konusunda daha fazla özerklik sağladığı takdirde bundan fayda görecektir. Kendi seçim kriterlerini belirleyebilen üniversiteler belki de kendi kriterleriyle bazı ulusal minimum standartlardan daha yüksekte olacaktır ve kendi rektör yardımcılarını, dekanlarını ve öğretim üyelerini atayabileceklerdir. Üniversiteler arasındaki bu farklı denge, üniversiteleri yöneten farklı türde kişilerin olmasını gerektirir. Böylece, bir üniversitedeki rektör yardımcısı için gerekli olan beceriler, bir diğer üniversitedeki rektör yardımcısı için gerekli olandan çok farklı olabilir. Bu ne demektir? Kimin rektör yardımcısı olması gerektiğiyle ilgili katı ve kesin kriterler belirlenmemeli, üniversite bu kriterleri kendisi belirleyebilmelidir. Türkiye'nin yöneldiği özerklik sisteminde üniversiteler akademik olan ya da olmayan elemanlarını kendileri atayamamaktadır. Bu üniversiteler kendi atamalarını yapabilmeliler. Ancak çoğu durumda bunu yapamıyorlar. Üniversitelerin kendi yükselme kriterlerinin olması da önemlidir. Şu anda bu Türkiye'de bir anlamda mevcuttur, fakat olması gerektiğini düşündüğüm kadar özgür değildir. Yükselme kriteri, bu denge açısından ve daha önce bahsettiğim farklı misyonlar açısından oldukça önemlidir. Örneğin, araştırma alanında dünya çapında bir mükemmeliyet yakalamaya odaklanan bir üniversite için yükselme kriterleri araştırmayla ilgili olmalıdır. Öğretimde dünya çapında performans sergilemek isteyen ve yüksek standartta öğretim yapmak isteyen üniversitelerin seçim ve yükselme kriterleri öğretimle ilgili olmalıdır, araştırmayla ilgili değil. Yönetim özerkliğinin üçüncü yönü yönetim süreçleriyle ilgilidir. Yönetim ve karar alma süreçlerinin açık ve hesap verebilir olması ile ilgili olarak daha sonra konuşacağım. Bizler genelde üniversitelerde bir şeyleri yöneten insanlar olmasını istemeyiz. Fakat kararım ki dünya artık değişti ve üniversiteleri yönetecek kişilere gerçekten ihtiyacımız var. Evet bu kişilerin akademiden olması gerekir fakat aynı zamanda üniversitenin sahip olduğu bütçe ile üniversiteyi yönetebilme be-

cerisine sahip idareciler olmalıdır. Üçüncü boyut, mali özerklik ile ilgilidir. Bu boyut aynı zamanda en fazla gerilim yaratan boyuttur çünkü en kolay gibi gözükse de aslında diğerlerinden daha kolay değildir. Mali özerkliğin üniversiteler ile ilgili şu çıkarımından bahsedilebilir. Üniversiteler daha çok çıktılar üzerinden finanse edilmelidir. Çünkü eğer girdilerinizi finanse ederseniz, bu girdileri belirleyecek fazla özerkliğiniz yok demektir. İşte bunlar kısaca özerkliğin üç boyutudur. Bence bunların üç tane olduğunu ve hiçbirini başarmanın kolay olmadığını hatırlamak önemlidir.

Şimdi, özerklik denkleminin diğer bir yanı olan hesap verebilirlikten biraz bahsetmek istiyorum. Fakat öncelikle şunu belirtmeliyim ki özerklik, bir diktatörlük veya kaos olmasını gerektirmez. Fakat pek çok yerde özerklik uygulamalarının sonucunda bir kaosun veya diktatörlük benzeri düzenlemelerin ortaya çıktığını değişik ülkelerde gördüm. Bu konuya öyle bir dengeyle yaklaşılmalı ki, bu iki kötü sonuç ortaya çıkmasın. İnsanların hoşlanmadığı kararlar mutlaka gerekçeleri sunularak uygulanmalı. İyi yönetim dediğimiz şey budur. Yani onaylanmayan bir karar alınsa bile bunun gerekçeleri sunulabilmeli. En sonunda da üniversitenin bir bütün olarak ne gibi yararları elde edeceğinin de açıklanabilmesi gerekiyor. Kötü yönetim nedir? Kötü yönetim, kararların gizli olarak alınması, herhangi bir şekilde gerekçelerinin sunulmaması anlamına gelmektedir ve uzlaşmaya yer yoktur. İç hesap verebilirlik planlama, bütçe, izleme ve finansal kontrol odaklıdır. Yani planların yapılabilmesi gerekir. Bu planlar için bütçelerin hazırlanabiliyor olması gerekir ve mali özerklik olduğu zaman, o noktada üniversite personelinin maaşı üniversitenin bütçesine göre ayarlanmalıdır ki bu hiç de kolay değil. Türkiye'de şu etapta böyle bir şey yapılmasına gerek yok. Maaşlar bu şekilde değerlendirilmiyor belki ama bu da gerekecektir. Tabi bu noktada ben sadece kamu kaynaklarından bahsediyorum. Döner sermayelerden gelen paralardan bahsetmiyorum. Bunun dışında üniversitenin özerklik sürecinin sonucunda iflas etmemesinin de sağlanması gerekmektedir. Bu noktada İngiltere örneğine dönmek istiyorum. İngiltere'de 120 ciddi üniversite var diyelim ve bunların büyük kısmı teknik açıdan iflas etmiş durumda. Şimdi 2 üniversite hükümet izniyle iflaslarını doğrudan ilan edebilirler ama aslında belki bu 2 sayısı az bir sayı. Yani aslında çok daha fazla üniversitenin bu durumda olduğunu ilan etmesi gerekiyordu. Mali kontrol, o noktada üniversiteler açısından çok önemli bir disiplin. Doğru bir finansal anlayışın çok öncesinde oturması gerekiyor ve eski tip üniversite anlayışından çok daha farklı bir anlayış gerektiriyor tabii ki. Bunun dışında tabii ki saydamlık ve uzlaşma olması gerekir demiştik.

Bunların yanı sıra, örneğin rektör yardımcıları ya da finans müdürü gibi üst düzey üniversite personeli dediğimiz zaman, tüm bu mevkilerin gö-

rev tanımları yapılmış olmalı ve bu işleri gerçekleştirebilecek becerilere sahip kişiler bu görevlere atanmalıdır. Böyle bir atama sisteminin tasarlanması ihtiyacı var. Zaten aslına bakarsanız küresel eğilim de bu yönde. Bu sadece Danimarka'ya özgü bir şey değil. Danimarka bunu mevzuatında da yapmış durumda ama başka ülkeler de bu alanda çalışmalarını sürdürüyorlar. Tabii ki burada gizli bir atamadan bahsetmiyoruz. Hem açık olunmalı yani seçim yapılmalı, hem de doğru insanları bu seçime aday gösterebilecek bir mekanizma kurulmalı. Bu konuda da farklı ülkeler farklı yaklaşımlar benimsemiştir. Danimarka'da bir uygulama var onu dinledik, başka ülkelerde farklı yöntemler var ama bunun mümkün olduğunu söylemek istiyorum. Yani çalışacak insanların da hem herkesin onayını alıp, hem de bu işi yapabilecek kişiler olmasını sağlayacak bir yöntem bulunabileceğini düşünüyorum. Bütün bunları İngiltere'de yapmak bizim 5 yılımızı aldı. O yüzden de buradaki bütün gelişmeleri iyimser karşılamak gerekiyor. İngiltere'de üniversitelerimizde daha fazla özerkliğe geçilmesine 1980'lerde başladık. Yani 20 küsur yıl önce. Ama mesela Oxford hala bunu başarabilmiş bir üniversite değildir. Bu yüzden de Oxford, uluslararası üniversite sıralamalarında giderek alt sıralara düşüyor. Bu noktada şunu söylemek istiyorum. Sadece Oxford'la ilgili değil bu ama genel olarak şu çıkarımda bulunabiliriz; yavaş hareket ettiğinizi zaman bu size hiçbir yarar sağlamıyor.

İç hesap verebilirlikten bahsettim, bir de dış hesap verebilirlik var. Dış hesap verebilirlik dediğimiz zaman paydaşlara nasıl hesap verebilmelisiniz, yani ulus olarak üniversitelere güvenen ve geleceklerini orada görenlere de hesap verebilecek durumda olmalısınız. Burada toplumdan, iş gücü piyasalarından ve diğer paydaşlardan bahsediyoruz. Dışa karşı hesap verebilirlik için mesela üniversitenin bütün finansal hesaplarının yayınlanması, üniversite performansı ile ilgili raporların açık olarak yayınlanması gibi tedbirler kullanılabilir ve bu yıllık raporların isteyen herkesin erişimine açık olması çok önemli ama bu da tek başına yeterli değil. Eğer bu yıllık raporları okuyanız varsa, o yıllık raporlarda da aslında pek çok şeyi saklamanın mümkün olduğunu bilirsiniz. Yani ulusal olarak bu raporların içeriğinin ne olacağı belirlense bile, bu raporlarda yine de pek çok bilgi gizlenebilir. O yüzden de belki de dış bir organın üniversitenin değerlendirmesini paydaşlar adına yapması doğru olabilir.

Türkiye'de YÖK gibi bir kuruma 70 üniversitenin her birinin eşit düzeyde hesap verebilirlik yükümlülüğünü yerine getiriyor olduğunu düşünmek pek mümkün değil. Yani tek bir merkezi organın bu dışarıdan hesap verebilirlik yükümlüklerini yerine getirme konusunda yeterli olmasını beklemek gerçekçi olmayacaktır. Bu noktada mesela Danimarka'da tek bir organ var. 12 tane üniversite varsa, tek bir merkezi organla bunu yapmanız

mümkün ama 70 üniversite varsa, bu pek mümkün olmayabilir. O yüzden de belki 20-25 üyesi olan bir komisyonun bu görevi üstlenmesi yararlı olabilir diye düşünüyorum. Pek çok ülke aslında bunu yaptı. Mesela Birleşik Devletler'de bu türden dış kurumlar var. Yıllardır bunlar kullanılıyor. Bu bir yöntem olabilir. Bunu dışında üniversiteler değerlendirilirken çok hassas birtakım sorular sorulacaktır tabii ki. O yüzden de bunların doğru şekilde yanıtlanmasını sağlamak da çok önemli olacaktır. Danimarka'da mesela bu kurulun üniversiteler tarafından seçildiğini öğrendik. Yani nasıl başladığınız önemli. Bir şekilde kurul kurulduktan sonra üyeler ayrıldıkça eski üyeler ya da mevcut üyeler yeni üyeleri de seçebilir ama başka ülkelerde başka modeller de var. Önemli olan dışarıda böyle bir kurulun mevcut olmasıdır. Tabii ki Türkiye bağlamında bunun çok hassas bir konu olduğunu biliyorum. O yüzden de bu belki de zamanla benimsenecek bir yöntem olabilir. Yani insanlar önce bir fikre alışmaya başlasınlar. Burada insanlardan kastım, hem üniversitenin içindeki kişiler hem de üniversitenin dışındaki kişiler. Mesela yetkisi olmayan fakat fikir belirtebilecek birtakım danışma kurullarının kurulmasıyla başlanabilir. Bunu dışında bölgesel düzeyde değerlendirme yapabilecek birtakım kurullar kurulabilir. Dediğim gibi Türkiye'de aşamalı bir geçiş olması daha uygun olur.

Evet, özerklikle ilgili söyleyeceklerim bu kadar. Bir de amaçlara uygunluktan bahsetmek istiyorum. Araştırma amacına uygunlukla ilgili zaten birçok şey söylendi. Eğer tarihi doğru not aldıysam 2023 itibarıyla birtakım hedefler var, araştırma ekipleri oluşturulmaya çalışılıyor. Bu süre zarfında ne tür araştırma ekiplerine ihtiyaç duyulur? Şu anda bunun üzerine düşünülüyor ve mükemmeliyet bazında finansman sağlanması tartışılıyor. Bu zaten sabah da konuşulan bir konuydu. Sabahleyin mükemmeliyet bazında eğer finansman verilecekse o zaman birtakım sıkıntılar çıkmaz mı diye bir soru sorulmuştu. Evet, çıkabilecektir. Avrupa'da bile araştırma konusunda bazı sıkıntılar var. Avrupa'nın araştırma gücü ABD ile kıyaslanamıyor. Hizmetlerin gelişmesi konusunda, özellikle de bölgesel ekonomiye katkısı açısından baktığımız zaman, Türkiye'nin bu alanda çok fazla gelişmediğini söyleyebiliriz. Çoğu üniversite bölgesel ekonominin kalkınması konusunda yeterince katkıda bulunmamaktadır. Amaçları buna uygun değildir. Halbuki üniversite amaçlarının bölgesel ekonomiye katkı da çok önemli bir boyutudur. Aynı zamanda bu küresel bir eğilim, Her yerde zaten bu alanda çalışmalar yapılıyor. Şu anda Türkiye'de bunun olmamasının nedenlerinden bir tanesi bu alanda yeterince finansman olmamasıdır. Ama bu da zaten beni baştaki tartışmama götürüyor. Yani üniversitenin hangi alanda yoğunlaşacağına bağlı olarak farklı finansman yapılarının kullanılması lazım. Eğer bu araştırmaysa, buna uygun fonların verilmesi gerekir. Bir de eğitimden bahsetmek istiyorum. Eğitim, gelecekteki iş gücü piyasalarının ihtiyaçlarına çok daha fazla dikkat sarf etmeli.

Bu sabah bundan bahsettik. Üniversitelerin, gelecekte nelere ihtiyaç duyulacak, ne türden mezunlara ihtiyaç var gibi konularda değerlendirme yapması gerekiyor. Mesela bir piyasa araştırması bu konuda yararlı olabilir. Eski Sovyetler Birliği tarzında eğitimin sadece mevcut birtakım belirlenmiş alanlarda devam etmesi doğru olmayacaktır. Bu noktada, kuruluşların makine ya da kağıt siparişi verir gibi mezun siparişi vermeleri doğru olmayacaktır. Çünkü bu türden yaklaşımlar da başarısızlığa uğramıştır. Buna da dikkat etmek gerekir. Bir de disiplinler ve jenerik beceriler arasında bir değerlendirme yapmak lazım. Yani, dünyadaki daha gelişmiş ekonomilere baktığımız ve iş gücü piyasalarının bir değerlendirmesini yaptığımız zaman, mezunlarında belli alanlarda jenerik beceriler arıyorlar. Mesela fizik alanı. Fiziği kötü anlamda söylemedim. Tarih de diyebilirdim. İş gücü piyasaları bazı alanlardaki mezunlara ihtiyaç duymadıklarını söylüyor. Öte yandan 21. yüzyıldaki işgücü piyasaları sadece uzmanlaşmış değil, aynı zamanda esnek yaratıcı işgücüne de ihtiyaç duyuyor. Eğer eğitim sistemi bu esnekliği sağlayamıyorsa, yani mükemmel tarih ya da fizik bilen ancak esnekliğe sahip olmayan mezunlar veriyorsa, bu insanların işgücüne katkısı da yeterli olmayacaktır. Halbuki bizim buradaki amacımız çok daha kapsamlı olmalıdır. Türkiye için de bu durum geçerli midir bilmiyorum ama bazı işgücü piyasalarında durumu görmesi için muhakkak bunun yapılması gerekiyor. Aynı zamanda belki de benzer kalkınma düzeyindeki ülkelerin de durumlarına bakmak gerekiyor. Türkiye için de bunun gerekli olduğunu düşünelim. Bu noktada Türkiye'de eğitim alanında daha fazla ekip çalışması, yenilikçilik ve yaratıcılık gibi becerilere yoğunlaşması gerekecektir. Bu durumda eğitim tarzının değişmesi gerekecektir. Pek çok Türk üniversitesindeki eğitim tarzı didaktiktir, yönlendirmedir ve olgulara dayalıdır. Eğer eğitim açısından geleceğin ihtiyaçları bunlarsa, o zaman eğitici personelin tavrında ve tutumunda çok ciddi bir değişikliğe ihtiyaç vardır. Çoğu akademisyen eğitme biçimlerini değiştirmek durumundadır ki bu da kolay olmayacaktır. Burada sadece mesleki gelişimden veya birtakım kurslara katılarak elde edinilecek bir beceriden bahsetmiyoruz. Ya da yeni tekniklerden yararlanmaktan da bahsetmiyoruz. Bu aynı zamanda öğretmen/öğrenci ilişkisinin değişmesi ve öğretmenin tutumunun değişmesi anlamında bir yenilik olacaktır ve bu da zor olacaktır. Ama geleceğin üniversitelerinde amaca uygunluk, bunları da beraberinde getirecektir.

Bunların dışında amaca uygunluk dediğim zaman meslek yüksekokullarından (MYO) bahsetmek istiyorum. Aslında MYO'ları Türkiye'de sistemin Sindrella'sı. Yani çoğu zaman çok önemli olsa bile unutulur, külkedisı gibi. Kuramda ordadır ama yetkili mercilerdeki çok az insan MYO'ların durumunu gerçekten bilirler. Sonuç olarak ne olur? Genellikle onlar uzun süre kenarda kalırlar. Tabii öte yandan MYO'larının gelecekteki rolüyle il-

gili aslında çok daha fazla çalışma yapılması gerekir. Tabii ki, MYO'larının yerel koşullara uyması için siyasetçilerin üzerine birtakım baskılar gelecektir. Mesela MYO'lar yerel koşullarına uygun bir şekilde uygun seçmeli dersleri öğrencilerine sunabilmelidir. Öte yandan ulusal ölçekte de bir şeyler yapılmalıdır. Oysa çoğu zaman yerel ihtiyaçlar dikkate alınmaz. Sadece ulusal ölçekte geliştirilmiş bu menüden bir şeyler seçmek durumunda kalır. Bir de yaşam boyu öğrenme de sanırım bu çerçevede ele almamız gereken önemli konulardan biridir. Yaşam boyu öğrenme zorunludur. Ama bunu etrafımızda çok da fazla görmeyiz. MYO'lar kanımca belli düzeyde özerkliğe de sahip olmalıdır. Özerklik deyince tabii ki MYO'ların bünyesinde olduğu üniversiteden belli derecede özerklikten bahsediyorum. Yani mali konuda olabilir veya kendi personel kriterlerini kendileri geliştiriyor olabilirler. Yani nasıl araştırma ve eğitim için farklı personel standartları gerekiyorsa, MYO'larına personel atamak için de farklı standartların geliştirilmesi gerekiyor. Yani herhangi bir üniversite fakültesindeki becerilerini değil de, bir MYO'nun gerektirdiği becerileri sergileyebilecek kişilerin buralarda iş bulması gerekir. Bunu dışında tabii ki MYO'larının tamamen bağımsız olması gerektiğini söylemiyorum. Üniversite ile bir bağları olmak zorunda. Zira, MYO'ların üniversite ile ilişkilerinin devam etmesi sadece öğrenciler açısından değil, aynı zamanda MYO'lar açısından da yararlı olacaktır. Yani üniversite yönetiminden kısmi bir özerklik olmalıdır. MYO'lar ile ilgili olarak son gözlemim ise muhakkak çoğu MYO'nun hizmet kalitesinin ve veriminin artırılması ihtiyacıdır. 600 tane MYO'nun belki 450 tanesinde sıkıntı olabilir ama 50 tanesinin çok iyi olduğunu söyleyebiliriz. İstatistikler vardı ancak burada rakamları da göremiyorum o yüzden yanlış bir şey söylemek istemiyorum. Ama MYO'ların çoğunun çok küçük olduğunu ve çoğunun da eğitim kalitesinin çok iyi düzeyde olmadığını biliyoruz. Özellikle de çok küçük olanlar kaliteyi çok fazla elde edemiyorlar. Oralarda mutlaka bir rasyonalizasyona gitmek lazım. Türkiye'de yeterince kaldım ve dolayısıyla bu MYO'lar üzerinden oynanan siyasi oyunları yeteri kadar bildiğimi söyleyebilirim. Sayısını değiştirme konusunda ise çok bir şey yapmak mümkün olmayabilir.

Evet kaliteye geçmek istiyorum. Kalite güvencesi ve Bologna süreci ile ilgili olarak bir şey söylemek istemiyorum. Zaten şu ana kadar çoğunlukla onlardan bahsettik. Avrupalı meslektaşlarımızın izniyle bu konuda kısaca şunları söylemek istiyorum. Öncelikle kalite güvencesi açısından Türkiye'nin ihtiyacı nedir? Önce buna karar vermek, sonrasında Bologna gereklerine bakmak gerekiyor. Yani ne kadar değiştirme yapmalısınız ya da Bologna gereklerine ne kadar uymalısınız diye önce kendinizi değerlendirip karar verin. Yani doğrudan Bologna sürecine uymak yerine bir öz değerlendirme yapmak gerekiyor. Mesela Fransız arkadaşlarımdan bahsetmek istiyorum. Bilmiyorum burada var mı ama Fransız arkadaşlarımız

bu konuda hata yapmıştır. Fransa'nın ihtiyaçları nedir diye düşünmek sizin doğrudan kendilerini Bologna Süreci'ne adapte etmeye çalışmışlardır. Her ne kadar genelde bir Fransız- İngiliz ihtilafı olsa bile bu sefer paralel hareket etmişler ve İngilizler de aynı şeyi yapmışlardır. Türkiye konusunda 'Bologna için ne kadar değişmeliyiz?' gibi bir soruyu kendimize sormalıyız. Öz değerlendirme, birtakım kılavuz kurallarının ortaya çıkarılması, vb. bunların hepsi bahsettiğimiz konular. Bunun dışında, bu süreç bütün üniversiteler için geçerli olmalı yani bazı üniversitelere özgü olmamalı. Belki başlangıçta bazı üniversitelerden başlanabilir ama bütün üniversiteler kapsanmalıdır. Bazı üniversitelerin çok iyi kalite güvencesi sistemleri geliştirdiğini biliyoruz. Mesela vakıf üniversiteleri örnek verilebilir. Öte yandan şöyle bir şey de var. Devlet üniversiteleri bunu pek yapmıyor. Bunun nedenlerinden bir tanesi kendilerinin vakıf üniversiteleri kadar iyi sonuç elde edemeyecekleri korkusu olabiliyor bazen. Birde tabii ki ulusal önceliklerin belirlenmesi gerekiyor. Bu yine Bologna ile ilgili değil, bu Türkiye ile ilgili bir mesele. Bir kalite güvencesi sistemi geliştirilmeli ve bu sistem Bologna Süreci'ne de belki göndermede bulunmalı ama öte yandan temelde ülkenin ihtiyaçları dikkate alınmalı. Mesela disiplinlerarası eğitim verme. Bu, süreç açısından değil, Türkiye açısından çok önemli. Çünkü işgücü piyasalarının ihtiyacı bu. Üniversiteler, gerçekten disiplinlerarası eğitim verebiliyorlar mı, veremiyorlar mı? Bu konuda kendilerini değerlendirmeleri gerekiyor ve bu noktada da ulusal önceliklerin kalite güvencesi sistemlerini yönlendireceğini söylemek istiyorum. MYO'ları için de bu durumda ayrı bir kalite güvence sisteminin devreye girmesi gerekir diye düşünüyorum.

Kaliteyle ilgili söylemek istediğim ikinci husus ise ÖSS sınavıdır. Bu da yine kaliteyle ilgili çünkü öğrencilerin niteliğini belirliyor. Yani üniversiteye gelen öğrencilerin bilgi düzeyini ortaya koyuyor. Şu anda bu sınavları yürüten çok etkin ve yetkin bir kuruluş var. Bu kuruluşun Türkiye'de çok iyi bir itibarı olduğunu biliyoruz. Ama bu kuruluş olmasa bile belki de sınavın kendisi geleceğe pek uygun değil. Yani, bu sınavı hazırlayan kuruluş gayet uygun bir kuruluş ama belki sınavın biraz değişmesi gerekiyor. Burada Türk olmayan arkadaşlarımız da var. O yüzden bu sınavı biraz açıklamak istiyorum. Tek bir tane üç saatlik çoktan seçmeli bir sınav ve bu sınavın sonucunda hangi üniversiteye gireceğiniz belirleniyor. Bunun da yeterli olmadığı çok açık. Burada mesela doğru olmayan şeyler var. Bunlardan birincisi, okulda öğrencinin ne öğrendiğinin tam bir değerlendirmesi yapılmıyor. Eğitimin ne hakkında olduğuyla ilgili olarak ortaöğretime yanlış sinyaller veriliyor ve deniyor ki sanki ortaöğretimin yegane amacı 3 saatlik çoktan seçmeli sınavda başarılı olmaktır. Bütün becerileri kapsamıyor. Mesela yazı yazma ve yaratıcılık, yenilik ve hayal gücü gibi becerileri kapsamıyor. Ayrıca bir öğrencinin bu sınavda ne kadar başarılı ola-

çağı aslında bir anlamda da şansa bağlı. Bunun dışında da işgücü piyasalarına yeterince katkıda bulunmuyor. Bir alanla ilgili öğrencinin ne yapabileceği ve ne yapamayacağına dair aslında gerçek bir değerlendirme değil. Öğrencinin gireceği bölümle ilgili ne tür bilgilere sahip olduğu, o alanda neler yapabileceğine dair de herhangi bir bilgi ölçümü yapmıyor. Bu noktada belki bir yetenek testine ihtiyaç var ve dediğim gibi 21. yüzyılda üniversiteye girme konusunda bu sınav tek başına yeterli değil. Bu noktada şunu eklemek istiyorum. Mesela çok karmaşık ağırlık sistemleri var. Sistem, bu sınavdaki bilgi değerlendirmesi eksikliğini birtakım katsayıların kullanılmasıyla bertaraf etmeye çalışıyor. Aslında öğrencinin becerileri ve bilgisi hakkında çok az bilgi verdiğini de söylemek gerekiyor. Son olarak, bu sınav çok fazla dershanenin ortaya çıkmasına neden olmuş durumdadır. Yine Türk olmayanlar için açıklama yapayım isterseniz. Dershaneler öğrencileri bu sınava hazırlayan özel sektör kuruluşlarıdır. Bu dershanelerde eğitim görmek oldukça pahalı ve özellikle yoksul öğrenciler açısından bir adaletsizlik meydana getiriyor ve öğrenciler çok erken sınıflardan itibaren bu dershanelere gitmek zorunda kalabiliyor. Bu liste uzatılabilir tabii.

Eğitimde nitelik konusunu biraz daha ele almak istiyorum. Bu noktada bu sınavın doğasının mutlaka değişmesi gerekiyor. Yani öyle bir değişmeli ki, becerileri, yetenekleri, yaratıcılığı ve diğer konuları da dahil etmeli. Yani tek bir tane 3 saatlik çoktan seçmeli sınav yerine, daha kapsamlı ve daha sofistike bir sınav sistemi önerilebilir. Bunun dışında da, öğrencilerin performanslarını ölçebileceğiniz başka mekanizmalardan da yararlanılabilir. Bunlar hem öğrenciler, hem de üniversiteler açısından faydalı olacaktır. Bütün öğrenciler aynı sınava girdikleri zaman hepsi aynı sorularla karşılaşılıyorlar ve bazen bunun haksızlık olduğuna dair iddialar ortaya çıkabiliyor. İşte bu sınavın bu türden kapsamlaştırılması sonucunda bu eleştiriler de bertaraf edilecektir. Tabii buna benzer sınavların Avrupa'nın pek çok yerinde uygulandığını biliyoruz. Bu arada bilgisayarla değerlendirme olduğu zaman nesnel bir değerlendirme olacaktır ancak performans değerlendirmesine girildiği zaman öznel değerlendirmeler söz konusu olacaktır gibi endişeler olabilir ama Avrupa'daki deneyimlere baktığımız zaman performans değerlendirmesi olsa bile, öğrencinin hala nesnel olarak değerlendirildiğinin ve neredeyse bu nesnelliğin teminat altına alındığını söylemek istiyorum. Tabii ki bu sınav sistemi biraz daha pahalıya mal olacaktır ama kesinlikle buraya harcanacak paraya değecektir. Dershaneye verilen paralara kıyasla, daha kapsamlı bir sınav sisteminin yine de maliyet açısından daha verimli olacağını söyleyebiliriz. Bunun dışında her bir üniversite tabii ki öğrenciden beklediği performansa göre kendisi birtakım üniversiteye giriş koşulları belirleyebilir. Bu yöntem her bir üniversiteye ayrı bir yük getirecek olsa da, merkezi bir şekilde de bu-

nu gerçekleştirmek mümkündür. Yani, üniversiteler mesela kendi standartlarını geliştirebilir ama yine de merkezden bilgisayarlı bir şekilde değerlendirmeler yapılabilir. Böylece üniversitelerin üzerinden yük atılabilir. Bu sanırım çok hızla devreye sokulabilecek bir tedbir. Yani çoklu sınav bir yanda dururken, bir yandan da bazı alanlar için başka sınavlar geliştirilebilir ve zamanla da sınav sisteminin tamamı buna dönüştürülebilir.

Bunun dışında ulusal politika sonuçlarından biraz bahsetmek istiyorum. Danimarka deneyimini dinlerken Danimarka'daki üniversitelerin performanslarına bağlı olarak finansman alabildiklerini öğrenmiştik. Aslında sadece Danimarka'da değil, pek çok ülkede de durum böyle. Bunun dışında araştırmanın finansmanından bahsetmek istiyorum. Araştırma deyince tabii ki tamamen farklı bir yapı olmalı. Yapılan araştırmanın türüne, kapsamına ve ulaşacağı nüfusa göre finansman değişebilir. Gittiğim tüm ülkelerde ABD dahil, araştırma finansmanı çoğu zaman araştırmayı yöneten kurumun idari giderlerini de kapsıyor. Tabii bu teknik bir soru ama üniversite bütçesi hesaplanırken belki bu da değerlendirilebilir. Araştırma bütçesi alırken sadece araştırma için değil, idari masraflar için de para alınabilir.

Hizmet fonksiyonları söz konusu olduğunda finansal destek sadece kurumların kendi kapasitelerini arttırmakla kalmayıp, aynı zamanda o hizmetin daha iyi yapılmasını da sağlayacaktır. Bu finansal destek performans temeline dayalı olarak uygulanır. Fakat eğitimde bunu uygulamak daha zordur. Burada karşımıza iki sorun çıkıyor. Birincisi, üniversitelerin ne kadar yardım alacağıdır. Türkiye'de karşılaştığım hemen hemen herkes ne kadar az finansal yardım aldığından şikayet etti. Bu paraları bloklar halinde aldıklarını ve harcama kalemleri arasında transfer yapamadıklarını söylediler. Bu durum, üniversitelere gelecekte ihtiyaç duyacakları esnekliği hiçbir şekilde sağlamayacaktır. O yüzden, bu sistemin bertaraf edilmesi gerekmektedir.

Bu noktada şunları önerebiliriz. Dört blok finansman sistemi olabilir. Biri maaşlar için, diğeri cari giderler için, bir başkası altyapıyla ilgili olabilir. Yani, bu türden genel başlıklar olabilirse esneklik biraz daha artırılmış olur. Ama gene de tam esneklik; bu torba bütçeler arasında istediğiniz gibi geçiş yapabilme yetisine sahip olunmasıdır. Üniversite olarak siz mevcut kaynaklarınızla istediğiniz kadar personel tutabilebilmelisiniz. Yüksek maaşlı az sayıda personel ya da çok sayıda personele düşük maaş verebilirsiniz. Yani 2 profesöre 3 doçent tercih edebilirsiniz. Veya tam tersini uygulayabilirsiniz. Aynısını akademik olmayan personel için söyleyebiliriz. Yani, tam bir esneklik olmalı. Herhangi bir şekilde sabit kadrolar olmamalıdır. Bu yeni finansman sistemiyle artık kadro olmayacaktır. Artık blok paralar verilecektir. Ve üniversite ne kadar personel olacağına kendisi karar verecektir.

Benim söylediklerim aslında Maliye Bakanlığı'nın da düşünceleridir. Hemen bunu yapalım demiyorlar ama Maliye Bakanlığının da bu yönde ilerleyebiliriz diye bir düşüncesi var. En azında biz konuştuğumuzda bize böyle söylediler. Yani henüz kilitli olmayan bir kapıyı zorluyoruz diyelim. Yine de onay almak kolay olmayacak ve zaman alacaktır. Çok düşünmek gerekecektir ama en azından kapı yüzümüze kilitlenmiş değil.

Finansmanla ilgili bir diğer sorun, ne kadar paranın verileceğidir. Yaptığım görüşmelerde; yine aynı parayı alacağız ama 4 blokta gelecek bu para, bunun ne faydası olacak şeklinde tepkilerle karşılaştım. Şunu söylemem lazım. Aynı miktarda parayı geleceğini zannetmiyorum. Büyük ihtimalle daha az para gelecek. Çünkü ben Maliye Bakanlığı olsam, eğer sistemi değiştiriyorsam parayı azaltmak isterim. O yüzden de finansal özerklik dediğimiz zaman aynı para gelecek ve daha fazla özgürlük olacak şeklinde düşünülmemeli. Belki daha fazla özgürlük olacak fakat daha az para gelecek. Peki ne kadar para? Burada performans değerlendirmesine bakmak lazım. Ne kadar olacağı girdiye değil performansa bağlı olacaktır. Şimdi finansal özerklik olunca 5000 personelimiz var, bana yeterince para vermediniz, ben bunların maaşını nasıl öderim diyemeyeceksiniz çünkü bu artık sizin sorunuz olacak. Buraya nasıl ulaşacağınız sizin meseleniz. Kişileri işten çıkarabilirsiniz ama bu hiçbir ülkede yapılamaz. Bu sebepten bir aşamalı geçiş olmak durumunda. Ama üniversitenin bu blok finansmanı ile nasıl başa çıkacağı konusunda da sizin kendi yöntemlerinizi geliştiriyor olmanız gerekiyor.

Ulusal politika ile son söylemek istediğin doğrudan YÖK ve Milli Eğitim Bakanlığı ile ilgili. Benim tanımlamaya çalıştığım sistemde YÖK bir strateji ve politika organı haline gelecektir. Yani kanımca, YÖK'ün hali hazırda üstlendiği ayrıntılı görevleri yürütmemesi gerekir. YÖK ulusal strateji geliştirmekten, üniversite misyonlarını değerlendirmekten sorumlu olmalıdır. Bunun dışında kalite güvencesi görevini üstlenmeli, Maliye Bakanlığı ile geçiş sürecini konuşmalı ve belki ileride Maliye Bakanlığı'nın işlevini de üstlenebilmeli. Ama şu anda Maliye Bakanlığı önce geçişi görmek isteyecektir. Bunun dışında kaç öğrencinin üniversiteye gireceği konusunda verilecek kararın yada vakıf üniversiteleri ile ilgili verilen bir takım kararların da azaltılması gerekiyor. Bunun dışında mevcut personel sayısından çok daha fazla, çok daha nitelikli personele sahip olması gerekiyor. Belki bir danışma konseyiyle başlayabilir. Ardından da meslek yüksek okulları için ayrı bir danışma komisyonunun kurulması bir çözüm olabilir.

YÖK'ün eskisi kadar ayrıntılı kurallar geliştirmemesi gerekir. YÖK şu anda çok fazla ayrıntı ile uğraşıyor. Dediğim gibi esnek ve özerk bir siste-

min olması gerekiyor ama bunun elimizi kolumuzu bağlayıcı bir sistem olmaması da gerekiyor. Ama bunları yapmak için her yıl kanun değiştiremezsiniz. Kanun, bir reform sürecinin en sonunda değişmiş olur. Yani reform sürecinde ilk yapılacak şey kanun değiştirmek değildir. Öncelikle reformun doğasına ve yönüne karar vermek gerekir. Sonra biraz uygulamalı ve sonra yasa değişmelidir. Baştan yasayı değiştirmek yanlış olacaktır. Bundan sonra Türkiye reform sürecine devam edecekse o zaman bunun bir paket olarak değerlendirilmesi lazım. Sadece kalite güvencesi olarak düşünmemek lazım. Aynı zamanda mali özerklik, hesap verebilirlik, ÖSS'nin değişmesi, meslek yüksekokulları düzeninin değişmesi gereklidir. Bir paketten bahsediyoruz. Tüm bunlar yapıldığı zaman zaten Türkiye uluslararası alandaki eğilimleri yakalayabilecektir. Tabii ki bunu yaptığımız zaman bu reformun sona ermesi ve tamamlanmış olması anlamına gelmiyor. Bahsettiğimiz sadece sürecin başlangıcıdır. Reformun sürekli devam etmesi gereklidir. Bunu yaparken de tabi ki Türkiye'deki değişim ihtiyacının yönünü ortaya koymamız lazım. Bu konuda uzlaşma olması lazım. Bu konuda kapsamlı taslak bir rapor hazırladık. Burada sadece özeti sizlere sunabildim. Biz burada sadece bir takım önerilerde bulunuyoruz. Hiçbir şekilde bizim söylediklerimizin tek yöntem olduğunu düşünmek gerekir. Ama mutlaka olması gereken şey bir strateji, bir takım siyasi kararlar ve bir hukuki çerçevedir. Bu zorlu bir yol olacaktır. Size iyi şanslar dilemek istiyorum.

Teşekkürler.

ÖZERKLİK VE HESAP VEREBİLİRLİK*

Prof. Dr Turgut TAN**

Benden önceki sayın konuşmacı Türkiye'de özerklik konusunda doyurucu bir düzeyde bulunulduğunu söyledi. Ben bu konuda geçmiş yıllarda gerek Anayasa Mahkemesi'ne gerekse Danıştay'a intikal etmiş bir takım uyuşmazlıklar konusunda bu yüksek yargı organlarımızın özerklik konusuna, mevcut anayasal sistem ve yasal düzenlemeler çerçevesinde nasıl baktıklarını ortaya koyacak örnekler vermeye çalışacağım. Yüksek yargı organlarımızın yaklaşımına geçmeden önce bir iki noktayı özellikle belirtmek istiyorum. Bunlardan biri çok tartışılan YÖK sistemi konusunda siyasi partilerimizin ne düşündüğüdür. TBMM anayasa değişikliği önerilerini bir küçük kitapçık haline getirmiş, ona baktığımda, on siyasi partimizden hiçbirinin 130 ve 131. maddelere ilişkin önerilerde bulunmadıklarını gördüm. İki siyasi partimiz 'YÖK kaldırılmalı, maddeler de buna göre düzenlenmeli' diyor başka bir açıklık yok. Ancak, iki siyasi partimizin ayrıntılı madde önerisi var. Bu madde önerilerinin de bugün anayasamızda mevcut olan maddelerden farklı yanı "kendilerince seçilen organlar eliyle yönetilsin" şeklindeki hüküm.

Bir başka tespit de, yükseköğretimle ilgili mevzuatın son derece karmaşık hale gelmiş olmasıdır. Örneğin, 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'nun esas madde sayısı 66, buna karşılık ek ve geçici madde sayısı 76, yani esas madde sayısından daha çok ek ve geçici madde. Bir de işlenmemiş olan 14-15 geçici madde var ki bunları saymıyoruz. Keza 2809 sayılı Yükseköğretim Kurumları Teşkilat Kanunu asıl madde sayısı 27, buna karşılık ek ve geçici madde sayısı 85. Böylesine karmaşık mevzuat içerisinde çelişkili düzenleme ve uygulamalara rastlamak kaçınılmaz. Bir örnek vermek istiyorum, fakültelerin kurulması ile ilgili, 2809 sayılı Yasa'da diyor ki, Bakanlar Kurulu, Yükseköğretim Kurulu ve Milli Eğitim Bakanlığının önerisi ile Üniversitelere bağlı Fakülte kurmaya, birleştirmeye, kapatmaya yetkilidir. Üniversite Akademik Teşkilat Yönetmeliğine bakıyoruz, fakülteleri tanımlamış, şu özelliklere sahip yükseköğretim kurumudur ve kanunla kurulur diyor. Yasada Bakanlar Kurulu kararı ile Fakülte kurulacağı söyleniyor, buna karşılık yönetmelikte yasa ile kurulacağı öngörülüyor.

Hukuk normlarının hayata geçişi, önce yöneticilerin bu hukuk kurallarını uygulamaları, sonra son aşamada da, yargı organının bu uygulamalar konusunda verdiği kararlarla olmaktadır. O bakımdan yargı kararları

*14 Kasım 2005, II. Oturum: "Türkiye'nin Yükseköğretim Alanındaki Uygulamaları"

**Hukuk Fakültesi Dekanı, Bilkent Üniversitesi, Türkiye

büyük önem taşıyor. Bizim anayasalarımızda üniversite özerkliği konusu anayasal güvenceye bağlanmıştır, Bu, Türkiye'ye özgü bir durumda da değildir. Özellikle 70'li yıllarda hazırlanan anayasalara, Portekiz, İspanya, Yunanistan, hepsinin anayasasında üniversite özerkliğine ilişkin hüküm vardır. Belki farklılık üniversite özerkliği ile ilgili maddenin anayasa içerisinde düzenlendiği yer konusunda ortaya çıkmaktadır. Anayasalarımızda yürütme bölümünde ve idare başlığı altında, 1961 Anayasası'nda özerk kurumlar alt başlığı altında düzenlenmiş, 1982'de yine yürütme içerisinde düzenlenmiştir. Buna karşılık diğer anayasalarda temel hak ve özgürlükler bölümünde yer aldığını görüyoruz eğitim-öğretim hakkı ile ilişkilendirmek sureti ile. Bizde ilk kez 61 anayasasının hazırlığı sırasında, TRT ve üniversiteler, özerk kurumlar başlığı altında Anayasa'ya girmiştir. O zamanki anayasa komisyonu başkanının ifadesi ile özellikle 4936 sayılı Yasa döneminde üniversitelere yapılan bir takım siyasi müdahaleler dikkate alınarak bu durum karşısında üniversitelerin anayasa teminatı altına alınması lüzumlu görülmüştür ve üniversitenin özgürlüğünü sağlayacak bir hüküm konulmuştur. Yalnız anayasaların geçirdiği gelişim dikkate alındığında, yaşanan olaylarla da bağlantılı olarak, bu maddelerde de bazı değişikliklerin yapıldığı görülmektedir. Örneğin, 61 anayasasının 121. maddesinin ilk halinde üniversiteler bilimsel ve idari özerkliğe sahip kamu tüzel kişileridir, üniversiteler kendileri tarafından seçilen yetkili öğretim üyelerinden kurulu organları eliyle yönetilir ve denetilirler derken 1971 yılında yapılan anayasa değişikliği ile madde üniversiteler özerkliğe sahip kamu tüzel kişileridir şeklinde düzenlenmiştir, yani bilimsel ve idari özerklik sözcükleri kaldırılmış sadece özerkliğe sahiptir ve bu maddede belirtilen hükümler çerçevesinde kullanılır denilmiştir.

Ne demek özerklik? Anayasa Mahkemesinin değişik kararları var. Anayasa Mahkemesi'ne göre, özerk olan bir kuruluşun kanunla belirli yasal sınırlar içinde kalmak şartı ile kendi hareketlerine hakim olacak kaide-leri de yine kendisinin düzenlemesi gerekir. Üniversitelere tanınan idari ve mali özerkliğin sonucu olarak üniversiteler önce kanunun çizdiği sınırlar içerisinde kendi kendini yönetme yetkisine sahip kamu tüzel kişileri olarak kurulmalıydılar. Ancak kanun koyucu yani üniversiteleri düzenleyecek olan kanun koyucu, bu sınırları da kendisi dilediği şekilde belirleyemez diyor. Burada bir noktayı belirtmekte yarar var, bilimsel, idari veya mali özerkliğe sahip bir kamu tüzel kişinin muhakkak anayasada gösterilmesi gerekir mi? Hayır, bugün Türkiye'de mevcut sistemde anayasa-da hiç yeri olmadığı halde bu şekilde idari, mali özerkliğe sahip kamu tüzel kişileri vardır. Örnek bilimsel alandan vermek gerekirse, TÜBİTAK. TÜBİTAK'ın yasasında açıkça idari ve mali özerkliğe sahip kamu tüzel kişisidir diyor, Anayasa'da TÜBİTAK'la ilgili herhangi bir hüküm olmadığı halde. Yine son yılların ürünü gerek Türkiye'de gerek Batı ülkelerinde dü-

zenleyici kurullar veyahut da bağımsız idari otoriteler denilen, Bankacılık Düzenleme Denetleme Kurumu, Sermaye Piyasası Kurulu, Rekabet Kurulu bunların hepsi özerkliğe sahip kamu tüzel kişileri şeklinde düzenlenmişlerdir ve bunların merkezi idare ile ilişkileri mevcut sistemde öngörül-meyen, (bizim sistemimizde yalnız bakanlıkların bağlı kuruluşları ve ilgili kuruluşları yasal düzenleme konusu yapılmıştı) <ilişkili kuruluş> diye bir yeni kavram yaratılarak düzenlemeye çalışılmıştır. Ancak, ilişkili kuruluşun ne anlama geldiği, içeriğinin ne olduğu konusunda da ciddi tartışmalar ortaya çıkmıştır. O kadar ki, örneğin üniversitelerdeki akademik personel kadrolarının Bakanlar Kurulu tarafından verilmesine karşın Rekabetin Korunması Hakkında Kanunda Rekabet Kurulunun ihtiyaca uygun kuruluş ve kadro statülerinin düzenlenmesinde serbest olup, kadroların iptali ve ihdasına yetkili olduğu öngörülüyor. Yani Rekabet Kuruluna serbestçe kadro ihdas etme veya mevcut kadroları da iptal etme yetkisi tanınıyor. Bu kadar geniş serbestlik, üniversitelerde yok, üniversitelere Bakanlar Kurulu verirse üniversite kullanıyor, vermezse üniversite kullanamıyor, bundan kaynaklanan birtakım sorunlar var. Demek ki, anayasal statüsü olmadığı halde düzenleyici kurullar dediğimiz bağımsız idari otoritelere bu tür yetkiler verilebiliyor. Bunların da anayasal statüsü olmalı mı, olmama-lı mı konusu Batıda da tartışılmaktadır. Örneğin, Mitterand döneminde Fransa'da kurulan anayasa değişikliği komisyonu, bizim RTÜK karşılığı olan Görsel İşitsel Yüksek Komisyonun anayasaya sokulmasını önermiş, fakat anayasa değişikliği önerileri hayata geçirilememiştir.

Özerkliğin en temel birinci koşulu kamu tüzel kişiliğidir ve üniversiteler de kamu tüzel kişiliğine sahip kuruluşlardır, anayasanın hükmü gereği. Bu konuda bir tartışma fakültelerin kamu tüzel kişiliğinin kaldırılmış olmasından kaynaklanıyor. Yalnız bu konuda da bir görüş birliği olduğunu zannetmiyorum. Örneğin, bir toplantıdan aklımda kalan, bir üniversitemiz (ODTÜ), fakültelerin ayrı kamu tüzel kişiliği olmamasının hiçbir sorun yaratmadığını görüşündedir. Özellikle kampus yönetimlerinde bu gereksinim duyulmamaktadır. Fakülteleri dağılmış olan üniversiteler bakımından bu bir gereksinim midir, değil midir tartışılabilir. Bu tip üniversitelerde özellikle rektörlerin sahip olduğu ita amirliği yetkisinin devrine olanak sağlayan hüküm var yasada; dolayısıyla devir yoluna gidilmesi halinde, bu üniversiteler bakımından da sorunun ortadan kalkacağını düşünüyorum. Şimdi kamu tüzel kişiliğine sahip olmak niçin idari ve mali özerklik bakımından önemli temel bir koşuldur? Mali kısmını bir tarafa bırakıyorum Sayın Batirel o konuyu herhalde işleyecektir.

Bazı işleri yapma, bazı işlemleri yapma yetkisi kamu tüzel kişiliği sahibi olmaya bağlanmıştır bizim anayasal sistemimizde ve bunların başında yönetmelik yapma yetkisi gelmektedir. Yönetmeliği Anayasa'ya

(m.124) göre ancak Başbakanlık, bakanlıklar ve kamu tüzel kişileri yapabilir. Dolayısıyla eğer siz üniversitelerden kendi alanlarını düzenlemek, kendi alanlarına ilişkin gerekli kuralları koymayı istiyor iseniz o takdirde yönetmelikle düzenleme yapmak yetkisini tanımak durumundasınız. Bunun da koşulu, dediğim gibi, kamu tüzel kişiliğine sahip olmaktır. Ayrıca başka yetkiler de var: örneğin kamulaştırma yetkisi, kamulaştırmaya da yine kamu tüzel kişileri karar verebilmektedir. Şimdi bu konuda ortaya çıkmış bir sorundan ve Danıştay kararından örnek vermek isterim. Üniversite yönetmeliği hazırlamış, Resmi Gazete' de yayınlanmak üzere Başbakanlığa göndermiş, Başbakanlıktaki ilgili birim inceliyor, yayınlamadan önce, diyor ki bu yönetmeliğin şu hükümlerinde mevcut yasalara veya hukuki düzenlemelere aykırı taraflar var bunları düzeltin gönderin ondan sonra yayınlayalım. Burada bir sorun çıktı, üniversite Başbakanlığın böyle bir yetkisi olmadığını; yönetmelik yapma yetkisi kamu tüzel kişi olarak üniversiteye ait olduğunu, dolayısıyla yönetmeliğin yayınlanması gerektiği görüşünü savundu. Tartışma sonunda Danıştay'dan görüş istenmesine kadar gitti. Danıştay verdiği görüşte şunu söylüyor: Özerk bir kamu kuruluşu olan Yüksek Öğretim Kurumlarının Anayasa'nın 124. ve Yüksek Öğretim Kanununun 65. maddesinden aldığı yetki ile hazırlayıp, yayınlanmak üzere Başbakanlık'a gönderdikleri yönetmelik metinleri başka bir makamın incelenmesine veya onayına tabi olmadan, Resmi Gazete'de yayınlanması ve böylece yürürlüğünün sağlanması gereken metinlerdir; Resmi Gazete'de yayınlamadan önce Başbakanlık tarafından anayasa-ya, kanuna, hukuka ve idari yargı kararlarına uygunluk yönünden incelenerek aykırılıkların tespit edilmesi halinde yeniden incelenmesinin istenmesi söz konusu olamayacağından bu kurumlarca hazırlanan yönetmeliklerin Resmi Gazete'de üniversitelerin yetkili organlarınca düzenlenen biçimde aynen yayınlanması zorunludur.

Üniversitelerin kullanması mümkün olan bir başka yetki de akademik yükseltmeler konusunda ortaya çıkmaktadır. YÖK veya Üniversitelerarası Kurul tarafından yapılmış düzenlemelere, getirilmiş olan koşullara üniversiteler kendi akademik yükseltmelerinde, özellikleri gereği, bir takım ek özel koşullar getirebilirler mi? Yoksa Üniversitelerarası Kurulun getirmiş olduğu düzenlemenin içinde, ona herhangi bir ekleme çıkarma yapmadan aynen mi uygulamak zorundadırlar. Danıştay bu konuda çıkmış olan bir uyuşmazlıkta diyor ki, üniversitelerin akademik personel kadrolarına yapılacak atamalarda yasa ve yönetmeliklerde belirlenen koşullara ek koşullar getirebilirler. Yani belirli süre çalışmış olma, belirli nitelikte yayın yapma vs gibi.

Kamu tüzel kişiliğine sahip olmanın bir sınırı da Anayasa'nın 123. maddesindeki <idarenin bütünlüğü ilkesi> dir. 123. madde diyor ki, idari

kuruluş ve görevleri ile bir bütündür ve kanunla düzenlenir. Yani boşlukta bir idari kuruluş olamaz, her idari kuruluşun bir şekilde merkezle bağlan-tısının sağlanması gerekir. Başta değindiğim gibi, düzenleyici kurullar ba-ğimsız idari otoriteler konusunda da ilişkili bakanlık, - ilgili Bakanlık değil - oluşturularak, daha gevşek bir ilişki, ama bir şekilde bir merkezle ilişki-lendirme söz konusu olmaktadır. Bu konuda Anayasa Mahkemesinin iki tane kararından örnek vereceğim, tutarlı olduğunu söylemek mümkün de-ğil. 1966'da ilk verdiği kararda Anayasa Mahkemesi diyor ki, üniversiteler Anayasa'nın 112. maddesinde öngörülmüş bulunan ve bir bütün olduğu belirtilen idareden ayrı nitelikte oldukları ve bu sebeple idarenin genel ku-ruluşuna dahil bulunmadıkları gibi aynı maddenin son fıkrasında öngörülmüş bulunan kanunla veya kanunun açıkça verdiği yetkiye dayanılarak kurulacağı belirtilen kamu tüzel kişilerinden de tamamen farklı nitelikte kuruluşlardır. Yani idarenin bütünlüğüne dahil değildir demek istiyor özet-le. Sonra 1971'de bazı anayasa değişiklikleri oldu, yaşanan bir takım olaylara bağlı olarak, bunun da etkisi olmuş olabilir, 1976'da verdiği kara-rında diyor ki, üniversiteler anayasanın yürütme bölümünün idari kesimin-de yer alan, kuruluş ve görevleri ile bütün olan idarenin bünyesinde özerk bir hizmet adem-i merkeziyet kuruluşudur, yani hizmet yerinden yönetim kuruluşudur. Dolayısıyla, Anayasa'nın 120. maddesinde hüküm bulunma-yan hallerde, yani Anayasanın üniversitelerle ilgili maddesinde hüküm bu-lunmayan hallerde, idareyi düzenleyen anayasanın genel ilke ve kuralla-rı üniversiteler içinde geçerlidir. 1990'da verdiği kararda yine farklı bir du-rum görüyoruz, bu kez diyor ki, üniversiteler 123. maddedeki idarenin bü-tünlüğü kapsamında olmakla beraber kendi içinde özelliği olan, kendisine mahsus özelliği olan kuruluşlardır.

Şimdi bir konuyu daha bilginize sunmak isterim, YÖK'e benzer bir üni-versiteler üstü örgütlenme girişimi 1973 yılında olmuştu ve 1973 yılında-ki bu girişim Anayasa Mahkemesi'nin iptal kararı ile sonuçsuz kalmıştı ve de bu karar hatırladığım kadarı ile bir oy farkla verilmiş olan bir iptal kara-rı idi. Yalnız kararda bazı önemli hususlar belirtilmektedir. Anayasa Mah-kemesi'ne göre, devletin anayasadaki kurallar ile niteliği ve kapsamı be-lirlenmiş olan gözetim ve denetimi, üniversiteler dışında veya üniversite-ler üstü olmak üzere kuracağı kurullar eli ile uygulanabilir. Yani üniversi-teler üstü bir kurul kanalı ile devlet gözetim ve denetiminin uygulanması-nın mümkün olduğunu, bunda Anayasa'ya bir aykırılık bulunmadığını söy-lüyor. Anayasa'ya aykırılık durumu verilen görevlerin yani o zamanki dü-zenlemeye göre YÖK'e verilen görevlerin, gözetim ve denetim sınırlarını aşarak doğrudan doğruya yönetime katılmaya olanak sağlayacak nitelik-te olmaları halinde söz konusu olabilir, yani üniversitelerin yönetimine ka-rışma söz konusu ise olabilir ve böyle bir durumda da Anayasaya aykırı-lık iddiası kurulun kendisine değil, sınırları aşan görevler için söz konusu olacaktır. Anayasa Mahkemesi görevleri incelemiş bazılarını üniversite

yönetimine karışır nitelikte bulduğu için bir oy farkla iptal kararı vermiştir. Üniversite kadrolarını düzenlemek, özel araştırma fonlarının üniversiteler arasında paylaştırılması, ve buna benzer bir iki görev daha, üniversitelerin yönetimine karışır nitelikte yorumladığı için bu görevler yönünden iptal kararı vermiştir.

YÖK kendisi de kamu tüzel kişiliğine sahip bir kuruluştur. Son yıllarda özellikle Başbakanlığın çıkardığı tasarruf genelgeleri vs nedeni ile gerek üniversitelerdeki kadrolar bakımından gerekse Yüksek Öğretim Kurulu bakımından bir takım sınırlamalar getirilmektedir. Örneğin, yurtdışı geçici görevlendirmelerde Bakanlık onayını getiren bir Başbakanlık genelgesi söz konusudur ki tabii bu sadece YÖK ile ilgili değil kanunla ayrı kamu tüzel kişiliğine sahip olarak kurulmuş olan bütün kurum ve kurullar için yani BDDK, Rekabet Kurulu, SPK gibi kuruluşlar için de söz konusu olur. Danıştay Genelgenin YÖK ile ilgili kısmını iptal ederken öncelikle idarenin bütünlüğü ilkesi gereği her kuruluşun niteliğine göre merkezi idarenin gözetimi ve denetimi altında bulunduğunu anayasanın hükmü gereği ve bu yetkinin yasa ile düzenlenmesi gerektiğini belirttikten sonra diyor ki, YÖK açısından anayasanın 131. maddesi ile sadece kurulun oluşumu aşamasında üyelerinin seçimi noktasında idarenin yetkisi belirlenmiş, bunun dışında bir denetim öngörülmemiştir. Yine 2547 sayılı Yüksek öğretim Yasası ile de kurulun bütçesinin kabulü yönünden mali denetime tabi olduğu belirtilmekte, Anayasa ve yasa ile belirlenen amaç ve ilkeleri doğrultusunda yerine getirmekle yükümlü olduğu görev alanına ilişkin herhangi bir gözetime ve denetime tabi olduğuna ilişkin düzenleme bulunmamaktadır yani Danıştay YÖK'e olabildiğince geniş bir otonomiye, bu şekilde sağlamış olmaktadır, Zira, diğer düzenleyici, denetleyici kurullar da Danıştaya gittiler, dediler ki bizim de buna tabi olmamamız gerekir. Danıştay 1. Dairesinin bir yorumu <ilişkili> kuruluşun <ilgili> kuruluştan farklı olmadığı, dolayısıyla bağımsız idari otoritelerin de Başbakanlık Genelgesine tabi olacakları yönünde oldu. Dolayısıyla, Danıştay YÖK için biraz daha esnek bir yorum yapmış görünmektedir. Yeni getirilen 5018 sayılı bir yasa var, Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu tabii bu benim konum değil Sn. Batirel buna değinecek. Bu kanun 3. maddesinde şöyle bir ifade kullanıyor, "uluslararası sınıflandırmalara göre yapılan ve münhasıran bu kanunun uygulanmasında geçerli" bir düzenleme. Genel Yönetim ifadesini kullanıyor, Genel Yönetimin içinde 3 tane grup söylemiş; Merkezi Yönetim, Sosyal Güvenlik Kurumları, Mahalli İdareler. Şimdi bu bizim idare hukuku derslerinde anlattığımız idari yapılanmadan tamamen farklı, esasen uluslararası sınıflandırmalara göre ifadesini kullanıyor. Merkezi yönetim içinde de diyor ki 1,2 ve 3 sayılı listelerdeki kuruluşlar, 1 sayılı liste genel bütçe kapsamındaki kuruluşlar, 2 sayılı liste içinde üniversitelerin de yer aldığı özel bütçe kapsamındaki idareler, 3 sayılı listede düzenleyici ve de-

netleyici kurullar. Yasa bunların tümünü merkezi idare kavramı içerisinde toplamıştır.

Benden önceki konuşmacının da konuşmasına belki gönderme yaparak bir hususu daha belirtmek istiyorum. Burada <hesap verebilirlik>, (accountability) dendi, (governance) dendi, bunu bizim Türkçe'ye <yönetişim> diye çeviriyorum, bunlar Türkiye'de bilinmeyen şeyler değildi. Türkiye'de idarede hesap verebilirlik yok muydu bugüne kadar, vardı, hesap verebilirliği gerektiren düzenlemeler yok muydu, vardı, işletilmemiş, yeterince işletilmemiş bundan bazı sorunlar kaynaklanmış. Türkiye'de hiç olmayan bir şey Türkiye'ye getiriliyor görüntüsünü yadırgadığımı belirtmek isterim. Governance deniyor, bunu Türkçe'ye yönetim diye çeviriyoruz, yönetişimi biz daha evvel hep katılmalı yönetim diye anlattık, söyledik, governance katılmalı yönetimden başka bir şey değil. Mekanizmaları şu veya bu şekilde düzenlenebilir ayrı bir konu ama yepyeni bir konu olduğunu sanmıyorum. Danıştay kararından ilham alarak, YÖK'ün sadece oluşumunda merkezi idarenin müdahalesi söz konusudur; ayrıca bütçe denetimi dışında herhangi bir denetim söz konusu değildir deniliyor. Yalnız bağımsız kurullar demin sözünü ettiğim kurulların tümü için bir denetim mekanizması, çok sert olmayan bir denetim mekanizması getirilmiştir. Gerçi bu konuda Anayasa Mahkemesine gidildi ve iptal kararı verildi. Getirilen hüküm şu, bu kurullar yani bütün bağımsız düzenleyici, denetleyici kurullar faaliyetleri hakkında yıllık raporu her yıl bakanlar kuruluna sunarlar; yılda bir kez de TBMM Plan ve Bütçe Komisyonunu bilgilendirirler, yani bu bilgilendirme de herhalde bir rapor vermek sureti ile olacak. Şimdi Danıştay'ın kararındaki ifadelerden çıkardığımız YÖK için böyle bir denetim de söz konusu olmayacak. Uygulamada da parlamentoya bu şekilde bir rapor veya herhangi bir şekilde bilgilendirici belgenin sunulduğunu zannetmiyorum. Ancak bunu parlamenter sistem açısından bir ölçüde bağdaştırıcı bir şekilde çözmek gerekir, bunun üstünde durulması gerekir diye düşünüyorum. Çünkü bir tarihte YÖK faaliyeti ile ilgili TBMM'de bir görüşme sırasında, Milli Eğitim Bakanına buyurun siz parlamentoya cevap verin denildi. Milli Eğitim Bakanı YÖK üyelerini kendisinin atamadığını, dolayısıyla atamadığı kimselerin faaliyetleri hakkında bilgi veremeyeceğini söyleyerek konuşmadı. Oysa, idari faaliyetlerle ilgili TBMM önünde konuşacak, cevap verecek kişiler bakanlardır. Dolayısıyla, parlamenter sistemin mantığı gereği böyle bir ilişkinin kurulması gerektiğini düşünüyorum. Gerçi 2547 sayılı Yasa incelendiğinde Milli Eğitim Bakanlığı veya Milli Eğitim Bakanı ile YÖK arasında ilişkileri düzenleyen bazı kurallar vardır. Örneğin, MEB ile YÖK işbirliği ile yönetmelik çıkarılacağı öngörülüyor. İşbirliği ile yönetmelik nasıl çıkar? İki Bakanlık bir araya gelip yönetmelik yapabilir ama işbirliği ile yönetmelik yapmaktan neyin anlaşılması gerektiğini anlamak zor. Bir başka düzenleme yeni bir üniversite kurul-

ması için MEB'e görüş bildirmek; fakülte açılması kararını gereği için MEB'e sunmak; üniversite bütçelerini sunmak; Milli Eğitim Bakanı'nın gerekli gördüğünde YÖK'e Başkanlık yapması. Burada bir parantez açayım, çok tartışılan bir konu Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'na Adalet Bakanı girsin mi, girmesin mi. Ben girmesinde bir sakınca olduğunu düşünmüyorum, orada 7 tane yüksek yargıcın Adalet Bakanı'nın etkisi altında kalacağını düşünemiyorum. Aynı şekilde Milli Eğitim Bakanı da YÖK toplantısına katılabilir. Bu yolla siyasi iktidarla bir çeşit diyalog, ilişkiyi de sağlanmış olur diye düşünüyorum.

Öte yandan, Maliye Bakanlığı'nın ve Başbakanlığın değişik genelgelerle kadro düzenlemeleri konusunda üniversitelere müdahaleleri söz konusu olmaktadır. Bu konuda Danıştay'ın kararlarından bir iki örnek vermek sureti ile konuşmamı bitirmek istiyorum. Danıştay, Bütçe Uygulama Talimatının öğretim üyeleri dışında kalan öğretim elemanları kadrolarına yapılacak atamaları Bakanlığın iznine bağlayan hükmünü iptal ederken diyor ki, bilimsel özerkliğin gerçekleşebilmesi için kurumların mali ve idari özerkliğinin de sağlanması gerektiği kuşkusuzdur. Bütçe Kanunu ile Maliye Bakanlığına da yetki verilmesi Anayasa ile Yüksek Öğretim Kurumlarına tanınan bilimsel özerkliğin gerçekleşmesi için zorunlu olan idari ve mali özerliğe aykırıdır. Zaten 78 sayılı kanun hükmünde kararname hükümleri var. Keza naklen ve açıktan personel atamalarını durduran Başbakanlık genelgesine karşı açılan davalarda da, Profesör ve Doçentler bunun dışında bırakılmasına rağmen, Yardımcı Doçentlerin bu genelge kapsamı dışına çıkarılmamasını hukuka aykırı bulurken de Danıştay diyor ki aynı bölümde düzenlenen ve akademik hizmetin yürütülmesinde öğretim üyesi olduğunda kuşku bulunmayan Yardımcı Doçentlerin bu istisna kapsamına alınmaması yönündeki düzenleme, altını çiziyorum, akademik nitelikteki kamu görevinin gereklerine, yasanın düzenleniş biçimine ve anayasal eşitlik ilkesine uyarlılık göstermemektedir.

Başka örnekler de söz konusu fakat benden sonraki konuşmacılara da yeterince süre tanımak bakımından ben açıklamalarımı burada noktalamak istiyorum. Beni dinlediğiniz için hepinize teşekkür eder saygılar sunarım.

ÜNİVERSİTELERDE MALİ ÖZERKLİK VE SORUMLULUK*

Prof. Dr. Ömer Faruk BATIREL**

Sayın başkanım, değerli meslektaşlarım

Sunum sıram çok geç kaldı, onun için çok hızlı bitirmek durumundayım, sıkıldığının da farkındayım. Öncelikle bana böyle bir konuşma fırsatı verildiği için teşekkür ediyorum. Benden daha ehliyet ve vukufla özellikle mali özerklik konusunda görüş ileri sürebilecek arkadaşlarımın bulunduğunun da idraki içindeyim.

İkinci belirteceğim husus, Sayın Aybar Ertepinar benden bu konuşmayı rica ederken, ben sanıyorum yanlış bir algılama yaptım, konuyu özerklik ve sorumluluk diye aldım. Özerklik ve sorumluluğu bir bütün olarak düşünerek hazırladım tebliğimi ama mali özerklik tabii ayrılmaz bir parçası. Üniversite özerkliğini, özgürlüğü de katarak hemen birkaç cümle ile ifade edeceğim. Daha sonra hesapsal sorumluluk veya bizim Kamu Mali Yönetim Yasası'nda ifade edildiği gibi hesap verme sorumluluğu, hesap verilebilirlik diye de çevrilen kavramları ve Türk uygulamasını kısaca açıklayacağım.

Önce üniversite özerliği konusunda bazı yanlış anlamalar var sanıyorum. Halbuki üniversite özerliği tanımını Magna Carta Universitatum yapmış zaten hep biliyoruz. Eğitimde, öğretimde ve araştırmada siyasal etki ve ekonomik güçlerden arınmışlık demek, başka bir şey demek değil ve buna kurumsal özerklik "institutional autonomy" deniyor. Bunun içeriğinde bilimsel idari ve mali özerklik kavramları bulunmaktadır.

Nedir bilimsel özerklik? Üniversitelerin program ve müfredatı belirleme yetkisi, akademik personel alımı, öğrenci seçme ve yerleştirme, öğretim teknolojisi ve yöntemleri, araştırma projelerinin seçimi ve kabulü. Konusunda siyasetten bağımsızlığı veya ekonomik güçlerden arınmışlığı olarak tanımlanıyor. Herhangi bir ekonomik güç etkisi olmayacak. Bu güç bir sponsor olabilir, ekonomik destek veren kişi ya da kurum olabilir. Örnek olarak herhangi bir şekilde bir destek etkisinde kalarak araştırma projesi kabul etmeyeceğiz. Ediliyor tabii biliyoruz. Bu kavram akademik özgürlükle de karıştırılıyor, anlamdaş değil bildiğimiz gibi. Genellikle hep bilimsel özerklik özdeş gibi kullanılıyor, akademik özerlikle.

Peki bilimsel özgürlük nasıl anlama gelmektedir? Düşünce ve düşün-

*14 Kasım 2005, II. Oturum: "Türkiye'nin Yükseköğretim Alanındaki Uygulamaları"

**Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Maliye Bölümü Öğretim Üyesi, YÖK üyesi, Türkiye

ceyi ifade özgürlüğü olarak tanınan, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 18. ve 19. maddesinde tanımlanan ve sınırları da çizilen, benim tabi uluslararası hukuk konusunda görüşlerim çok sınırlı olarak ifade ediyorum ama milli güvenlik, kamu düzeni, sanayi sırları gibi konularla sınırlanabilen bir özgürlüğün alt kümesi. Yoksa sınırsız bir özgürlük değil.

Yönetmelik özerklikten de anlaşılan hemen onu da ifade edeyim akademik özyönetimdir. Öğretim elemanlarının kendi seçtikleri organlar eliyle yönetilmeleridir. Bu bir müktesep hak *droit acquis* olarak şimdiye kadar kabul edilmiş, ama artık tanımını değiştiriyor. Bildiğiniz gibi yönetime öğrenci de katılıyor ki, öğrenci katılımı konusunda çok tereddütler var. Batı için söylüyorum %15' lerde falan temsil edilen böyle bir oylama yapıldığı zaman öğrenciler katılmıyor. Ayrıca stakeholder dediğimiz, ben menfaatarı dedim paydaş denilebilir, veliler, iş alemi, sponsorlar, bunların da yönetime katılımı katılımı öngörülüyor. Batıda Devlet üniversitelerinde her halükarda bir siyasi etki var, ben genel olarak ifade ediyorum ülke uygulamaları müthiş derecede farklı tezahür etmektedir.

Mali özerklik üniversite için düşünülen bir kavram değil, böyle bir olgu yok ama bizim Türkçe'de geçiyor bütçe özerkliği, kendi bütçesini yapmak, gelir ve harcama kalemlerini seçmek, kaynaklarını ayırabilmek, harç düzeylerini belirleme özgürlüğü hatta borçlanma özgürlüğü. Bütün bu özgürlüklerin hepsine mali özerklik diyebiliriz. Ne var ki batı literatürü içerisinde bu kadar araştırmama rağmen, mali özerklik konusunda bir şey göremedim.

Üniversite ödeneklerini harcama kalemleri esas (line item budget) yerine, blok paylaştırırsak olur gibi ifade edildi, bu meseleyi çözer gibi geldi. Şimdi birazdan ifade edeceğim; Türkiye için böyle olamayacağına inanıyorum. Hesap verme sorumluluğu da, tahmin edeceğiniz gibi özerkliğin bir sonucu. Bu hesap verme sorumluluğu da yanlış anlaşılıyor. Sadece mali olarak hesap verme gibi düşünülüyor. Halbuki tüm yönlerden hesap verme, üniversitenin misyonu, vizyonu, stratejik plânı ki, bizde 5018 ile kabul edildi. Kullanılan kaynaklarla gerçekleştirilen performans arasındaki ilişkiyi sorgulamak gerekiyor. Üniversiteye hesabı sorarken üniversiteye yasayla verdiğimiz görevlerle ilgili hesap sorabiliriz. Bu yönlerden de hem iç hem de dış denetime açık olmalıdır.

Türkiye'ye geçiyorum, Türkiye'de kurumsal özerklik, Sayın Turgut Tan'ın sunumunda olduğu gibi, benim yukarıda ifade ettiğim anlamdadır. Bir defa 1961 anayasasındaki hüküm değişmiş bulunmaktadır. 1961 anayasasının 1971'deki değişik şeklinde özerkliği, üniversitelerin kendi seçtiği organlar eli ile yönetim özerkliği anlıyoruz, üniversite özerkliği diye o

dönemdeki anayasal felsefemiz sadece üniversite kendi seçtiği organlar ile yönetilirse, özerk demektir. Bilimsel özerkliğin içeriğinden bahis yoktur. Bilimsel özerklik ise yürürlükteki 1982 anayasamıza göre YÖK denetimlidir. Üniversiteler bilimsel olarak özerk denmesine rağmen, anayasada sözü edilen bu özerklik üniversitece kullanılamamaktadır. Çünkü saymama gerek yok, mevzuatta çok sayıda yetki sınırlaması bulunmaktadır.

Şimdi ben, şunu da baştan söylemedim galiba. YÖK üyesi sıfatı ile konuşmuyorum, tamamen kendi şahsi fikirlerimi söylüyorum. Türkiye'de son derece denetimli bir bilimsel özerklik var. Yönetmelik özerklik ise bulunmamaktadır. Mali özerklik zaten Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bu yana hiç olmamıştır. Devlet üniversitelerine diğer kamu kurumlarının bütçe esaslarına göre ödeneklerini vermekte ve denetlemektedir. Vakıf üniversitelerindeki sermaye gücünün de üniversite özerkliğini etkileyecek nitelikte olduğu kanaatindeyim.

Türkiye'de bilimsel özerklik çerçevesinde üniversitelerin akademik örgütlenme, program belirleme, öğrenci seçme özerklikleri YÖK kısıtlıdır. Eğitim-öğretim sınav esasları, akademik kadro kullanımı, standart tespiti, kalite güvencesi, araştırma projesi kabulünde üniversite için özerktir diyebiliriz. Akademik özgürlük açısından ise, her türlü bilimsel araştırma ve yayın serbestçe yapılabilir. 1961 Anayasası'ndan farklı olarak yürürlükteki Anayasamızda bir sınır getirilmiş ve "devletin varlığı ve bağımsızlığı, ülkenin bütünlüğü aleyhine faaliyette bulunulamayacağı" öngörülmüştür.

Öz yönetim açısından anabilim ve bilim dalları bölüm başkanlıkları seçiminde nispi bir özerklik var, seçim yapılmaktadır. Dekan seçiminde bağımlılık var, Rektör seçiminde sadece aday belirleme hakkı var Bu özyönetim öğretim üye yardımcıları, idari personel, öğrenci ve toplum temsilcileri katılımsız niteliktedir.

Mali özerklik açısından da Türkiye'de üniversite bütçeleri özel bütçe olarak düzenleniyor. Özel bütçe eski katma bütçenin biraz daha değişik tanımı. Devlet bu yeni bütçe sistemi ile üniversiteleri kendi gelirleri ile geçinme, onunla idare etme durumuna sokmak istiyor, devlet katkısını azaltmak istiyor, üniversite öğrenci katkı düzeyini belirleyemez son yasal düzenleme ile burs dahi veremez, kaynak aktarımı yapamaz. Personel istihdam esaslarını belirleme hakkı da bulunmamaktadır.

Denetim konusunda ise şunlar söylenebilir: Üniversiteler üzerinde YÖK'ün bilimsel, idari ve mali denetimi Maliye Bakanlığı'nın ve Kamu İhale Kurumunun mali denetimi, TBMM'nin yasama denetimi, Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulunun idari ve mali denetimi, Sayıştay'ın

dış denetimi vardır ve özerklikle sorumluluk arasında tam bir denge yoktur. Bu vakıf üniversiteleri için de söz konusudur. Bir başka ifadeyle vakıf üniversiteleri de bilimsel olarak özerk sayılamaz. YÖK'ün bilimsel hat-ta devletten yardım aldıklarından idari ve mali denetimine tabidir.

Sonuçları şöyle toparlıyorum: Kurumsal özerkliğin özü bilimsel özerk-lik, Bilimsel özerklik; akademik personel, öğrenci programı, araştırma seçim özgürlüğüdür. Yönetmelikte ise öz yönetim sınırlı ve katılım-cıları tartışmalıdır. Mali özerklik ve sorumluluk dengeli ve performans odaklıdır.

Türkiye için söylüyorum. Devlet ve vakıf üniversitelerinin bilimsel özerkliği eksik ve YÖK denetimlidir. Yönetmelikte devlet üniversitele-rinde sınırlı, vakıf üniversitelerinde tamdır. Devlet üniversitelerinin mali özerkliği de bulunmamakta. Buna karşın bir kamu kurumu olarak sorum-luluk ve denetimlerinin yoğun olduğu görülmektedir.

Konuşmamı şu sözlerle tamamlıyorum: Türkiye'de üniversitelerin ku-rumsal ve bilimsel özerkliği tanımının Anayasamızın 131. maddesinde yer alan YÖK'ün yönetmek, denetlemek ve planlamak yetkisi yeniden gözden geçirilmeden düzeltilmesi mümkün değildir. Bu da bir anayasal felsefe değişikliğidir. Bu değişiklik yapılacak olursa devlet üniversiteleri kendi kendilerini yönetebilir hale gelebilir.

Arz ediyorum, saygılarımı sunuyorum.

ÜNİVERSİTEYE GİRİŞ SİSTEMİ*

Prof. Dr. Ünal YARIMAĞAN**

Sayın başkan, sayın konuklar

Konuşmama başkanın bana söz verirken söyledikleriyle başlamak istiyorum. "ÖSYM ne kadar özerk bir kuruluştur, söylesinler" dediler. Ben ÖSYM'nin kuruluşundan beri ÖSYM'de görev yaptım. Bugüne kadar sanıyorum 4 YÖK Başkanıyla birlikte çalıştık. Şunu çok rahatlıkla söyleyebilirim: ÖSYM olabilecek en büyük idari ve mali özerkliğe sahip bir kuruluştur. YÖK sadece üniversitelerle ilgili sınavların kurallarını belirler: bu sınavların uygulanışı, sınavların içeriği vs... Mali konuda ÖSYM'ye hiç karışmaz. Bugünkü YÖK karışmadığı gibi bundan öncekiler de karışmamıştır. Ben üniversiteye giriş sistemini çok hızlı biçimde anlatmaya çalışacağım. Aslında büyük ölçüde bundan önceki oturumda tartışıldı ama bazı şeyleri vurgulamak istiyorum. Şimdi biraz geçmişe bakalım: Türkiye'de üniversiteye girişte sınav uygulaması 1950'li, 1960'lı yıllarda başladı. Daha önceki yıllarda sınav olmadan bu sorunlar çözülebiliyordu. Aday sayısının artmasına bağlı olarak 1950'li, 1960'lı yıllarda sınav ihtiyacı başladı. Sınav ilk yıllarda belirli üniversiteler tarafından o üniversiteye girmek isteyen adaylar için yapılıyordu. Benim hatırladığım İTÜ'dür bunu ilk yapan, daha sonra ODTÜ'dür. Bu üniversiteler kendi sınavlarını kendileri yaparlardı. Daha sonra diğer üniversitelerin de sınav ihtiyacı oldu ve Ankara'da bir birlik kuruldu. Ankara Üniversitesi'nin başkanlığında bir merkezi sınav başlatıldı. Bu sıralarda bir taraftan bazı üniversiteler kendi sınavları yapıyor, bir taraftan da birkaç üniversite için ortak sınav yapılıyordu. Ortak sınavlarda puanlar ilan ediliyor, bu puanlarla adaylar üniversitelere başvuruyorlar ve üniversiteler kendi yöntemlerine göre öğrencileri seçiyordu. Yani bir ölçüde bugün önerilenler 1950'li, 1960'lı yıllarda Türkiye'de var olan bir uygulamaydı; ama bu uygulamanın birçok sakıncaları görüldü. Bir kere o yıllarda üniversite sayımız tek basamakla ifade ediliyordu, yani bugünkü gibi 70 üniversite yoktu. Tam sayısını bilmiyorum ama üniversite sayımız kesinlikle 10'un altındaydı. Böyle olmasına rağmen her adayın birden çok sınava girmesi gerekiyor, aday birçok üniversiteye ön kayıt yaptırıyor, birisini kazanıyor oraya kayıt oluyor, daha iyi bir yerde kontenjan boşaldığında oradan kaydını alıyor, ötekine gidiyor ve bu süreç yılbaşına kadar sürüyordu. Adayların büyük ölçüde zaman ve para harcaması gerekiyordu. Bu nedenle merkezi sisteme geçildi ve ilk kez 1974 yılında merkezi yerleştirme yapıldı. Bugün eleştirilen sistemin ilk doğuşu 1974 yı-

*14 Kasım 2005, II. Oturum: "Türkiye'nin Yükseköğretim Alanındaki Uygulamaları"

**Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi (ÖSYM) Başkanı, Türkiye

lıdır. 1974 yılından beri Türkiye'de iktidara gelen her hükümetin ilk vaadi üniversite giriş sınavını kaldırmak olmuştur; fakat üniversite giriş sınavı bugüne kadar kaldırılmadı, koşullar değişmedikçe de kaldırılamaz. Diğer taraftan Sn. Thompson bize bu sınavların çok basit olduğunu söylüyor ve daha karmaşılaştırılması gerektiğini dile getiriyor. Bir taraftan da veliler yakınıyorlar, bu sınav sistemi bizim için çok büyük sorunlar yaratıyor diye. Yani neresinden bakarsanız bakın üniversite giriş sistemi Türkiye'de sürekli tartışma konusu olmuş bir sistemdir. Bunun çok rasyonel, herkesi, bütün kitleleri tatmin edici bir çözümü yoktur; çünkü bir tarafı tatmin ettiğinizde, bazı kişiler biraz mutlu olduğunda diğerleri mutsuz oluyorlar. Bu tartışma sürecektir, amacımız tabii hep iyiyi bulmaktır ve 1974 yılından beri bu sınavlar büyük değişime uğramıştır. Önce tek sınavla başlamıştır, sonra çift sınava geçilmiştir, sonra tekrar tek sınava dönmüştür. İki sınavdan tek sınava geçilmesinin başlıca nedeni, iki sınavla elde edilen sonuçların tek sınavla elde edilenle aynı olması; iki sınav arasındaki korelasyonunun çok yüksek olmasıdır. Şimdi bu yıl tekrar değişiklik yaptık ve tek sınavla sanki iki sınav yapıyormuşuz gibi bir sistem oluşturduk. Bunu bu yıl deneyeceğiz, ileride tekrar değişecektir. Dediğim gibi Türkiye'nin gelişmesi belli bir noktaya ulaşıncaya ve üniversiteye rağbet azalınca, yani adaylar için üniversitede okumak tek kurtuluş yolu olmaktan çıkıncaya kadar bu herhalde büyük ölçüde devam edecektir. Bugünkü sistemi bu şekilde özetledik ve ÖSYM 1974 yılında kuruldu dedik. ÖSYM ilk olarak Üniversitelerarası Kurul'a bağlı olarak oluşturuldu, adı da ÜSYM idi, yani Üniversitelerarası Öğrenci Seçme Yerleştirme Merkezi. 1982 yılında, 2547 sayılı kanunla YÖK kurulunca bu kanunla ÖSYM adını aldı ve YÖK'e bağlandı. Bugün YÖK'e bağlı fakat özerk bir birim, merkez olarak çalışmalarını sürdürmektedir. 1974'ten yani merkezi sınav uygulanmaya başladıktan bugüne kadarki aday sayılarına baktığımızda, 1974 yılında bu sınavları ilk yaptığımızda aday sayısı 229 bin, merkezi yerleştirme yapılan kontenjanlarının toplamı da 37 bin idi. Tabii burada bir küçük vurgulama yapmak lazım, o tarihte tüm yükseköğretim programları merkezi yerleştirmeye dahil değildi, bazı öğretmenlik programları bu sistemin dışındaydı. Dolayısıyla 1974 yılında üniversiteye yerleştirilen öğrenci sayısı 37 binin bir miktar üzerindeydi, bunun yaklaşık olarak 45 bin üzerinde olduğunu söyleyebiliriz. Kabaca baktığımızda o gün 6 adaydan bir tanesi üniversiteye yerleştirilebildi. Geçen 31 yıllık sürede yani 2005 yılına geldiğimizde, üniversiteye başvurup girmek isteyen aday sayısının 1 milyon 850 bine çıktığını, yerleştirilen aday sayısının da 607 bine ulaştığını görüyoruz. 1974 yılında her 6 kişiden biri, 2005 yılında her 3 kişiden biri yerleştirilmiştir. Gene bundan önceki oturumda söylendiği gibi aslında ortaöğretimi bitiren öğrenci sayısı, Türkiye'de 600-700 bin, üniversiteye girmek isteyen öğrenci sayısı da 600 bin civarındadır. Dolayısıyla üniversitelerimizin kontenjanları bir yılda mezun olan ve üniversiteye gitmek is-

teyeyen herkese yetiyor gibi görünüyor. 2005 yılındaki sayılara baktığımızda, 2005 yılında üniversiteye yerleştirilen öğrencilerin dağılımının şu şekilde olduğunu görüyoruz: 600 bin kişinin yaklaşık 200 bini 4 yıllık programlara yerleştirilmiş, 2 yıllık programlara yerleştirilen aday sayısı 180 bin, açıköğretim programlarına yerleştirilen aday sayısı da 229 bin. Çok kaba hesapla 600 binin üçte birinin lisans programlarına, üçte birinin ön-lisans programlarına, üçte birinin de açıköğretim programlarına yerleştirildiğini görüyoruz. Aslında hepimizin bildiği gibi açıköğretim programlarının kontenjanları sınırsızdır, yani 229 bin kişi yerleştirilmiş 2005 yılında, eğer buraya 500 bin kişi girmek isteseydi 500 bin kişi de buraya kayıt olma şansına sahipti. Demek ki istenmiyor. Peki 2 milyona yakın adayın birikmesinin nedeni nedir? Her yıl yaklaşık 600 bin kişi ortaöğretimi bitiriyor. 600 bin, hatta üstünde de kontenjanımız var. Peki niçin bir birikim oluyor? Birikim olmasının başlıca nedeni: bu programların istenme düzeyi birbiriy-le aynı değil, bunlar kademe kademe artıyor. Bazı programlar çok isteniyor. Örneğin, geçmiş yıllardan hatırladığım bir rakam, 130 bin öğrenci İstanbul Hukuk Fakültesi'ne girmek istiyor. Eğer kendilerine imkan verilse ODTÜ Elektrik-Elektronik Mühendisliğine girmek isteyen öğrenci sayısı onbinlerle ölçülüyor. Oysa o programlarda okutabileceğimiz öğrenci sayısı son derece kısıtlı, dolayısıyla öğrenciler herhangi bir yere girmekle yetinmeyerek kendilerine gelecek getirecek, daha iyi kazanç sağlayacak programlara yerleşmek istiyorlar. Açıköğretim programına yerleşen bir aday, bir yıl sonra bir daha sınava giriyor, meslek yüksekokuluna yerleşen bir aday da bir yıl sonra tekrar sınava giriyor. Bu da büyük ölçüde Türkiye'nin ekonomik durumuyla ilgili. Oysa Avrupa'nın birçok ülkesinde durum farklı. Ben somut bir örnek biliyorum, İngiltere'de uzun süredir bölüm başkanlığı yapan bir meslektaşımız belli bir süre sonra Türkiye'ye döndü, niye döndüğünü sorduk. İngiltere'de, elektrik-elektronik mühendisliği programında bölüm başkanıydı, bölümümüz kapatıldı; çünkü öğrenci yok, o üniversitenin elektrik-elektronik mühendisliğine talep olmadığı için üniversite o programı kapattı, ben de işsiz kaldım, Türkiye'ye geri döndüm, dedi. Türkiye'de özellikle devlet üniversitelerinde bir elektrik-elektronik mühendisliğinin kapatılması düşünülemez. Bırakın elektrik-elektronik mühendisliğini, devlet üniversitelerinde hangi programı açarsanız açın, kontenjan son noktasına kadar doluyor. Yani Türkiye'nin koşulları biraz yurtdışındakilerden farklılık gösteriyor, bunu belirtmeye çalıştım. Şimdi bugünkü mevcut duruma kısaca bakarsak, mevcut durumda yükseköğretime giriş yasayla belirlenmiş ve sınava bağlanmış. Yani yasa diyor ki yükseköğretime sınavla girilir, sınavın esaslarını YÖK tarafından belirlenir ve bu sınavı uygulamakla da ÖSYM görevlendirilmiştir. Yükseköğretime sınavla girilir deniyor; fakat 5-6 yıl kadar önce buna yasayla bir istisna getirildi, meslek liselerinden mezun olan adaylar eğer isterlerse kendi alanlarındaki 2 yıllık meslek yüksekokullarına sınavsız olarak girebiliyorlar, bu

yerleştirme de merkezi olarak ÖSYM tarafından yapılıyor ve bu yerleştirmede adayların meslek lisesinden mezun oldukları diploma notu ile hangi meslek lisesinden kaç yılında mezun oldukları bilgileri kullanılıyor. Bunun dışında yükseköğretime giriş, Türkiye'de sınavla yapılıyor. Ayrıca, meslek yüksekokullarını bitiren adaylardan belli bir başarıyı gösterenler, isterlerse adına dikey geçiş sınavı adı verilen bir sınava girerek üniversitelerin 4 yıllık ve daha üstündeki lisans programlarına yerleşebiliyorlar. Bu yerleştirmede de seçme kriteri olarak dikey geçiş sınavında elde edilen başarıya ek olarak adayların meslek yüksekokulunda elde etmiş oldukları akademik ortalama yani performansları gözetiliyor. Şimdi Türkiye'deki ortaöğretimden yükseköğretime geçişe toplu olarak bakarsak, Türkiye'de yükseköğretim kurumlarımız var, bu kurumları 2 grupta toplamamız mümkün: mesleki ve teknik eğitim veren liselerimiz ile genel eğitim veren liselerimiz. Diğer taraftan yükseköğretim kurumlarına bağlı programlarımız var, bu programları da giriş açısından 4 grupta toplamamız mümkün. Bunlar meslek yüksekokulları ve açık öğretim fakültesine bağlı 2 yıllık önlisans programlarımız var; 4 yıllık ve daha üstünde lisans programlarımız var, açıköğretim programlarımız var. Bunlar bir miktar birbirinden farklılık gösterdiği için ayrı gruplandırımdım. Bu farklılık şu şekilde ifade ediliyor: Açıköğretim programlarının kontenjanları sınırsızdır, oysa diğer lisans programlarının kontenjanları sınırlıdır. Son olarak özel yetenek gerektiren ve sadece merkezi sınav sisteminin sonuçlarına göre değil, bir de özel yetenek sınavına göre yerleşilen programlar vardır. Bu tablo içinde sınavsız geçilen tek yol şudur: Meslek liselerinden meslek yüksek okullarına geçilen sınavsız geçiş. Bunun dışındaki tüm geçişler sınavla yapılmaktadır. Bu amaçla ÖSYM tarafından yapılan ana sınav ÖSS'dir. Bir de buna yardımcı olarak ÖSS'den bir hafta sonra yapılan yabancı dil sınavı var. Bu sınavlara lise mezunları da katılıyor, meslek lisesi mezunları da katılıyor. Bu sınavların sonuçlarına göre hem lise mezunları, hem meslek lisesi mezunları, 4 yıllık lisans programlarına, 2 yıllık önlisans programlarına ve açıköğretim programlarına yerleşebiliyorlar. Özel yetenek gerektiren programlara giriş için merkezi yerleştirme yok, bu programlar için yetenek sınavı üniversiteler tarafından ayrı ayrı yapılıyor. Bu programlara ÖSS'de belirli bir başarıyı gösteren adaylar başvurabiliyor. Şu tabloda Türkiye'de ortaöğretimden yükseköğretime geçişini özetlemek mümkün. Evet son olarak da biraz önce sözünü ettiğim meslek yüksekokullarından 4 yıllık veya daha fazla süreli lisans programlarına geçiş için dikey geçiş sınavımız var. Şimdi bizim 2 ana sınavımızı ÖSS ve YDS olarak belirttikten sonra, bu sınavların içeriğine bir miktar bakalım. Bu sunacağım içerik, 2006 yılında ilk defa uygulanacak olan, yani değiştirilmiş içeriktir. Bir ÖSS sınavımız var, bir de yabancı dil sınavımız var. ÖSS sınavında 2 grup test yer alacak. Bu testlerden 1. grubu, ortak derslere dayalı genel testler, 2. grubu ise alan derslerine dayalı alan testleri olarak nitelendiriyoruz. Genel

testler, ortaöğretimde alanı ne olursa olsun, ister meslek lisesinde okusun, ister genel lisede okusun tüm adayların okudukları konularla ilgili şu 4 testtir:

1. Sosyal Bilimler-1 Testi
2. Türkçe Testi
3. Matematik-1 Testi
4. Fen Bilimleri-1 Testi

Şimdi bunları 1 diye nitelememizin nedeni, bu yıl testlerde bir seviyelendirme yapmamızdır. Örneğin, matematikle ilgili 2 testimiz var: 1. düzey ve 2. düzey. Dolayısıyla, 1. düzey ortak matematik testine Matematik-1 adını verdik. İkinci teste ise Matematik-2 adını verdik. Alan dersleriyle ilgili testlerimiz:

1. Sosyal Bilimler -2 Testi
2. Edebiyat-Sosyal Bilimler Testi
3. Matematik-2 Testi
4. Fen Bilimleri -2 Testi

Sınav süresi de slogan haline geldi. Üç saatlik sınav çok eleştirildi. Hayat 180 dakika değildir, dendi. Biz belki de bundan etkilendiğimiz için sınav süresini 195 dakikaya çıkardık. Yani hayat 15 dakika uzamış oldu. Tek sınav yapacağız; çünkü bu sınav, gerçekten Türkiye'de stres yaratan, gerek ekonomik, gerek sosyal açıdan büyük olay olan bir sınav. Dolayısıyla biz bu olayı 2 kere tekrarlamak istemiyoruz. Yani bu sınav dolayısıyla Türkiye'de hayat duruyor. 1,5 milyon kişiye sınav yapılıyor ve bütün kamu görevlileri seferber oluyor. Bu stresi bir seferde bitirmek istiyoruz. Bir diğer gerekçemiz de 2 sınav yaptığınızda, geçmiş yıllarda en az 15 yıl 2 sınav yaptık, şunu gördük: 2 sınav arasındaki korelasyon o kadar yüksek ki, sadece bu sınavlardan birine göre öğrenci seçtiğinizde de ikisine göre seçmekle aynı sonucu elde ediyorsunuz. Dolayısıyla 180 dakikayı 360 dakikaya çıkardığınızda seçme açısından çok fazla bir değişiklik olmuyor. Bu yüzden tek sınava devam ediyoruz. Sınavda 30'ar soruluk 8 test yer alacak. Fakat her aday bu 8 testten en çok 6 tanesine yanıt verecek. Bazı adayların bu 8 testten 4'ünü yanıtlaması yeterli olacak. Kimler için yeterli olacak? Eğer aday bir meslek yüksekokuluna, özel yetenek sınavıyla öğrenci alan programlara ya da açık öğretim programlarına girmek istiyorsa, adayın bu 8 testten ortak derslerle ilgili olan ilk dört testi yanıtlaması yeterli olacak. Ama aday 4 ya da daha uzun süreli programlara girmek istiyorsa ortak derslerle ilgili 4 teste ek olarak 2. düzey testlerden 2 tanesini daha yanıtlayacak. Bir de yabancı dil sınavımız var. İngilizce, Almanca ve Fransızca olarak uyguladığımız bu sınavda tek bir test yer alıyor ve ÖSS'den 1 hafta sonra yapılıyor.

Şimdi bu testlerden hangi puanları hesaplayacağız, diye baktığımızda, hesaplayacağımız puanlar da çeşitlendirildi:

- Sözel ağırlıklı puan-1: ilk 4 testten hesaplanacak.
- Sayısal ağırlıklı puan-1: ilk 4 testten hesaplanacak
- Eşit ağırlıklı puan-1: ilk 4 testten hesaplanacak

Bu 3 puan biraz önce de söylediğim gibi meslek yüksekokullarına, açık öğretim programlarına ve özel yetenek gerektiren programlara girişte kullanılacak ve bu öğrencilerin bu 4 testi yanıtlaması yeterli olacak. Yabancı dil sınavına giren adaylar için bir de yabancı dil puanı hesaplanacak. Yabancı dil ağırlıklı puan ise ÖSS'deki ilk 4 teste ek olarak yabancı dil testinden etkilenen puan olacak. İkinci düzey testlere yanıt veren öğrenciler için 3 puan daha hesaplanacak:

- Sözel ağırlıklı puan-2: ilk 4 teste ek olarak ikinci kısımdaki testlerden ilk ikisinden etkileniyor.
- Sayısal ağırlıklı puan-2: ilk 4 teste ek olarak matematik-2 ve fen bilimleri -2 testlerinden etkileniyor.
- Eşit ağırlıklı puan-2: ilk 4 teste ek olarak ikinci kısımdaki testlerin ikisinden etkileniyor.

Bu çizim de bizim testlerin içeriğini ve puanların nasıl hesaplandığını özetliyor.

Türk eğitim sisteminde, ortaöğretim kurumlarında meslek liseleri dışındaki genel liselerde 3 ana alan bulunmaktadır. Bunlar, Fen Bilimleri Alanı, Sosyal Bilimler Alanı ve Türkçe-Matematik Alanı olarak adlandırılan alandır. Bu 3 alan dışında, Yabancı Dil, Güzel Sanatlar, Beden Eğitimi ve Spor gibi alanlar da bulunmaktadır. Fakat bu alanlardaki öğrenci sayısı son derece sınırlıdır. Üniversiteye öğrenci hazırlayan ana alanlar bu üç alan olduğu için biz testlerimizi hazırlarken bu üç ana alanda okutulan dersleri esas aldık ve testlerimizi bu üç alanda okutulan derslere göre hazırlıyoruz. Bu alanlarda okutulan derslerle testler arasındaki ilişki de bu çizimde görülüyor. Testlerimizin içeriğine de çok kısa olarak bakarsak,

- Türkçe Testi: Türkçeyi kullanma becerisini ölçer.
- Sosyal Bilimler-1 Testi: Sosyal bilimlerdeki temel kavram ve prensiplerle düşünme gücünü ölçer. Bu testin içinde tarih, coğrafya ve felsefeyle ilgili sorular yer alacak.
- Matematik-1 Testi: Matematiksel ilişkilerden yararlanma gücünü ölçen sorular yer alır.
- Fen Bilimler-1 Testi: Fen bilimlerinin temel kavramları ve prensip-

leriyle düşünme gücünü ölçen sorular yer alır. Fen bilimleri içinde 3 ana konu vardır: fizik, kimya ve biyoloji.

Bu 4 test, biraz önce de dediğim gibi ortak derslerle ilgili temel testleri gösteriyor. Alan dersleriyle ilgili testlerimize gelince:

- Edebiyat-Sosyal Bilimler Testi: Türk Dili ve Edebiyatıyla ilgili sorular, Türkiye'nin ekonomik ve beşeri coğrafyası ve psikoloji soruları yer alacak.
- Sosyal Bilimler-2 Testi: Tarih, ülkeler coğrafyası, sosyoloji ve mantık dersleriyle ilgili sorular yer alacak.
- Matematik-2 Testi: Matematik ve geometriyle ilgili sorular yer alacak.
- Fen Bilimleri-2 Testi: Fizik, kimya ve biyoloji ile ilgili sorular yer alacak.

Kısaca, ortaöğretim kurumlarının 3 ana alanında okutulan tüm zorunlu dersler sınavın kapsamı içine alınmıştır. Yani sınavda, zorunlu alan derslerinin tümünden soru sorulmaktadır. Böylece, hem öğrencilerin ortaöğretimde kendilerine verilen bilgileri daha iyi almaları, üniversiteye bilgi açısından daha donanımlı gelmeleri amaçlanmaktadır. Hem de öğrencilerin derslerine yerine okula gelmesine katkıda bulunmak istenilmektedir. Çünkü bu bizim tek başına çözebileceğimiz bir sorun değildir. Son olarak yabancı dil testimiz var. Bu testte; kelime, dilbilgisi, tercüme ve okuma-anlamayla ilgili sorular yer almaktadır.

Son olarak şuna değinmek istiyorum: Sınavda elde ettiğimiz puanlar yükseköğretim programlarına yerleştirmede doğrudan kullanılan puanlar değildir. Bu puanlara öğrencinin ortaöğretimde gösterdiği başarıyı simgeleyen ve adına Ortaöğretim Başarı Puanı dediğimiz puanlar da eklenmektedir. Bu puanların ağırlıklarını da şöyle ifade etmek mümkündür: Adayların kendi alanındaki bir yükseköğretim programına yerleştirilmesinde ÖSS sonuçları %79 oranında, Ortaöğretim Başarı Puanıysa yaklaşık %21 oranında etkili olmaktadır. Alan dışındaki programlara yerleştirmede ÖSS'nin etkisi aynıdır; fakat Ortaöğretim Başarı Puanının etkisi %21'den yaklaşık %8'e inmektedir. Ortaöğretim Başarı Puanının yapısını da şu cümleyle ifade etmek istiyorum: Ortaöğretim Başarı Puanı iki şeyden etkilenen bir puandır: 1. öğrencinin kendi okulundaki performansından, 2. o okulun ÖSS sınavında gösterdiği performanstan etkilenmektedir.

Evet sanıyorum, istenilen sürede konuşmamı tamamladım. Teşekkür ederim.

ÜNİVERSİTEYE GİRİŞ SİSTEMİ*

Prof. Dr. Ali BAYKAL**

Değerli başkan, sayın katılımcılar,

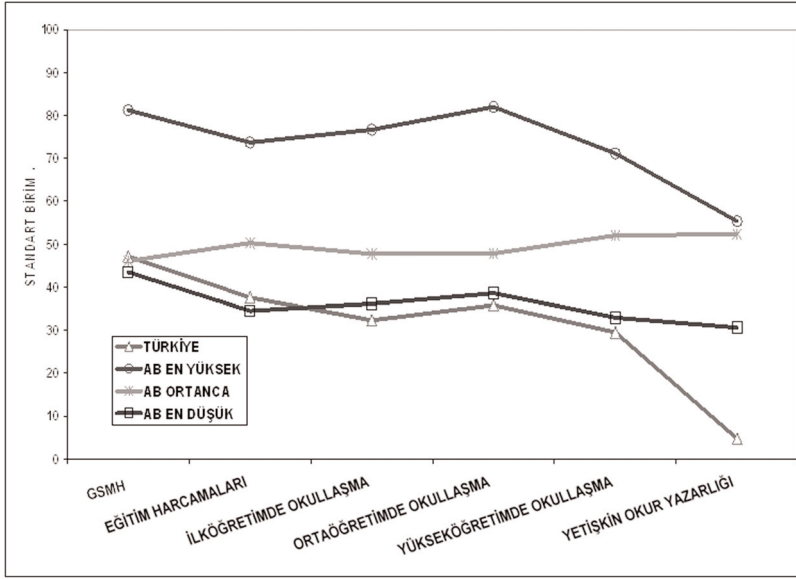
Sabrınız için şimdiden teşekkür ederim.

Ben ÖSS ile ilgili bazı can alıcı sorulara, can sıkıcı cevaplar vermeye çalışacağım.

Seçme ve sıralama, bütün insanlar için, ama özellikle eğitimciler için çok zor bir iştir. Nedeni ne olursa olsun, herhangi bir insanı, canlıyı dışarıda bırakmak, bizim mesleğimizin ilkelerine, değerlerine aykırıdır. Daha baştan söyleyelim, bu sınav gerçekten acımasız bir eleme ve seçme sınavıdır. Bu sınavın, acımasız olduğu doğrudur. Bu sınavda, daha varlıklıların daha başarılı oldukları doğrudur. Okullar arasında, kentler arasında, bölgeler arasında, cinsiyetler arasında başarı farkları olduğu doğrudur. Peki öyleyse neden yapılıyor? Seçme yapmayı zorlayan nedenler nelerdir? Ölçme-değerlendirme alanında seçme yapmayı gerektiren başlıca iki neden var: Birincisi herhangi bir öğrenme süreci için gerekli asgari ön koşullar aranabilir. Örneğin, kontenjanları ne kadar boş olursa olsun beni herhalde hiçbir konservatuar almazdı, ya da askeri okullarda belirli fiziksel özellikler gerekli görülebilir. Pilotlarda bazı özellikler aranabilir örneğin. Kontenjanınız olsun olmasın, bir öğretim sürecine asgari giriş koşulları varsa seçme yapılabilir. İkinci bir neden de arz talep dengesizliğidir. Örneğin bu salonda eğer 200 sandalye varsa, 300 kişi çağıramazsınız, şu ya da bu şekilde bir seçme yapılacaktır. Bu iki gerekçeden ya herhangi birisi, ya da ikisi birden seçme işlemini zorunlu kılar. Türkiye her yıl üç-dört-yüzbin lise mezununa yükseköğretim olanağı sunabilmektedir. Talep ise bir milyonun üzerindedir. Dolayısıyla bir seçme işlemi zorunludur. Türkiye ile Avrupa Birliği arasında çok genel bir özet Şekil 1'dedir.

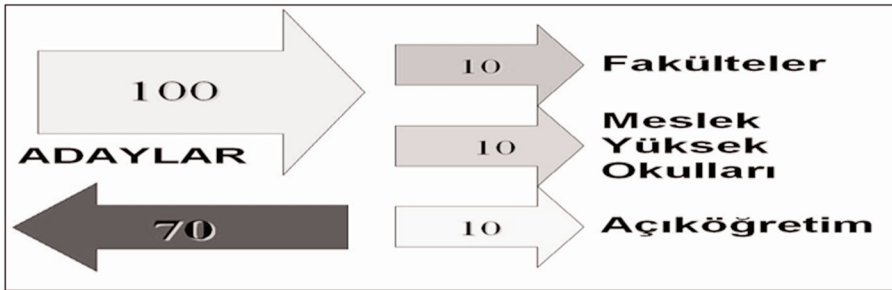
*14 Kasım 2005, II. Oturum: "Türkiye'nin Yükseköğretim Alanındaki Uygulamaları"

**Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi, Boğaziçi Üniversitesi, Türkiye

Şekil 1: Çeşitli göstergeler açısından Türkiye'nin AB ülkelerine göre durumu

Bu şekilde AB ülkelerinin eğitim için harcadıkları parayı görüyoruz. İlköğretim, ortaöğretim, ve yükseköğretimdeki okullaşmayı görüyoruz. Yetişkin okur-yazarlığında Türkiye'nin durumunu görüyoruz. Hemen hemen her eğitim göstergesinde Türkiye'nin durumu en düşük düzeyde kalıyor. Oysa GSMH bakımından dünyanın ilk 20 ekonomisi içinde... Başlıca sorumuz, "Yükseköğretimde arz talebi karşılıyor mu?" idi. Karşılamadığı ortada. Bu nedenle burada tartışıyoruz. ÖSYM'nin kurulduğu yıllarda başvuran adaylardan kabul edilenlerin yüzdeleri bugünküne göre çok daha düşükmüş. Son 4-5 yılın verilerini özetleyen bir dağılım Şekil 2'de görülmektedir.

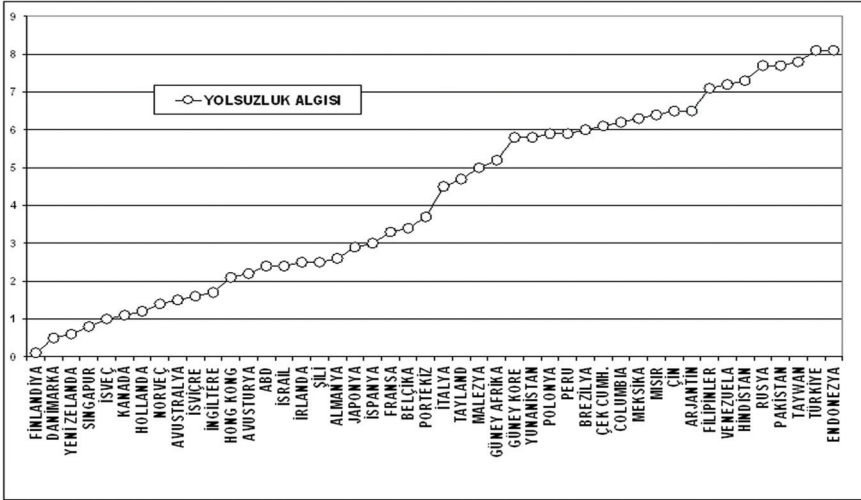

Şekil 2. Yükseköğretim Adaylarının Giriş-Dönüş Oranları

Bu şekle göre yüz adaydan 10 tanesi 4 yıllık fakültelere giriyorlar. Bunların ancak 5-6 tanesi istediği fakülteye gidiyor. 2 yıllık meslek okulla-

rına 8-10 civarında kişi gidiyor. 8-10, bazen 12 tanesi de açıköğretim programlarına gidiyor. Toplamda da %30, %32 gibi bir sayı oluyor. Yetmiş tanesi sisteme geri dönüyor. Bazıları şanslarını yeniden deniyorlar. Yaş gruplarına baktığımız zaman, çağ nüfusu içinde yaklaşık 6 milyon genç varken bizim üniversitelere başvuranlar tekrar girenlerle birlikte 1,5 milyon civarında. Yükseköğretimdeki sunuma göre talep fazlalığı bence yığılma değil. Türkiye toplumu içinde 19-22 yaş kümesi toplam nüfusun %7,6'sını oluşturuyor. Yükseköğretim adayları ise toplam nüfusun %2,4'ünü oluşturuyor. Adayların çağ nüfusu içindeki payları da Tablo 1'de görülmektedir. Adayların sayıları gittikçe artıyor ama çağ nüfusu içinde bu talep olması gerektiği kadar yüksek değil.

Tablo 1: Yıllara Göre Adayların Çağ Nüfusuna Oranları

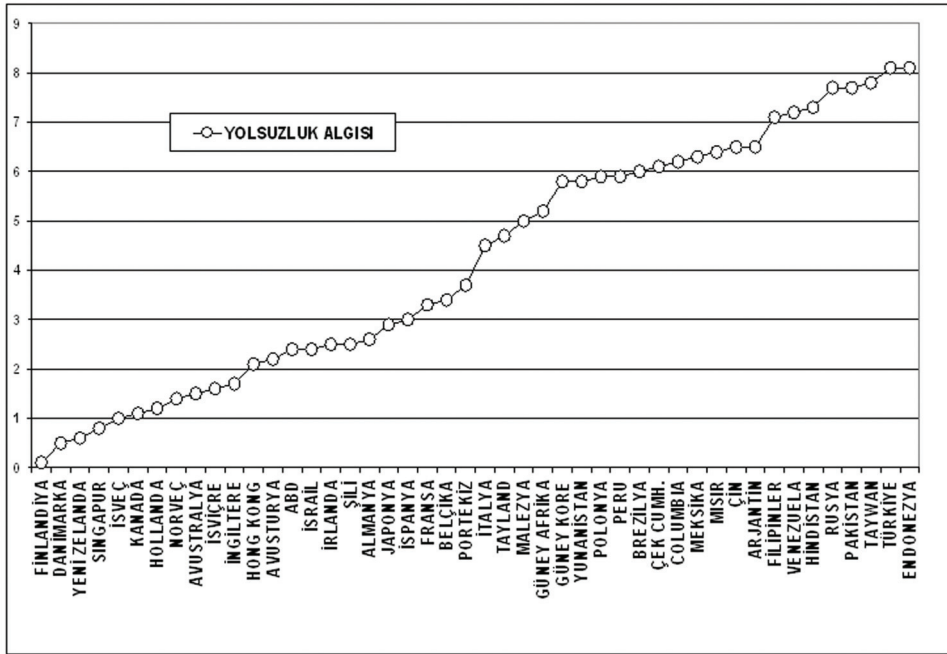
Keşke yeterince kaynak ayrılabilse, keşke ayrılan kaynaklar verimli kullanılabilseydi de yükseköğretime sıralama sınavı ile değil yeterlik sınavları ile öğrenci alınabilseydi. Ama, şimdilik olanaklar bütün adaylara yetmiyor. Sunum isteğe göre az, istek sunuma göre çok olunca eldeki kaynakları en iyi, en verimli değerlendirebilecek olanları seçmek bir zorunluluk oluyor. Bu zorunlu seçim yükseköğretimde sınavla yapılıyor. Seçme ille de sınavla olmak zorunda değildir. Seçme işlemi zorunlu olsa bile sınavdan başka seçim seçenekleri yok mudur? Elbette var! Bu seçenekleri sıralayalım:

- Ülkenin ve toplumun kaderi ile kumar oynamak göze alınabilirse kura çekilebilir,
- Adalet duyguları incinmiyorsa yükseköğretimdeki kontenjanlar açık arttırmaya çıkarılabilir,
- Kayırmacılıktan çekinilmiyorsa tavsiye mektubu ile öğrenci alınabilir,

d. Adaylar ortaöğrenim başarılarına göre sıralanabilirler. Ancak orta-öğrenim başarıları sınavın varlığı sayesinde geçerlidir. Sınav kalktığı gün ortaöğretim başarıları da karaborsaya düşecektir.

Kısacası sınav dışındaki seçenekler çok daha adaletsiz ve sakıncalıdır. Eğitim uzun zaman alan ve tamamlanmadığı takdirde tümü boşa giden bir yatırımdır. Bu nedenle, eldeki fırsatlar bu fırsatların değerini en iyi bilecek-lere verilmelidir. Seçme sınavlarına katlanmamızın başlıca nedeni budur.

Şimdi sınavlarda aranılan nitelikler bakımından ÖSS'nin durumunu irdelemeye çalışacağım. Sınavlarda temel olarak üç nitelik aranır: Güvenilirlik, geçerlilik, kullanılabilirlik. Güvenilirlik sınav sürecine dâhil olan insanların, o sınavı yapan, katılan, etkileyen, düzenleyen, soruları hazırlayan insanların dürüstlüğü anlamında değil, ölçmelerin tutarlılığı, gelişigüzel ölçme hatalarından arınık olma derecesi anlamındadır. Güvenilirliğin çok çeşitleri var, ben üç tanesini buraya alıyorum; anahtar güvenilirliği, puanlama güvenilirliği ve ölçek güvenilirliği.

Şekil 3: Dünyanın En Büyük Ekonomisine Sahip Ülkelerdeki Yolsuzluk Algısı (PWIF 2003)

Bir yazılı sınav hazırlasak ve bu yazılı sınavın anahtarını 150 tane uzmana versek bunlardan çok değişik anahtarlar gelir. Yazılı sınavlar evren-

sel olarak puanlama güvenilirlikleri düşük sınavlardır. Her şeyden önce hale etkisi dediğimiz bir olgu var. Bu insanların algılarıyla ilgili bir durum, dürüstlikle ilgili değil. Her insanın önceki algıları sonraki algılarını etkiler. Yani, elinizi sıcak bir suya batırdıktan sonra ılık bir suya batırırsanız o ılık suyu olduğundan daha serin hissederseniz ya da bunun tam tersi. Yazılı sınavlarda da iyi bir kağıttan sonra okunan ortalama bir kağıt olduğundan daha zayıf gözüktür. Aynı ortalama kağıt kötü bir kağıttan sonra okunursa olduğundan daha iyi not alır. Buna hale etkisi diyoruz. Yazılı sınav okuma, puanlamada da sık rastlanan bir durumdur. Bu, kağıdı okunan kişinin kim olduğunu bilmekle de ilintili değil. Kişinin kim olduğunu biliyorsak bu da bizi etkiler ama kağıtları isimsiz okumak olanaklıdır. Bunun dışında, yazılı sınavları hazırlamak, okumak, puanlamak için ayrılacak zaman, para, emek v.b. kaynaklar hesaplanmalıdır. O kadar uzman bulunur mu bulunmaz mı, bunların hepsi cevaplanacak zor sorulardır. Yazılı sınavların en zayıf yönü puanlamanın nesnel olamayışıdır. Yazılı puanları hataya açık olduğu oranda kuşkuyla da açıktır.

Nesnellik neden önemli, özellikle Türkiye'de? Ekonomist dergisinin dünya çapında yaptığı bir araştırmada, Türkiye yolsuzluk algısı sıralamasında son derece kötü bir yerde durmaktadır.

Bu sıralama Şekil 2'de görülmektedir. Türkiye'de yazılı sınav yaptığımız zaman haklı olur, haksız olur ama şüphenin önüne geçilemez. ÖSS sınavlarının en önemli ve öncelikli üstünlüğü nesnel ve kullanışlı bir puanlama sistemine sahip olmasıdır.

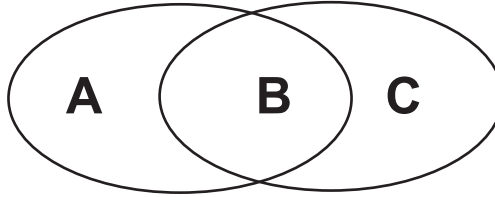
Bir de test güvenilirliği olarak anılan denekler arası, öğrenciler, katılımcılar arası yani bizim örneğimizde yükseköğretim adayları arası iç tutarlılık göstergesi var. Adaylar hatalardan, rasgelelikten, şanstın uzak, şansla açıklanamayacak düzeyde cevaplar verebiliyorlar mı? Ölçek ne kadar tutarlı bir sıralama oluşturuyor? Buna da denekler arası iç tutarlılık katsayısı ya da kısaca test güvenilirliği deniyor. Güvenirlik 1 ile 0 arasında değişen bir kavram, 0 ise ölçtüğünüz şey tamamen gelişigüzel hatadan ibaret, tümüyle şans, rastlantı, ama bu 1'e yaklaştıkça iyi veya kötü ama tesadüften uzaklaşma derecesi oluyor. Denekler arası güvenirlilik formülü tek değil. Sıralama güvenilirliği değişik yöntemlerle hesaplanabilir. En kolay ve eldeki verilerle hesaplanabilecek olan Kuder-Richardson KR-21 yöntemiyle son üç yılın ÖSS sıralama güvenilirlikleri Tablo 2'de verilmiştir:

Tablo 2: 2003-2005 ÖSS Uygulamalarında Testlerin KR-21 Güvenilirlikleri

	SÖZEL	Türkçe	Tar/Coğ/Psi	SAYISAL	Matematik	Fiz/Kim/Biy	İngilizce
2003	0,895	0,852	0,804	0,861	0,815	0,657	0,940
2004	0,862	0,820	0,723	0,818	0,715	0,622	0,963
2005	0,885	0,860	0,738	0,813	0,733	0,567	0,969

2004'ün sınavında sözel sınavın güvenilirliği 0.895. Güvenilirlik katsayısının fen testlerinde biraz daha düşük olduğu görülüyor. Bu da biyolojiden ileri geliyor ancak bu çözümleme konumuz dışında. Tablo 2'deki değerler ÖSS'nin kendi içinde yeterince tutarlı bir sıralama yaptığını destekleyen bulgulardır.

Sınavlarla ilgili bir başka nitelik yapı geçerliliği dediğimiz şeydir, burada adı konmadan çok söylendi. ÖSS ne ölçmeli, ne ölçüyor? Biz ölçmemiz gerekenle ölçebildiğimiz arasındaki tutarlılık derecesine yapı geçerliliği diyoruz. Ben zekâ ölçmek istiyorum, ama bilgi ölçüyorum; yaratıcılık ölçmek istiyorum ama atılganlık ölçüyorum gibi durumlar. Örneğin, matematik testlerinde ister istemez dil etkisi vardır, yani siz çok soyut düşünme yeteneğini ölçmek istersiniz ama ister istemez dilin etkileri ölçümlere yansır.

Şekil 4: Ölçülmek İstenen Öğelerle Ölçülebilenlerin Kesişimi

Bu tanım Şekil 4'te Venn halkaları ile görselleştirilmiştir. Soldaki halka ölçülebilenlerin kümesini, sağdaki halka da ölçülmek istenen öğelerin kümesini, gösterebilir. Buna göre A bölgesinde ölçülmek istenmediği halde ister istemez ölçmeye karışan öğeler, C bölgesinde de ölçülmek istendiği halde ölçülemeyen öğeler yer almaktadır. İki halkanın kesişimi olan B bölgesi ise sınavın geçerlilik derecesi olur. Ölçülmek istenenle ölçülebilenler tam olarak örtüştüğünde geçerlilik tam olur. Ölçülmek istenenle ölçülebilenler arasında hiçbir örtüşme olmadığı durumda da geçerlik "0" olacaktır. Geçerlilik, ölçme sonuçlarının ölçmenin amacını gerçekleştirme de-

recesidir. Bu da demektir ki, bir ölçmenin geçerliliği amacından bağımsız olarak değerlendirilemez. Bir amaç için geçerli olan bir test başka bir amaç için yeterince geçerli olmayabilir, hattâ sakıncalı olabilir. Sonuç olarak, her hangi bir sınav ya da teste soyut olarak "geçerli" ya da "geçersiz" denemez. Hangi "amaç" ya da hangi "ölçüt" bakımından geçerli ya da geçersiz olduğunun belirtilmesi gerekir. Geçerlilik iki aşamada tartışılır. Birinci aşamada ölçülmesi gerekenle ölçülmesi tasarlanan arasındaki tutarlılık irdelenir. Bu aşama sonunda ölçeğin türü belirlenir. Seçmeli türde sorular kullanılması uygun görüldüğünde yaratıcılık, sentez v.b. ölçülmesi gereken bazı nitelikler ister istemez dışarıda kalacağı için geçerlilik daha baştan azalır. İkinci aşamada ise ölçülmesi tasarlananla gerçekten ölçülebilenler arasındaki buluşma ya da ayrışmalar araştırılır. Ortaya çıkacak bulgular dört kümede derlenebilir: Ölçülmesi gereken ve ölçülebilen arasındaki ilişki olası örneklerle Tablo 3'te özetlenmiştir. Kutulardaki A, B ve C başlıkları Şekil 3'tekilerle eşleştirilebilir. D ise Şekil 3'te halkaların dışında kalan bölgeyi göstermektedir. Kısacası, herhangi bir sınav ölçmek istediğini ölçebildiği oranda geçerlidir. Ölçülmesi gerektiği halde ölçülemeyenler ile ölçülmemesi gerektiği halde ölçülenlerin payı arttıkça da geçerlilik düşer.

Tablo 4: Bir Sınavın Geçerliliğinin Olası Örneklerle Nitel İrdelemesi

(000)	19–22 Yaş	Adaylar	Oran
2003	5731	1503	0,26
2004	5709	1787	0,31
2005	5540	1731	0,31
Kaynaklar: ÖSYM, DİE			

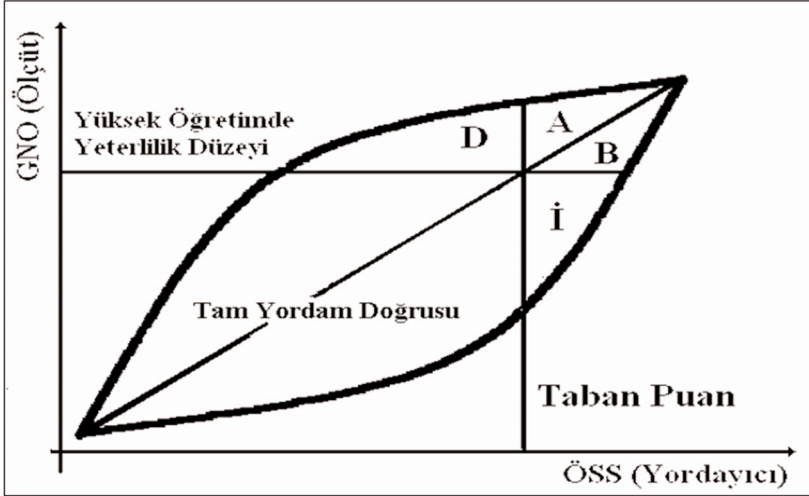
Seçmeli sorularla yapılan sınavlarda şans başarısının geçerliliğin tüm kuramsal türlerini (yapısal, kapsam, yordam) -az da olsa- olumsuz yönde etkilemesi kaçınılmaz bir olgudur. Bunun karşılığında nesnel puanlama gibi toplumsal, politik, felsefi ve hattâ ekonomik kazançlar elde edildiği için şans başarısına katlanılabilir. Ne var ki, davranışsal ölçmenin uygulayıcısı da, deneği de insandır. Dolayısıyla, sıradan insanların görüşlerini hiçe sayarak sınav yapmak da hemen hemen olası değildir. Herhangi bir ölçmenin yapı, yöntem, amaç, süreç v.b. öğelerinin toplumca benimsenme ve kabul görme derecesine görünüş geçerliliği denilir. Seçme sınavlarına fırsat eşitliğini zedelediği gerekçesi ile, bitirme sınavlarına da çocukları hırpaladığı gerekçesi ile karşı çıkılır. Seçme-yerleştirme sınavlarının sözlü yapılması "kayıрма" kuşkusu ile, çoktan seçmeli sorularla ya-

pılması da "şans" ölçtüğü için eleştirilir. Hattâ bazı okumuş, yazmışlar bile çoktan seçmeli sınavların şanstı başka bir şey ölçmediğini ileri sürecek kadar ileri gidebilirler. Yapısal geçerlilik konusunda gayet açık olan şey, evet ÖSS'nin yaratıcılık ölçebileceğini asla iddia edemeyiz, çünkü yaratıcılık özgün davranış demektir. Elbette önceden tanımlanmış bir davranışı veya bir doğru yanıtı bulmak yaratıcılık sayılmaz. Sentez ölçemediğini de kabul etmek zorundayız, yani kompozisyon yazma, bir fikri ifade edebilme yeteneklerini ölçemediğini biliyoruz. Bugün Danimarka'dan gelen dostumuz Danimarka'da öğrenme sonuçlarının, öğrenme ürünlerinin öğrenci davranışlarıyla tanımlandığını söyledi. Biz bunu Amerikan kaynaklarından öğrendik ve aşağı yukarı 1964'ten beri eğitimin hedeflerini öğrenci davranışları olarak tanımlıyoruz. ÖSYM sınavlarında bilişsel başarı ölçeklerini bu yaklaşımla hazırlıyor, Öğrenci hangi davranışları, becerileri yapabilmelidir, bu esas alınıyor. Bu bakımdan, kavrama, uygulama, analiz, değerlendirme dediğimiz bilişsel yakınsak becerileri yani önceden doğru sayılabilecek belirli bir cevabı bulabilme nitelikler böyle ölçülüyor. Ama ıraksak dediğimiz, bir tuğlayla neler yapabilirsin, bir kalemle neler yapabilirsin gibi yaratıcı, özgün öğrenme ürünlerini ve sentez yetilerini ölçemiyoruz. Bunu kabul etmek zorundayız. Neyse ki, ıraksak yetilerle yakınsak beceriler arasında olumlu ve yüksek bir ilişkiler vardır. Birbirlerine aykırı değildirler.

Bir de "kapsam geçerliliği" dediğimiz bir nitelik var. Konu bakımından demin saydığım analiz-sentez, yetenek gibi niteliklerin birbiri ile çaprazlaması bakımından test ne kadar geçerlidir. Yani daha doğrusu testimiz kapsadığı sorular, davranışlar, soru örnekleme, kazanılması gereken davranış evrenini ne kadar temsil ediyor, ne kadar dengeli temsil ediyor, bu kapsam geçerliliğine baktığımız da sanıyorum, bilebildiğim kadarıyla, uzman arkadaşlardan edindiğim bilgiye göre ÖSS ile düşük düzey dediğimiz gibi bilgi kavrama gibi nitelikler çok fazla ölçülüyor. Ölçülmesi de gerekmez, çünkü bu seçme sınavıdır. ÖSS'nin kapsam geçerliliği yüksek bir sınav olduğunu söyleyemeyiz. Bu o kadar önemli mi, onu da ayrıca tartışalım.

Müfredat geçerliliği diyebileceğimiz konu ile ilgili, yani ÖSS lise müfredatıyla ne kadar tutarlı veya gelecekteki, üniversitedeki müfredatla ne kadar tutarlı? Bu da çok tartışılan, üzerinde çok fazla eleştiriler, konuşmalar yapılan bir konudur. Kapsam ve müfredat geçerliliğin çok fazla önemli olmadığını düşünüyorum. Öğrenci seçerken yetenek ölçebildik, soyut zekâ ölçebildik kişilik ölçebildik. Türkiye'de üniversite başarısını en iyi tahmin eden parametre anne mesleği, annenin eğitim durumu veya annenin özellikleri, ama bunları ölçmeye kalkıştığınızda sistem bambaşka bir hale gelebilir. Nitekim, ÖSYM tarafından genel yetenekle öğrenci alın-

ması bir ara denendi. Birdenbire bütün Türkiye'de genel yetenek dershaneleri, genel yetenek öğretmenleri çıktı. Tabii ki bu durum eşitsizliği ikiye katladı. Dolayısıyla soruların müfredattan seçilmesinin bir tek gerekçesi var. Türkiye gibi çok sosyo-ekonomik farklılıkları olan, gelir adaletsizlikleri olan bir ülkede o müfredatı herkes iyi kötü görüyor. "Hiç değilse okul müfredatından soruyoruz" diyoruz. Bir anlamda kendimizi avutuyoruz. Müfredatın okullarda ne kadar iyi işlendiği ayrı bir konu. Eğer sorular okulda işlenmemiş konulardan alınırsa görünüş geçerliliği düşer. Söz görünüş geçerliliğine gelmişken sınavla ilgili olarak çok tekrarlanan bir slogana da değinelim. 3 saatle bu okul başarısını ölçmek olur mu, yeterli mi bu 3 saat deniyor. Ölçme mantığı açısından birincisi ölçmenin duyarlılığı, geçerliliği ölçme süresi ile sınırlı değildir. Ne kadar uzun sürede ölçersek o kadar iyi ölçeriz gibi bir mantık, en azından başka ölçme örneklerine baktığımızda, geçerli değildir. Örneğin bir bebek 9 ayda gelişiyor, boyunu, kilosunu, kanını v.b. niteliklerini 30-40 saniyede, bir kaç dakikada ölçebilirsiniz. Enflasyon bir yılda oluşuyor, ama sonuçlarına bakıp bunu birkaç dakikada ölçecek göstergeler bulursanız ölçmede başarı göstermiş oluyorsunuz. İkincisi bu sınavın amacı okul başarısını ölçmek değildir. Bu sınavın amacı. üniversiteye / yükseköğretime ayrılan kaynakları en iyi değerlendirebilecek adayları saptamaktır. ÖSS'nin sahip olması gereken bu en önemli niteliğe biz "yordam geçerliliği" diyoruz. Yordam geçerliliği yordayan ölçüm (ÖSS) ile yordanan ölçüm (yükseköğretimde başarı) arasındaki istatistiksel ilişki ile ölçülür. Şekil 5'de olumlu yönde bir ilişki betimlemesi görülmektedir.

Şekil 5: ÖSS'nin Yordam Geçerliliğini Betimleyen Sanal Yordayıcı Ölçüt İlişkisi

Burada herhangi bir yükseköğretim programına girenlerin ÖSS puanları "x" ekseninde programa girdiklerini izleyen ilk yarıyıl ya da yıl sonundaki genel not ortalamaları da (GNO) "y" ekseninde gösterilmektedir. Söz konusu verilerin kesişim noktalarının $y=ax+b$ gibi bir doğru (tam yordam doğrusu) üzerinde yer alması mükemmel bir yordam geçerliliğine işaretir. Ancak uygulamada bu kadar mükemmel bir örneğe rastlanması olanaksız değilse de olasılığı düşüktür. Zaten ÖSS sonunda programa giremeyen adayların (taban puan çizgisinin solundaki bölge) GNO'ları hiçbir zaman bilinmeyeceği için bu bölge sadece kavramsal bir sayıdır. Şekilde "D" ile işaretlenen alan seçme işlemindeki dışlama hatasını gösterir. ÖSS puanları kontenjan sınırına ulaşamayan bu adaylar eğer yükseköğretime girmiş olsalardı başarılı olabileceklerdi. Ne yazık ki, bu adayların pek çoğunu tanıma fırsatı olamayacaktır. Gerçek veriler "taban puan" çizgisinin sağındaki bölgede yer alır. Bu bölgedeki "İ" alanı içerme hatalarını gösterir. Bunlar yükseköğretimde kendilerinden beklenen başarıyı gösteremeyen adaylardır. "A" ve "B" alanları sırasıyla "beklentinin üstünde başarı ve "beklentinin altındaki başarı" bölgeleridir. ÖSS'nin yordam geçerliliği "A" ve "B" alanlarındaki öğrenci yoğunluğu ile doğru, "D" ve "İ" alanlarındaki öğrenci yoğunluğu ile ters orantılıdır. Yıllar boyunca elde edilen bulgular ÖSS'nin yordam geçerliliğinin yeterince yüksek olduğunu göstermiştir. En azından her yıl tekrar tekrar kanıtlanmaktadır ki ÖSS puanları OBP'lerden daha iyi yordamaktadır. Örneğin, okul birincileri bile ne ÖSS'de ne de kontenjandan girdikleri programlarda kendilerinden beklenen başarıyı gösterebilmektedirler.

Sınavın uzun dönemli ve dolaylı sonuçlarının beklentileri karşılama derecesine de sonuçsal geçerliliği diyebiliriz. Sonuçsal geçerlilik düzeyinin göstergeleri ÖSYS'nin toplumsal yaşamdaki olumlu ve olumsuz etkileridir. ÖSYS 1974'den beri uygulandığına göre Türkiye'nin günümüzdeki insan kaynağının doruğu da, eteği de ÖSYS ile belirlenmiştir. Şu anda aramızdaki pek çok akademisyen, yaşı benden küçük olanlar yani çoğunuz, yöneticiler, uzmanlar, öğretmenler, yani ÖSS ile seçildiler. Türkiye bugün onlarla yönetiliyor, o insanlar üretiyor, o insanlar bizi tedavi ediyor, o insanlar çocuklarımızı eğitiyor. Bu kadar yerden yere vuracak bir durum yok. Birçok sakıncasına rağmen, gene dediğim gibi deminki tabloda görüldüğü gibi biz o kadar üst düzeyden öğrenci alıyoruz ki... Bu demektir ki doğrudan ölçemediğimiz, yaratıcılık gibi, sentez gibi nitelikler o insanlarda zaten görülüyor. Bir de okul başarısına değinmek istiyorum, okul başarısı doğallıkla çok önemli, ama okul başarısının bu kadar yordayıcı olmadığını gösteren örnekler var. Aynı okuldan gelen pek çok aday ÖSS'de o okulun birincisinden daha yüksek puan alıyorlar. Yükseköğretim programlarına genel kontenjandan giren öğrenciler de o programdaki okul birincilerinden daha başarılı oluyorlar. Bu da ÖSS puanının okul başarısının

dan daha yordayıcı bir gösterge olduğunu ortaya koyuyor. Herhangi bir sınavda tüm ölçme niteliklerinin (geçerlilik, güvenilirlik ve kullanılabilirlik) ve bunların türlerinin en üst düzeyde sağlanması olası değildir. Örneğin, bir sınavı tüm geçerlilik türlerinde en yüksek düzeye çıkarmak değil amacına en uygun değerlerini sağlamak esastır.

Daha iyisi olmaz mı? Elbette olabilir... Araştırmalı ve düşünmeliyiz. Ben bu mesleğin bir insanı olarak ÖSS'nin yerine daha yordayıcı bir ölçme, sınavdan daha iyi bir yöntem önerebilseydim çok mutlu olurum. Elbette ÖSS'de de yapılacak bazı düzeltmeler var. Her şeyden önce ÖSS'yi bir İsviçre çakısı gibi her işe kullanma, eğitim süreçlerinde yapılmış hataları ÖSS ile düzeltme hevesinden vazgeçilmesini öneriyorum. Mesleklere yönlendirmek için ÖSS, dershaneyi kapatmak için ÖSS, öğretmen liselerine özendirmek için ÖSS, başka şeylere özendirmek ya da kaçındırmak için ÖSS...

ÖSS'yi çok yalın, çok sade bir adalet ölçeği haline getirmek gerekir diye düşünüyorum.

Çok teşekkür ediyorum dinlediğiniz için.

KAYNAKLAR

Baykal, A. (3 Temmuz 1978), Üniversite Giriş Sınavları Neyi Ölçüyor? Milliyet, s.2.

Baykal, A. (1986), "Gençliğin Eğitimi: Düşümlerden Çözümlere", Öğrenciler, Öğretim Üyeleri, Anne ve Babalar Yönünden Gençliğin Eğitimi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: 274, s.171-189.

Baykal, A. (1995), "Ders Geçme ve Sınıf Geçme Sistemlerinin Öğrencilerin Başarı Algıları ve Doyum Duyguları Ölçütlerine Göre Karşılaştırılması", Yayınlanmamış Araştırma Raporu, Özel Okullar Derneği, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi.

Baykal, A. (1996), Ortaöğretimden Yükseköğretime Geçiş, 2. Üniversite Kurultayı: Aralık 1995, Üniversite Öğretim Üyeleri Derneği, İstanbul: Sarmal Yayınevi, s. 157-170.

Baykal, A. (Mayıs 1997), Panel Konuşmaları, Üniversiteye Giriş: 22 Kasım 1996, Türkiye Bilimler Akademisi, Bilimsel Toplantı Serileri: 6. Ankara: TÜBA, s.18-24.

Baykal, A. (12 Şubat 2000).Bilimselliğin Ölçütleri ve ÖSS'nin Bilimselliği, Cumhuriyet Bilim ve Teknik, s.15-16.

Guilford, J.P. (1954), Psychometric Methods, New York: McGraw-Hill, 1954

http://www.haydi.net/rehber/egitim_ogretim.asp

<http://www.oecd.org>

<http://www.osym.gov.tr>

<http://www.yok.gov.tr>

http://www.yok.gov.tr/duyuru/konferans_konusmacilari.htm (1 Şubat 2006).

OECD (Nisan 2005), Ulusal Eğitim Politikaları İncelemesi: Türkiye Cumhuriyeti'nde Temel Eğitimin İncelenmesi: İktisadî İşbirliği Ve Kalkınma Teşkilâtı, Türkiye Eğitim İncelemesi Uzmanlar Taslak Raporu.

PWIF 2003. Pocket World of Figures, 2003.

PWIF 2006. Pocket World of Figures, 2006.

T.C. Yükseköğretim Kurulu.(Kasım 2005).Türk Yükseköğretiminin Bugünkü Durumu.

Thorndike, R.L. (1988), "Reliability", Keeves, J.P. (Ed.). Educational Research, Methodology and Measurement, New York: Pergamon, 330-344.

Turgut, M.F. (1971), Şans Başarısının Test Puanlarına Etkisi, Ankara: ODTÜ.

Turgut, M.F. (1975), "Theories of Error and Estimating the Errors of Measurement", Hacettepe Bulletin of Social Sciences and Humanities, 7:1-2, 1-20.

DOKTORA ÇALIŞMALARI, YÜKSEKÖĞRETİM ve ARAŞTIRMA*

Prof. Dr. Attila AŞKAR**

Makale Türkiye'nin 2023 hedefleri, Dünya ve AB şartları açısından durum tespitiyle başlayarak yükseköğrenim ve araştırmada yapılması gerekenler için görüşler ileri sürmektedir.

1. Giriş: Türkiye'nin 2023 hedefleri ve Uluslararası taahhütleri

Türk yükseköğrenimi ülkenin genel hedefleri ile uyumlu olmak zorunda. Yani, ülkeden soyutlanarak bir planlama yapılması mümkün de değildir, doğru da olmaz, böyle bir plan yapsanız da başarılı olmaz. Bu açıdan, Türkiye'nin cumhuriyetimizin 100. yılı olan 2023 için kendine koyduğu hedefleri temel almalıyız. Onların çerçevesinde bugünkü sistemle nereye gelebiliyoruz, ne gibi açıklarımız olur bunu tartışmak istiyorum. Bunu yapabilmek için de biraz sayısal olarak da şimdiki durumu tespit etmeye çalışacağım. Ne yapmalıyız kısmına da cevap vermek için ilk adım durum tespiti, hedefe varmak için güçlerimiz ve eksiklerimizin neler olduğunun belirlenmesidir.

Türkiye'nin 2023 senesi için kendine koyduğu hedefler var. Ben bunu hem Türkçe, hem de yabancı katılımcılarımız açısından da yararlı olabilmesi için İngilizce olarak aşağıda sunuyorum.

TÜRKİYE'NİN 2023 HEDEFLERİ

Türkiye

Çevresinde ve dünyada adaletli ve kalıcı bir barışa katkı yapan;
Demokratik ve adil bir hukuk sistemi olan;
Vatandaşlarının ülkelerinin kaderini belirleyeceği;
Vatandaşlarının sağlık, eğitim ve kültür gereksinimlerini sağlayan***;
Sürdürülebilir bir kalkınma ve dengeli bir gelir dağılımı sağlayan;
Bilim, Teknoloji ve Inovasyon üreten*** bir ülke olmayı hedeflemektedir.

Bu liste çok saygın hedeflerden oluşuyor. Listenin içerisinde yıldızla belirtilen 2 tanesi de öğrenimle, yükseköğrenimle doğrudan ilgili konular.

*14 Kasım 2005, II. Oturum: "Türkiye'nin Yükseköğretim Alanındaki Uygulamaları"

**Koç Üniversitesi Rektörü, Türkiye

*** Bu hedefler doğrudan yüksek eğitim ile ilgili hedeflerdir. Diğer hedeflerde de yüksek eğitimin katkısı fevkalade yüksektir. Görülüyor ki, Türkiye 2023 hedeflerinde yüksek eğitime büyük önem vermekte ve bel bağlamaktadır.

Türkiye sağlık hizmeti vermek istiyor, vatandaşlarının eğitim ve kültürel ihtiyaçlarına cevap vermek istiyor. Bunu da eğitimle alakalı görüyorum. Sağlık başka kaynaklarla da verilebilir, kültür başka kaynaklarla da verilebilir, ama üniversitenin ana fonksiyonları arasında bunlar da var. Ve Türkiye bilgi, teknoloji üreten bir toplum olmak istiyor. Ve 2023 gibi sürede de bu hedefleri koymasını çok anlamlı buluyorum. Buradan da üniversitelere ne kadar büyük bir görev düştüğü ortaya çıkıyor. Bu hedefleri sağlamak için de hükümetlere üniversitelere vereceği destek, yetki ve imkanlar açısından ne büyük sorumluluklar düştüğü anlaşıyor.

Yine Türkiye'nin imza attığı bir 2000 Lizbon Deklarasyonu var. Buna göre; bütün AB üyeleriyle birlikte 2010 senesinde bilgi ekonomisi açısından çok güçlü, rekabetçi bir toplum olmak istiyor Avrupa Birliği. 2000 Lizbon zirvesi deklarasyonunda şu ifade yer almaktadır:

"by year 2010 to become the most competitive power and the most dynamic information economy in the world"

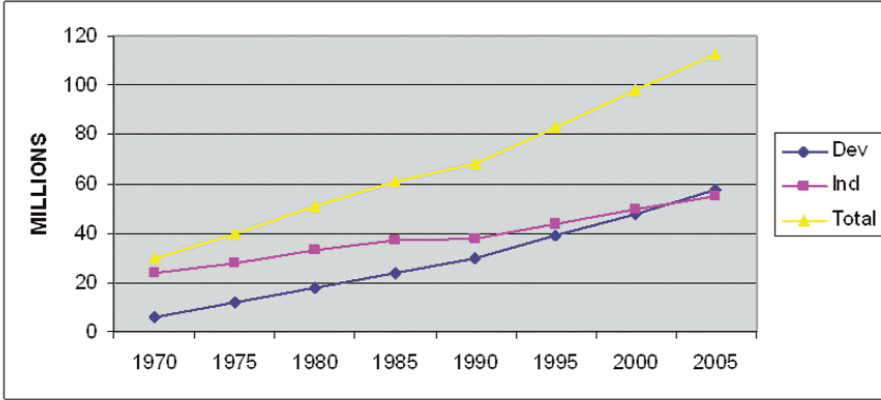
Türkiye de buna dahil oldu. Bunun şöyle pratik bir sonucu da var; AB üyeleri milli gelirlerinin %3'ünü araştırma-geliştirmeye harcayacaklar. Türkiye de bu kadar iddialı olmamakla birlikte %2'sini harcayacak. Türkiye'nin şu andaki milli geliri 350-400 milyar dolar. O tarihte 500 milyar olacak, buradan da 10 milyar araştırma- geliştirmeye harcayacağı anlaşıyor. Bu Türkiye'nin kendisine verdiği taahhütler.

Türkiye Avrupa Birliği üniversiteleri ile birlikte Bologna Süreci dolayısıyla bir takım taahhütlere girmiştir. Üniversitelerimiz YÖK ile birlikte Avrupa ile entegrasyon açısından ciddi bir çalışma içerisinde. Ve önemli ilerlemeler de sağlamış durumdadır. Bologna'dan bahsederken şu listeyi vermek istiyorum.

Türkiye'nin Bolonya Karnesi (2005 Yazında)		
Öncelik Alanı	İlerleme Seviyesi	Not
Kalite Güvencesi	Gelişme Var	2
1. Kalite Güvencesi Sisteminin Gelişimi	Gelişme Var	2
2. Değerlendirme Sistemlerinin Önemli Unsurları	Gelişme Var	2
3. Öğrencilerin Katılım Düzeyi	Gelişme Var	2
4. Uluslararası Katılım, İşbirliği ve Networking Düzeyi	Gelişme Var	2
İki Aşamalı Derece Sistemi	Mükemmel Performans	4.67
5. İki Aşamalı Derece Sistemi Uygulama Düzeyi	Mükemmel Performans	5
6. İki Aşamalı Derece Sisteminde Kayıtlı Öğrenciler	Mükemmel Performans	5
7. Birinci Aşamadan İkinci Aşamaya Geçiş	Çok iyi performans	4
Diploma ve Derecelerin Tanınması	Çok iyi performans	3.67
8. Diploma Eki'nin Uygulanma Düzeyi	Çok iyi performans	4
9. Lizbon Tanıma Anlaşmasının Onaylanması	İyi performans	3
10. AKTS'nin Uygulanma Düzeyi	Çok iyi performans	4
GENEL SONUÇ	İyi performans	3.44

Buradaki notlar başarıyı değil, ilerleme derecesini gösteriyor. Kalite güvencesinde gelişme var ancak daha ilerlemeye ihtiyacımız var. Fakat 2 hatta 3 aşamalı derece sisteminde Türk üniversiteleri ve YÖK'ün fevkalade iyi bir performansı var ve ilerlemiş durumda. Diplomalara tanınmasında da oldukça iyi bir performansı var. Dolayısıyla, Türkiye bu süreci yakalamak açısından oldukça ileri bir durumda bulunuyor.

Şimdi Türkiye kendisine böyle hedefler koymuş. Bunları ne ölçüde yerine getirebiliyor ve dünyada nasıl eğilimler var diye düşündüğümüzde ben şu soruyu hep öğrenmeye çalışırdım; dünyada kaç milyon üniversiteye giden insan var? Bunu kısa bir süre önce bir UNESCO raporundan buldum; 120 milyon insan var.

Bu grafik 1970 senesinden 2005 senesine kadar üstteki çizgi toplam üniversite öğrencisi sayısını; ortadaki endüstrileşmiş ülkelerdeki gelişmeyi; alttaki çizgi de gelişme yolundaki ülkeler için yüksek öğrenimdeki gelişmeyi gösteriyor. Türkiye'deki üniversitelileşme genellikle bu ikisinin arasında bir yerde çıkar. 120 milyon insanın en yakın aile çevresi 4 kişi desanız yarım milyar insan üniversite sorunu ile ilgili. Türkiye'de de 2 milyon üniversiteliyle birlikte 10 milyon insan üniversite konusuyla ilgili. Bunun için üniversite bu kadar dünyada ve Türkiye'de gündemi işgal ediyor.

Yaş grubu içinde üniversitelileşmeyi düşünürsek, ortadaki çizgi dünya ortalamasını; en üstteki endüstrileşmiş ülkelerdeki durumu ve en alttaki de geliştirmekte olan ülkeleri gösteriyor.

Gördüğünüz gibi yaş grubu içinde üniversitelileşme oranı 1970'lerde %10 iken, 2005'e geldiğimizde %25'lere yaklaşmış durumda. Gelişme yolundaki ülkelerde gördüğünüz gibi çok aşağılardan başlamış ama oralar da dahi %15'lere gelmiş durumda. Endüstrileşmiş ülkeleri düşündüğünüzde şöyle bir trend var; gene %25'lerden başlayarak %40'lara yaklaşıyor ve burada bir azalma var ve sonra tekrar büyümeye başlıyor. Bunun terminolojisinde üniversitelileşme oranı %15-20 civarında ise "elitist" üniversitelileşme deniyor, %40'lara geldiği zaman "kitle eğitimi" deniyor, ve %50'leri aştıktan sonra da "evrensel" üniversitelileşme deniyor. Gördüğünüz gibi Türkiye'de ne olacağını görebilmek için bu trendi takip etmek bize istikbali gösterebilmektedir. Türkiye'de yükseköğrenime talep azalmayacak ve aşağı yukarı bu trendleri takip edecek diye düşünüyorum.

Gene DPT'nin şöyle bir istatistiği var: Türkiye'de yükseköğretim almış insan gücünün ne olmasını hedefliyorlar? 2000 senesinde Türkiye nüfusu 67 milyon iken bu tablo gösterildi, %9'u üniversite eğitimi almış insan gücü. 2023 senesine geldiğimizde DPT bunun 2 katına çıkmasını ve %18'inin üniversite eğitimi almış olmasını hedefliyor. Şu anda bizim 7 mil-

yon civarında üniversiteli insanımız var. 2020'ye vardığımızda, nüfusumuzun 72 milyondan 85 milyona çıkacağını öngörünce Türkiye'nin 15 milyon üniversitelisinin işgücü alanında olması arzu ediliyor.

Şimdi Türkiye bunlara nasıl ulaşabilir sorusunu incelemeye çalışalım.

"Üniversitelerdeki Durum." Buna benzer istatistikler hep görüldü. Ben açık öğrenimdeki öğrencileri çıkararak söylüyorum. Biraz da benimkiler sizin rakamlarınızdan 1 sene geriden geliyor, o yüzden başışlayın farklılıkları. Üniversitelerimizdeki iki milyon öğrencinin 650 binini açıköğretimden hariç tutarsak 1 milyon 400 bin civarında öğrencimizin %27'si; önlisanssta, %63'ü; lisansta, %7'i yüksek lisansta var, %2 doktora var. Buna karşılık da mezun olan 250 bin civarında öğrenci var.

Şu anda üniversitelerimiz yılda 250 bin mezun veriliyor.

Yıllar	2000	2007	2014	2023
Nüfus (Milyon)	67	74	80	85
Üniversiteli Oranı	9%	11%	14%	18%
Üniversiteli Sayısı (Milyon)	6	8	11	15

MEZUNLAR 2003

DEVLET ÜNİVERSİTESİ
VAKIF ÜNİVERSİTESİ
TOPLAM ÜNİVERSİTESİ
MEZUNİYET ORANI:

YERLEŞEN: 341 BİN MEZUN: 236 BİN
YERLEŞEN: 24 BİN MEZUN: 9 BİN
YERLEŞEN: 365 BİN MEZUN: 245 BİN
ÜÇTE İKİ

Buradan şu gözlemi yapabiliriz. Şu an iş gücünde 7 milyon üniversiteli var. 2023'de Türkiye 15 milyon olmasını hedefliyor. Demek ki 15 yıl içinde 8 milyon üniversite mezunu yetiştirmemiz lazım. Bu hedefi kabul edince, her yıl 550 bin mezun vermemiz gerekir. Bu hedefi yargılayabiliriz. Bu hedef doğru değildir diyebiliriz. Demek ki eğer bu hedefi kabul edersek ve bu hedefi iyi bir hedef diye değerlendiresek bir şekilde yıllık üniversite mezunu sayısının şimdiki iki misline çıkması gerekiyor.

2. Yükseköğrenime yerleşmede durum

Şimdi örgün öğretime bakalım. Açık öğrenimin az önemli olduğundan değil. Fakat açık öğrenimden mezun olma sayısı çok azdır. Önemli mik-

tarda insana kendini geliştirme, iyileştirme imkanı veriyor fakat senede mezun olan sayısı 5-6 bin kişi civarında dolaşıyor. Dolayısıyla üniversite-
li mezun işgücüne pek katkısı olmayacak.

Bizim örgün öğrenime yerleşebilmek için hak kazanmış öğrencileri-
mizden 835 bini devlet liselerinden geliyor. Bununla 1 milyon 1 küsur bin
oluyor. 400 bin kadar da meslek liselerinden yerleşme oranı var. Bunları
daha önce bir üniversiteye yerleşmemişler olarak düşünürsek, yani yeni
mezunlar veya önceki senelerde girmiş ve kazanamamışlar ile daha ön-
ce bir üniversiteye yerleşmiş yarıda bırakmış, ayrılmış veya üniversiteyi
bitirdikten sonra bir başka üniversiteye girmek istiyor.

Burada çarpıcı oranlar var. Devlet liselerinden yerleşme oranı %10,
anadolu liselerinden %48, özel liselerden %41. Fen liseleri, özel fen lise-
lerinden yerleşme oranı çok yüksek ama bunların da sayıları çok az. Bu-
radan da şunu görüyorum; devlet liselerinde ulusal açıdan ciddi bir sıkın-
tı var. Farklı bakmak isterseniz, Anadolu liselerine de bir giriş sınavıyla gi-
rildiğini düşünebilirsiniz. Belki de bizim o seviyede yaptığımız seçme sı-
navıyla farkında olmadan, topluma çok açık söylemeden seçme işini ba-
şında yapıyoruz sonucuna varıyorum.

OKUL TÜRÜ	BAŞVURAN	YERLEŞEN	
LİSE	1,003	93	9%
ANADOLU LİSESİ	127	55	43%
ÖZEL LİSE	38	13	35%
FEN LİSESİ	5	3	63%
ÖZEL FEN LİSESİ	4	2	59%
DİĞER	150	6	4%
GENEL LİSELER TOPLAMI	1,327	172	13%
MESLEK LİSELERİ	552	11	2%
GENEL TOPLAM	1,897	193	10%

Bir üniversiteye yerleştikten sonra tekrar başvuranların başarı oranı
da gördüğünüz gibi oldukça düşük. Ben de Ali Baykal'ın iyimser tutumu-
na katılmak istiyorum. Rakamlar çok büyük, ÖSYM Başkanımız da söyle-
di fakat bunun içinde defalarca başvuran insanlarla sistem de şişiyor. Hiç
başvurmamışlarla yani yeni lise mezunlarıyla, daha evvel başvurduğu

halde girememişler aşağı yukarı yarı yarıya. Yani bu bir milyonun kabaca yarısı daha evvel başvurmuş, girememiş, yarısı hiç başvurmamış insanlar. Şimdi üniversiteler olarak kabaca yine örgün öğrenimde önlisans ve lisanstaki rakamlar bunlar. Devlet üniversitelerinde lisansa giren 800.000 civarında, vakıf üniversitelerinde 70.000 civarında. Yurtdışında bu rakamın ne olduğu çok belli değil. Lisans programlarında 15.000 ile 30.000 civarında öğrenci olduğu tahmin ediliyor.

3. Lisansüstü öğrenim

Lisansüstü öğretime geliyorum. Aşağıdaki tablo, sayılar 1000 olarak, yakın geçmişimizi özetlemektedir.

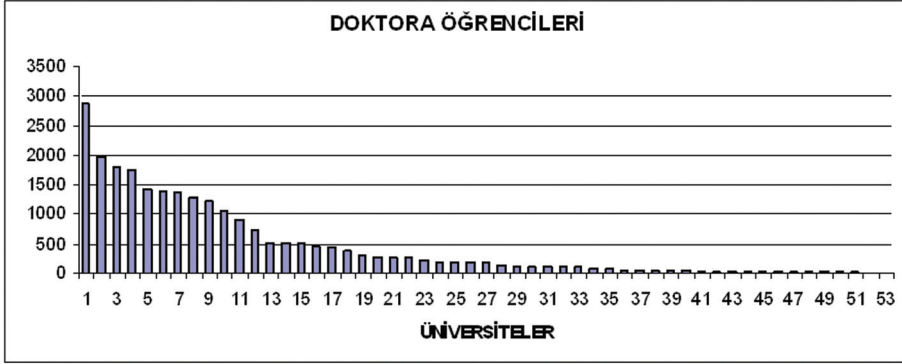
1993 yılında ve 2003 yılında bizim yüksek lisans, doktora ve tıp ihtisasındaki sayılara bakarsak 37.000, 15.000 ve 9.000 iken, 10 yıl içinde neredeyse yüksek lisansta 2.5 katın üzerinde bir ilerleme olmuş. Mezun olanların sayısına baktığımız zaman 10 yılda burada da ciddi bir artış var. Mesela yüksek lisansta 5.000 kişi mezun olurken, 18.000 kişi mezun ol-

TOPLAM	ÖN LİSANS	LİSANS	YÜKSEK LİSANS	DOKTORA	TIPTA İHTİSAS
1,399	384	877	97	30	11
% 100	% 23	% 63	% 7	% 2	% 0.8

Yıllar	KAYITLI (1000 olarak)			MEZUN OLAN (1000 olarak)		
	Y. Lis	Dokt	Tıp Dokt	Y. Lis	Dokt	Tıp Dokt
1993	37	15	9	5	1.5	1.5
1994	41	6	10	5	1.6	0.9
1995	50	20	7	8	2.1	2.1
1996	51	20	10	8	1.9	2.3
1997	49	20	10	8	2.4	2.3
1998	51	20	11	9	2.6	2.1
1999	54	20	11	8	2.2	2.3
2000	65	22	12	10	2	2.6
2001	74	23	13	14	2.5	2.6
2002	82	23	14	16	2.8	2.4
2003	90	25	16	18	3.0	2.7

muş. Doktorada 1500 kişi mezun olurken, 3.000 kişi mezun olmuş.

Buradan ilave olarak şöyle bir şeye de varmak istiyorum. Bunu ben sağlıklı bir şey diye görüyorum. Türkiye'de doktora öğrencilerinin kayıtlı oldukları üniversiteleri en çok kayıtlı olandan en az kayıtlı olana kadar sıraya dizersek şunu görüyoruz.

Doktora öğrencilerinin %50'sinin yedi üniversitede toplandığını, %80'inin 14 üniversitede toplandığını görüyoruz. Bu bence sağlıklı bir şey. Diğer taraftan her üniversite de doktora programı yapmak için karınca kararınca bir çaba içerisinde. Bu da sağlıklı, biraz akademik, fikir hayatını canlı tutmak için bir faaliyet içinde. Fakat esas ağırlık belli yerlerde konsantre olmuş. Yani daha önce söyleniyordu; Türkiye 100 üniversitesinin 100'ünü de aynı tür üniversite yapmaktan vazgeçsin, 5-6'sını 10'unu doktora veren üniversite yapsın. Gerçekten de doktora programlarını bir gösterge sayarsak, belli yerlerde konsantre olmuş durumda.

Şöyle gözlemlerim var. 3 bin kişi mezun oluyordu doktora programlarından. 2.500'ünün öğretim üyesi olduğunu düşünsek, 15 yılda 38.000 ilave öğretim üyesi olacak. Şu anda 30.000 öğretim üyesi var. Öğretim üyesinden kastımız yardımcı doçent, doçent ve profesörler. Diğer öğretim elemanları (asistan, okutman) bunun içinde dahil değil. Bugünkü tempoyla devam edersek, 30.000'e ilave edersek 68.000'e yükseliyor. 2020 veya 2023 yılında Türkiye'nin planladığı ise 90.000 civarında. Demek ki bu tempoyla gidersek, bu rakamı tutturamayacağız.

Bir de şöyle bir gözlem var. Kayıtlı olan öğrenci sayısını, mesela yüksek lisansta kayıtlı olanı mezun olana bölersek 5 yıl gibi bir süre çıkıyor. Yani 1/5'i kadar mezun veriyoruz. Bu demek değil ki herkes 5 yıl kalıyor. Demek ki firesi çok olan programlarımız var. Keza, doktora kayıtlılarla,

mezun olanların oranını aldığımız zaman - isterseniz buna yıl olarak 8 yıl ortalama bitiriyor diyebiliriz veya 1/8'i- burada da firemiz çok. Tıp doktorluğu kısmen daha iyi organize görünüyor. Fakat orada da ortalama mezuniyet süresi altı yıl. Demek ki firelerimiz çok. Bunun sonucunda herhalde bu doktora programı yapan üniversitelere, hem de öğrencilere rekabeti de sağlayan bir yurtiçi dolaşım sistemi düşünülmesinde yarar var diye düşünüyorum.

Yıllar	2000	2005	2010	2015	2023
Öğretim Üyesi (%5 artışla)	24	32	41	52	67
Diğer Öğr Elemanı (%4 artışla)	43	53	63	77	93
TOPLAM	67	85	104	129	160

Eğitim elemanı sayılarına bakarsak %5 artış oluyor. Bu artışı ileri senelere artırırsak 67.000'e varıyor. Biraz evvel başka bir yoldan 68.000 olacağını hesaplamıştık. Demek ki bunun iyi kötü bir kontrolü oluyor. Diğer öğretim elemanlarıyla da ilgili durum aşağıdaki gibidir.

Lisans Öğretim Alanı	Öğrenci Sayısı	Öğrenci Yüzdesi	Öğret Ü Sayısı	Öğret Üyesi %	Öğr/ Öğr Ü	Öğr % / Öğr Ü %
Uygulamalı Sosyal Bil	370	45%	5.1	18%	72	2.5
Teknik Bilimler	143	17%	4.5	16%	32	1.1
Sosyal Bilimler	81	10%	2.3	8%	36	1.2
Matematik ve Fen	80	10%	3	11%	27	0.9
Sağlık Bilimleri	76	9%	9.1	32%	8	0.3
Dil ve Edebiyat	33	4%	0.8	3%	42	1.5
Ziraat ve Orman	27	3%	1.7	6%	15	0.5
Sanat	14	2%	0.6	2%	22	1.0
Diğer Alanlar	28	3%	0.9	3%	31	1.0
TOPLAM	824	100%	28	100%	31	1.0

Öğretim elemanlarının ve öğrencilerin dağılımına baktığımız zaman, Türkiye'de şöyle bir dağılım var:

Uygulamalı Sosyal Bilimler'de 370.000 öğrenci var, yani öğrencilerin %45'i bu alanlarda. Uygulamalı Sosyal Bilimler; iktisat, işletme, hukuk, uluslararası ilişkiler gibi alanlar.

Teknik Bilimler'de; öğrencilerin %17'si bulunuyor.
Matematik ve Fen'de öğrencilerin %10'u bulunuyor.

Öğretim üyesi sayılarına baktığımız zaman;

Öğrenci yüzdesi %45 olan Uygulamalı Sosyal Bilimler'deki öğretim üyesi sayısı %18. Bunu zaten biliyoruz. Yeni kurulan üniversiteler, sosyal bilimlerde hoca sıkıntısının fen bilimlerinde olanlara göre daha yüksek olduğunu dile getiriyor. Yani öğrenci dağılımıyla çok orantılı bir öğretim üyesi dağılımı yok.

Tabi her zaman şu denebilir; laboratuvarlı alanlarda hoca sayısı daha çok olmalıdır gibi şeyler söylenebilir. Ama şuna bakarsak, uygulamalı sosyal bilimlerde öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısı 72, teknik alanlarda, matematik fen alanlarında Türkiye ortalaması 31 çıkmış benim hesabımda. Sağlık bilimlerinde oran çok düşük çıkıyor. Fakat onların hastane vs. dolayısıyla ciddi bir hizmet ağırlığı da var. Öğrenci yüzdesinin öğretim üyesi yüzdesine baktığımızda, sosyal bilimlerde ciddi bir öğretim üyesi açığımız olduğu ortaya çıkıyor. Buradan şu gözleme varıyorum; Türkiye'deki nüfusun 2020'lerde %20'sinin endüstride, %55'inin üzerinde hizmet sektöründe olacağını öngörüyoruz. Sosyal bilimlerdeki öğretim üyesi açığının daha da ciddi hale geldiği kanaatindeyim çünkü bütün dünyada olduğu gibi Türkiye'de de hizmet sektörüne doğru bir trend var.

4. Araştırma - Geliştirme

AB'nin bazı parametreleri var.

ARGE GÖSTERGELERİ	AB 15 Ortalaması	Türkiye: 2003	Türkiye: 2023
ARGE harcamalarının Milli Gelire Oranı	1,98	0,64	2
Nüfusun içinde her 1000 e düşen araştırmacı sayısı	5,7	1,1	6
25-34 yaş grubunda Fen ve Mühendislikte doktora adayı sayısı	0,55	0,05	0,5
% olarak özel sektörün ARGE payı	56	43	60
% olarak özel sektörde ARGE çalışanları	50	16	50

Araştırma-Geliştirme'ye Türkiye 2003 senesinde %1'in altında yatırım yaparken, 2023'te %2'yi tutturması bekleniyor.

Aşağıdaki tablolar,Türkiye'nin araştırma faaliyetlerinin göstergesi olarak bir fikir vermektedir. Bu tablolar salt sayıları vermekte, kalite ve etkinlik ölçülmesi daha zordur.

WORLD PUBLICATIONS: RANKED BY QUANTITY				
RANK	COUNTRY	1995	2003	RATIO
1	US	249	349	1.4
2	JAPAN	59	79	1.3
3	GERMANY	41	70	1.7
4	UK	62	62	1.0
5	FRANCE	53	51	1.0
6	CHINA	11	48	4.2
7	CANADA	33	37	1.1
8	ITALY	25	37	1.5
9	RUSSIA	25	26	1.0
10	SPAIN	15	26	1.7
11	AUSTRALIA	18	24	1.3
12	HOLLAND	17	21	1.3
13	INDIA	16	21	1.3
14	KOREA	5	21	3.9
15	SWEDEN	13	16	1.2
16	SWITZERLAND	12	15	1.3
17	BRAZIL	5	14	2.6
18	POLAND	7	13	1.8
19	TAIWAN	6	13	2.2
20	ISRAEL	8	12	1.4
21	BELGIUM	8	12	1.5
22	TURKEY	2	11	4.3
23	DENMARK	6	9	1.4
24	AUSTRIA	5	8	1.6
25	FINLAND	6	8	1.4
26	MEXICO	3	8	2.7
27	HONG KONG	2	7	3.0
28	GREECE	3	6	2.1
	WORLD	772	1289	1.7

WORLD PUBLICATIONS: RANKED BY GROWTH RATIO				
RANK	COUNTRY	1995	2003	RATIO
1	TURKEY	2	11	4.3
2	CHINA	11	48	4.2
3	KOREA	5	21	3.9
4	THAILAND	1	2	3.2
5	PORTUGAL	2	5	3.0
6	HONG KONG	2	7	3.0
7	MEXICO	3	8	2.7
8	SIGAPORE	2	5	2.7
9	BRAZIL	5	14	2.6
10	IRELAND	2	5	2.5
11	TAIWAN	6	13	2.2
12	ROMANIA	1	2	2.1
13	GREECE	3	6	2.1
14	MALESIA	1	1	2.1
15	SLOVENIA	1	2	2.0
16	CHILE	1	3	2.0
17	ARGENTINA	3	5	1.9
18	POLAND	7	13	1.8
19	VENEZUELA	1	1	1.8
20	CROATIA	1	2	1.8
21	SPAIN	15	26	1.7
22	CZECH	3	5	1.7
23	GERMANY	41	70	1.7
24	AUSTRIA	5	8	1.6
25	ITALY	25	37	1.5
26	BELGIUM	8	12	1.5
27	ISRAEL	8	12	1.4
28	FINLAND	6	8	1.4
	WORLD	772	1289	1.7

WORLD PUBLICATIONS: by areas					
RANK	COUNTRY	2003	Scie	SoSci	A&H
1	US	349	86%	12%	2%
2	JAPAN	79	98%	2%	0.1%
3	GERMANY	70	93%	5%	1%
4	UK	62			
5	FRANCE	51	94%	4%	2%
6	CHINA	48	97%	2%	0.2%
7	CANADA	39	85%	13%	2%
8	ITALY	37	96%	4%	1%
9	RUSSIA	26			
10	SPAIN	26			
11	AUSTRALIA	24			
12	HOLLAND	21			
13	INDIA	21	98%	2%	0.2%
14	KOREA	21			
15	SWEDEN	16	90%	9%	1%
16	SWITZERLAND	15	93%	6%	1%
17	BRAZIL	14			
18	POLAND	13	98%	1%	0%
19	TAIWAN	13			
20	ISRAEL	12	88%	10%	2%
21	BELGIUM	12	91%	7%	2%
22	TURKEY	11	95%	4%	1%
23	DENMARK	9	92%	7%	1%
24	AUSTRIA	8	94%	5%	1%
25	FINLAND	8	90%	10%	1%
26	MEXICO	8			
27	HONG KONG	7			
28	GREECE	6			
	Harvard	7.2	82%	16%	2%

1995'te Türkiye atıflı dergilerde 2000 yayın yapmış. 2003'te 4.3 misli artış yapmış ve 22. sıraya gelmiş. 2004 senesinde Belçika ve İsrail'i de aşarak 20. sıraya geldi Türkiye. Bu olumlu bir gelişme. Başka bir olumlu gelişme; 1995 ile 2003 arasındaki artışın oranını alırsanız Türkiye bu listede benim sıralamamda 1. çıkıyor. Çin ve Kore'nin önünde olarak çıkıyor. Bunlar Türkiye'nin iftihar etmesi gereken, hatta YÖK'ün de kendisine ciddi pay çıkarabileceği bir gelişme olarak görülüyor. Bu, işin iyi tarafı. Fakat iyi olmayan bir tarafı da var. Türkiye'nin yayınlarının %95'i fen alanlarında oluyor. Tabi ki alanların nitelikleri arasında farklılıklar var. Siz felsefe yazıyorsanız 3 senede bir makale çıkarabiliyorsanız farklı, biyokimya yazıyorsanız senede üç taneden az çıkarıyorsanız saygı görmez. Bütün bunlar doğru olmakla beraber, mesela ABD'yi düşünürsek, onların toplamının %12'si sosyal bilimlerde iken, bizimkisi %4. Ve Arts and Humanities %1. Avrupa'ya baktığımızda, Avrupa'nın gelişmiş ülkelerinde de durum o kadar parlak değildir. Mesela Fransızlarda da fen ağırlıklı oluyor. Türkiye'nin bu alanlarda bir şeyler yapması gerekiyor.

Son gözlem; Türkiye önemli şekilde ilerlemiştir. Sosyal bilimlerde, Avrupa'nın geneli gibi daha ilerleme gerekiyor. Yayınların ilerlemesi iyi, fakat yayınların niteliği açısından çok da iyi değil. Yalnız benim ulaşabildiğim veriler 93-97 dönemini kapsıyordu, başkası varsa onları görebilmekten memnun olurum. Yayınların üniversite nüfusuna göre iyi, fakat ülkenin nüfusuna göre düşük. Biz Belçika'nın, İsrail'in önüne geçtik diye seviniyoruz. Ülkelerin nüfuslarıyla karşılaştırsak o kadar da iyi değil. Fakat üniversitelileşme oranına göre de durumumuz fena da değil.

5. Ne yapmalıyız?

Bu sorunun cevabını el birliği ile aramalıyız. Fakat bütün yüzeysel gözlemlere karşın, Türkiye kendisine 2023 için koyduğu hedeflere ve uluslararası taahhütlerini yerine getirmek ve saygın bir yere ulaşabilmek için sayısal ve niteliksel açılardan önemli ilerlemeler göstermek zorundadır. Makul bir gayretle bu hedefleri yakalama şansı gayet kuvvetlidir.

DOKTORA ÇALIŞMALARI, YÜKSEKÖĞRETİM ve ARAŞTIRMA YÜKSEKÖĞRENİMDE ARAŞTIRMA VE İNOVASYON*

Doç. Dr. Cemil ARIKAN**

Ben sunuşumda araştırmamın da ötesine giderek acaba toplum ile üniversite ilişkileri nerede sorusuna cevap arayacağım. Sayın Thompson sabahki sunumunda toplum ile olan ilişkide araştırma ve hizmet sunmayı dile getirdi. Bilgi toplumuna doğru gittiğimizi de hep söylüyoruz, dolayısıyla bilginin değerli olduğu bir dünyaya doğru gidildiğine göre, bilgiyi üreten ve bilgiye ulaşmasını beceren üniversitenin önümüzdeki süreçte toplumsal refahın artırılmasında önemli bir rol oynayacağını söylemek kehanet olmaz herhalde. Zaten şu anda üniversitenin diğer paydaşlarla ilişkisinin sorgulanmasının temel sebebi bilgiye talebin artmasıdır. Dolayısıyla üniversitelerin önümüzdeki süreçte üstesinden gelmesi gereken bir takım sorunlar olacağı öngörülebilir.

Birincisi; araştırmadaki rekabet global düzeye çıktı. En azından Türk üniversiteleri olarak biz bunu yaşıyoruz. 6. Çerçeve programına proje verip, oradaki rekabete cevap verebilmemiz gerekiyor. Dolayısıyla, daha global bir dünyada araştırma yapabilmeyi becerebilmemiz lazım. İkinci olarak araştırma -eğitim dengesi değişiyor. Dolayısıyla, paydaşlarla ilişkiler dediğiniz zaman üniversitenin özerkliği ve bilimsel özgürlük kavramları masanın üzerine yoğun bir biçimde geliyorlar. Öte yandan, araştırma ve eğitimin dengesinin değişiyor olması üniversite yapı açısından önemli. Üniversitenin toplum ve sanayi ile daha yakın ilişkiler içinde olması talep ediliyor. Ve bu arada üniversitelerin disiplinler arası ve hatta ötesi ilişkiler oluşturmaları bekleniyor. Dolayısıyla bütün bu yeni süreçlere cevap verebilmesi açısından üniversitelerin yönetim biçimi sorgulanıyor. Bu ilişkiler açısından acaba konunun tarafları yani araştırmacı, üniversite ve toplumun araştırmaya bakışları sorgulanacak olursa; araştırmacı açısından bilginin oluşumuna katkı yapmak, merakla dayalı araştırma yapmak, akademik camiada itibarını yükseltmek ve kariyerinde ilerlemek. İkinci paydaş olan üniversite açısından, iyi araştırma yapan bir üniversite olmak, araştırma üniversitesi olmak şu anda bölünlen bir boyut. Dolayısıyla, itibarını artırmak, akademik kadro stratejinizi desteklemek ve üniversiteye parasal katkı sağlamak. Toplum açısından bakarsanız, toplumsal refahın yükselmesi talep ediliyor. Yani toplumdaki insanlar hayatının değişmesini istiyor. Daha iyileşmesini istiyor, iş olanaklarının artmasını ve bunun sürekli olmasını istiyor. Kendi için istiyor, çocuğu için istiyor, torunu

*14 Kasım 2005, II. Oturum: "Türkiye'nin Yükseköğretim Alanındaki Uygulamaları"

**Araştırma ve Lisansüstü Politikalar Direktörlüğü Başkanı, Sabancı Üniversitesi, Türkiye

için istiyor. Dolayısıyla şimdi bu sürece baktığımızda bir asimetri olduğu görülüyor. Zaten yıllardır, sanayi-üniversite işbirliği yapalım diye paneller yapıp da bir yere varmamamızın sebebi bu asimetri aslında. Çünkü üniversiter yapı belli bir disiplinde çalışma alışkanlığına sahip olan bir yapı. Hatta biliyorsunuz geçtiğimiz 10 yıl içinde, disiplinlerarası ilişkiler bile üniversiter yapıyı zorlamıştır, hala da zorlamaktadır. Yani bir disiplin ile öbür disiplinin bir problemi çözmede ortak hareket edebilme yetenekleri o kadar esnek değildir. Şimdi bu böyleyken öte yandan sizden ortaya çıkan toplumsal problemleri çözmeniz isteniyor. Dolayısıyla üniversite hem inter-disipliner sürece cevap verebilecek yetenekler oluşturmak zorunda, hem de toplumun bu taleplerini karşılamak zorunda. Yani disiplinler ötesi süreçleri de anlamak ve uygulamak zorunda. Dolayısıyla bütün bu süreçlere baktığımızda bir şeylerin değişmek zorunda olduğunu görüyoruz.

Aşağıda sunduğum paragraf 2004 yılında Avrupa Araştırma Alanı ve Avrupa Yükseköğrenim Alanı ile ilgili Strata Etan Komisyonu tarafından hazırlanmış olan bir rapordan aynen alınmıştır. Bu raporda araştırma ve üniversite süreçlerinin birbirinden ayrılmaz iki süreç olduğu, dolayısıyla genel geçer anlayışlara göre bazı şeylerin değişmekte olduğunu ve değişme sebeplerini inceliyor. Bu sebeplerden bir tanesi aşağıdaki paragrafta ifade edilen paradoks etrafına oturtulmuş. "Avrupa'da toplum hala temel problemlerinin çözümünün bilim ve eğitimde olduğunu düşünüyor. Buna karşılık mevcut kurumların bu sorunlarını etkin bir şekilde çözeceği konusunda şüphesi, endişesi ve hayal kırıklığı var." Bu raporun önemli bu tespitini genelleştirmek doğru olmayabilir ama bu ve bunun paralelinde bir takım düşüncelerin var olduğunu hepimiz biliyoruz. Yani bir değişme ihtiyacı yoğun bir şekilde çeşitli platformlarda vurgulanıyor.

Demek ki üniversitenin toplum ile olan sözleşmesi değişiyor aslında. Yani farklı bir sözleşme olacak gibi görünüyor önümüzdeki süreçte. Bunu unutmamamız gerekiyor. Bu sözleşmenin gereklerini üniversiter yapıyı koruyarak oluşturmanın marifetini gösterebilmesi lazım yükseköğrenimin. Bu değişimi çok güzel gösteren iki rapordan kısaca söz edeyim. Birinci rapor "Science: The Endless Frontier" V. Bush'un (ABD Başkanı'nın bilim ve teknoloji alanında danışmanı) 1945 yılında yazdığı rapordur ve çok uzun süre bilim ve araştırma destekleri ile ilgili Batı dünyasının İncil'i gibi olmuştur. Yani bütün bilimsel süreçlerin desteği, buradaki düşünce etrafında yani bilim için bilim yapma etrafında toplanmıştır. İkinci rapor ise "Society: The Endless Frontier"dır. AB'nin 2000 yılları için Müldür ve Coscotas tarafından yazılmış rapordur. Bilim için bilimden toplum için bilime doğru dönen bir süreci vurgular bu iki rapor. Akademik dünya olarak biz bilgiyi üretiriz, araştırmasını yaparız, toplumun önüne koyarız. Kim bundan nasıl yararlanacak ve bunu değer haline dönüştürecekse yapsın di-

ye düşünürdük.. Biz görevimizi burada tanımlıyorduk. Ama şimdi görev şöyle tanımlanmaya başlıyor: Doğru siz iyi eğitim yapacaksınız, iyi araştırma yapacaksınız ama mutlaka ürettiğiniz bu bilginin toplumsal ve ekonomik faydaya dönüştürülmesi sürecinde de paydaşlarla birlikte olmak zorundasınız. Bu sürece de inovasyon süreci diyoruz. Bir dil birliği olması açısından inovasyon sürecini tanımlayayım. Birincisi OECD'nin tanımı, ikincisi AB'nin tanımı, çok benziyorlar. Yani bilgiyi yeni ürün, hizmet ve sürece dönüştürmeye yani toplumsal yarara dönüştürme sürecine inovasyon deniyor.

Şimdi sizlere İki grafik göstereceğim. Bu grafikler, Profesör Porter ve grubunun Harvard Üniversitesi'nde ülkelerin rekabetçiliği konusunda yapılan çalışmalarda ortaya çıkan inovasyon yeteneği, kişi başına gayri safi milli hasıla ve rekabetçilik ilişkilerini yansıtmaktadır. Grafiklerde yatay eksen; ülkelerin innovasyon yeteneği endeksi, innovasyon yeteneği kabiliyeti. Dikey eksen ise, rekabetçilik endeksi. Türkiye bu grafikte orta bir yerlerde duruyor. Ama daha çarpıcı olan bence ikinci grafik. İkinci grafikte de yatay eksen yine inovasyon yeteneği, dikey eksen ise kişi başına düşen gelir. Türkiye çok diplerde. Yani Türkiye bilgiyi değere dönüştürebilme becerisini yeterince gösterememiş. Yani inovasyon yeteneğini gösterememiş özgün ürün hizmet ve süreçler yaratamamış. Hatta bakın AB de benzer bir çalışma yapmış ve bir inovasyon yeteneği endeksi üretmiş. Türkiye'nin inovasyon yeteneği endeksi çok düşük. Ama bir olumlu taraf var; Türkiye geçtiğimiz yıllardan başlayarak hızlı bir biçimde bunu artırma becerisini gösteriyor. En azından bunu pozitif olarak değerlendirebiliriz. Ama görüyorsunuz, bütün Avrupa ülkelerinin altındayız.

Şimdi inovasyon sürecine bir de AB perspektifinden tekrar bakmak istiyorum. AB 2000 yılında Lizbon kararlarını aldı. 2004 yılında yaptığı değerlendirmede 2010'da öngördüğü hedeflere ulaşamayacağı tespitini yaptı. Ve yaptığı çalışmalardan şöyle ilginç bir resim ortaya çıktı. Araştırmaya konulan % 3 hedef ve girişimcilikle ilgili bir eylem planı zaten vardı ve işliyordu, ama burada çok temel eksiğin inovasyon süreçlerinin düşünlmemiş olması idi. Bu tespit üzerine 2007-2013 dönemi için yeni bir çerçeve programı başlatma kararı aldı. Dolayısıyla aynı dönemde hem 7. Çerçeve programı başlayacak ve ona paralel olarak bir de Rekabetçilik ve İnovasyon çerçeve programı başlayacak. Aşağı yukarı dört milyar Euro civarında bütçesi olan bir program olacak. Ümit edilir ki Türkiye bu programın da bir parçası olmaya çalışır. Türkiye'de bilim ve teknoloji politikaları ile ilgili yapılmış çok çalışma var, şu anda önümüzde uygulanmaya çalışılan çalışmalar var, mesela Vizyon 2023, TÜBA'nın ve TÜBİTAK'ın yapmış olduğu çalışmalar var. Türkiye'nin İnovasyon Sistemine bakacak olursak en üstte politika ve karar düzeyi, ikinci seviyede finansal sistemi

destekleyen yapılar, üçüncü seviyede bilgiyi üreten yapılar, araştırma yapıları ve en alt düzeyde kullanıcıları görürüz. Dolayısıyla inovasyon süreci çok oyunculu ve orkestrasyon gerektiren bir süreçtir. Bu durumda üniversiteler inovasyon süreci içinde yerini ve diğer oyuncularla olan ilişkilerini belirlemek durumundadır.

Bu bölümde sizlere ülkemizde inovasyon sürecini iyi çalıştırarak olumlu sonuçlar alan bazı uygulamalardan söz edeceğim. Bir tanesi Anadolu Üniversitesi'nde TÜBİTAK'ın %50 desteklediği ve on üç veya ondört tane seramik sanayicisinin katıldığı Seramik Araştırma Merkezidir. 1998'de kurulmuştur. Çok başarılı bir şekilde hem üniversitenin seramik alanında eğitimi olan öğretim üyeleri yeteneğini çok iyi kullanıp çok iyi bilimsel çıktılar vermiştir. Hem de bölge sanayicisine çok önemli teknolojik çıktı vermiştir. Çok başarılıdır. Umuyoruz ki başarıları devam edecektir. Benzer kuruluşlardan bir tanesi İTÜ'de otomotiv alanında kurulmaya çalışılmaktadır. Görüldüğü üzere her iki örnekte de üniversite ile iş dünyası arasında bir ara yüz yapısı mevcut. İnovasyonu niye gerçekleştiremiyoruz diye düşündüğümüz zaman demek ki bizle toplum arasında bunu gerçekleştirecek yapılanma eksik. Diğer bir örnek de Ege Üniversitesi'nden. Proje bir AB programı, rekabetle alınmış bir program Adı EGE -IRC "İnovasyon Aktarma Merkezi". Yine üniversitedeki bilginin sanayiye, topluma aktarılması için ara yüz görevi yapıyor. Çok başarılı. Bir yıldan az bir sürede sekiz tane teknoloji transferi yapmış. Dördüncü örneği Sabancı Üniversitesi'nden vereceğim. Sabancı Üniversitesi'nde fikri mülkiyetin yönetimiyle ilgili bir yapı var, bir ara yüz üniversite öğretim üyelerinin yayına layık bulunan makaleleri özgündür. Dolayısıyla yayının yanında patentlenebilirler Sabancı Üniversitesinde de öğretim üyeleri eğer isterse özgün çalışmaları ile ilgili bir patent taraması yapılmaktadır. Patent taramasının olumlu sonuç vermesi durumunda öğretim üyesinin mutabakatı ile patent başvurusu yapılmaktadır. Başvurunun yapıldığı andan itibaren öğretim üyesi tüm fikri mülkiyet hakları korunmuş aynı zamanda yayına dönüşmüş bir değere sahip olmaktadır. Şu anda Sabancı Üniversitesinin biri sonuçlanmış 14 adet uluslararası patent başvurusu bulunmaktadır. Demek ki özgün bir fikir ortaya çıktığı zaman üniversite yapıda bunun tek gideceği yer yayın olmayabilir. Daha doğrusu yayın da patent de olabilir ama önceden tedbirinizi alırsanız. Çünkü unutmayın yayın demek kamu malı demektir. Türkiye'den yapılan yayınların ticari kullanıcılarının Türkiye'deki insanlar olduğunu pek düşünmüyorum. Yani yayınladığınız anda artık o kamu malıdır. Özellikle Avrupa'da yayınlandığı gün kamu malıdır. Amerika'da bir yıl vaktiniz vardır, patent başvurusu yapabilirsiniz. Dolayısıyla buradaki süreç, özgün fikre başka bir gözlükle bakmayı getiriyor onun için bunun başka bir uygun örnek olabileceğini düşündüm.

Son olarak bir kaç slaytla çok yeni olan bir girişimden söz edeyim. Bu

girişim TÜSİAD'ın inisiyatifi ile üniversite, sanayi ve sivil toplumdan kişilerin ortaklaşa başlattıkları bir sivil girişimdir. Geçtiğimiz Cuma günü, 1 Ekim 2005'te ilk defa kamuoyuna açıklandı bu girişim. Girişimin amacı inovasyon süreçleri ile ilgili toplumda bir farkındalık yaratmak ve bu arada bu konuyla ilgili politika düzenlenmesi için bir takım destekler vermek. Sistem iki eş başkandan oluşuyor. Girişimin 21 kurucu üyesi arasında altı üniversite rektörü, altı CEO, sivil toplum örgütlerinden ve Sabancı Üniversitesi -TÜSİAD Rekabet Forumundan kişiler var. Toplam 120 kişilik bir çalışma grubu. İki eş başkanı var. Birisi; Prof. Dr. Ali Doğramacı Bilkent Üniversitesi Rektörü, diğeri Dr. Erdal Karamercean, Eczacıbaşı Grubu'nun CEO'su. Beş çalışma gurubu; Türkiye'nin İnovasyon Vizyonu, İnovasyonun Finansmanı, inovasyon için gerekli, insan kaynağı ve yetenekler. Acaba bu inovatif süreçler içinde ne tür insan kaynağı var? Üniversiteler neler getirebilir? Mesela Amerika'daki benzer bir çalışmada üniversite ve sanayide ortak yürütölen doktora programının başlatılmasını için beş bin adet burs tahsis edilmesi isteniyor. Dolayısıyla, eğer sizin bir vizyonunuz varsa, finansmanınız varsa, insan kaynağınız varsa, ortam ve altyapı dördüncü inceleyeceğiniz boyut olacaktır. Bu arada da hala büyük yatırımcı olan ve hizmet üreten kamunun da inovasyon süreçlerini oluşturmaları gereklidir. Önümüzdeki bir yıl içinde yukarda sözü edilen beş çalışma gurubunda çalışmalar tamamlanacak ve bu sivil girişim kamuoyunun önüne bir raporla çıkacaktır.

Değerli konuklar, sunuşumda; size bir değişimin ufukta olduğunu belirttim. Toplumsal sözleşmenin değişmekte olduğunu söyledim. Bunun sağlıklı bir şekilde yürüyebilmesi, üniversitelerin daha özerk, araştırmacıların bilimsel özgürlüğe sahip, kurumların hesap verebilir ve araştırmacıların kişisel sorumluluk sahibi olmasından geçeceğini düşünüyorum. Beni sabırla dinlediğiniz için sizler teşekkürlerimi arz ediyorum.

III. OTURUM I. BÖLÜM

ALMANYA'NIN YÜKSEKÖĞRETİM ALANINDAKİ DENEYİMLERİ***Prof. Dr. Peter GAEHTGENS****

Sayın Başkan, hanımefendiler, beyefendiler, Sayın meslektaşlarım;

Bugün burada size Alman deneyiminden bahsetmekten büyük memnuniyet duyuyorum. Öncelikle Almanya'daki yükseköğretim sisteminin yasal temellerinden, yapısından ve finans kaynaklarından bahsetmek istiyorum. Ama bunun dışında yine gündemdeki sorunlu maddelerden, birtakım gelişmelerden ve temellerinden bahsedeceğim. Benim ülkemde yaklaşık 330 yükseköğretim kurumu mevcut. Burada gördüğünüz gibi üç sınıfa ayırıyoruz bunları: birincisi; geleneksel üniversiteler, ikincisi; pek çok ülkede politeknik adı ile bilinen uygulamalı bilimler üniversiteleri ve üçüncüsü, sanat ve müzik kolejleri/üniversiteleri. Gördüğünüz gibi bunların çoğu devlet üniversitesi. Özel kurumlar, sadece %25 gibi bir oran teşkil ediyor. Dolayısıyla, Almanya'da yükseköğretim kurumlarının çoğuna devlet hakimdir. Yükseköğretim kurumlarındaki öğrenci sayısına baktığımız zaman, şu an 2 milyonun üzerinde öğrencimiz var. Bu öğrencilerin büyük çoğunluğu geleneksel üniversitelerde öğrenim görüyor. Bunların sadece %30'u uygulamalı bilimler üniversitelerinde öğrenim görüyor. Üniversiteler ve "Fachschulen" denen uygulamalı bilimler üniversiteleri Alman Rektörler Konferansı'nın üyesidir. Alman Rektörler Konferansı; devlet, devlet tarafından tanınan üniversiteler ve Almanya'daki diğer yükseköğretim kurumları tarafından tanınan bir kuruluştur.

Alman Rektörler Konferansı olarak yaklaşık 260 tane yükseköğretim kurumunu temsil ediyoruz. Aynı zamanda üniversitelerin siyasetçiler, kamuoyu ve endüstri nezdinde menfaatlerini gözetten bir kuruluş olarak biliyoruz. Öncelikle, bağlı olduğumuz yasal çerçeveden bahsetmek istiyorum. Bildiğiniz gibi, Almanya bir federal cumhuriyettir. Dolayısıyla, siyasi karar alma mekanizması eyalet bazında ve federal bazda olmak üzere iki seviyeli olarak işler. Yükseköğretimle ilgili sorumlulukların yanı sıra, genel olarak eğitimle ilgili sorumluluklar, yani burada temel ve ortaöğretimden bahsediyoruz, eyalet bazında yüklenilen sorumluluklar vardır. Dolayısıyla, federal devlet üniversiteden daha uzak mesafede durmaktadır. Hatta, Avrupa Birliği daha da uzaktadır. Eyaletler doğrudan sorumluluk sahibi olan yetkililerdir, federal devlet ise eyaletlerdeki politikalar için genel bir çerçeve belirler. Ama Avrupa Birliğinin eğitim ile ilgili doğrudan yasal bir sorumluluğu yoktur. Bu sistem bugün büyük tartışmalara sahne oluyor.

*15 Kasım 2005, III. Oturum I. Bölüm: "Yükseköğretim Alanındaki Son Gelişmeler: Ülke Deneyimleri"

**Alman Rektörler Konferansı Başkanı, Almanya

Bildiğiniz gibi seçimlerden sonra yeni hükümetin kurulduğu bir dönem yaşıyoruz. Bu dönem içerisinde anayasanın değiştirilmesi ile ilgili birtakım tartışmalar süregeliyor. Bu anayasal değişiklikler neticesinde yükseköğretim sektöründeki sorumluluklarda değişiklik yapılması planlanıyor. Bunun neticesinde de üniversiteler ile ilgili olarak eyaletlerin sorumluluklarının daha da artırılması ve federal devletin sorumluluklarının azaltılması planlanıyor. Daha önce söylediğim gibi, federal devlet yasal bir çerçevenin oluşturulmasından, genel yükseköğretim ilkelerinden ve federal devlet içerisinde herkese eşit koşullar sağlamakla sorumludur. Bu şu anlama geliyor, federal çerçeve kanun öyle düzenlemeler içeriyor ki kayıtlar, derecelerin tanınması, derece türleri, koşulları ve aynı zamanda federal devlette münferit araştırma projelerinin desteklenmesi için ilkeler belirleniyor. Bu federal yasal çerçeve aynı zamanda üniversite personelinin sınıflandırılması ve ücretlendirilmesi konularında da birtakım ilkeler belirliyor. Dolayısıyla, 16 tane eyaletin bağlı olduğu genel çerçeve bundan ibaret. 16 tane eyalet varsa ve bunlar üniversitelerden sorumluysa o zaman bunların arasında bir şekilde koordinasyon olması gerekiyor, çünkü en nihayetinde federal devlet tek bir devlettir, yani biz 16 tane ayrı eyalet şeklinde Avrupa Birliği'ne üye değiliz, tek bir ulus şeklinde AB üyesiyiz. Dolayısıyla, Avrupa Yükseköğretim Alanı nezdinde yükseköğretimi kimin temsil etmesi gerektiğiyle ilgili birtakım tartışmalar var. Dolayısıyla bu 16 eyalet, çabalarını bir dereceye kadar koordine ederek yükseköğretim ve kültürel işlerden sorumlu Bakanlar Komitesi aracılığıyla çalışıyorlar. Bu Komite karar alma yetkisine sahip olmamakla birlikte, eyalet yönetimleri için birtakım tavsiye kararları geliştirebiliyorlar.

'Özerklik' ve 'Hesap Verilebilirlik' anladığım kadarıyla bu konferansın ana konularında iki tanesi. Sizler kendi sisteminizi Türkiye'de optimize etmeye çalışırken tabi ki biz kendi durumumuzdan örneklerle size sunum yapmaya çalışıyoruz. Bizde yükseköğretim gerçekten de devlet tarafından kontrol edilen bir sistem. Mesela Amerikan üniversiteleriyle karşılaştırdığımız zaman bizim sistemimiz farklılık gösteriyor. Çünkü mesela ABD'de üniversiteler daha bağımsız ama Almanya'da biz çoğunlukla devlet kontrolü altındayız ve üniversitelerde giderek bağımsızlıklarını artırma çabası içine giriyorlar ve öte yandan da hesap verilebilirliklerini korumaya çalışıyorlar. Bizce bu bağlamda önemli olan konulardan bir tanesi mali özerklik. Her konuda özerk olabilirsiniz; ama mali özerkliğiniz yoksa diğer özerklikleriniz de kısa süre de elinizden gidecektir. Mali özerklik dediğimiz zaman; devlet tarafından tahsis edilen defaten verilen bir paranın olmasından bahsediyoruz, ki bu parayla üniversitenin istediğini yapabilmesi gerekir. Ne varki Almanya'da durum böyle değil, anladığım kadarıyla Türkiye'de de böyle değil. Şimdi, üniversitelerin finansmanı dünyada performansla ilgili olarak yapılmaya başlandı. Birtakım göstergeler kullanılıyor.Çıktı ağırlık-

lı bir finansman sistemi giderek geliştiriliyor. Mesela, mezun sayısı, kadın mezun sayısı, araştırma üretkenliği sayısı, ki bu da yayınlarla veya bizim kendi kurumumuza çektiğimiz üçüncü taraf yatırımları gibi göstergeler üniversitelere ne kadar para tahsis edilmesi konusunda belirleyici oluyor. Tabi ki bunlar hep müzakere edilir. Yani, pek çok yerde üniversite ile devlet arasında müzakere edilir. Yani, 4-5 yıllık dönem içerisinde müzakere edilerek belirlenir ve biz öyle bir duruma doğru ilerliyoruz ki üniversiteler hem faaliyetlerini müzakere ediyorlar hem de devletten belirli aralıklarla para alıyorlar ve bu müzakereler neticesinde bir sözleşme yapılarak temel ilkeler belirleniyor. Böylece, üniversite için bir teminat verilmiş oluyor, çünkü üniversite mesela önümüzdeki beş yıl boyunca ne kadar para alacağını biliyor ve sorumluluklarının da ne olduğunu biliyor. Dolayısıyla, buna bağlı olarak performansının ne olması gerektiğini biliyor ve stratejik bir şekilde performans planlıyor. Üniversite kendi misyonunu, kendi stratejisini, kendi amaç ve hedeflerini takip etmek ve belirlemek durumunda ve devlet de bunu takip ederek bütçeyi tahsis etmek durumunda. Bunlar bizim eyalet üniversiteleriyle düzenli olarak konuştuğumuz konular.

Öğrenci harçları konusu Almanya'daki bir başka ihtilafli konudur. Bildiğiniz gibi Almanya'da öğrenci harçları yok. Şu ana kadar ücretsiz eğitim verildi, ancak bunu tartışıyoruz ve bazı eyaletler önümüzdeki yıllarda öğrenci harcı alacaklarını ifade ettiler. Dolayısıyla, iki ila üç yıl arasında Alman sisteminin artık ücretsiz olmayacağını, öğrencilerden harç alınması gerekeceğini söyleyebilirim. Tabi harç denirken, yılda 1000 Euro gibi ufak meblağlardan bahsediyoruz. Dolayısıyla, öğrencilerin ABD'de veya Avustralya'da ödemesi gereken meblağlarla karşılaştırdığımız zaman çok küçük kalıyor.

İdari özerklik de sürekli tartışılan konulardan bir tanesi. Dün de, Türk üniversitelerinin kendi öğrencilerini seçme konusunda söz sahibi olmadıkları söylendi. Almanya'daki üniversitelerde de aynı şey geçerli. Söz konusu disipline bağlı olarak, mesela öğrenci sayısının sınırlı olması gerektiği belli bölümlerde, bir devlet kurumu var, bu devlet kurumu hangi öğrencinin nereye yerleştirilmesi gerektiğine karar veriyor. Ancak, şu anki durum itibarıyla üniversiteye verilen özerklik giderek artmaktadır. Dolayısıyla, bu müzakerelerimizde başarılı olduğumuzu söyleyebilirim. Yani, devletle yaptığımız müzakereler neticesinde üniversitelerin gelecekte öğrencilerinin %60'ını seçme şansına sahip olacağını söylememiz mümkün. Dolayısıyla, biz şu anda bunu nasıl yapabileceğimiz konusunda bir mekanizma geliştirmeye çalışıyoruz. Öğrencilerin üniversiteler tarafından seçilmesi için bir mekanizma geliştirmeye çalışıyoruz, ama öte yandan merkezi bir seçme sistemi de olmalı, yoksa teknik açıdan her üniversitenin öyle bir prosedürü tek başına yapması çok zor olacak. Ama o mekanizmanın

ne olacağı konusunda hali hazırda görüşmeler yapıyoruz.

İdari özerklik, aynı zamanda akademisyenlerin işe alınması ve maaşlarının belirlenmesi gibi konuları da kapsıyor. Şu anda bütün öğretim görevlileri hemen hemen bütün üniversitelerde az çok aynı parayı alıyorlar. Federal sistemin içerisinde tek bir sözleşme var. Hepimiz devlet memuru olduğumuz için hepimiz aynı parayı alıyoruz, ancak yaşlandıkça maaşımız biraz daha artmaya başlıyor. Dolayısıyla, yaş gerçekten bu durumda erdem oluyor. Ancak daha doğru olan sistem, performansa dayalı bir maaş sisteminin olması. Şimdi yeni bir kanun çıkarıldı, bu yeni kanunla birlikte öğretim görevlilerinin maaşlarının performansa dayalı olarak verilmesi öngörülüyor. Dolayısıyla, artık yaşa bakılmayacak. Ancak, federal cumhuriyet içerisinde tek düzen olmamalı. Yani, üniversiteler bizzat kendileri akademik personelle ücretler konusunda müzakere edebilmeli, pazarlık yapabilmeli. Şu anda bu bizde yok.

Öğretim görevlilerinin işe alınması konusuna gelince, üniversiteler öğretim görevlisi adayları arasından seçim yapabiliyorlar. Ancak kendileri önerilerini yaptıktan sonra, atama bakan tarafından yapılıyor. Şu anda bunu değiştirmeye çalışıyoruz. Hükümetle yaptığımız görüşmeler neticesinde, gelecekte üniversite rektörünün bu atamayı yapması planlanıyor. Dolayısıyla, bu da gerçekten çok önemli olduğu düşünülen ve üniversitenin akademik özerkliği açısından önem arzeden bir konudur.

Emlak mülkiyeti bir başka önemli konu. Eyalet yönetimlerinin bazıları gayri menkulleri üniversitelere devredebiliyorlar. Biz şu anda bunun bir avantaj olmaktan ziyade bir risk olduğunu düşünüyoruz, çünkü binalar ve teknik ekipmanın bakımını yapmak gerçekten çok büyük bir maliyet ve bu beraberinde bir ironi getiriyor. Biz parasını karşılayamadığımız, bakımını yapamadığımız bir şeyin sahibi oluyoruz. Dolayısıyla, bu konu üzerinde de tartışmalar sürmektedir.

Genel olarak, hem federal hem de eyalet yönetimleri tarafından izlenmesi gereken birtakım rehber, kılavuz noktalar olması gerektiğini düşünüyoruz ve tabi ki Lizbon Stratejisi karşımıza çıkıyor. Yani, AB'nin Avrupa'daki siyasetçilerin 2010 yılına kadar GSYİH'nın (Gayri Safi Yurtiçi Hasıla) %3'ünün Araştırma-Geliştirme'ye (AR-GE) tahsis edilmesi gerektiğine dair kararlar var. Şu anda Almanya'da bu rakam daha düşük. GSYİH'nın %2,5'i AR-GE ye tahsis ediliyor. Ancak, yeni hükümet bu politikayı yakından takip edeceğini, Lizbon Stratejisi'ni politik bir hedef olarak belirleyeceğini ifade etmiştir. Eğer bunu gerçekten yapmayı planlıyorlarsa o zaman AR-GE alanında harcamaları artırmaları gerekiyor, bu da şu anda çok olası gözüküyor çünkü ekonominin bugünkü durumu itibariyle kay-

da değer bir açık var. Şimdi üniversitelerin gerçekten de bir bilgi toplumunun geliştirilmesi alanında çok önemli rol oynadığını düşünüyoruz. Dolayısıyla, biz de bu artan yatırımın bir parçası olmalıyız. Aynı zamanda federal devlet ve eyalet yönetimlerinin, eğitim ve araştırma sisteminin desteklenmesi ve ülkedeki yükseköğretim problemleri ile başa çıkılması için beraber çalışması gerektiğini düşünüyoruz. Biraz önce de bahsettiğim gibi şu an ülkede anayasal bir tartışma var. Anayasa değişikliği yapıldığı zaman, eyalet yönetimleri daha güçlenmiş olacak. Ancak biz federal yönetime daha fazla sorumluluk verilmesi gerektiğini düşünüyoruz. Yani 16 tane eyalet yönetimine çokça yetki verilmesinden, federal devlete de yetki verilmesi ve işbirliği yapılması gerektiğine inanıyoruz. Kamudan gelen parayı düşündüğümüz zaman bunun sınırlı olduğunu ve özel sektörden de para gelmesi gerektiğini söylüyoruz. Özel sektörün katkıda bulunması çok önemli. Rektörler Konferansı olarak çok net tavsiyelerde bulunduk, ve öğrenci harcının mutlaka olması gerektiğini söyledik. Çünkü yükseköğretim kamuoyunun bir talebidir, ancak sadece kamuoyu için değil, aynı zamanda bireye de yarar sağladığı için gelirin artırılması amacıyla harçların da getirilmesi gerekiyor.

Bologna Süreci'nden ve yükseköğretimdeki reformlardan bahsedecektim; ama çokça konuşulduğu için çok fazla ayrıntıya girmeyeceğim. Belki şunu söyleyebilirim, buradaki üçüncü nokta, "değerlendirme" ve "akreditasyon" gerçekten çok önemli. Alman yükseköğretim sisteminde gerçekten köklü bir değişiklik yapılıyor. Kalitenin yükseköğretimde tesis edilmesini sağlamak için eyalet yönetimlerinin belli başlı bazı ilkeleri benimsemeleri gerekiyor. Bu noktada, çıktı-temelli ve dış değerlendiriciler tarafından denetlenen bir kalite güvencesi sisteminin kurulması çok önemli. Almanya'da "Merkezi Akreditasyon Kurumu" var. Bu kurum, hem üniversiteden hem de devletten bağımsız ve emsal değerlendirmesi neticesinde birtakım göstergelerle değerlendirme yapıyor. Şu anda yapılan reformlara baktığımız zaman, Bologna Süreci'nin sadece kalite güvencesi, lisans ve lisans üstü ile ilgili kriterleri belirlemediğini görüyoruz. Burada bahsedilen; yükseköğretim kurumlarının daha fazla özerklik ve hesap verebilirliğidir.

Biraz da doktora derecesinden bahsetmek istiyorum. Bildiğiniz gibi Berlin Bakanlar Konferansı'nda doktora üçüncü aşama olarak belirlendi. Bizim bu terminolojiyle ilgili bir sorunumuz var, çünkü doktora adayları bir yandan öğrenciler olarak kabul edilebilecekken, öte yandan araştırmacılar olarak da görülebiliyor. Dolayısıyla, bir akademik kariyerin ilk adımında bulunuyorlar. Bu sebepten dolayı, biz onları sadece öğrenci olarak görmenin uygun olmadığını düşünüyoruz. Mogens Berg dün yaptığı sunumda; doktoranın üçüncü aşama/derece olarak görülmesinden kaynak-

lanan birtakım sorunların tartışıldığından bahsetti. Mesela, biz ECTS'in (Avrupa Kredi Biriktirme ve Transfer Sistemi-AKTS) doktora adaylarının iş yükünü karşılayacak yeterlilikte bir sistem olmadığını düşünüyoruz. Buradaki insanlar, Avrupa Yükseköğretim Alanı ile Avrupa Araştırma Alanı arasında köprü kuran, ilişki kuran kişiler yani doktora yapan kişilerdir. Biz daha çok öğrenci-çıraklık modeli üzerinde duruyoruz, yani doğrudan doktora adayı ile öğretim görevlisi arasında bir süreç yaşanıyor. Bizim ülkemizde bir doktora öğrencisinin programı bitirme süresi genellikle altı yıldır. Biz bu modeli değiştirerek lisansüstü eğitimin genel süreleri çerçevesinde bir süre belirlemeye çalışıyoruz. Bunun dışında uluslararası yapılara da bakarak bu türden programları yeniden yapılandırmaya çalışıyoruz.

Finansmana gelirsek, bu konunun dünya çapında bir problem olduğunu görüyoruz. Burada OECD'den alınmış bir örnek var. Burada GSYİH'nın yüzdesi olarak çeşitli ülkelerde yükseköğretim kurumlarına yapılan yatırımlar gösteriliyor. Türkiye bu sıralamada 18. sırada, ve ABD 1 sırada yer alıyor gördüğümüz gibi. Almanya ise 23. sırada olarak görülüyor. Şimdi burada lider olan ülkelerle geride kalan ülkeler arasındaki en önemli fark; yükseköğretime yatırılan özel sektör parası. Almanya'da üniversite sistemine %1'den biraz daha fazla yatırım yapıyoruz fakat bu sadece kamudan gelen bütçe. Öte yandan, ABD'de üniversite kaynaklarının çoğu özel sektörden ve harçlardan geliyor. Alman sistemi olarak bizim geride kaldığımız ve dolayısıyla da özel kaynakları da kendimize çekmemiz gerektiği söylenebilir. Eyalet yönetimlerinin üniversitelere finansman sağladığı modele olan eğilim azalmaya başlıyor. Bildiğiniz gibi Alman nüfusu azalmaya başladı, ancak önümüzdeki 10-12 yıl içerisinde yine de öğrenci sayısında ciddi bir artış bekliyoruz. Şimdi kurumsal tahsisatların azaldığı bu ortamda, üniversitelerde çalışan bilim adamları ve araştırmacıların araştırma projeleri için 3. taraflardan finansman arayışına girdiklerini görüyoruz. Bu kaynakların geçtiğimiz 5 yıl içerisinde %40 arttığını görüyoruz. Aynı zamanda kurumsal finansman, yani devletin sağladığı finansman azalmış ya da aynı kalmıştır. Dolayısıyla, üniversitelerde yapılan araştırmaların finansman kaynağında geçtiğimiz yıllarda değişiklikler görülüyor. Bazı araştırma/öğretim görevlileri yaptıkları araştırmaların tanıtımını yapmakta zorlanıyorlar çünkü alt yapı ile ilgili problemler var. Altyapı yeterince finanse edilmiyor, işletme masrafları yeterli değil. Kurumlar, araştırma projeleri için tahsisat yapmakla beraber, işletme masraflarını karşılamıyorlar. 2002 yılında üniversitelerin araştırma bütçelerine üçüncü tarafların aktardığı kaynaklar üniversitenin toplam bütçesinin %37'sine ulaşmıştır ki bu üniversite idaresi için bir zorluk teşkil etmektedir, çünkü uzun dönemli kurumsal etkinliklerden ziyade kısa dönemli projelerle karşı karşıya kalmaktadırlar.

İlginç ve yeni olan bir başka gelişme de derecelendirme çabalarıdır. Yaklaşık 100 tane üniversite, 200 tane de uygulamalı bilimler üniversitelerinden bahsediyoruz. Bunlar içerisinde bir derecelendirme yapılması istendi ve kendi yaptıkları araştırma projeleri neticesinde aldıkları puan sonucunda bir derecelendirmeye tabi tutuldular. Bu mekanizma neticesinde tahsis edilen paranın %85'i ilk 20 sırada yer alan üniversiteye verildi. Toplam finansmanın %56'sı böylelikle ilk 20 üniversite veriliyor. Dolayısıyla, üniversite sektörü içerisinde bile bir heterojenlik ortaya çıkıyor.

Son olarak ben çok yakın zamanda meydana gelen bir gelişmeden bahsetmek istiyorum, bu da mükemmeliyet girişimi. Federal devlet, 2004 yılı başlangıcında bir fikir ortaya attı ve mükemmeliyete finansmanı sağlayacağını duyurdu. Kulağa mükemmel bir fikir olarak geliyor belki ama öncelikle federal yönetimin böyle bir şey yapma yetkisi var mı? Hatırlarsanız yükseköğretimden federal yönetim değil eyalet hükümetleri sorumludur. Dolayısıyla, federal yönetimler hemen kalkıp dediler ki "hayır, federal devletin böyle bir şey yapma yetkisi yok" ve geçtiğimiz yıl gerçekten hem eyalet yönetimleri hem de federal devlet ile yoğun tartışmalar yaşadık ve bu tartışmalar neticesinde "mükemmeliyet girişimi" başlatıldı. Bu 5 yıllık bir dönem için 1,9 milyar Euro'luk bir girişimdir. Bu da her yıl 380 milyon Euro harcanmak üzere bir program yapılacağını göstermektedir. Üniversiteler bu para için başvuruda bulunabilir. Öncelikle lisansüstü eğitim veren üniversiteler genç araştırmacıları desteklemek için yapabilirler. İkincisi, mükemmeliyet programları başlatarak üniversite araştırmaları ile üniversite dışı araştırmaların bir araya getirilmesi için projeler başlatabilirler ki endüstri özellikle bu alanda önemlidir. Üçüncü alan, üst düzey üniversite araştırmaları için stratejik gelişmeler belirleme. Yani, asıl amaç birkaç tane Alman "Harvard"ı yaratmaktır. Bunun imkansız olduğu çok açıktır. Yani, en iyi Amerikan üniversitelerinin bütçelerine baktığımız zaman, Alman üniversitelerinin bütçesinin 100 katı olduğunu görüyoruz. En azından bu, üniversitelerin uluslararası yönde kendi gelişimleri hakkında stratejik bir tartışmaya girmelerine vesile olabilecek ve dolayısıyla da global açıdan rekabetçi araştırma kurumları olunmasına ön ayak olunabilecekti. Bu programın gerçekten üniversitelerde çok büyük etkisi oldu. Her yerde, her kurumda büyük tartışmalar yaşandı, profesörler, bilim adamları, öğretim görevlileri bir araya geldiler, düşündüler, tartıştılar ve çıktılarını nasıl arttırmabileceklerini ve kurum içi karar verme mekanizmalarını geliştirerek çabalarını nasıl odaklayabileceklerini düşündüler. Bütün bunların üniversitelerdeki kurum içi süreçlere çok büyük katkıları oldu, çünkü herhangi bir şekilde yasaya bağlı değildiler. Eyalet yönetimleri kanunları, üniversitelerde kararların nasıl verilmesi gerektiğini net bir şekilde belirlemiştir, ancak bu süreç içerisinde çok sıkı bağlayıcı bir yasa olmadığı için serbest bir tartışma ortamı oldu. Gerçekten üniversiteler tarafından çok fazla başvuru ya-

pıldı. Bunlar şu an değerlendirilme aşamasında ve önümüzdeki yılın ortasına kadar bu rekabette kimin önde olduğunu öğreneceğiz. Rektörler Konferansı'nda herkesin hemfikir olduğu bir konu var. O da; kalitenin rekabete dayalı olduğu ve dolayısıyla Alman üniversitelerinde araştırma kalitesinin artırılması isteniyorsa, buna benzer programlar aracılığıyla rekabetin desteklenmesi gerektiğidir.

Beni dinlediğiniz için çok teşekkür ediyorum.

HOLLANDA'DA YÜKSEKÖĞRETİM ALANINDAKİ SON GELİŞMELER*

Dr. Marlies LEEGWATER**

Değerli meslektaşlarım, saygıdeğer katılımcılar,

Ben Hollanda Eğitim, Bilim ve Kültür Bakanlığı Yükseköğretim Birimi'nde görev yapmaktayım. Ve bugünkü sunuşumda neler anlatacağımı düşündüğümde, en tecrübeli olduğum konu olan hükümet açısından olaya bakmayı seçtim. Bu arada bir de ortak kalite girişiminin web sitesi olan www.jointquality.org adresine de ilginizi çekmek istiyorum.

Bologna Bildirisi'nin Hollanda'da nasıl ele alındığı hakkında konuşmaya başlamadan önce, Bildiri imzalanmadan önce durum nasıldı onu sizlere açıklamak istiyorum. Bologna Bildirisi'nden önceki durum düşünüldüğünde, gerçekleştirilmiş olan iki önemli yasama değişikliğinden bahsedeceğim. Bunun ardından Hollanda'daki Bologna reform süreci deneyimimizden, bir kısım kalite güvencesinden ve üniversitelerin karşısına çıkan fırsatlardan bahsettikten sonra bir özet yaparak konuşmamı bitireceğim.

1987 yılında üniversite eğitimi ile ilgili yapılan mevzuat değişikliği sadece akademik temelli eğitimi ilgilendirmektedir. Hollanda'da da, Almanya'da olduğu gibi mesleki eğitim ve araştırma üniversiteleri olmak üzere ikili bir sistem bulunmaktadır. Bu ikili sistem, ayrı kanunlar tarafından düzenlenmektedir. Fakat 1987 yasası ile üniversitelere özerklik sağlanmış ve kalite güvencesi kurumların sorumluluğuna verilmiştir. Hesap verebilirlik, yıllık raporlar ile zorunlu hale getirilmiştir. 1987 yasası, profesörlerin hükümet tarafından atanmasına son vermiştir. 1993'te gerçekleştirilen diğer önemli yasama değişikliği ise, hem meslek üniversitelerini hem de araştırma üniversitelerini kapsamıştır. Bu tarihten itibaren, her iki sektör tek bir yasa tarafından yürütülmektedir. Bu yasa ile kalite güvencesi konusu daha açık bir hale gelmiştir. Buna göre; kalite güvencesi dış merkezler tarafından yapılmalı ve kararlar halka açık olmalıdır. Kötü performans gösterildiği durumlarda, finansmanın kesilmesi söz konusu olabilmektedir. Bu tür durumlarda, kurum bakanlık tarafından uyarı almakta ve finansman kesilebilmektedir. Bunun yanında blok formül finansmanı uygulaması getirilmiş ve diğer tüm ilave finansmanlar kesilmiştir. Bu durum halen geçerliliğini sürdürmektedir. Kurumlar harcadıkları yerleri göstermek kaydıyla almış oldukları parayı gerekli gördüğü yerlerde harcayabilmektedir.

*15 Kasım 2005, III. Oturum I. Bölüm: "Yükseköğretim Alanındaki Son Gelişmeler: Ülke Deneyimleri"

**Hollanda Eğitim, Kültür ve Bilim Bakanlığı Koordinatörü, Hollanda

1993'te, devlet üniversitelerinin yönetimine yönelik değişiklikler de olmuştur. Endüstri alanında Mütevelli Heyetleri kurulmuştur. Mütevelli Heyetleri, Yönetim Kurullarına ek olarak kurulmuşlardır ve Yönetim Kurullarını denetleme görevleri bulunmaktadır. Yönetim Kurulları kurumlar tarafından atanmakta, Mütevelli Heyetleri ise bakanlar tarafından atanmaktadır. Mütevelli Heyetleri, toplumda iyi tanınan kişilerden seçilmektedir. Bu değişim çok önemlidir, çünkü o zamanlarda yükseköğretimi finanse edecek bir politik irade bulunmamaktaydı ve toplumu üniversite yönetimine katma zorunluluğu vardı. Bu bakımdan bu yasa, üniversitelerin yönetilmesi konusunda gerçekleştirilmiş önemli bir değişikliktir.

Programlar bazında ise kredi sistemi benimsenmiş ve öğrencilerin bilgilendirilmesi açısından eğitim programları, sınav gereklilikleri, sınav komiteleri kamuya açık hale getirilmiştir. Dış kalite güvencesi konusunda, bakanlık tarafından, görevi dış değerlendirmeleri gözetlemek olan bir tefiş heyeti oluşturulmuştur. Bu heyet, eğitimin değerlendirilmesi neticesinde çıkan sonucun olumlu olup olmadığına bakmaktadır. Eğer değil ise, kötü performansın nedenlerini araştırmaktadır. Böylelikle, kötü performans araştırılmakta ve bu konu ile nasıl başa çıkılacağına dair çeşitli protokoller geliştirmiş bulunmaktayız. Kötü performans gösteren programlar hakkında yayınlar yapmaktayız. Buradaki amaç; öğrencileri bu kötü programlardan uzak tutmaktır. Fakat genellikle üniversiteler bu programları düzeltmekte ve geliştirmektedir. Buna bağlı olarak da, program kapatılmaları çok nadir olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bunlar, Bologna Bildirisi'nden önceki gelişmelerdir. Şimdi Bologna Reformları dönemine bir göz atalım.

Bologna Bildirisi; Hollanda parlamentosuna 1999 yılında gönderilmiştir. 1999 yılında yükseköğretim alanında herhangi bir eylem bulunmamaktaydı. Bildiri imzalandıktan sonra bu alanda çalışmalar başlatıldı. Lisans-Yüksek Lisans yapısı üzerine bir yasa taslağı hazırlandı. Buna göre, meslek yüksekokullarındaki dört yıllık Lisans eğitimi değişmeden kalmış, bunun yanında araştırma üniversitelerinde iki dereceli sistem getirilmiştir.

Yasama süreci bir politika taslağı ile başlamıştır. Bu taslak; paydaşlar, Rektörler Konferansı, özel kurumlar, öğrenciler ve çalışanlar arasında tartışılarak oluşturulmuştur. Bunun akabinde, bu taslak çeşitli değişikliklere uğramış, üzerinde fikir birliğine varılmış, yayınlanmış ve parlamentoya gönderilmiştir. Parlamento da belge üzerinde fikir birliğine varmıştır. Bu sürecin önemli bir müzakere ortamı yarattığını söyleyebiliriz. Parlamento programların kalitesi üzerine de teminatlar istemiştir. Parlamentoda konu ile ilgili anlaşma sağlandıktan sonra yasa taslağı oluşturma çalışmaları

başlamış ve bu aşamada da paydaşlar ile müzakereler yapılmıştır. Sonunda yasa taslağı yüksek yasama konseyine sunulmuş, ve bunun ardından taslak ikinci komisyona gönderildikten sonra belgede gerekli görülen değişiklikler yapılmıştır. Son olarak belge tekrar son kararı vermek üzere parlamentonun birinci komisyonuna iletilmiştir.

Parlamento lisans ve yüksek lisans sistemine geçişin kalitesi üzerine garanti istediği için üniversitelerden bağımsız olacak şekilde akreditasyon konusunda bir diğer politika taslağı hazırlık çalışması başlattık. Bunu da parlamentoya gönderdik ve her iki taslak da 2002 yılında kabul edildi. Dolayısıyla 2002'de iki dereceli sistem, ECTS (AKTS) temelli kredilendirme sistemi, araştırma üniversitelerinde 180 kredilik, lisans ve mesleki eğitimde 240 kredilik eğitim, yüksek lisans eğitiminde 60 veya 120 kredilik eğitim ve 180 kredilik tıp programlarını düzenleyen yasaları 2002 yılında tamamlamış bulunmaktayız. Bu programlara giriş ve bunlar arasındaki geçiş düzenlenmiş, programların akreditasyonu başlatılmış, ve öğrenci bursları bu yeni iki aşamalı sisteme adapte edilmiştir.

Burada biraz akreditasyon üzerinde duracağım. Akreditasyonu neden istedik? Çünkü akreditasyon uluslararası alanda kalite güvencesi olarak algılanmaktadır. Hollanda için programların kalitesinin bağımsız olarak değerlendirilmesi ayrıca önemliydi. Üniversiteler kendi prosedürlerini kendileri belirliyorlardı ve bu da toplum tarafından hoş karşılanmamaktaydı. Sonuç olarak bağımsız bir değerlendirme gerekmekteydi. Her şeyden öte, lisans-yüksek lisans sisteminin gelmesi dolayısıyla, tüm sistem değişeceği için de karşıtlıklar bulunmaktaydı. Avrupa Birliği ve Lizbon hedefleri doğrultusunda, müfredat reformunun, yeni programların ve kalite güvencesinin düzgün işlemesi zorunluluğu bulunmaktaydı. Mevcut tüm programların kalite güvencesinden geçmesi, yani akreditasyonun her altı yılda bir yenilenmesi zorunluluğu vardı. Hükümet olarak bu sistemi, tüm programlar akreditasyon sürecinden geçene kadar altı yıl boyunca sürdürmeye kararlıyız.

2002'den sonra, yasada çeşitli değişiklikler yapmak zorunda kaldık. Önceki yapılan tüm değişiklikler mevcut yasaları değiştirme yolu ile yapılmıştı. Yani, yeni bir yasa yazmamıştık. 2002'den sonra diploma eki uygulamasını getirdik. Burada yasa pratiği izlemiştir, çünkü diploma eki uygulaması zaten bulunmaktaydı. Yasa uygulamayı zorunlu hale getirdi.

Bunların dışında da çeşitli reformlar getirildi. Yükseköğretim sistemi-mizde yapmak istediğimiz aslında kendi kendini idare eden bir yükseköğretim sistemi kurmaktır. Yükseköğretim kurumları için yıllık bütçeden alınan payları belirleyen bir fon modeli bulunmaktadır. Bu hesaplamada, ku-

rumdaki öğrenci sayısı esas alınmaktadır (kayıtlı bulunan, mezun ve birinci sınıftaki öğrenciler). Bu formül ile dağıtılacak olan para hesaplanmakta ve formül aynı zamanda paranın nerelere harcanacağını da belirlemektedir. Bu formül yakın zamanda değişikliğe uğramıştır. Söz konusu değişiklikler 2007 yılında yürürlüğe girecektir. Buna göre finansman biraz daha çok ihtiyaç odaklı ve öğrenci odaklı olacaktır. Mezun olan öğrencilerin formüldeki ağırlığı düşecek, kayıtlı olan öğrencilerin ağırlığı artacaktır. Böylelikle, öğretim gayreti ve emeğine daha çok önem verilmiş olacaktır. Harç konusuna gelirsek, harçlar hükümet tarafından belirlenmektedir. Yıllık harçlarımız ortalama 1500 Euro civarındadır. Öğrenciler programı gerekli sürede bitiremezlerse, daha fazla harç ödeyeceklerdir. En azından üniversite daha fazla harç talep edebilecektir.

Şimdi üçüncü nesil yasa değişikliğine doğru ilerlemekteyiz. Bunun parlamento tarafından kabul edilip edilmeyeceğinin şu an bilmiyoruz. Bu yeni yasama, kurumların hükümete olan dikey hesap verebilirliğinden uzaklaşarak, paydaşlar arasında yatay bir hesap mekanizması kurmaktadır. Aynı zamanda hem öğrencilerin, hem de öğretim görevlilerinin pozisyonlarını sağlamlaştıracaktır. Daha önceden toplumun çeşitli kesimlerinden seçilen Mütevelli Heyetinden bahsetmiştim. Bu heyetlerin görevleri açık bir şekilde belirtilmemiştir. Fakat gelecekte bu heyetlerin net hedefleri ve görevleri olacaktır. Bu heyetler, hesap vermenin paydaşlar arasında olmasını denetleyeceklerdir. Yönetim Kurulu ise üniversiteler tarafından atanacaktır. Kurum içerisinde çalışan personel Yönetim Kurulu tarafından veya delegeleri tarafından atanacaktır. Politika diyalogları hükümet ile Yönetim Kurulu arasında olacaktır.

2007 için önerilen yasamadaki diğer maddeler ise; uluslararası işbirliği ve ortak derecelerin getirilebilmesi için yasal düzenlemelerdir. En azından bu bölümün kabul edileceğini umuyoruz, çünkü üniversiteler önerilen yasamadaki hesap verebilirlik kısmından pek de memnun değiller. Ben paydaşlara şunu öneriyorum; en azından bazı maddelerin yasalaşması gerekmektedir, veya mevcut yasa üzerinde değişiklikler yapılmalıdır. Sınav komisyonları yeni yasa ile daha da güçlendirilmiştir. Diğer taraftan öğrencilerin bilgi edinmeleri konusu bir diğer önemli husustur.

Lisans-yüksek lisans sistemi uygulamaya girdiğinde, kalite güvencesi önemli bir nokta olarak karşımıza çıkmış bulunmaktadır. Lisans ile yüksek lisans arasındaki sınırın nereden çizileceği sorusuyla karşı karşıya kalıyoruz. Tanımlayıcılar, akreditasyonun neyin lisans, neyin yüksek lisans olduğunu belirlemesinden önce meydana çıkmıştır. Ve Hollanda'daki uygulamalarla şu anda benzer kalite güvencesi sistemleri olan komşu ülkelerin uygulamaları farklı olabilmektedir. Dolayısıyla, bu ülkelere "Siz bu sı-

nırı nerede çiziyorsunuz?" gibi sorular sormaya başladık. İşte bu da ortak kalite girişiminin başlangıcının temelidir. Bu sistem; kalite güvencesi ajanslarının resmi olmayan toplantılar yapmaları ve bunlardan bakanları haberdar etmeleri şeklinde işlemektedir. Böylelikle, Dublin tanımlayıcılarını alttan yukarıya doğru bir süreç şeklinde hangi tanımlayıcıların kullanıldığına bakıyoruz ve hangi ortak noktaların olduğunu tespit ediyoruz. Bunu karşılaştırılabilir yapılar kurmak için yapmak durumundayız. Karşılaştırılabilir kalifikasyonlar ve karşılaştırılabilir kalite güvencesi sistemleri kurmak istiyoruz. Ortak tanımlayıcılar resmi olmayan bir süreç ile şekillendirilmiştir. Bunlar internet ortamında mevcuttur. Bergen Bakanlar Toplantısında her aşamanın sonunda belirli tanımlayıcıları olan üç aşamalı yapı kabul edilmiştir. Bu, duruma resmi bir boyut kazandırmıştır. Birinci aşamada; aday tanımlayıcıları yerine getirdiği taktirde lisans derecesi, ikinci aşamada yüksek lisans ve üçüncü aşamada doktora derecesi kazanmaktadır. Bu çerçeve birinci ve ikinci aşamalarda ECTS (AKTS) uygulanmaktadır.

Avrupa Yükseköğretim Sistemi'ndeki bu çerçeve ile kendi profillerini bildirmektedirler. Görmüş olduğunuz şemanın sol tarafında bir çizgi bulunmaktadır, burada giriş tanımlaması bulunmamaktadır. Ülkeler arasındaki farklı uygulamalarda ötürü burada giriş esnek bırakılmıştır. Yükseköğretimdeki birinci tanımlayıcı, kişinin lisans bitiminde neler bilmesi gerektiğini belirlemektedir. Fakat A ülkesi ve B ülkesi arasında farklılıklar olabilmektedir. Hollanda bu şemada ikili sistemi ile C ülkesi olarak yer alabilir. Hollanda'da, sadece üniversitelerde doktora imkanı bulunmaktadır. Hollanda'da da 13 üniversitemiz bulunmaktadır ve araştırma üniversitelerine finansman konusunda daha çok eğilmeye kararlıyız. Bunun yanında 50 civarında da meslek yüksekokulu mevcuttur.

Ülkemizdeki bir diğer yeni girişim; sektörde daha önceleri çalışma deneyimi olan kişileri eğitip, bu kişilere lisans diploması vermek üzere geliştirilmiştir. Bu programda ortak kalite güvencesi girişimi tarafından geliştirilen tanımlayıcıları kullanmaktayız. Tanımlayıcılar konusunda şunu aklımızda tutmamız gerekiyor, aşamanın sonuna doğru öğrenci belirli seviyedeki bilgi ve becerilere sahip olmalı, bilgiyi kullanabilmeli, değerlendirmeler yapabilmeli, bunun hakkında fikir alış-verişinde bulunabilmeli bu bilgileri geliştirebilmelidir.

Üniversitelerin uygulamaları konusunda, 2002 yılında yasa kabul edilmiştir. Bu yasayı uygulamak için üniversitelere belirli bir zaman verilmiştir ve bunun hemen ardından üniversitelerin %90'ı gerekli değişiklikleri yapmışlardır. Yükseköğretimde bulunan öğrencilerin üçte biri (195.000) araştırma üniversitelerinde, diğer kısmı ise (345.000) meslek yüksekokullarına kayıtlıdır. Bu programlar arasında geçiş mümkündür. Meslek yükseko-

kullarından araştırma üniversitelerine geçiş zor olmasına rağmen mümkündür.

Dereceler ve ünvanlar hakkında çeşitli eleştiriler yapılmaktadır, çünkü mesleki ve araştırma temelli dereceler arasında farklılıklar bulunmaktadır. BA (Bachelor of Arts) ve BS (Bachelor of Science) dereceleri sadece araştırma üniversitelerinde verilebilmektedir. Bu şeffaflığı çalışanlar istemektedir ve bunun devam etmesi konusunda hassas davranmaktadırlar. Meslek yüksekokulları arasında da mesleki eğitim konusunda rahatsızlıklar bulunmaktadır çünkü bu okullar sadece "Bachelor" derecesi verebilmektedirler; örneğin "Bachelor of Economics" veya "Bachelor of Human Resource Management". "Bachelor of Arts" veya "Bachelor of Sciences" diploması verememektedirler.

Araştırma üniversiteleri için Bologna süreci büyük bir fırsattır. Yüksek lisans programlarına öğrenci seçilmesi uygulamasını istemişlerdir. Daha önceleri bu öğrencileri seçemiyorlardı. Şu anda da ortaöğretimden mezun olan herkesi kabul etmek durumundalar. Bir yıl sonra öğrencinin başarısız olması durumunda üniversiteden ayrılmasını tavsiye edebilirler, fakat girişte herkesi kabul etmek zorundalar. Bunun tek istisnası tıp eğitimidir. Kısıtlı olan çeşitli alanlar ve öğrencilerin "ağırlıklı kura" (weighter lottery) ile girdikleri koşullar bulunmaktadır. Ağırlıklı kuranın başında 8 ila 10 arasındaki bir ortalamayla ortaöğretimden mezun olan öğrenciler bulunmaktadır ve bunlardan bazıları üniversiteler tarafından seçilmektedir. Bu az sayıdaki öğrencilerin seçilmesinde kriter okuldaki performansları ile olmaktadır. Bu öğrenciler ağırlıklı kura ile seçilmektedir. Üniversiteler yeni lisans-yüksek lisans sistemini, yüksek lisans programlarının sürelerini uzatmak açısından da bir fırsat olarak algılamaktadırlar. Yüksek lisans süreleri 120 AKTS veya 60 AKTS'dir. 60 AKTS olanlar da bunu 120'ye çevirmek istemektedir. Teknik konularda yüksek lisans programları 120 AKTS'dir.

Lisans-yüksek lisans sisteminin getirilmesi bir deneyimleyerek öğrenme sürecidir. Politika geliştirilmesi süreci, paydaşlar arasındaki diyalog ile gerçekleştirilmektedir. Mevcut yasalardaki değişiklikler önemli birer araç olarak kabul edilmektedir. Çevrenin ve şartların değiştiği durumlarda geçici çözümler üretme yoluna gitmekteyiz. Bunun yanında çözümlerin sonuza kadar sürmeyeceğini de bilmekteyiz. Büyük değişiklikler 2007 yılındaki yeni yasada yerini alacaktır. Dolayısıyla, Hollanda'nın deneyimi, fırsatları kullanmak ve mevcut tüm sistemi değiştirmek olarak algılanabilir. Bu süreçte memnuniyetsizlikler oluşabilmektedir. Bunun aşmanın tek yolu, sürekli bir diyalog ortamında çözüme kavuşturmadır. Ve bu diyalog ve Bologna süreci araçları, zorlukların aşılmasında önemli referans noktala-

rı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu günlerde açık ve net olan bir şey var ise o da kalite güvencesinin çok sıkı olduğudur. Yeni ve mevcut tüm programların akreditasyonu finansman ile doğrudan alakalıdır ve son derece katıdır. Dolayısıyla, son zamanlarda sistemi biraz daha rahatlatmış bulunuyoruz. Kalite güvencesi ve eğitimin kalitesi çok önemli iki unsurdur. Buluş ve yenilik, ilham ve şevk gerektirmektedir ve bunlar da bakan yardımcımızın çok önem verdiği hususlardır.

Bologna süreci, kurumlarımızı motive etmeye devam etmektedir. Örneğin, üç teknik üniversitemiz Dublin tanımlayıcılarını müfredatlarına koymuşlardır. Yaptıkları çalışmalar sonucunda, üniversite mezunları için yedi adet yeterlik tespit etmişlerdir. Bunlardan üç tanesi alanlarında, üç tanesi metotlarda ve bir tanesi de çevre konusundadır. Böylelikle, belirli bir programda bu yedi konuda ne kadar zaman, enerji ve kredi harcandığı analiz edilebilmektedir. Bu sayede, örneğin Kimya alanındaki değişik programlarda, değişik profiller fark edilebilmekte ve ayırt edilebilmektedir. Dün, disipline kaç kredi ve jenerik becerilere kaç kredi verileceği hakkında sorulmuş olan bir soruya cevap vermek istiyorum.

Bu soruya Hollanda'nın yanıtı şu olabilir; bırakın farklılıklar olsun, bırakın programlar arasında uzmanlıklar olsun ve bırakın profiller oluşsun. Fakat bu profiller topluma tanıtılsın ve öğrencilerin istediklerini seçmelerine imkan verilsin.

İlginize teşekkür ederim.

JAPON YÜKSEKÖĞRETİM POLİTİKASI*

Dr. Sachi HATAKENAKA**

Japonya yükseköğretim sistemi hakkında konuşmaya başlamadan önce sizlere kendimi kısaca tanıtmak istiyorum. Yaklaşık 10 yıl Dünya Bankası'nda, yükseköğretim alanında çalıştım. Özellikle de yükseköğretim sistemi Japonya'ya çok benzeyen Endonezya ile ilgili olarak çalıştım. Dolayısıyla, Dünya Bankası'nda iken Japon üniversite sistemine bir model olarak bakmaya başladım. İşim gereği Japonya, İngiltere, Fransa ve daha birçok ülkede, birçok üniversite dolaştım. Bu esnada Japon sisteminde bazı şeylerin ağır ve cansız kaldığını fark ettim. Bundan sonra Dünya Bankası'ndan ayrılıp bağımsız danışman olmaya karar verdim. Ayrıldıktan sonra da yaklaşık 10 yıldır özellikle İngiltere ve Amerika ile karşılaştırmalı olarak yükseköğretim sistemlerini araştırmakta ve bunun üzerine çalışmaktayım.

Sizlere özet olarak Japon yükseköğretim sisteminin karakteristiklerinden bahsedeceğim. Bunun ardından, son dönemdeki reformlardan ve son olarak da giriş sınavlarından bahsedeceğim. Bu aslında reform gündemi veya güncel gelişmelerle ilgili değil, fakat bu konular Türkiye'de de çok tartışılan konular ve biz de sizin gibi sınavlardaki yarış problemini yaşıyoruz ve sizinle bunu paylaşıyoruz. Bunun ardından da Japonya'da bu reform sürecinden ve giriş sınavı sisteminden neler öğrendiğimizi sizlerle paylaşacağım.

Japonya'da yükseköğretimde yaklaşık olarak 3 milyon öğrenci bulunmaktadır ve bunun dörtte üçü özel üniversitelerdedir. Japon sistemi aslında en büyük özel üniversite payı olan sistemdir. Bu durum, Asyalı geç gelişen ülkelere özgü bir özelliktir, çünkü gelişen devlet pahalı bir görev olan eğitime yeteri kadar ödenek ayıramamaktadır. Dolayısıyla büyümek için özel bir sisteme ihtiyaç duymaktayız. Toplam 700 üniversitemiz bulunmaktadır. Bunun yanı sıra 3 milyon öğrenci mevcuttur. Yani burada küçük küçük üniversitelerden bahsediyoruz. Bunun yanında sistemin içerisinde çeşitli farklılıklar da mevcuttur.

Japon sisteminin en önemli özelliği sürekli artan sosyal talebe karşılık meydana gelen hızlı genişlemedir. Savaş sonrası Japonya'da üniversiteye kayıt oranı %3 iken, 1980'lerde bu rakam %38'e yükselmiştir. Bu çok büyük bir genişlemedir. Burada çok fazla rekabetçi bir giriş sınavı bulun-

*15 Kasım 2005, III. Oturum I. Bölüm: "Yükseköğretim Alanındaki Son Gelişmeler: Ülke Deneyimleri"

**Eğitim Danışmanı, Japonya

maktadır. Bundan daha sonra bahsedeceğim.

Şu çok ilginç bir durumdur ki; devlet ile özeline karşı karşıya olduğu Amerikan sistemi ile Japon sistemi arasında bir ayna etkisi bulunmaktadır. Devlet üniversiteleri olduğu halde, kamu sisteminde dahi uygulamalar özel üniversitelerin hakimiyetindedir. Japonya'da ise durum bunun tam tersidir. Ulusal devlet üniversiteleri her zaman lider pozisyonundadır ve özel sistem üzerinde de etkileri bulunmaktadır. Diğer taraftan sayı itibarıyla özel sektörün bir üstünlüğü söz konusudur. Burada üniter bir sistemden bahsetmek zordur. Almanya ile kıyaslandığında çok az çeşitlilik bulunur. Eğitim Bakanlığı'nın geleneksel ve güçlü rolü konuşulması gereken diğer bir konudur. 2004 yılına kadar tüm devlet üniversiteleri Bakanlığın yasal bir parçası idi. Burada üniversitelerin yasal bağımlılığını ve üniversitelerin özerklik seviyesini tahmin etmek pek güç değil. Akreditasyonda çok etkili olmasa bile giriş sistemini ellerinde tutuyorlardı. Sistemin en belirgin özelliği; girişteki zorluk ve bunun kontrolü olmuştur. Özel üniversitelerin finansmanında da etkili olmuşlardır. Eğitim Bakanlığı neredeyse sistemin bütçe belirleyicisi durumunda idi. Sistem bu kadar merkezi idi. Özel üniversitelere çok az mali destek vardı. Dolayısıyla, özel üniversiteler öğrenci harçları ile kendilerini finanse ediyorlardı. Tabi devlet üniversiteleri de öğrencilerden harç almaktadır ancak miktar olarak özel üniversitelerden çok daha azdır. Bu çok ucuz bir sistemdir. Toplam GSMH'nın %1'i eğitime gitmektedir ve bu miktarla Japonya tüm sistemini geliştirmek durumunda. Burada çok ucuza işleyen bir sistem söz konusudur. Bu da Japon sisteminin bir diğer belirgin özelliğidir.

Japon yükseköğretim sisteminin üç belirleyici hareketi vardır. Birincisi ulusal yükseköğretim sisteminin doğuşudur. Burada ulusal üniversiteler birer modernizasyon aracı olarak oluşturulmuşlardır. Gezdiğimiz her yerde, Almanya'da bu sistemin yürütülmesinin çok pahalı olduğunu gördük. Fakat bu sistemler Avrupa nosyonunun etkisi altındadırlar.

İkinci Dünya Savaşı'nda bir diğer önemli değişim olmuştur. Bir istila süreci yaşadık ve bu üniversitelere büyük çapta bir değişim getirdi ve sonucunda Amerikan sistemine yakın bir sistem oluştu. Bu, üniter sistemin yükselişidir. Bunun ardında ikili sisteme geçiş yaşandı. İşgal hükümeti sonucunda, "Fachhochschulen"lerin üniversiteye dönüşmelerini yaşamadık.

Şu anda ise, 1990'dan bu yana üçüncü nesil reformu yaşamaktayız. 1990'lardaki reform düzenlemelerinin uygulamaya geçmesi gerçek anlamda başlamıştır. İtiraf etmek gerekir ki, yeni müfredat programı, kendi kendini değerlendirme, öğrenci değerlendirmesi ve bu tür değişiklikler Amerikan sisteminden gelen olumlu değişikliklerdir. 2001'den bu yana gene Amerika'dan etkilenilerek rekabet arttırıcı politikalar geliştirilmektedir.

Demek istediğim şu ki, daha önceleri çeşitlilik bulunmaktaydı fakat bu saklı bir çeşitlilikti. Eşitlik hususu arkasına saklanan bir çeşitlilik bulunmaktaydı. Daha sonraları, Bakanlığın ilanı ile elit üniversiteler ortaya çıkmaya başlayınca, bu çeşitlilik gözle görünür bir hal almaya başladı. Böylelikle hükümet bundan sonra eşitlikçi tutumunu bir yana bırakıp daha iyi olana daha çok kaynak vereceğini açıkladı.. Bu son derece kritik bir dönemdir. Üniversitelerin ekonomik rolü hakkında büyük hareketlenmeler oluşmuştur. Lisans politikaları konusunda politika değişikliklerine gidilmiş, 1990'dan sonra üniversitelerin nasıl daha iyi olabilecekleri ve nasıl önemli ekonomik roller üstlenebilecekleri hususunda medya ve hükümet kampanyaları yürütülmeye başlanmıştır. İşin ilginç tarafı, üniversiteler henüz bağımsız olmadıkları için bu konuda bir şey yapamamıştır. Hükümet reformları ile bu 2004 yılında mümkün olabilmıştır. Üniversitelerin özerkliği ve hesap verebilirliğini sağlayan sistem böylelikle kurulmuş oluyor. Diğer taraftan, ulusal makamlar daha performans temelli finansman modeline geçiş yapmak istiyorlar ve bunu nasıl uygulamaya geçireceklerini düşünüyorlar. Uluslararasılaşma konusunda gerçekten aktifler. Diğer taraftan Japon dili gibi zor bil dile sahip olmanın getirdiği dezavantaj ile deniz aşırı ülke öğrencilerini ülkeye çekmek kolay değildir. Dolayısıyla, hükümet tarafından bursları ve deniz aşırı üniversite hocalarını desteklemek adına tutarlı bir çalışma mevcuttur.

Her şeyden önce, devlet üniversitelerinin Bakanlığa bağlı olmasından dolayı yapısal, yataırımsal ve personel değişikliği olmuştur. Dar bir alanda yapısal seviyede karar alma ve strateji yapılanması bulunmaktadır. 1970'lerden sonra Japonya dünyadaki gelişmeleri yakalamak için hızlı bir şekilde modernleşme sürecine girmiştir. 1980'lerde bilişim teknolojisi, biyoteknoloji, yeni alanlar, yeni bilimsel alanlarda yeteri gelişme yakalanamamıştır. Burada üniversitelere büyük iş düşmekteydi.

Şimdi biraz da kamu fonları için açıktan ziyade gizli rekabetten bahsedeceğim. Burada ortaöğretim kurumlarının, Tokyo Üniversitesi ile rekabet halinde olmaları çok zor olmaktadır. Eğer ben bir ortaöğretim kurumu olsaydım, ve eğer çok iyi araştırmacılarım olsaydı bu araştırmacılarım kolaylıkla Tokyo Üniversitesi ile başa çıkabilirdi. Araştırmacılar iyi ve ünlü olduğu sürece bu tür zorlukların aşılması zor olmamaktadır. Burada adil olmayan bir rekabet söz konusudur. Yani, ülkede mevcut olan sorunlar bu tür sorunlardır.

Tüm ulusal üniversiteler (üniversitelerarası birleşmelerden ötürü sayıları 90'dan 87'ye düşmüştür) bağımsız altın statü sahibi olmuşlar ve 2004 yılında Eğitim Bakanlığı'ndan ayrılıp yeni yönetim yapıları oluşturmuşlardır. Başkan eskiden seçilirken, şimdi Üniversite Geçici Komiteleri tarafın-

dan atanmaktadır. İç yönetimleri, üstü düzey yönetici takımları, dış uzmanların bulunduğu danışman yöneticileri mevcuttur. Bu yönetim tarzı aslında yönetim kurulunun değişik bir versiyonu gibidir. Yönetime katılan dış uzmanlar konusunda bir takım endişeler mevcuttur. Bu bir mütevellî heyetinden ziyade, bir danışma konseyi gibi işlemektedir. Bu kişilerin Eğitim Bakanlığı tarafından onaylanan orta vadeli planları bulunmaktadır. Biz bu sürecin sadece birinci aşamasını tamamlamış bulunuyoruz, ve bunun nasıl sonuçlanacağını henüz bilemiyoruz. Büyük bir değerlendirme konseyi bulunmaktadır ve bu konseyin her bir üyesi 90 üniversiteyi değerlendirme altına almaktadır. Bu kolay bir süreç değildir. Bunun belki de çok ciddi bir değerlendirme olmayacağını düşünüyoruz. Bunun müsterek bir düşünce olduğuna inanmaktayım.

Bunun yanında devlet hizmeti dışına çıkma statüsü eğilimi de bulunmaktadır. Bu, yavaş bir süreçtir. Bu reformun özellikleri nelerdir onlara bir bakalım. Bununla ilgili olarak ilk söyleyebileceğim şey bunun bahsettiğimiz konudaki son reform süreci olduğudur. 1947'den beri hükümet reformlarından bahsetmekteyiz. Burada ilk defa bir mütevellî heyeti kurulmasından bahsedilmektedir, fakat üniversite profesörleri bu fikre karşı çıkmaktadırlar. Aslında, o zamanlarda bu fikir makul bir fikirdi. O zamanlarda savaşın etkileri yüzünde dış etkilerden korkuluyordu. Savaş zamanında bir çok müdahale olmuştu ve bu yüzden dış etkilerden korunmak istenmesi doğal. Dolayısıyla, bu anlaşılabilir bir tutumdur. O zamandan beri konu hakkında defalarca tartışmalar yapılmış ve özerklik ve bağımsızlık konuları açıldığında her seferinde profesörlerden gelen bir direniş ile karşılaşmıştır. Sonuç olarak da kamu sektörü reformunun bir parçası olarak uygulamaya konulmuştur. Bunun avantajları ve dezavantajları hakkında daha sonra bilgi vereceğim.

Üniversiteye mensup kişilerin üniversiteleri diğer kurumlardan ayıran statüsü hakkında savaşıması gereken şeyler burada bitmiyor. Diğer kamu kurumları bu ayrımın farkındalar çünkü kamu reformu her şeyi tek bir çatı altında incelemektedir. Burada İngiliz modeli takip edilmekteydi. Yani üniversiteler kendi özerkliklerini sağlamak adına daha çok savaş vermek durumunda idiler. Bir diğer önemli husus ise, tüm 90 üniversitenin bu süreçten geçecek olmasıydı. Bana göre bu hükümetin en büyük reformlarından biridir.

Japonya'dan edinilecek derslerin bir diğeri, gecikmenin maliyetinin çok fazla olmasıdır. Daha önceki reformlardan ve bazılarının nasıl yarıda kaldığından bahsetmiştim. Burada bazı nedenler olabilmekteydi, ama gene de zaman içerisinde daha iyi uygulamalara ulaşılmıştır. Size birkaç örnek vereceğim. Bunlardan birincisi Bakanlığın rolünün zaman içinde da-

ha müdahaleci bir hal almış olduğudur. Yüksek derecedeki bürokratlar genellikle açık ve anlayışlıdır. Fakat daha alt kademe devlet görevlileri sayıca çoklardır ve bu yüzden sistem katı bir hal almıştır ve üniversitele- rin uzaklaşması gereken de bu katı ve değişime kapalı sistemdir. Bu tür bir sistem uzaklaşılması gereken bir sistemdir. Bu tür bir sistemde insanlar değişimden korkarlar. En azından değişim için diğer bir sistemi kopya- lamayı seçerler. Bu durum 1950'lerde karşılaşılan durumdur. Bahsetmek istediğim ikinci husus, sistemin değişmesinin ne kadar zor olduğudur. Gü- nümüzde bir çok özel üniversite bulunmaktadır. Bunlar gelişmiş ve reka- betçi üniversitelerdir. Fakat ne zaman özerklikten bahsetsek, önemli karı- şıklıklar göze çarpmaktadır. Bunun nedeni ise hükümetin bu konu ile ilgi- li olarak çok fazla bir şey yapmamış olmasıdır. Yani geç kalınmış olması- dır. Burada gene geç kalınmış olmanın bedeli ödenmektedir. Son olarak şunu belirtmek gerekir ki, her olumsuzlukta örneğin ekonomik durgunluk- ta üniversiteler bir reform hareketine girmek zorunda kalacaklardır. Japon yükseköğretim sistemi, nüfusun azalması ve yaş ortalamasının yüksel- mesinden ötürü öğrenci sayılarının azalması sorunu ile yüz yüzedir. Do- layısıyla, çok fazla şeyi bir arada düşünmenin gerekliliği yüzünden reform hareketi çok zor yapılabilir. Arka cephelerde de savaşmak duru- munda kalınmaktadır. Bu da geç kalmanın bedelini ödemektir. Japon- ya'da bu durum söz konusudur. Dürüst olmak gerekirse, hükümet reform- larını uygulamak o kadar da kolay değildir. Sadece üniversitelerde de- ğişim değil, bakanlıklarda da değişim gerekmektedir. Oyunu çok geniş bir alanda oynamak gerekmektedir. Bir şeyler için karar vermeden önce iliş- kilere güvenmek gerekir, ki bana göre bu işin en zor olan kısmıdır. Plan- lama için biraz zamana ihtiyaç duyulduğu kanısındayım.

Üniversite reformlarının kamu reformlarının bir parçası olarak ele alın- masının avantajları ve dezavantajlarına gelince, şunu söylemek gerekir ki, Maliye Bakanlığı'nın ve diğer kurumların diyalog içinde olmaları çok olumlu bir gelişmedir. Hükümet kamu reformu hakkında konuşmaya baş- ladığında, yeni kamu yönetimi değişikliklerini hayata geçirmek için doğru bir zamandır. Diğer taraftan, bu husus dahilinde üniversiteleri diğer ku- rumlardan ayırmak gerçekten zor bir konudur. Büyük sayılarından olacak ki, politikacıların değişik bakış açılarını bir araya getirmek de zorlaşmak- tadır.

Uygulamalara baktığımız zaman, Japon tecrübesine bakıldığında iki soru akıllara gelmektedir. Birincisi, tüm sistemi bir anda değiştirmenin ve tüm yasaları bir anda değiştirmenin doğru bir adım olup olmadığıdır. As- lında normal bir Japon üniversite profesörüne neyin değiştiğini sorarsa- nız, hiçbir şeyin aslında değişmediği cevabını alırsınız. Bu kişiler halen fi- nansal sistem, personel yasası ve yapısal olarak stratejik kararların alın-

madığı üzerinde durmaktadırlar. Bu hemen hemen 5-10 yıl alacaktır. Bunun yanında çok şeyin değiştiğini söyleyenler, vakitlerinin %80'ini genelde komitelerde neyin değişeceğini konuşan kişilerdir. Dolayısıyla, bu pakete sıkıştırdığımız birçok şey var.

Diğer bir husus Endonezya'dır. Maliye Bakanlığı ile problemler yaşayan bu ülkenin şu ana kadar hiçbir reform girişimi olmamıştır. Diğer bir nokta da, İngiliz politeknik kurumlarının geçirdiğine benzer bir hazırlık bulunup bulunmadığıdır. Politeknikler hükümetten yasal olarak ayrı birer kurum haline geldiklerinde, hangi yönetim yapılarında, hangi konularda, hangi iyi uygulama örnekleri göz önüne alınarak ve hangi tür hazırlık aşamalarından geçildiğinden dersler çıkarılmış ve tüm paydaşlar tarafından öğrenilmiştir. Yukarıda sayılanlardan Japonya'da sadece bir kısmı reform sürecinde yapılabilmektedir. Aslında İngiltere'de sayılanların yanında bir de üniversite sisteminin yönetim reformu da gerçekleştirilmiştir. Burada da nelerin değişebileceği, nelerin değişmesi gerektiği üzerine ortak bir paylaşma söz konusudur ve bunun reforma faydası büyüktür.

Üniversiteye giriş sınavına çok büyük bir rekabet mevcuttur. Biz bunu bir "sınav cehennemi" olarak tanımlarız. Japonya'da mevcut sistemde, yaş ortalamasının düşmesi nedeniyle, daha çok öğrenci sistemde bir yer bulabilmektedir. Dolayısıyla sorun yer eksikliği değil. Yani üniversite girişindeki rekabet yerleşecek sayının sınırlı olması değil. Rekabet her zaman iyi kalitede eğitim veren üniversiteler için olmuştur. Bu hususu Türkiye'nin de düşünmesi gerektiğini düşünüyorum. Konu, yerleşilecek herhangi bir üniversite değil. Konu iyi kalitede bir yere yerleşmektir. Bu sıralama sonucunda üniversiteler arasında bir hiyerarşi oluşmaktadır. Sınav sistemi konusunda dört süreçten geçtik. Önceleri üniversiteler kendi sınavlarını yapıyorlardı. Tokyo Üniversitesi'nde eğitim görmek isteyenler, üniversitenin kendi hazırladığı sınava giriyordu. Ancak bu, karışık bir sistemdi. 1970'lerde ayrı bir giriş sınavı kondu. Bu sınav çoktan seçmeli bir sınavdı ve beş alanı kapsıyordu. 1999'da ise sınav, daha esnek bir hale getirilmek üzere değiştirildi. Bu dönemde yeni bir düzen de geldi. Kayıt ofisleri kuruldu, bu daha çok Amerikan sistemine benziyor. Öğrenci başvurusunu yapıyor ve merkezi olmayan bir sınav daha yapılıyor. Bugün, Tokyo Üniversitesi'ne gitmek için merkezi sınav ve Tokyo Üniversitesi'nin kendi sınavına girilmesi gerekiyor. İki aşamalı bir düzen söz konusu. Burada önemli olan nokta şudur; bu sistem çeşitli sonuçlar doğurmaktadır. Okullar daha çok öğrenci almak için kolay bir sınav hazırlamaktalar. Merkezi sınav uygulaması başlamadan önce, belirli bir yelpazede öğrenci alıyordu ve bu da notların sıralanması ile oluyordu. Bu, bazı insanların kafasında çok tekdüze olabilir. Bunun sonucunda üniversitelerin sıralanması söz konusu oluyor. İkinci bir husus ise, Japon çoğunluğun ve dışardan

olaya bakanların hep karşı karşıya geldikleri bir konudur. Test edilmeyen becerilerin sistemdeki yerini kaybettiği hususudur. Örneğin, İngilizce iletişim becerisini test ile ölçemezsiniz. Tarih yorumlarını gerçekten test edemezsiniz. Fakat Japonlar bunun kötü bir şey olduğunu düşünmüyorlardı. Onlara göre, bu sınavlar sistemi, kişilerin istek ve azimlerini ölçmekteydi ve eğitim sisteminin her zaman ölçtüğü de bu olmalıydı. Günümüzde ise daha değişik bir düşünce tarzı var. Japonya artık yaratıcılığa önem veriyor. Daha eleştirel bir düşünce tarzı destekleniyor. İnsanlar çoktan seçmeli soruları bugünlerde sorguluyorlar. Diğer taraftan, Japonlar, Tokyo Üniversitesi'nin ayrıca yaptığı çok daha zor, daha niteliksel, ve eleştirel bir giriş sınavı olduğundan çoktan seçmeli sınava çok fazla önem vermemektedirler. Dolayısıyla, öğrencilerin Tokyo Üniversitesi'ne girebilmek için beyinlerini kullanmaları gerekiyordu.

Diğer bir sonuç ise daha otoriter olan üniversite hayatıdır. Bu ne anlama geliyor? Üniversiteye girmeye ve mezun olduktan sonra da çok çalışmaya önem verildiğinden üniversite çok çalışmak istemeyen öğrencilerin bir oyun alanına dönüşmüştür. Üniversite kişilere bir değer katmamaktadır. Bu çok tehlikeli bir durumdur. Fakat ortaya çıkan sonuçlardan bir tanesidir. Diğer taraftan üniversiteye girişi organize etmek için birçok çalışmaya bulunmaktadır.

Yani, Japonya'da edinilen dersler nelerdir? Burada yarı tamamlanmış bir reform söz konusudur. Bana göre, hala yeni bir kabul sistemini tecrübe etmekteyiz. Şeffaf, merkezi bir sınav getirmek, farklı üniversiteler arasında karşılaştırma imkanı vermektedir. Burada ortalama bir öğrenciye baktığınızda, öğrencinin bu sistemde yapacağı her şeyi, neler yapması gerektiğini ve ne zaman yapması gerektiğini planlaması gerekiyor.

Japonya bunu engellemek için ne yapabiliirdi? Bence öncelikle, zamanında kalite güvencesi sistemi kurulmalıydı. Bunun yanında kurumun niteliğine, niceliğinden daha çok önem verilmelidir. Bana kalırsa Japonlar bir tane iyi okul kurmaktansa, niteliği daha düşük iki okul kurmakta aceleci davranmışlardır. Burada politikacıların karşılaştıkları politik bir ikilem söz konusudur. Her zaman daha çok sayıda üniversite isteği bulunmuştur. Bunun sebebi hızlı gelişmeye açık oluşumuzdur. Açık bir şekilde eksikliği duyulan şey ise; yükseköğretim fırsatlarıdır. Mesleki eğitim veya eğitim üniversiteleri tarzı kurumlar bulunmuyordu. Dolayısıyla, giriş sınavında birbirinden farklı şeyler sunmayan birden yedi yüze doğru doğrudan bir rekabet söz konusudur. Türk halkı, en az bizim kadar sınav sisteminin adaleti konusunda kamunun ne hissettiğini anlamaktadır. Fakat, aynı zamanda bu yeni kabul sisteminin nasıl başlatıldığını da gözlemlemekteyim. Eğer bu daha önceleri yapılmış olsaydı, kayıt oranı %40 olmadan önce

olsaydı, sonuç daha iyi olurdu.

Çeşitliliği desteklemek, kayıt sistemi ve giriş sınavını kolaylaştırmak ile aynı noktadadır. Aslında şunu da belirtmek isterim ki; Japonya kendini ABD ile kıyaslamaktan memnundur. Çünkü biz, merkezi sınavımızın SAT sınavına benzediğini düşünüyoruz. Japonya'nın kesin olarak farklı olduğu nokta, ulusal müfredatımızın olmasıdır. Dolayısıyla sınav konu bazındadır. Diğer taraftan SAT bir nevi yetenek testidir. Yani SAT direkt olarak ortaöğretim konuları üzerine değildir. Japonya'da sınavda herkes aynı konulardan sorumludur.

Japonya hakkında söylemek istediklerim bu kadar. Teşekkür ederim.

AMERİKAN YÜKSEKÖĞRETİM POLİTİKASI*

Maureen MCLAUGHLIN**

Öncelikle beni davet ettiğiniz ve Amerikan sistemi hakkında bilgi vermemi istediğiniz için çok teşekkür ediyorum. Konuşmama başlamadan önce kendim hakkında birkaç şey söylemek istiyorum, yani 'neden burada ABD sisteminden bahsediyorum?' Son birkaç yıldır, Türkiye'de dahil olmak üzere Avrupa ve Orta Asya bölgesindeki 28 ülkeyi kapsayan Dünya Bankası'nda eğitim sektörü yöneticisi olarak eğitim politikaları üzerinde çalışıyorum. AB'ye yeni üye olan ülkelere eski Sovyetler Birliği'ndeki ülkelere kadar geniş bir yelpazede çalışıyoruz. Dolayısıyla geniş bir bölgeden söz ettiğimizi söyleyebilirim. Türkiye de eğitim reformuyla ilgili uzun süredir çalıştığımız büyük ülkelerden biridir. Dünya Bankası'nda çalışmaya başlamadan önce, ABD Eğitim Bakanlığı'nda üst düzey memur olarak çalışıyordum. Yükseköğretim politikalarının belirlenmesi açısından çeşitli katkılarım oldu. Hem eğitim bakanlığı hem de onun öncesinde Amerikan kongresinde politikaların belirlenmesi üzerine çalıştım. Dolayısıyla Dünya Bankası'ndaki çalışmalarına başlamadan önce çeşitli görevlerde bulundum.

Öncelikle, yükseköğretimle ilgili kısa bir süre önce Ekonomist dergisinde çıkan bir takım makalelerden bahsetmek istiyorum. Ekonomist dergisinde Avrupa'daki yükseköğretim kurumlarının büyük değişiklikler yapması gerektiği belirtilmiş, yükseköğretimin daha pazara dayalı ve daha rekabetçi olması gerektiği söylenmiştir. Ekonomist dergisi bir alıntıda bunu "beyin işi" olarak adlandırmıştır. Şöyle denmektedir; kitlesel yükseköğretim, üniversitelerin daha çeşitli, global ve rekabetçi olmasını gerektirmekte ve pazara dayalı bir yükseköğretim devletin hüküm sürdüğü modele göre daha büyük işler başarabilecektir. Gerçekten de bu bölgedeki ülkelerde, Türkiye gibi, yükseköğretim kurumları daha çok devlet tarafından yönlendirilmektedir. Dolayısıyla, devlete bağlı kurumlardan ziyade daha çok pazara bağlı sistemler olmasının daha verimli olacağını düşünmekteyiz. Bunu yapmak için de sistem içerisine, kalite ve eşitliği de gözeterek, çeşitlilik ve küreselleşmenin getirilmesi gerekmektedir. Bu arada, bir taraftan pazar mekanizmalarının avantajlarından yararlanırken, diğer taraftan olumsuz yanlarından kaçınmamız gerekmektedir. Amerika'da yükseköğretim alanında gerçekten pazara dayalı bir sistem mevcuttur. Dün yaptığımız tartışmalarda da Amerika'da gerçekten bir sistem var mı yok mu so-

*15 Kasım 2005, III. Oturum I. Bölüm: "Yükseköğretim Alanındaki Son Gelişmeler: Ülke Deneyimleri"

**Eğitim Sektörü Direktörü, Dünya Bankası, ABD

nucuna varabilirdik. Kuralların, parametrelerin çok net olduğu çeşitli sistemlerin bulunduğu ülkeler var, ama ABD durum farklıdır. Ekonomist dergisindeki makaleler ABD sisteminin güçlü yanının bir sistemin olmaması olduğunu ve Amerika'daki yükseköğretim kurumlarının başarılı olmasının nedeninin de bu olduğunu söylemektedir. Ancak ABD sisteminin büyük, çeşitli, açık ve rekabetçi olduğunu biliyoruz. 16 milyon öğrenci her yıl Amerika'daki yükseköğretim kurumlarına kayıt olmaktadır. Öğrencilerin 2/3'ü ise liseyi bitirdikten sonra yükseköğretime kaydolmaktadır. Yükseköğretim içerisinde her yaştan öğrenci bulunmaktadır. Öğrencilerin çoğunluğuna baktığımız zaman geleneksel üniversite yaşında olmadığını görüyoruz. Pek çok yetişkin, yarı zamanlı ve eğitime devam etmek üzere üniversitelere başvuran öğrenci öğrenci var. Aynı zamanda hem kamu, hem özel sektörün içinde olduğu karma bir sistem var. Bu arada, yükseköğretim kurumlarının toplam sayısı 4000'in üzerindedir. 4 yıllık kolej ve üniversiteler, 2 yıllık halk kolejleri ve daha kısa süreli teknik enstitüler de bu rakama dahildir. Hem kamunun hem de özel sektörün işi içinde olduğu karma bir sistemden söz ediyorum. Bu sistem içerisinde 700 kamu ve 2500 özel sektör mevcuttur. Bunun arasında kar amacı güden ve gütmeyen kurumlar vardır. Yükseköğretim sisteminde bu tür kurumları çokça görmek mümkündür.

Şimdi sorduğunuz insanlardan herhangi birisi sistemin pazara dayalı bir sistem olduğunu söyleyebilir. Gerçekten %70'in üzerindeki öğrenciler aslında devlet üniversitelerinde öğrenimlerini sürdürmektedir, çünkü devlet üniversiteleri özel üniversitelerden çok daha büyüktür. Aynı zamanda, yarı zamanlı öğrencileri de sayınca öğrencilerin büyük çoğunluğunun devlet üniversitelerinde olduğunu görmekteyiz. Peki, sistemin işlemlerini sağlayan o efsane nedir diye sorulduğunda cevap, açık, pazara dayalı ve seçim olanakları olan bir sistem olması olacaktır. Ancak, devlet üniversiteleri de gerçekten eğitimin önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Finans kaynakları olarak kamu ve özel sektörün beraber olduğunu söylemiştik. Alman meslektaşımız bize harcamalar açısından en fazla payı ABD'nin ayırdığına dair bir grafik gösterdi ve dedi ki gerçekten de özel sektörün yaptığı harcamalar neticesinde bu aşamaya ulaşılmıştır. Bu çok doğru, çünkü öğrencilerin ebeveynlerinin yaptığı katkılar ve özel sektörün katkıları sayesinde bu noktaya gelinebiliyor Öğrenci harçlarına gelince ise çok yüksek olduğu söylenebilir, örneğin özel bir kolejdeki ortalama harç 17.000 Dolar'dır, ama daha da yüksek olabiliyor. Mesela devlet kolejinde ortalama 1500 dolarlık bir harç söz konusudur. Dediğimiz gibi karma bir sistem vardır ve öğrenciler tarafından da bir kısım harç ödenmesi talep edilmektedir.

Bunun dışında seçenekler açısından bir çeşitlilik olduğunu görüyoruz

ve bu bugün bahsettiğimiz sistemlerden ve Türkiye'den biraz daha farklıdır. Çok değişik kurumlar mevcuttur. Kişi istediği takdirde teknik bir eğitim de alabilir, sanata dayalı bir eğitim de. Çok fazla seçenek vardır. Nereye başvurmak istediklerine karar verdikten sonra bölümlerini seçmektedirler. Dolayısıyla, devletin herhangi bir şekilde federal veya eyalet düzeyinde öğrencinin puan karşılığında nereye başvurabileceğine yönelik olarak bir müdahalesi yoktur. Pazara dayalı açık sistemde yine de devlet rol oynamaktadır. Tabi ki burada bahsedilen sınırlı bir roldür. Federal düzeyde, Almanya ile ilgili yapılan sunumda olduğu gibi, ABD'de de eşitliğin gözetilmesi önemli bir ilkedir. Federal yönetimin en önemli rollerinden bir tanesi hibeler ve kredileri desteklemektir. Öğrencilerin harçlarını ödemelerini sağlamak için hibe ve kredileri yönlendirmektedir. Özellikle risk altındaki öğrencilerin ya da daha düşük gelir düzeyindeki ailelerden gelen öğrencilerin desteklenmesi için politikalar geliştirmektedir. Bunun dışında, devlet tarafından yine öğrencilerin rekabetçi bir hibe programından yararlanmasını sağlamak için birtakım öncelikler belirlenmektedir. Kurumlar bu programlara katılmayı isteyip istemediklerini ise yine kendileri belirlemektedir. Bu tarz kurumlara birtakım teşvikler verilmektedir. Federal düzeydeki önemli programlardan bir tanesi, ki bunun Türkiye'yi yakından ilgilendirebileceğini düşünüyorum, orta öğretim sonrası eğitimin desteklenmesi ve geliştirilmesine yönelik olan programdır. Bahsedilen vakıf niteliğinde olan bir kuruluştur. Ancak Milli Eğitim Bakanlığı içerisinde oluşan bir yapılanma rekabet esaslarına göre yükseköğretim kurumlarına çalışmalarında değişiklik yapmaları için finansman sağlamaktadır, mesela fizik konusunda araştırma yapmaları veya kriterlerinde değişiklik yapmaları konusunda mali destek vermektedir. Böylece, federal devletin üç rolünden bahsetmiş oldum. Bu roller, eşitliğin gözetilmesi, teşvik programları ve kalite güvencesi çerçevesi, eğitim bakanlığının sorumluluk alanındadır. Bu üç sorumluluk, eğitim bakanlığı tarafından desteklenmekte ve yönetilmektedir. Dördüncü ve önemli rolü ise araştırmaların finanse edilmesidir. Ancak bu eğitim bakanlığının neredeyse hiç rolünün olmadığı bir görevdir. Araştırma finansmanının sağlanması rekabete dayalı olarak yapılmaktadır. Emsal araştırma ve değerlendirmeleri yapıma ve daha çok savunma bakanlığı ve ulusal bilim ve sağlık kuruluşları aracılığıyla gerekli para dağıtılmaktadır, çünkü federal devlet aracılığıyla yükseköğretim kurumlarına destek veren oluşumlar bunlardır.

Eyalet düzeyinde 50 tane farklı model vardır. Amerikan sistemini anlatırken gerçekten güçlük çekilmektedir, çünkü bütün eyaletler farklı uygulamalar yürütmektedir. Felsefelerine, ellerinde ne kadar para olduğuna ve o eyaletteki tarihsel geleneklere bağlı olarak eyaletler bu işi farklı yapmaktadır. Ancak her eyaletin felsefeleri ve kültürlerinden bağımsız olarak anahtar bir takım rolleri vardır. Öncelikle kamu kurumlarına rehberlik yap-

makta, lisan programları için yönlendirmelerde bulunmakta, kamu kurumlarına finansman sağlamak ve kalite, hesap verebilirlik ve ekonomik kalkınmayı desteklemektedirler.

Kamu kurumlarının bir eyaletin kalkınmasında büyük katkısı vardır, özellikle birtakım sorunların belirlenmesi ve çözülmesinde önemli roller üstlenmektedir. Hem ulusal hem de eyalet düzeyinde araştırma finansmanı dışındaki finansman daha çok öğrencileri takip etmektedir. Mesela, federal devletten bir hibe veya kredi aldıysanız, siz öğrenci olarak herhangi bir üniversitede bu hibeyi kullanabilirsiniz. Dolayısıyla, federal devletin daha çok rehberlik rolü vardır. Bu, sabah Almanya ile ilgili verilen örnekten biraz farklıdır. Almanya'daki federal hükümet şu anda çok daha fazla kontrol sahibi olup Amerika'daki federal yönetimle karşılaştırıldığında karar verme konusunda çok daha yetkilidir.

Türkiye, pek çok ülke gibi, özünde devletin iki önemli rolünü tek bir rol altında tanımlamıştır. Hem kurumların hem de öğrencilerin özerkliği vardır. Kurumların özerkliğinden bahsettik. Ben daha çok öğrencilerin özerkliğinden bahsetmek istiyorum. ABD'deki sistemin en önemli özelliklerinden biri budur ve bu da diğer özerkliklerle el ele gitmektedir. Dün akademik, idari ve mali özerklikten bahsettik. ABD'deki kurumların hepsinde bunlar mevcuttur. Temel olarak çok büyük özerliğe sahiptirler ve bunun hepsini korumak için çok çeşitli çabalar göstermektedirler. Mesela, federal düzeyde çeşitli değişiklikler yapmaya kalktığımız zaman, yükseköğretim kurumlarından direnç görmekteyiz. Yani herhangi bir şekilde kendi işlerine karıştığımızı düşündükleri zaman, ciddi direnç göstermektedirler.

Yükseköğretim kurumlarında mütevelli heyetleri vardır. Bu heyetler, her bir kurum için politikalar belirlemektedir. Bu hem kamu hem de özel sektör kurumlarında bulunmaktadır. ABD'de eyaletler söz konusu mütevelli heyetleri için çeşitli roller üstlenebilirler. Heyetlerin bazıları daha çok bir koordinasyon organı olarak çalışmaktadır. Bazıları ise doğrudan yönetimden sorumludur. Buraya bir web sitesinin adresini koydum, eyaletlerdeki yükseköğretim kurumları derneğinin adresi. Bu dernek, eyaletlerdeki üniversitelerin yönetim kurullarını bir araya getirmektedir. ABD'deki yönetim kurulları derneği gönüllü bir kuruluştur. Gönüllü bir kuruluş olarak mütevelli heyet üyeleri ve yönetim kurullarını bir araya getirmekte ve çeşitli sorunlar üzerinde durmaktadır. Şu anda kamu sektöründe yönetim sektörüyle ilgili çalışmalar yapmaktadırlar. Dolayısıyla, bu sitelere baktığınız zaman bu konuyla ilgili bilgi bulabilirsiniz.

Mütevelli heyetleri ve yönetim kurullarının özellikle devlet üniversitelerindeki rolü Türkiye'yi daha yakından ilgilendirmektedir. Amerikan siste-

minde öğrenciler çok büyük bir özerkliğe sahiptirler. Nerede okula gideceklerine kendileri karar vermekte, çalışmalarını değiştirebilmektedir. Örneğin, bir bölüme başladıklarında, bölüm değiştirmek istediklerinde değiştirebilmekte, üniversitelerarası geçiş yapabilmektedirler. Çeşitli eğitim alanlarına giriş konusunda çok esnek bir takım yollar mevcuttur. Aynı zamanda da yaşam boyu öğrenime de büyük önem atfedilmektedir.

Sınavlardan bahsetmiştik. Bizde herhangi bir merkezi sınav sistemi yok. Merkezi sınav sistemi bulunmamaktadır. SAT dediğimiz sınav vardır. Bu sınav, pek çok kuruma başvurmak istediğinizde almanız gereken bir testtir. Ancak bu sınav daha sonra üniversite tarafından kendi kriterlerine göre kullanılmaktadır. Dolayısıyla, bu sınavdaki notunuza bakmakta ve öğrencilerle görüşmeler yapmaktadırlar. Yani, bir üniversitenin hangi öğrenciyi alacağına karar verirken dikkate aldığı pek çok kriter var. ABD'de gerçekten seçici olan az sayıda üniversite mevcuttur. Özellikle halk kolejlerine giriş serbesttir. O eyalette veya belli bir mahallede yaşıyorsanız, o yükseköğretim kurumuna girişiniz zaten serbesttir. Öğrencilerin hangi kriterlere göre alınacağı gene yükseköğretim kurumlarının kendileri tarafından belirlenmektedir. Dün, standartları belirleme şansının verilmesi gerektiğinden bahsedilmişti, ama tabi ki üniversiteler çeşitli faktörleri göz önüne alarak bu kriterleri belirlemektedir.

ABD'deki üniversitelerin misyonlarında bir çeşitlilik olduğunu görmekteyiz. Üniversitelerin belirli misyonları var. Her bir yükseköğretim kurumu bir üst seviyeye geçmek için çaba göstermektedir. Aynı zamanda, misyonlarına baktığımızda da çok büyük bir çeşitlilik olduğunu görmekteyiz, mesela eğitim, araştırma, hizmet, sosyal ve ekonomik kalkınma. Harvard'dan örnekler verildi son iki gün boyunca, Berkley'e atıfta bulunuldu. Gerçekten çok gündemde olan üniversitelerimiz var. İki yıllık kısa süreli üniversitelerimiz ve daha kısa süreli meslek ve teknik yüksekokullarımız var. ABD sistemindeki araştırma kavramı üzerinde çok büyük bir yoğunlaşma olduğunu görmekteyiz. Dün konuşmacılarımızdan bir tanesi dedi ki; ABD'deki 100 tane yükseköğretim kurumu gerçekten araştırma kurumudur. Dolayısıyla, ABD'deki sistemin çok rekabetçi ve çok konsantre bir yapıya sahip olduğunu görmekteyiz.

Sunumumun başında belirttiğim gibi, devletin finansmanı gerçekten rekabete dayalı olarak dağıtılmaktadır. Dolayısıyla, zaman zaman aynı üniversitelere verildiğini görmekteyiz. Ama rekabet ve emsal değerlendirmesi neticesinde bu kararlar verilmekte ve oldukça da adil bir sistem işlemektedir. Aynı zamanda, özel sektör finansmanı vardır. İşletmeler ve vakıflar finansman sağlayabilmektedir. 4 yıllık sanat kolejleri vardır. Bu kolejler özellikle yüksek kalitede eğitime önem vermekte ve öğrencilerini iyi yetiştir-

tirmektedir. Bunlar genellikle daha küçük yükseköğretim kurumlarıdır ve çok seçicidirler. Bunun dışında, bir de yerel toplum kolejleri vardır. Bunların birkaç rolü olduğunu söyleyebiliriz ve bu sebepten dolayı bazı problemler yaşamaktadırlar. Halka açık oldukları, yani o bölgede yaşayan herkese üniversitede eğitim görme hakkı verdikleri için açık yükseköğretim kurumları olarak adlandırılmaktadır. Diğer taraftan, üniversitenin ilk iki yılını burada okuyup daha sonra başka bir üniversitede devam etme şansı da bulunmaktadır. Bunun çok başarılı bir uygulama olduğunu söyleyememekle birlikte, 4 yıllık yükseköğretim kurumlarına geçiş için yapılandırıldığından bahsedebiliriz. Bunun dışında, üniversiteler yerel halkla ve yerel yönetimle doğrudan işbirliği içinde çalışmaktadır. Zaten, yerel toplum kolejleri o bölgede yaşayan ve o bölgede çalışacak olan insanlara yatırım yapmakta, dolayısıyla da o bölgedeki işletmelere yoğunlaşmaktadır. Eğer söz konusu bölgedeki işletmeler belli eğitim ihtiyaçlarını işaret ettikleri takdirde, yükseköğretim kurumları buna odaklanmaktadır. Mesela Toyota belli bir bölgede fabrika açmak istediğini söyleyebilir, daha sonra açacağı bölgedek toplum kolejiyle bir sözleşme yapar ve der ki şu sayıda şu işi yapabilen çalışana ihtiyacımız var. Üniversite de bu eğitimi verir. Dolayısıyla, yerel düzeyde ihtiyaçlar tespit edildikten sonra bu tür eğitimler verilmektedir.

Kurumlar arasında öğrencilerin geçişinin kolay olduğunu söylemiştik. Dolayısıyla, çeşitli eğitim kurumlarının da çeşitli programlara dahil olma şansı var. Özellikle, bir eyalet sisteminden bahsetmek istiyorum. California eyaletinin çok farklı bir yükseköğretim sistemi vardır. Öncelikle üniversiteler arasında büyük bir fark vardır. California'da ünlü devlet üniversitelerinin yanı sıra halk üniversiteleri de vardır. Gerçekten de misyon ve kriterleri açısından çok büyük farklılıklar göstermektedirler. Aynı zamanda, kredilerin aktarılması, bir kurumdan diğerine geçiş konularında da kendi kriterleri vardır. Ancak, buradaki yükseköğretim sistemi çok stratejik bir yaklaşımla tasarlamıştır. Çok net bir biçimde, misyonlar kurumlara göre ayrılmıştır. Bütün eyaletlerin bu kadar net ve tanımlı olduğunu söylemek mümkün değildir.

Kalite güvencesi ve hesap verebilirlik konularından bu iki gün içerisinde çokça bahsedildi. Ben de kısaca bahsetmek isterim aslında. Bu süreç içerisinde, devletin önemli bir rolü vardır. Dün ABD'deki akreditasyon sisteminin özel olduğu söylendi. Evet, özeldir ama yine de devletin akreditasyonda oynadığı önemli bir rol vardır. Devletin hem ABD'de hem diğer ülkelerdeki rolü, kriterleri ve standartları belirlemek, saydam bilgiyi halka iletilmek ve aynı zamanda da performansı izlemektedir. Akreditasyonda kurum içi ve kurum dışı değerlendirme yapılmaktadır. Kurum dışı değerlendirme derken bağımsız kuruluşlardan bahsetmekteyiz. Bunlar, bölge-

sel kredi kuruluşları olabileceği gibi belli programlar da olabilir. Bunun dışında federal devlet tarafından üstlenilen bir rol vardır. O da akreditasyon kuruluşlarının tanınmasıdır. 1980'lerin sonunda toplumda bir takım tartışmalar vardı. Özellikle federal devlet düzeyinde yükseköğretimdeki kalite ile ilgili sorgulamalar yapılmıştı. Akreditasyonun önemli olmasının ve federal devletin akreditasyon içerisinde yer almasının en önemli nedenlerinden birisi şudur; siz eğer yükseköğretim kurumu olarak federal devletten finansman almak istiyorsanız veya öğrencilerinizin hibe veya kredi almasını istiyorsanız, o zaman gerçekten akredite edilmiş bir kurum olmak zorundasınız. Akredite eden kurumun da federal devlet tarafından onaylanmış bir kurum olması gerekiyor. Yürütme organı, akreditasyon kuruluşlarının kaliteyi tesis etme konusunda yeterince görevini yerine getirmediğini düşünmüştür o yıllarda. Dolayısıyla, akreditasyon kuruluşlarının federal devlet tarafından tanınması için bir takım kriterler getirilmiştir. Şimdi sadece girdilere bakmıyorlar, yani kütüphanede kaç tane kitabınız var veya kaç tane doktora yapmış öğretim görevliniz var diye bakmıyorlar. Ama, çıktılara da bakıyorlar, mesela, öğrenciler mezun olabiliyorlar mı, mezun olduktan sonra iş bulabiliyorlar mı gibi hususlara dikkat ediyorlar. Sadece girdilere bakmak yerine, çıktı ve sonuçlara da odaklanıyorlar. Bu çok benimsenmesi gereken bir konudur. Eğer sadece girdilere vurgu yaparsanız ve yüksek kalitede bir eğitim vermezseniz, performansınız düşük olur. Dolayısıyla girdiden ziyade çıktı ve sonuç bazlı bir performans ölçümünün ve akreditasyonun yapılması çok önemlidir.

ABD sisteminin bir başka özelliği bilginin sağlanmasıdır. Örneğin, ekonomi ilgili ilk dersinizi aldıktan sonra derler ki tam bilgi sahibi olursanız ekonomi ile ilgili karar verebilirsiniz. Öğrencilere üniversite ile ilgili gerçekten iyi bilgiler verilmektedir. ABD sisteminde oldukça iyi miktarda bilgi mevcuttur ki öğrenciler, toplum, hükümet yükseköğretim için nereye gideceği konusunda daha iyi karar verebilmekte veya bilgi sağlayarak bir anlamda insanların gerçek çıktıyı görmelerini sağladığı için gelişimi teşvik etmektedir.

1990'lı yıllar boyunca ABD, yükseköğretim kurumları ile ilgili konuları tartışırken çeşitli konular gündeme geldi. Örneğin, yükseköğretim kurumlarının çıktıları ile ilgili bilgilerin toplanması ve halka iletilmesi konusunda düzenlemeler yapıldı. Bir kanun kabul edildi ve bunun neticesinde tüm yükseköğretim kurumlarının mezun sayılarını bildirmesi zorunlu hale geldi. Mesela, bir üniversite eğer mezunlarının işe girdiğini iddia ediyorsa, bunu kanıtlamak zorundaydı. Kredilerin geri ödenme oranlarına bakılıyordu. Eğer öğrenciler hibe veya kredi almışlarsa, bunları geri ödeme gücüne bağlı olarak üniversite akredite ediliyordu. Bunun dışında öğretmenlerin yeterince iyi hazırlanmadığı yolunda bir görüş vardı. Başka bir kanun

çıkarıldı ve dendi ki bütün eğitim fakülteleri bir takım bilgiler vermek zorundadır, mesela mezun olan kişiler mezun olduktan sonra öğretmenlik lisansı almak için girdikleri sınavda ne kadar başarılı oldular gibi. Dolayısıyla, bu bilginin toplanması zorunlu hale getirildi ve değerlendirilmesi için de bir takım kriterler getirildi, çünkü çok çeşitli şekillerde değerlendirilebilirdi. Bilgi ya federal devlet eliyle toplanmakta ve rapor edilmekte ya da bazı durumlarda yükseköğretim kurumlarına olası öğrencilerinize bilgiyi temin edin denilmektedir. Ancak, hükümet tarafından rapor edilmesi zorunlu değildir.

Jamil, dün yayınlardan bahsetti. Gerçekten de Amerika'da çok iyi bilinen yayınlar var. Yükseköğretim hakkında çok detaylı bilgi veren yayınlar mevcuttur. Öğrenciler üniversiteye başvururken bunlardan faydalanıyolar. Kişilerin karar verirken kullanabilecekleri pek çok araç var. Burada bilginin gücünü azımsamamak lazım. Bir kurumda bir kişinin neler olup bittiğini bilmesi kadar önemli bir şey yok. Bu bilgi gerçekten de değişim yapmak ve değişimi izlemek açısından çok önemli olabilir.

Devlet finansmanı konusunda üniversitelerin değişik şekilde finanse edildiğini görüyoruz. Mesela, bazı eyaletlerde öğrencilerin daha fazla harç ödediğini ve öğrencilere daha fazla kredi verildiğini görüyoruz. Daha düşük gelir gruplarından kişilere daha farklı imkanlar sağlandığını görüyoruz. Diğer üniversiteler ise, harçları daha düşük tutarak daha geniş bir katılım hedeflemektedir. Kurumlara verilen finansman, genellikle öğrenciyi takip eder. Yani belirli bir formüle dayalı olarak verilir veya performans dayalı finansman sağlanabilir. Hesaplamanın çeşitli yolları var. Ancak yükseköğretim kurumlarına verilen finansman her sene aynı olmaz. Daha çok sizin yapmaya çalıştığınız işle orantılı olarak verilir ve performans dayalı finansmanlar sayesinde yükseköğretim kurumlarından istediğiniz şekilde verim almanız mümkün olabilmektedir. Çeşitli örnekler var ve eyaletlerin hepsi farklı çalışıyor demiştik. Şu anda, eyaletlerde yükseköğretim kurumları açısından büyük bir değişiklik yaşanmaktadır. Finansmanda ne zaman bir sıkıntı olsa ve devlet üniversiteleri ne zaman reform yapmaya kalkışsa, yasama organı, değişimin meydana gelmesi için finansman konusunda performans dayalı bir takım kriterler getirmektedir. ABD'de pek çok eyalet performans dayalı ölçümlere daha fazla ağırlık vermektedir. Finansmanla ilgili bir takım formüller geliştirirlerken, bu performans kriterlerini de dikkate almaktadırlar.

Colorado eyaleti, paranın doğrudan öğrenciye verildiğini söylemiş. Bir öğrenciye herhangi bir finansman sağlanıyorsa, öğrenci o finansmanı doğrudan istediği üniversiteye aktarabilmektedir. Oluşturmuş olduğunuz sistem bir takım teşvikler içeriyorsa, çeşitli değişkenlere bağlıysa, bu değişkenler

ve kriterler sayesinde finansman tahsisatı yapılacaktır. Dolayısıyla, bu şu anda Türkiye'nin ciddi olarak üzerinde düşündüğü konulardan bir tanesidir.

Tüm bu zorluklarla karşı karşıyayız. Bu konferansın yapılmasının nedenlerinden bir tanesi de bu zorlukları görmemiz ve yükseköğretimde değişiklik yapma isteğimizdir. Ama şunu temin ederim, dünyadaki bütün ülkelerde bu konular tartışılmaktadır. ABD'de gerçekten iyi ve uzun vadeli bir sistemin çok kısa bir süre zarfında yapıldığına dair görüşler olabilir. Ya da bittiğini düşünenler olabilir. Ama öyle değil. Federal düzeyde ve eyalet düzeyinde sürekli değişiklik yapılmaktadır. Her ülke aynı türden problemlerle karşı karşıya bulunmaktadır. Farklı noktalarda olabilirler ancak hepsi aynı konulara ve aynı sorunlara eğilmektedir. Dolayısıyla, farklı ülkelerden bir araya getirdiğiniz ve deneyimleri paylaşmak istediğiniz konuşmacıların yer aldığı bu konferansın bu açıdan çok faydalı olduğunu düşünüyorum. Deneyimlerin öğrenildiği, paylaşıldığı, bizim Türkiye hakkında bilgi sahibi olduğumuz, sizin başka ülkeler hakkında bilgi sahibi olduğunuz ortamlar gerçekten çok önemli. Tabi ki herhangi bir sistemle ilgili düzenlemeleri doğrudan sizin sisteminize almanız mümkün değil. Ama adaptasyonlar yaparak, ilham alarak bunları kullanmanız mümkün. Gerçekten Ekonomist dergisindeki makalelere baktığımız zaman en iyisinin henüz yapılmadığını söylüyorlar. Yani eğer devletin kontrol sahip olduğu bir sistemden daha pazara dayalı bir sisteme geçsek ve teşvikler de performansla dayalı olarak yapılırsa sonuçlar gerçekten daha iyi olacaktır.

Teşekkür ederim.

III. OTURUM II. BÖLÜM

OECD ÜLKELERİNDE YÜKSEKÖĞRETİMDEKİ GELİŞMELER***Richard YELLAND****

Herkese iyi günler.

Sizi beklediğim için özür diliyorum. Bu konferansa katkıda bulunmak üzere davet edilmek benim için büyük bir onur. Maalesef dünkü sunumları dinleyemedim, çünkü burada değildim, ancak söyleyeceklerimin çoğu yine aynı konuyla ilgili olacak. Hatta, konuştuğumuz konuların bir özeti gibi bile olabilir sizin için.

Sunumuma başlamadan önce kısaca kendimden bahsetmek istiyorum. Ben OECD, Eğitim Müdürlüğü'nde çalışıyorum. Otuz tane ülkemiz var şu anda. Türkiye bu üyelerden birisi. Eğitim Müdürlüğü'nde biz özellikle eğitim istatistikleri ve göstergelerine bakıyoruz. PISA çalışması en iyi bilinen çalışmalarımızdan bir tanesi. Bu PISA çalışması kapsamında çok çeşitli eğitim alanlarında istatistikler ve eğitim göstergeleri geliştirebiliyoruz. Bunun dışında, eğitimdeki eğilimlere bakan çalışmalarımız var. Eğitim konusunda bir merkezimiz var. Bunun haricinde, doğrudan sorumlu olduğum bir program var ki sizi çok yakından ilgilendiriyor: Yükseköğretim Kurumlarının Kurumsal Yönetimi. OECD'nin terminolojisi bakımından bu çok farklı, çünkü OECD içinde ve dışında yükseköğretim kurumlarını bir araya getiren bir ağıdır bu. Eğitimle ilgili hem birtakım bakanlıkları hem de çeşitli kuruluşları bir araya getiriyor. Bu ağıma katılmak veya daha fazla bilgi almak isterseniz benimle temasa geçebilirsiniz. Bugün içerisinde ve akşam görüşebiliriz. Yarın sabah ayrılacağım. Bunun dışında, sonunda web sitesi adresinden de bu bilgilere ulaşabilirsiniz.

Yükseköğretim reformu konusu giderek daha fazla önem kazanmaktadır ve OECD çevrelerinde gerçekten Bakanlar yükseköğretimde inovasyon gibi konuları bundan beş ya da on ya da on beş yıl önce yapmadıkları kadar, tartışmadıkları kadar tartışıyorlar. Çünkü yükseköğretim sistemlerini doğru inşa eden ülkeler global ekonomiye daha fazla katkıda bulunabileceklerdir ve aynı zamanda çok daha tatmin olmuş ve aktif bir vatandaş profiline sahip olacaklar ve ellerindeki kaynakları da daha verimli bir şekilde değerlendirebileceklerdir. Şimdi, söyleyeceklerim genel anlamda OECD deneyimlerine dayalı olacak. Ama Dünya Bankası'ndan arkadaşlarımin desteğiyle birtakım bilgiler vereceğim. Dolayısıyla, kendilerine de teşekkür etmek istiyorum bana destek oldukları için.

*15 Kasım 2005, III. Oturum II. Bölüm: "Yükseköğretim Üzerine Seçilmiş Konular"

**Eğitim İdaresi ve Altyapısı'ndan Sorumlu Birim Direktörü, OECD Eğitim Direktörlüğü, Fransa

Şimdi eğitimdeki eğilimler çeşitli itici güçlerin etkisiyle meydana gelir. Bir tarafta, bir talep tarafı var, yani öğrenciler, devlet, üniversiteler neler bekliyor. Öteki tarafta da arz var. Yani kurumlarda çalışan, bu eğitim hizmetini veren kişiler ne istiyor. Sanırım son bir buçuk gün içerisinde arz ve talebi tartıştık. Ama arz ve talep toplumda ve teknolojiye yaşanan birtakım genel eğilimlerden etkilenirler, çünkü yükseköğretim doğrudan bir aktördür. Yani, yükseköğretim aslında Internet'in geliştirilmesinden sorumludur mesela, ve Internet sayesinde de genç insanlarımızın eğitim beklentilerinde büyük değişiklikler meydana gelmiştir. İlk başta ifade etmek istediğim bir şey var, bahsedeceğim bütün eğilimler bazı ülkelerde görülüyor. Çok az sayıda eğilim bütün ülkelerde görülüyor. Şimdi eğilimlerin bir sıralaması var, ama hiçbir şekilde önem sırasına göre sıralanmış durumda değiller. Çeşitli faktörler, kültür, tarih ve siyasete bağlı olarak gelişmiştir, ama hikayenin özeti şu: dünya çapında yükseköğretim gerçekten değişim için baskı görüyor, giderek büyüyen bir sektör ve ekonomik başarıya katkısı gerçekten önemli görülüyor. Üniversiteler ve diğer kurumların bilgi üretmesi, eşitliği artırması ve öğrenci ihtiyaçlarına karşılık vermesi ve bunu giderek daha verimli bir şekilde yapması bekleniyor. Üniversiteler giderek öğrenciler için, araştırma finansmanı ve akademik personel için rekabet ediyorlar. Hem özel sektör hem de uluslararası alanda rekabet ediyorlar. Dolayısıyla, bu karmaşık ortam içerisinde bizim mesajımızın devletin üniversiteleri doğrudan yönetmesinin artık uygun olmadığı yolunda. Tabi ki, yükseköğretimde OECD ülkelerinde çeşitli yönetim yaklaşımlarını görüyoruz. Burada, devlet ve piyasanın gücü çeşitli şekillerde birleştirilebiliyor. Öğretim kurumlarının kendi işlerini yönetme konusunda özerklikleri giderek artıyor ve devlet bütçesinden ayrılan para da bloklar halinde defaten ödeniyor. Aynı zamanda, işletmelerden gelen teşvikler, üniversitelere yapılan yatırımlar artıyor. Özerklik karşılığında devletler yükseköğretim kurumlarını hesap verebilir tutuyorlar ve aynı zamanda da kalitenin ölçülmesi için kriterler geliştiriyorlar. Şimdi bu durumda eğitim kurumlarının, öğretim kurumlarının, kendilerinin bizzat piyasadaki durumlarını güçlendirmeleri ve kurumlarını güçlendirmeleri gerekiyor. Dolayısıyla, burada stratejiye bir yoğunlaşma ve tek tek bölümlerin faaliyetlerinden uzaklaşma görüyoruz. Mesela, eskiden sadece akademik amaçlarla gözetilen kurullarda artık dışarıdan temsilcilerin de olduğunu görüyoruz. Üst düzey yöneticiler iş dünyasından hem akademik başarıları nedeniyle hem işletme becerileri nedeniyle bu üniversitelerde artık kurullarda yer alabiliyorlar. Bunun sayesinde, üniversitelerdeki kurumsallaşma giderek hız kazanmaktadır. Bütün bu değişiklikler dünyanın her yerinde birtakım gerilimlere neden oluyor ve kurumlarında akademik misyonlarıyla hizmet verme kapasitesi arasında bir denge kurmaları, geleneksel değerleriyle finansal sınırları arasında bir denge kurmaları gerekiyor.

Devletlerin gerçekten de öz sermayenin desteklenmesi sayesinde değerlerini korumaları gerekiyor.

Şimdi, aslında anlatmak istediğim şeyin özeti buydu. Ama en baştan başlayalım. Önce büyümeye bakıyoruz. Yükseköğretim geçmişte gerçekten elit bir kısmın elindeydi. 19. yüzyılda bu değişmeye başladı. 1945 yılından itibaren yükseköğretimdeki öğrenci sayısı global oranda artmıştır ve 1950'de yaklaşık 12 milyondan 2000 yılında 100 milyonun üzerine çıkmıştır. Bu rakamlar gerçekten çok çarpıcı, ama politika açısından önemli olan şu: gerçekten de yükseköğretim nitelikleri kazanan insanların yaş grubunda değişiklikler meydana gelmiştir. OECD ülkelerindeki büyümeyi gösteren bir grafik görüyorsunuz, son 40 yıl içerisinde. Burada gerçekten yükseköğretimdeki eğilimler ile ilgili karşılaştırılabilir birtakım verilerimiz yok, ama şunu yapabiliyoruz: farklı yaş grupları arasındaki eğitime devam etme durumunu karşılaştırabiliyoruz. Mesela, yükseköğretim 5A kategorisi dediğimiz bir kategori var, bu uluslararası bir sınıflandırma ve şuanda anlatmayacağım, ama araştırma yapmak üzere verilen bir lisans öncesi eğitime insanların %65'i devam ediyor idi 40 yıl önce. Şimdi bu veriler çok doğru değil belki, çünkü bu insanlar o günden itibaren çok fazla eğitim almış olabilirler. Ama mesela ABD'ye baktığımızda solda yer aldığını görüyoruz, öğrencilerin %24'ü üniversiteyi tamamlamış durumda, daha sonra Portekiz %3'le listenin en solunda, Türkiye ise sağ tarafta %6 ile sıralamaya katılıyor. 45-54 yaş arası ve 25-34 yaş arası kişilerin eğitime katılımı görülüyor en üstte. Gerçekten büyük değişiklikler var. Mesela Kore bu yaş grubundaki kişilerin eğitime katılımı açısından 16.sıradan 3. sıraya yükselmiştir. İngiltere, mesela, biraz düşüş göstermiştir, ama yine de ilk üç içerisinde. Çek Cumhuriyeti de düşüş göstermiştir. Türkiye çok hareket etmemiş aslında, bu yaş grubundaki kişilerin eğitime katılımı açısından sıralandırıldığında mesela İtalya ve Yunanistan Türkiye'nin önüne geçmiştir.

Martin Throw, California Üniversitesi Berkeley'den bir uzman olarak, bu eğilimi elit yükseköğretime katılımdan kitle katılımı şeklinde yorumlamıştır. Şimdi bu slaytların hepsini size verebilirim ama "Bir Bakışta Eğitim" adlı bir kaynak var, bizim web sitemizden bunu indirebilirsiniz. 'Bir Bakışta Eğitim' adlı kaynakta bu veriler zaten var.

Üniversiteler ve diğer yükseköğretim kurumlarının sayılarına baktığımız zaman, burada da bir artış görüyoruz. 1955 yılında yaklaşık 500 üniversite ve 250 tane diğer yükseköğretim kurumu vardı. 1972 yılında bu rakamın 1000 olduğunu görüyoruz. Şuandaki duruma baktığımız zaman OECD alanında, 4000'in üzerinde üniversite var. Tabi ki burada bir takım tanımlar çok önemli, çünkü çeşitli ülkeler politeknik merkezlerini üniversi-

te olarak değiştirmişlerdir bir gecede ve bu rakamların artmasında bunun da etkisi olmuştur. Gerçekten de 80'lerin sonundan itibaren üniversitelerin sayısında görülen artış dikkate değer. Yeni kurumlar oluşturuldu, ama mevcut olanlar da büyüdü. Mesela, İngiltere'den bir örneğe bakalım: 1920 ile 1940 arasında yaklaşık 750 tane öğrencisi vardı, şuanda ise öğrenci sayısı 23,000. Bu noktada önemli bir konuya vurgu yapmak istiyorum, yükseköğretim kurumları arasında büyük bir çeşitlilik var. Öğrenciler arasında da, sosyal konum, yaş ve motivasyon açısından bir çeşitlilik var, yani tipik öğrenci diye artık bir şey yok. Aynı şekilde, kurumlar arasında da bir çeşitlilik var, kampusta bulunan üniversiteler, uzaktan eğitim verenler, küçük / büyük, çok disiplinli, uzmanlaşmış üniversiteler, devlet üniversiteleri ve özel üniversiteler. Programlar da aynı şekilde çeşitlilik kazanmıştır ve verilen programlar çok daha karmaşık hale gelmiştir. Dolayısıyla, herhangi bir şekilde reform yapacaksak bunun eskisine oranla çok daha zor bir iş olduğunu baştan kabul etmemiz gerekiyor. Şimdi farklı bir şekilde ifade edecek olursak, Sayın Peter Gaehtgens'in sabah söylediği gibi, yükseköğretim politikaları aslında devletler, akademik dünya ve piyasa arasındaki ilişkilere bağlıdır. California, UCLA'dan Burton Clark ve arkadaşları yükseköğretim kurumlarının bir tablosunu çizmeye çalıştı ve üniversiteleri bu üç tane etkinin nüfuzu altında çalışan kurumlar olarak gösterdi. Son 25 yıldaki deneyimlere baktığımız zaman bir şey görüyoruz; OECD ülkelerinde genel anlamıyla piyasaya doğru bir eğilim var. Yani, kurumlar doğrudan kontrolden uzaklaşmakta ve kaynakların kullanımında giderek daha fazla özerkliğe sahip olmaktadır. Ancak, genel kamu politika hedeflerine daha da yaklaşmaktadırlar. Bunun sayesinde, daha fazla hesap verilebilirlik olmakta ve sistemin yönetilebilmesi için çeşitli araçlar geliştirilmektedir ki bunlardan da son 1,5 gün içerisinde çokça konuştuk.

Daha büyük bir yükseköğretim sistemi demek daha pahalı bir sistem demektir ve gerçekten de zorlu bir reform alanıdır. "Yükseköğretimin parasını kim karşılamalı?" sorulan en önemli sorulardan bir tanesidir. Pek çok kişi bunun bir kamu yararı olduğunu düşünüyor, dolayısıyla da kullanım açısından herkese sunulmalı ve vergi gelirlerden ödenmeli diye düşünüyor. Ancak, bazı ülkelerde yükseköğretime katılım oranı oldukça yüksek. Mesela, İskandinav ülkelerinde düşük gelir sahipleri ile yüksek gelir sahipleri arasındaki eğitim düzeyi bakımından büyük fark yok. Ancak, gelir açısından ve eğitime erişim açısından eşitsizliğin olduğu ülkelerde farklı bir durum var. İngiltere, Avustralya ve güney ve orta Avrupa'daki diğer ülkelere baktığımız zaman gerçekten sosyal bakımdan avantajlı olan kişilerin yükseköğretime devam ettiğini ve yükseköğretimden en fazla fayda sağlayanların yine sosyal bakımdan avantajlı olan kişilerin olduğunu görüyoruz. Peki acaba gerçekten elit bir kesimin bu eğitimi alması için daha düşük gelire sahip kesimlerin vergi ödemesi

kabul edilebilir bir şey mi? İşte bu tam da İngiltere ve Avustralya'da kayıt ücreti uygulamasının başlatılmasının temelinde yer almaktadır ki İngiltere ve Avustralya'da söz konusu eğitim politikaları yükseköğretimde adaleti artırmak için işçi hükümetler, sol hükümetler tarafından benimsenmiştir. Üniversiteler hem toplum hem de kişisel yarara çalışan kurumlardır. Dolayısıyla, üniversitenin masraflarının karşılanması için de hem devletten para alınmalı hem de kişiler eğitim görmek için bizzat katkıda bulunmalıdır. Fakat bütün OECD ülkelerinde yükseköğretim görmüş olan kişilerin daha sonra aldıkları maaşlar örgün eğitimi ortaöğretim ile sınırlı kalan kişilere göre çok daha fazladır. Yükseköğretimin bireylere olan katkısını ölçmek için maliyetin geri dönüş oranı hesabı yapılır. Pek çok sistemde daha fazla kazananlar daha fazla vergi ödüyorlar. Dolayısıyla, üniversite mezunları daha fazla vergi ödüyor. Bir şekilde, eğitimlerini bu yolla geri ödüyorlar gibi düşünülebilir. Bazı ülkelerde ise harç ödüyorlar. Bu aslında olumsuz bir şey, ama faydalarına baktığımız zaman gerçekten çok daha fazla kazandıkları, işsizlik riski çok daha düşük olduğu ve hatta bazen kamu yararı sağladıkları için topluma daha fazla katkıda bulundukları söyleniyor. Şimdi, sağ tarafta sol taraftakinden olumlu çok daha fazla şey olduğunu görüyoruz. Eğer çıkartma yaparsak geri dönüş oranının ne kadar yüksek olduğu görülür. İktisatçılarımızın hesapladığı geri dönüş oranı %15'ten fazla. Çok iyi yıllar dışında menkul kıymetler borsasına yapacağınız bir yatırımdan bu kadar büyük bir geri dönüş elde edemezsiniz. Ama tartışmanın özü şu; öğrencilerin maliyetlerin bir kısmını karşılaması bekleniyor. Bu konuyu belki bütün gün tartışabiliriz, ama kurumlara yapılan finansman tahsisatlarının nasıl dağıtıldığını anlatmak istiyorum.

Yükseköğretimdeki devlet harcamalarını Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'nın (GSYH) yüzdesi olarak görüyoruz, böylelikle milli zenginliği de burada ele almış oluyoruz. Bu yüzden, yükseköğretim kurumlarına yapılan harcamaları gördüğümüz zaman, GSYH'nın Kanada'da %2.6 dan, İtalya ve Türkiye'de %0.8'e kadar sıralandığını görüyoruz. Almanya Türkiye'den biraz daha yüksek. Burada şöyle bir mesaj var, gerçekten devlet çok büyük bir tahsisat yapabilir, ancak hem devlet hem de özel sektör bir araya gelerek üniversitelere çok daha fazla katkıda bulunabilir. Mesela, çeşitli ülkelerden ikisinin birlikte katkıda bulunduğunu biliyoruz. Ancak ortalama %1 civarında ve bu herhalde yeterli değildir. Eğer kurumlarınızın global ekonomide başarılı olmasını istiyorsanız, GSYH'nın %1'i olan ortalamanın, oranın o zaman sol taraftaki ülkelerle aynı düzeyde olmasını sağlamanız gerekiyor. Öyle bir dönemde yaşıyoruz ki OECD ülkelerindeki nüfus yaşlanmaktadır, dolayısıyla emeklilik masrafları ve sağlık giderleri giderek artmakta ve yükseköğretim için mevcut olan kaynakları zorlamaktadır. Devletler bu yüzden vergi yükünü azaltma konusunda sıkıntı yaşamakta ve finansman için giderek artan bir rekabet görülmektedir. Bu bağlamda, yük-

seköğretimin özellikle verimliliği ve kalitesine odaklanılmaktadır. Birtakım politikacılar arasında bazı şüpheler var. Akademisyenlerin gerçekten de ulusal veya global önceliklere odaklanmadığı, veya eğitimi iyi vermediği yönünde şüpheler bunlar. Dolayısıyla da finansmanın kullanılabilmesi için üniversitelerin halka karşı hesap verebilir olmaları isteniyor. Birtakım ülkeler gerçekten de performansa dayalı finansman sistemi geliştirmişlerdir. Mesela, Finlandiya'da programların finansmanının yapılması için üniversitelerle devlet arasında sözleşmeler yapılmaktadır.

"Kalite güvencesi" ve "kontrol"; kalite güvencesinde kurum içi değerlendirmeden kurum dışı değerlendirmeye doğru bir geçiş yaşanmıştır ve özellikle de emsal değerlendirilmesine önem vermeye başlanmıştır. Eğitim kalitesinin değerlendirilmesi çok zor bir alandır. Öte yandan, araştırma yönteminin ölçülmesi için birtakım kriterler vardır, ancak doğrudan sınıflarda verilen eğitimin değerlendirilmesi daha zordur. En gelişmiş örneklerden bir tanesi, eğitim kalitesinin artırılmasına yönelik Brezilya'da yapılan çalışmalardır. Burada, öğrenciler yerine doğrudan dersleri değerlendirmek üzere bir program başlatılmıştır. Pek çok ülkede öğrenciler artık eskisine göre dersleri ve öğretmenleri konusunda daha fazla girdi sağlayabiliyorlar, ancak son birkaç yıl içerisinde özellikle medyanın yaptığı eleştiriler ve değerlendirmeler çok büyük önem kazanıyor. Mesela, medya en iyi üniversiteler listesi gibi şeyler çıkarıyor ve tam olarak neyi ölçtüklerini görmek için metodolojilerine bakıyoruz, ama yadsınamayacak bir şey var, o da şu; gerçekten de hizmet sağlayıcıların bırakmış olduğu bir boşluğu medya bu değerlendirmeyi bizzat kendisi yaparak doldurmuş oluyor.

Araştırma yönetimi üniversiteler için giderek önemli bir hale gelmiştir. Yükseköğretimin politika alanının değiştirilmesi çokça tartışılmıştır. Üniversite yetkilileri, araştırmacıların araştırmalarına devam etmelerini istiyorlar. Ama aynı zamanda, bu araştırmanın verimliliğinin olması gerekiyor ki üniversite, büyük ölçüde araştırma performansına dayalı olan Shanghai derecelendirmesindeki yerini koruyabilsin. Araştırma finansmanı üniversitelerin toplam kaynaklarının önemli bir parçasını oluşturuyor. Modern üniversitenin motivasyonunu sağlayan şey araştırmadır. Üniversite araştırma yönetimiyle ilgili birtakım raporlar var. Web sitemizde bulabilirsiniz. Bunların bir tanesinde birtakım vaka incelemeleri var. Diğerinde ise yeni kurumlarda araştırma ve geliştirme çalışmaları ile ilgili rakamlar veriliyor.

Yükseköğretimin bölgesel düzeyde ekonomik kalkınma ile ilişkilendirilmesi konusunda bir şey söylemek istiyorum. Yükseköğretim kurumlarının ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmeye yaptıkları katkıdan bahsedecek olursak şunu diyebiliriz; OECD ülkelerinin pek çoğu kurumlarının böy-

le bir katkıda bulunmasını ve bunu bölgesel aktörlerle kuracakları işbirliği ve ortaklıklar aracılığıyla yapmasını sağlıyor. Bu misyon üniversiteler arasında genellikle üçüncü görev ya da üçüncü hizmet ya da üçüncü sorumluluk olarak adlandırılıyor. Marjinal olmasa da araştırma ve eğitim gibi iki önemli görevden sonra üçüncü görev olarak görülmeye başlandı. Dolayısıyla, bölgesel kalkınmaya yapılan katkı araştırma ve eğitim görevlerinin yanı sıra onlarla birlikte yürütülmesi gereken bir görevdir; çünkü ancak hepsi birlikte yapılacak olursa bölgeye gerçek bir katkı sağlanabilir. Fakat, birtakım bölgesel çalışmalar bu konu ile ilgili daha net rakamların ortaya çıkmasını sağlayacaktır. Eğer üniversitelerin motive olması gerekiyorsa, kendilerine doğru bir şekilde teşvik verilmeli ve cesaretlendirilmelidir.

Küresel boyutla ilgili bir şey söylemek istiyorum. Ulusal politikalar birkaç şekilde test ediliyor şuanda. Ama eş zamanlı olan bir global boyut var, o da şu; yüksek becerili insan gücü piyasası, 1990'larda ABD'de olduğu gibi, talep ağırlıklı bir sistemden ziyade çok çeşitli ülkelerdeki talebin birleşmesiyle oluşan bir sistem meydana getirmiştir ve göstergeler bunun bu şekilde devam edeceğini göstermektedir. Gerçekten de global piyasada yüksek düzeyde eğitim görmüş özellikle de bilim adamları ve mühendislerin çeşitli ülkeler tarafından talep edildiği bir sisteme doğru gidiyoruz. Dünya çapında üniversiteler bu türden insanları yetiştirmekte ve çeşitli ülkelerde çalışmalarına olanak sağlamaktadır. Bunun sayesinde de pek çok ülkede bir tavır değişikliği meydana gelmiştir. Mesela, üniversiteler eskiden ulusal bir kaynak olarak görülürken rekabetçi uluslararası bir sektör haline gelmişlerdir. Bazı ülkeler bu fırsatlardan yararlanmak istemiştir. Mesela, İngiltere ve Avustralya yükseköğretim kurumlarına 2000'li yılların başında uluslararası öğrencilerin daha fazla geldiğini kaydetmişlerdir. Bir politika olarak yabancı öğrencilerin ülkeye çekilmesi beraberinde birtakım şeyler getirir; mesela göçmen hukuku, sosyal yapının desteklenmesi, başta fen ve mühendislik dallarında olmak üzere eğitim ve araştırmanın kalitesi gibi.

Sonuç olarak, vurgu yapmak istediğim nokta eğilimler ve politik tepkileri tanımlamaktan yükseköğretim sistemlerinde karşılaşılan zorluklara doğru bir yönelme olmuştur. Devletlerin karşılaştıkları zorluklardan da bahsetmek lazım. Giderek karmaşılaşan bir politika ortamında devletlerin halen birtakım sorumlulukları vardır; sistem içerisinde adalet ve eşitliğin olmasını sağlamak durumundadırlar. Bu illa ki devletin doğrudan bütün süreçlere müdahale etmesi gerektiği anlamına gelmiyor. İkinci önemli güçlük ise şudur; herhangi bir şekilde hiyerarşiyi güçlendirmeden devletler çeşitliliği yönetebilmelidir, yani kurumların gerçekten zenginleşmesini sağlamalıdır, ama öte yandan belli bir tip üniversitenin diğerine baskın olmasını önlemek durumundadırlar. Çok fazla düzenleme olmadan

kaliteyi güvence altına almalıdırlar ve büyük bir takım bürokrasiler kullanmadan bu kaliteyi artırmalıdırlar. Diğer yandan, yönetimler iş gücü piyasası, bireyler ve kurumlar arasındaki bilgi alışverişini geliştirmekle de sorumludur. Devletlerin, yönetimlerin karşısında duran bir diğer önemli zorluk, AB'nin Lizbon gündeminde de görülen, inovasyon ve araştırmanın desteklenmesi konusudur. Öte yandan, kamu sektörü ve özel sektörün eğitime katkısında denge kurmak devletin yine önemli bir görevidir. Devletlerin karşısında duran son zorluk ise yaşam boyu öğrenimi desteklemektir. Sürekli eğitim ve yetişkin eğitimi geçmişte olduğundan çok daha yaygındır bugün. Ancak, politikaların geliştirilmesine baktığımız zaman o kadar hızlı ilerlemediğini görüyoruz.

Devletlerin karşılaştıkları zorluklar ve bütün yukarıda değinilenler tabii hayatı üniversiteler için de zorlaştırmaktadır. Mesela, benim '5M' dediğim başlıklar var. 5M kapsamında kurumların karşılaştıkları birtakım zorluklar var. Mesela, birinci M misyondur. Kurumların lisans öncesi, lisans, lisans üstü, yaşam boyu öğrenim, hizmetler gibi çok çeşitli alanlarda misyonları var, çeşitli disiplinlere yönelebiliyorlar, bölgeye, uluslararası alana odaklanabiliyorlar, ya da ulusal düzeyde faaliyet gösterebiliyorlar. Çok az sayıda üniversite bence bu alanların hepsinde birden güçlü olabilir, dolayısıyla seçim yapmak zorundalar, ancak bazıları hepsinde güçlü hale gelebilir. Fakat, çoğunluğunun karar vermesi gerekiyor.

İkinci 'M', market yani pazar. Üniversitelerin piyasalarını, pazarlarını iyi anlamaları lazım, çünkü düşünceleri gereken hem ulusal hem de uluslararası pazarları var. Müşterilerinin ne istediklerine odaklanmak durumundalar. Bu da kötü bir şey değil, çünkü pek çok insan yükseköğretim kurumları konusu çerçevesinde müşteri dendiği zaman rahatsız oluyor. Ben öğrencilerin müşteri olarak görülmesinden yana değilim, ama müşteri odaklı dediğimiz zaman paydaşınızın ihtiyacını tespit etmekten bahsediyoruz. Tabii ki tek yaptığınız iş bu değil. Ama bu bugüne kadar eksik olan bir boyuttu.

Üçüncü M, "money", yani para. Burada vurgulanmak istenen, devletin finansman payını azaltmak ve finansman kaynaklarının çeşitliliğini artırmak ve özellikle üniversitelere daha fazla mali yönetim özerkliği vererek blok şeklinde ödemeleri yapmaktır. Mesela, bilgi sistemlerinde özellikle sermaye yatırımlarının yapılması büyük bir risktir, çünkü insanlar bazen sermayelerini akıllıca kullanmamışlardır.

Dördüncü M, "mergers", birleşmeler. Üniversiteler şimdiye kadar işbirliğinde çok bulunmuşlardır. Ancak, artık stratejik birtakım birleşmelerin söz konusu olduğunu görüyoruz. Şimdi burada çok daha büyük, çok da-

ha az sayıda kurum görebiliriz gelecek yıllarda. Bu durum neredeyse bütün sektörlerde bu şekilde gelişmiştir. Bizim sektörümüzde de olabilir dolayısıyla. Peki, bu endişelenmemiz gereken bir sorun mu? Bunun üzerinde düşünülebilir.

Son olarak, "management", yani yönetim. Bu kurumlarımızın karşısında duran temel bir güçtür. Piyasalarını bilen, stratejik vizyona sahip, maliyetleri anlayabilen, önceliklerini belirleyebilen ve aynı zamanda da kadrolarına liderlik edebilecek kişiler aranıyor. Yani, stratejik yönetim illa ki herkesin mutlu olması anlamına gelmiyor. Tabi ki, bütün yöneticiler eşit bir şekilde başarı göstermeyecektir. Bazı ülkeler, liderlik ve yöneticilere kaynaklar ayırarak bu işi devam ettiriyorlar.

Konuşmamı, California Üniversitesi eski başkanı Clark Kerr'in bir sözüyle bitirmek istiyorum. Kendisi ortaçağ üniversitelerinin dünyanın en dayanıklı üniversiteleri olduğuna işaret etmiştir. Birçoğu 1500'lü yıllarda kurulmuş ve hala ayakta durmaktadır. Clark Kerr şöyle diyor: Batı dünyasında 1500'lü yıllarda kurulan 85 tane kurum halen faaliyetlerine devam etmektedir ve tarih boyunca Katolik kilise, parlamento, İzlanda ve İngiltere'deki parlamentolar, birkaç tane İsviçre kantonu ve 70 tane üniversite, bu değişmeyen kurumlar arasındadır. Krallar, localar ve lordlar ortadan kalkmıştır ancak bu 70 tane üniversite hala aynı mekanda, aynı binalar içerisinde, hemen hemen aynı şeyleri yapan profesörler ve öğrencilerle ve aynı yönetim biçimleriyle faaliyetlerine devam etmektedirler.

Ben yükseköğretim kurumlarının büyük çoğunluğunun gelecekte bu 70 üniversite kadar sağlam bir şekilde ayakta durabileceğini zannetmiyorum.

Teşekkür ederim.

ULUSLARARASI BİR BAKIŞ AÇISIYLA YÜKSEKÖĞRETİM VE ARAŞTIRMA*

Dr. Sachi HATAKENAKA**

Tekrar buraya geldim ve belki sizi sıkacağım. Bu arada, Japonya ile ilgili sunumumu yaparken şöyle bir hata yaptım, demiştim ki "üniversite-sanayi ilişkisi bizim için çok ön plandaki ilişkilerden değildir Japonya'da, o yüzden bu konudan bahsetmeyeceğim", ben böyle deyince, bir de bu konuyu ele alacağım bir sunum yapmamı rica ettiler. Dünya Bankası'ndan ilk ayrıldığım dönemde, yaklaşık 10 yıl önce, yani Dünya Bankası'na dışarıdan danışman olarak çalışmaya başlamadan önce, benim çalıştığım alanlardan bir tanesi üniversite ile sanayi ilişkisi, yenilikçilik ve üniversitelerin yenilikçilikte oynayacakları roldü. Bu noktada, MIT, Cambridge ve Tokyo Üniversitelerini inceledim ve uluslararası kıyaslamalar yaptım. Bu alandaki, ilgim buradan kaynaklanıyor. Bu arada, araştırmacı şapkamı taktığım zaman tabi ki şunu da söylemek istiyorum, sadece Dünya Bankası'na danışmanlık yapmadım, aynı zamanda MIT ve diğer başka üniversitelere de danışmanlıklarda bulundum ve Oxford'da ortaöğretim sonrası konularda birtakım araştırmalar yaptım. Şimdi, araştırmacı şapkamı giyerek bunlardan bahsedeceğim.

Öncelikle "bağlamdan" bahsetmek istiyorum. Üniversitede araştırmanın rolü ve OECD ülkeleri ile gelişmekte olan ülkelerde, bu rolün nasıl değiştiğine değinmek istiyorum. Ardından, Türkiye'deki üniversiteler ne yapabilir, hükümet ne yapabilir, bunlara değinmeye çalışacağım. Aslına bakarsanız küresel bağlamda yeni bir şey yok, artık bilgi ekonomisi var diyoruz zaten. Ancak bu noktada araştırmanın çok pahalı olduğuna dikkatinizi çekmek istiyorum. OECD ülkeleri arasında en varlıklı olanlar bile bazen bunu yeterince yapamıyorlar. İşte bu da bir ülkenin bilimin üretilmesi anlamında ne yapacağına dair durumu çok belirliyor. Bir de bunun dışında, giderek artan ölçekte, kuruluşlar arasında işbirliği var. Yani, bu noktada kamu için ya da halk için bilgi üretimi kısmı biraz daha bulanıklaşıyor. Yani , bilgi daha çok dediğimiz gibi bu küresel şirketler için üretilir hale geldi ve tabi ki bu aynı zamanda üniversitelerin ekonomik rolü ile ilgili olarak artan küresel beklentilere de neden oluyor. Dolayısıyla, hem üniversite hem de hükümet düzeyinde çok ciddi birtakım stratejilerin geliştirilmesi gerekiyor. Tabi ki, üniversitelerin de üniversite dışı sektörlerle, yani hükümetler ve kuruluşlarla da çalışması ihtiyacını ortaya çıkarıyor.

*15 Kasım 2005, III. Oturum II. Bölüm: "Yükseköğretim Üzerine Seçilmiş Konular"

**Eğitim Danışmanı, Japonya

Üniversitelerin araştırma alanındaki geleneksel rolüne baktığımız zaman, işte bu bilginin üretilmesidir, uluslararası bilime katkıda bulunmaktır, gelecekteki araştırmacı/bilimadamlarının yetiştirilmesidir. Mesela, Almanya'da birtakım ikili çalışmalar mevcut. Buna göre, bazı üniversitelerde hem eğitim hem araştırma bir arada veriliyor. Yani geleneksel rolü bu şekilde özetleyebiliriz. Ancak, araştırma rolü ile ilgili olarak yeni olan bir şey daha var, bu da üniversitelerin ekonomik rolü ile ilgili beklentilerin artmasından kaynaklanmaktadır. Stanford, MIT, bunları zaten belki sürekli duyuyorsunuz ve duymaktan sıkılmışsınızdır, ama bu isimler pek çok ülkeye birtakım ilhamlar vermiştir, işte bunun sonucunda Silikon Vadisi ortaya çıkmıştır. Üniversite-sanayi ilişkilerinin olduğu platformlar ortaya çıkmıştır, bunun dışında tabi ki ruhsat-lisans verilmesi, mülkiyet hakları ve benzeri konular gündeme gelmiştir. Bütün bunların tartışılması da aslında üniversitelerin yeni ekonomik rolünü biçerken OECD ülkelerinin dikkate alması gereken konulardır. Üniversiteler araştırma alanında yeterince iyi olursa, yaptıkları araştırmaların sonuçları zaten sanayi tarafından kullanılacaktır. Üniversite özerk olmalıdır ve tek başına bilgi sağlayıcı olmalıdır diye bir anlayış vardı, ancak bu anlayış artık geride kaldı. Günümüzde üniversitelerin daha fazla etkileşime girmesi bekleniyor, yani üniversiteler teknolojiyi, teknolojik gelişimin önemi, ve sanayinin durumunu anlamak zorunda. Tabi aynı zamanda sanayiden çok da fazla geri bildirim almak zorunda. Üniversiteler bir yandan araştırma ve bilim alanında yüksek performans gösterirken, diğer yandan küresel teknolojik gelişmeleri takip ederek buna katkıda bulunacak girişimlerde bulunmalı. Yeni beklenti bu yönde.

Üniversitelerin teknolojiyi kullanarak gelir getirici etkinliklerde de bulunmaları gerektiği söyleniyor. Ancak Birleşik Devletler örneğinde bile çok az üniversite araştırmalarını sadece teknolojiyi kullanarak bu konuda ilerlemeler yaratarak gelir getirici faaliyetlere dönüştürebiliyor. Tabi ki, bu türden etkinlikler çok yüksek gelirler elde etmenizi sağlayabilir, ama biraz da şans gerekiyor. Örneğin, gelişmiş ülkelerde araştırma üniversitelerinin sadece %50'si, bu alandaki faaliyetleriyle elde ettikleri kar sayesinde masraflarını karşılayabiliyorlar. Bu söylediğim durum Birleşik Devletler için geçerli. Yani eğer bir üniversite olarak siz uzun zamandır bu alanda faaliyet gösteriyorsanız, bir portföyünüz oluşmuş ise, o zaman tabi ki artık gerektiğinde geniş kapsamlı araştırma fonları alabilirsiniz. Mesela ABD'de, 200 milyon dolarlık araştırma fonu alabilen üniversiteler var. Ama bunun her üniversite için geçerli olduğunu söyleyemeyiz. Yani her üniversite bunu rahatlıkla bir gelir kaynağı olarak düşünmemeli. Bu noktada, dünya çapında, OECD ülkelerinde, bu konuda da birtakım rahatsızlıklar var, yani bunun böyle olmadığı görülmüş durumda.

Peki üniversitenin ekonomik rolü ile ilgili yeni düşünceler nelerdir?

Bunlardan ilki, tabi ki yeni sanayileri ortaya çıkaracak yeni bilimsel alanlara ağırlık vermektir. Mesela, Silikon Vadisi buna bir örnek. Bunların hepsi zaten geleneksel hale gelmiş öykülerdir, Ama, bu kadar ileri gitmesek bile, bu kadar başarılı olamasa bile her bir üniversite, yenilik açısından sanayiye yardımcı olarak kendisine de bir miktar destek sağlayabilir. Örneğin üniversite problem çözme konusunda birtakım etkinlikler yürütüyor olabilir. Bu sayede, hem çabalarını görünür kılar hem de tamamen buna yoğunlaşmamış olur. Jamil dün Finlandiya'dan çok iyi bir örnek vermişti. Ama tabi ki Finlandiya'da şanslıydılar, çünkü Nokia gibi büyük bir şirket vardı. Orada bir şehirde sıfırdan bir üniversite kurup ardından bu kadar başarılı olmak mümkündü. Finlandiya örneği dediğim gibi çok istisnai bir örnek. Üniversitelerde teknoloji dediğimiz zaman çok yüksek teknik olanakların kullanıldığı araştırmalar anlamına gelmiyor. Örneğin elektronik de olabilir, mekanik de olabilir, başka alanlarda da olabilir. Farklı alanlarda gelişmiş olan üniversiteler var. Bu üniversiteler ne yapıyorlar? Sadece belli bir sanayiye hedefliyorlar, o sanayinin içinde de belli bir kritik teknolojiyi hedefleyip, bu alanda yoğunlaşıyorlar. Yani, üniversiteler teknoloji alanında her şeyi yaparız dememeli belki de. Bu arada açık olan konulardan bir tanesi de belki daha az gözle görülür üniversite başarısı örneklerinden bahsetmek. Eğer sadece yüksek bilim teknolojilerini kullanıyorsanız, sanayinin bütün sorunlarını çözüyorsanız anlamına gelmez. Bazen de mesela üniversitedeki basit algılayış değişiklikleri, sanayiye önemli derecede destekleyebilir ve onlara yardımcı olabilir.

Şimdi, çok ilginç bir şekilde şu ana kadar hep teknolojiden bahsettik, ama bunun dışında toplumun/kültürün geliştirilmesi açısından üniversitenin bir başka rolü daha var. Bunu da iki şekilde açıklıyorlar. Bunlardan birincisine en iyi örnek, Pennsylvania Üniversitesi'nden verilebilir. Toplum hizmeti sağlayamayacak kadar yoksul olan halkla yakın olarak çalışarak, hizmet, eğitim ve araştırma yaparak toplumsal konularda yardımcı olmaya çalışıyorlar. Bunu yapmaya başlamalarının sebebi üniversite çevresinde ciddi oranda artan yoksullaşma idi. Tabi bunu sadece insani amaçlarla veya yardım amacıyla yapmadılar. Bunun gelişimi engelleyecek ciddi bir sorun olarak gördüler.

Bunların yanısıra, bilgi alışverişinden bahsederken iki yönlü bir bilgi alışverişinden bahsetmeliyiz. Bu demek oluyor ki, üniversite sadece kendisi bilgi üretmemelidir, aynı zamanda halktan ve sanayiden de bir şey öğrenmelidir, yani tek yönlü bir akış olmamalıdır. Bu bahsettiğim İngiltere hükümeti için yaptığım danışmanlık hizmetinde benden araştırmamı istedikleri bir konuydu. Endonezya'da da bu konuda çalışmalar yaptım. Üniversitelerin bu noktada bilimsel ilerlemeyi izleyebilmesi bekleniyor. Buradaki değişikliklere ayak uydurabilmesi bekleniyor. Bunlar belki çok karma-

şık bir durum arz etmiyor ama son derece önemli konular. Bunun dışında da, üniversitelerin görevlerinden bir tanesi, ulusal açıdan önem taşıyan stratejik alanlarda bilgi üretmektir.

Peki Türkiye neler yapabilir? Endonezya sadece bir örnektir. Türkiye için farklı şeyler düşünmek lazım. Şöyle bir tavsiyede bulunmak mümkün. Bence öncelikle sektör yapısı açısından önünüzde doğru bir resim olmalı. Yani, mevcut durumda geliştirilebilecek kapasiteler nelerdir, öncelikle bunun iyi bir değerlendirmesinin yapılması gerekir. Üniversite düzeyinde ilgili değerlerin ne olduğunu belirlemek, sonra da bu değerleri desteklemeye çalışmak önemli. Bilimsel kapasite aynı zamanda toplumsal gereksinimlerle ilişkilendirilmeli. Bunu biraz daha açıklayacağım. Şimdi, bilim ve teknoloji alanında çalışan araştırmacıların son dönemde çok fazla yararlandıkları düşüncelerden bir tanesi şu, temel bilimler uygulamalı çalışmalardan ayrı tutulmamalıdır. Bildiğiniz gibi geleneksel yaklaşıma göre, temel bilimler hep ayrı tutulmuştur. Halbuki, temel bilimlere yoğunlaşıp aynı zamanda uygulamalı bilimlerde çok büyük başarılar kaydetmek mümkündür. Şu andaki yaklaşım ise budur. Bu noktada, araştırma etkinliklerini düşünün ya da finansman alınarak yapılan birtakım çalışmaları veya bursları düşünün. Bunların hepsi uygulamalı bilimlere yöneliktir. Ama öte yandan, bunları yaparken bilimsel bir takım yeni ilkeler bulmayı amaçlamazsınız. Öte yandan, Pasteur gibi önemli bir kişiliğin durumuna bir göz atalım. Kendisi bir bilim adamıydı ve bilimle ilgili temel birtakım ilkeler ortaya attı ama aynı zamanda bu temel ilkelerden yararlanarak uygulamalı bilimlere de yön verdi. Yani Pasteur'un örneği çok çarpıcı ve sanırım bu örneği devam ettirmeliyiz.

Şimdi de MIT'nin dönüşümünden bahsetmek istiyorum. MIT tabii ki dünya çapında tanınan bir araştırma üniversitesi. Ama 1900'lerde durum hiç de böyle değildi. MIT o dönemde temel konularla, basit konularla ilgilieniyordu. Hiçbir araştırma becerisi yoktu, aslında bir tür zanaat okuluydu. Ama 100 yıl içerisinde, bir araştırma üniversitesi haline geldi. Ve öyle sıradan bir araştırma üniversitesi de olmadı; temel bilimlere önem veren ama aynı zamanda bu temel bilimlerin toplumu nasıl etkileyeceği üzerinde de düşünen, kafa yoran bir üniversite haline geldi. Peki üniversiteler ne yapabilir? Öncelikle yapılan çalışmaların uygunluğunun değerini önemsemek lazım. Programlar ihtiyaçlara uygun olmak zorunda. Bunun dışında da Maureen'in de bu sabah Amerikan üniversitelerinden bahsettiğini hatırlayacaksınız. Cornell'den bahsetti, MIT'den bahsetti, biliyorsunuz bunların hepsi hem araştırma üniversitesi hem özel üniversiteler. Neler oldu? Hükümet, bu üniversitelere topluma verdikleri hizmetten dolayı finansman kaynağı tahsis etti. Bunlar da bu sayede hizmetlerini devam ettirdiler. Şimdi, Cornell Üniversitesi örneğini alacak olursak buradaki başlangıç

noktalarından bir tanesi çevresindeki halka yoğun tarım bilgisi sağlamaktı. Yani, burada Cornell'in yaptığı iş, üstün teknoloji kullanıp araştırma yapmak değil de onun yerine çevresindeki yerleşim birimlerinde yaşayan halka tarımın nasıl yapılacağını öğretmektir. Yani, belki uluslararası ölçekte yayınlar da yapıyorlardı ama burada sadece bunu yapmadılar, aynı zamanda yerel ölçekte de bir şeyler değiştirmeye çalıştılar. İhtiyaçlara uygunluk üniversitelerinizde önemli bir değer haline gelirse, bunu tabi ki farklı aşamalarda uygulamaya sokmanız gerekir. Bir kere böyle bir değeri tanımladıktan sonra kurumsal sınırlarınızı dış dünyayla ilişki kurabilmek için etkileşime açık hale getirmeniz lazım ki girişim olsun. Burada yine MIT örneğini vermek istiyorum. MIT her düzeyde iletişim ağlarına sahip bir üniversitedir. Dışarıya çok fazla danışmanlık hizmeti verirler, ama bunu yüksek hacimli olarak yapmak yerine sadece stratejik alanlarda yaparlar. Sadece akademisyenlerin verebileceği türde danışmanlık hizmeti sunarlar. Karşılığında ise özel sektörün bilgisini elde ederler ki bu türden danışmanlık hizmetleri olmaksızın zaten üniversitelerin özel sektörün elindeki bilgiye ulaşması mümkün değildir. Aralarında böyle bir alışveriş söz konusudur ve ardından da bu bilgileri kendi araştırma etkinliklerinde tekrar kullanırlar. Bu aslına bakarsınız geriye doğru besleme sağlayan araştırma etkinliklerini de besleyen bir toplum veya sanayi hizmetidir. Farklı düzeylerde iletişim ağlarına sahip olduklarını söylemiştik, bunlardan bir tanesi mesela birtakım ziyaretçi komitelerin oluşması. MIT' deki her bir bölümün ziyaret amacıyla orada bulunan bir takım davetlileri, konukları vardır. Bu konuklar dünyanın değişik yerlerinden gelirler ve müfredatla ilgili yorumlar yaparlar. Bu kişiler akademisyen olabilirler, sanayi sektöründen olabilirler. Böylece, sürekli değerlendirme yapmak durumunda kalmazlar, ve değerlendirme yapsalar bile örneğin müfredat veya diğer konularda sürekli olarak bölümlerinin stratejik gelişimi ile ilgili olarak ziyaret eden konukları sayesinde dışarıdan da destek ve fikir alırlar. Bu da tabi ki araştırmaya genel olarak yön vermektedir. Bunun yanı sıra, MIT'nin mütevelli heyetine baktığımız zaman burada sanayicilerin de olduğunu ve kararlara katıldıklarını görüyoruz. Bir karar verilirken sanayi sektöründen bir katılımcı bir şey söylediği zaman, Japon profesörler yine kötü bir şey söyleyecekler, felaket bir şey isteyecekler kanısıyla bunu hemen reddederler. Halbuki mütevelli heyetlerindeki dışarıdan gelen üyelerin kendileri de bir süre sonra melezleşir, yani üniversite dünyası hakkında onlar da eğitilirler. MIT örneğinde de işte tam olarak bunu görüyoruz. MIT'nin ne yapması gerektiğine dair mütevelli heyeti de artık tam anlamıyla dışarıdan gelen insanların bakış açısına sahip değil. MIT bu yüzden bu yeni yönetimle ilgili olarak mütevelli heyetlerine de eğitim vermektedir. Bu anlamda, mütevelli heyetlerindeki dışarıdan gelen üyelerin rolü aslında dışarıdakilerin görüşünü de yansıtmaktadır. 1980'lerde Birleşik Devletler'deki üretim sektörü çok ciddi sıkıntılar içindeyken, MIT'nin mütevelli

heyeti de gerçekten de bir şeyler yapılması gerektiğini düşünüyorlardı ve bunun sonucunda MIT disiplinlerarası programlar açmaya başladı. Bu hem MIT için hem de üretim sektörü için çok önemli bir kilometre taşı olmakla kalmayıp bu çalışmalara dahil olan akademisyenlerin de hayatlarında çok büyük değişiklikler meydana getirdi. Çünkü bu kişiler edindikleri bilgiyi, daha sonra araştırmaya dökmeye başladılar. Mütevelli heyetlerinin bağırarak ortaya koydukları taleplerini bir de bu gözle değerlendirmek lazım. Birleşik Devletler'deki üniversiteler aynı zamanda bütünselliğin de korunması için çok fazla çaba sarf etmektedir. Yani, böyle bir mütevelli heyeti olduğu zaman bunların bir şirketleşme çabası içinde olduklarını düşünmemek lazım. Mütevelli heyeti üniversitelerde şirket haline geliyor diye de düşünmemek lazım. Burada birtakım standartlar vardır. Bilimsel özerklik yine de korunmaktadır. Bunu da çatışmayı önleyici birtakım politikalar ve diğer yöntemlerle yapmak mümkündür. Tabi ki belki hala bazı tartışmalar devam ediyordur ama şu ana kadar bilim insanları bu alanda ön planda olmayı başarabilmiştir.

Peki üniversiteler ne yapabilir? Bununla ilgili ikinci bir boyut daha var. MIT örneğine baktığım zaman ve bunu mesela Cambridge ile kıyasladığım zaman çok farklı olan bir şey görüyoruz. Bu da iç örgütlenmenin sınırlarının nasıl işlediğine dair bir farklılıktır. Disiplinler arası araştırma merkezleri farklı bölümlerden insanları bir araya getirerek birlikte araştırma yapmalarını ister. Bu mesela Cambridge veya Tokyo Üniversitesi'ndeki uygulamalardan nasıl bir farklılık gösteriyor? Cambridge veya Tokyo'da bir disiplinlerarası araştırma çalışması yapmak istiyorsanız sadece disiplinlerarası çalışmış insanları istihdam edersiniz ama MIT ve pek çok Amerikan üniversitesinde öyle yapmıyorlar. Bir araştırma merkezi kuruyorlar, ardından farklı disiplinlerden insanları oraya davet ediyorlar. Disiplinlerarası çalışmamış olan bilimadamları kuşağı daha önce disiplinlerarası çalışma nedir bilmiyorlardı, ama daha sonra onların yaptıkları çalışmalarla disiplinlerarası eğitim alan kişiler ortaya çıkmaya başladı. Ama hala yine farklı disiplinlerden insanlar da gelebiliyor, işte bütün bunların bir arada olması sayesinde bilim alanında yeni ilerlemeler kaydedebiliyor. O yüzden de belki bölümler arası sınırları ve aynı zamanda dışarıda da şirketlerle üniversiteler arası sınırları aşmak gerekiyor. Birleşik Devletler'de 60'lar ve 70'ler arasında çok fazla doktoralı vardı, , ve o dönemde bu kişiler akademik dünyada iş bulamadıkları için şirketlerde çalışmaya başladılar. Bu da aslında Birleşik Devletler'deki ve Japonya ve İngiltere'deki şirketler ile kıyaslandığında, farklılık arz ediyor. Genellikle bu ülkelerde doktora yapanlar akademik dünyada kalmayı tercih ediyorlar.

Bu türden bir disiplinlerarası merkez kurduğunuz zaman tabi ki bu insanları burada tutmanız lazım. Ama bu arada tabi ki az paranız varsa

merkezi kapatabilirsiniz, çok paranız olursa da o zaman personel sayısını artırabilirsiniz ama merkezin kapanması durumunda da kilit kişileri tekrar önceden geldikleri bölümlere geri gönderebilirsiniz. Ama o noktada işte, bütün bunları yaparken, bu esnek yaklaşımı geliştirirken, hangi konular gelecekte dikkate değer olacaktır, daha çok ilgi çekecektir, bununla ilgili de bir fikir elde edebilirsiniz.

Peki, bu konularla ilgili hükümetler ne yapmalı? Hükümetlerin üniversitelerin mükemmeliyetlerini artırma konusunda kilit bir rol oynadığı bir gerçek. Bu konuda birtakım stratejilerden bahsedilmişti. Bütün yükseköğretim kurumlarının ileri teknoloji ve araştırma ile ilgilenmesine gerek yok demiştik. Hükümetin de böyle bir politikası olması gerektiğini söylemiştik. Gerçekten de üniversitelerin oynayabileceği pek çok farklı rol var ve hükümetlerin de bunu görmesi gerekir. Öncelikle finansman yoluyla veya diğer yollarla mükemmeliyet merkezlerinin desteklenmesi gerekir. Bu arada, dışarıdan yapılan değerlendirmelerle ilgili olarak bir şey söylemek istiyorum, çünkü kesinlikle İngiltere'de de, Japonya'da da görülüyor bu ama daha az ölçüde, bir araştırma değerlendirme prosedürü var ve burada uluslararası ölçekte bu araştırma yayınlanmış mı gibi birtakım ölçütlere bakılıyor. Ama bu noktada aslında farklı türdeki araştırmalara uygun bir takım usullerin geliştirilmesi lazım. Yani, Pasteur'ün şemasına bakacak olursak, sadece Edison'un yaptığı türden araştırmaların değil, aynı zamanda temel bilimlerle ilgili araştırmaların da ödüllendirilmesi lazım. Yani, hiçbir şekilde bu deneyimi kolları sıkı sıkı bağlanmış bir deli gömleğinin içerisine oturtmamak lazım. Mühendislik alanında uzman profesörleri düşünelim. Bunlar, çok parlak akademisyenler olabilirler, ama bir süre sonra sıkılabilirler. Çünkü uzun süre bilim alanında çalışmışlardır ve zaman içerisinde başka bir şey yapmak isteyebilirler. Zaman zaman bunu görüyoruz; insanlar zaman içinde başka alanlarda topluma daha fazla katkıda bulunabilecekleri alanlarda etkinlik göstermek istiyorlar. Mesela, İngiltere'de araştırma yapan üniversitelere bakacak olursak, orada özellikle deneyimli profesörlerin araştırmadan, yayından ziyade başka şeyler yapmak istediklerini görüyoruz. Mesela, Amerika'daki profesörler yayın yapmaya olan ilgili ilgilerini tamamen kaybettiklerinde, sanayi ile birlikte çalışmayı tercih edebiliyorlar. Yani, bunlara da izin vermek, olanak tanımak lazım. Araştırmaların değerlendirilmesi konusunda herhangi bir usul izlenecekse bütün bunların dikkate alınması lazım. Farklı çabalar için farklı kriterler olmalı.

Hükümetin finansman sağlama konusunda oynayabileceği rollerden bir tanesi; doğrudan bilimi finanse etmek yerine finansman kaynaklarını çeşitlendirmek olabilir. Yine bilimin finanse edilmesi dediğimiz zaman, Birleşik Devletler'de örneğin "Ulusal Bilim Vakfı" var. Bilimsel çalışmalar bu-

radan finanse edilebiliyor, ama daha önce verdiğim örneklerde olduğu gibi başka devlet kurumları üzerinden de finansman sağlanabilir.

Hükümet başka neler yapabilir? Bu konuda bahsetmek istediğim ikinci nokta; üniversite -sanayi işbirliğini geliştirme konusunda devletin sanayiye yardımcı olması zorunluluğu. Çoğunuzun bildiği gibi işletmeler her zaman çok kolay çalışabileceğiniz ortaklar değil, üniversiteleri bilmezler, tanımazlar, anlamazlar. Bu nedenle, işletmelerin iyi ortaklar olmadan önce belki de eğitilmeleri gerekmektedir. Bunun bir yolu, sanayide daha fazla yüksek lisanslı ve doktoralı kişilerin işe alınması olabilir. Aynı zamanda da, sanayi kullanılarak bazı etkinliklerin sübvansede edilmesi de yararlı olabilir, yani işletmelere bir takım teşvikler verilir ve işletmeler de üniversite araştırmalarını sübvansede ederler. Böylece, işletmeler ve üniversiteler bir araya gelebilirler. Ama tabi ki genellikle küçük işletmeler için bu geçerli değildir. Onların araştırma yapacak finansmanı hiçbir zaman olmaz.

Son olarak şunu söylemek istiyorum, Pasteur'ün şemasını gösterdim, ama tabi ki bu bütün üniversiteler aynı şemada, aynı yerde olacak demek değildir, değişik çeyreklerde bulunabilir veya farklı yerlerde kendilerini gösterebilirler. Bazıları değişime de uğrayabilecektir. MIT nasıl yüzyıl önce sadece bir zanaat üniversitesiyken şimdi bir araştırma üniversitesi haline gelmişse, bu diğer üniversiteler için de mümkündür. Gerçekten de bu Birleşik Devletler'de son derece ilginç bir fenomendir. Bilim-odaklı sanayinin yükselişiyse dünyanın da değiştiğine inanıyorum. Beyin göçü önemli bir olay haline geldi ve bu konuda da birşeyler söylenmeli. İyi olan kişileri gözden çıkaramazsınız çünkü uzun vadede onlar işinize yarayacaktır. Kore bunun başka bir örneğini teşkil etmektedir. Çünkü çok fazla sayıda iyi yetişmiş insanını ABD'ye kaptırdı. Bunun sebebi de, çok büyük miktarlarda denizaşırı bursların mevcut olmasıydı. Ama daha sonradan bu kişiler uygun birer bilim adamı haline geldiğinde onların tekrar kendi ülkelerini dönmelerini sağlayıp bu mücadelede galip çıkan taraf oldular. Aslına bakarsanız bu son derece parlak bir fikir. Zira, Kore'nin araştırma eğitimine ayıracak çok büyük bir bütçesi yoktu. Kendi vatandaşlarını Amerika'ya yollayıp araştırma eğitimi almış, araştırma yapabilecek ve öğretebilecek düzeye erişmiş bilimadamları olarak geri kazandı. Bu da bir beyin göçüdür.

Bütün söyleyeceklerim bu kadar. Teşekkür ederim.

GENEL DEĞERLENDİRME

GENEL DEĞERLENDİRME KONUŞMASI***Prof. Dr. İlhan TEKELİ****

Uzun bir toplantının sonuna geldik. Bu uzun toplantıyı derleyip toplayıp bir değerlendirme yapmak bana düşüyor. Tabi herhangi bir toplantıdan bu toplantı farklı çünkü çok yoğun geçti. Ve genellikle, böyle bir akademik toplantıya gittiğinizde 15-20 bildiri varsa, ve bunlardan üç tanesi iyiye, toplantı iyidir. Halbuki buradaki bildirilerin hiçbirini ihmal etmek mümkün değil. Kaliteleri çok yüksek. Tabi o zaman değerlendirme yapmak da çok zor ve bunun süresini kontrol etmek de çok zor. Quentin bana önemli bir şekilde yardım etti; ana noktaları özetledi ve oradan bir tasarruf yapacağım. Tabi böyle bir değerlendirme yapacak kişinin karşılaştığı çok önemli bir risk var. Bu; değerlendirirken katılan kişilere haksızlık yapmak. Bu tabi kaçınılmaz bir şey çünkü devamlı not etmeye çalışıyorsunuz ama bunu sindirecek bir vaktiniz yok. Not ederken kaçırıyorsunuz. Onun için şimdiden değerlendirmede haksızlık yapacağımı kabul ediyorum ve başlangıçtan özür diliyorum. Şimdi ben ne söylenildiğini özetlemeyeceğim fakat konuşulanlar üstünde konuşacağım. Bu, bir tür meta dil kullanmak gibi bir şey ve bu konuşmayı da bizim konularımız bakımından anlamlılık, ilgililiği üzerinden yapmaya çalışacağım. Şimdi şöyle bir strateji izlemeye çalışacağım. Birincisi; biliyoruz ki Türkiye bir yükseköğretim stratejisi geliştirmeye çalışıyor. Tabi bu toplantı da buna katkı için yapıldı. Acaba bu katkının ne olduğu üstünde bir şey söyleyebilir miyim? Birinci tartışma öbeği bu olabilir. Üstünde konuşacağım ikinci öbek; acaba bu konuştuklarımızın gayet açık ve kendini diğer mümkün konuşmalardan ayıran bir iç mantığı var mı ve bu iç mantığı üstünden bir değerlendirme yapabilir miyiz? Bu iç mantığa teslim mi olacağız, bu iç mantığa karşı bir eleştirel pozisyon tutabilir miyiz? İkinci konuşma biçimim bunun üstünde olacak. Üçüncüsü; tabi şöyle bir şey var; biz çok konuştuk ama bazı şeyleri konuşmadık. Acaba konuşmadıklarımız ne? Konuşmadıklarımız acaba altında bir fırsatçılık taşıyor mu, bunu değerlendirmek gerek. Sonunda da bir dördüncü öbekte de acaba biz stratejimizi geliştirirken dünyada bu olup bitenler karşısında bir eleştirel pozisyon alabilir miyiz? Genellikle bu 4 aşamayı geçiren bir değerlendirme üzerinde gitmeye çalışacağım. Öncelikle, Türkiye'nin yükseköğretim stratejisi bakımından konuştuklarımız ne anlama geliyor? Bize nasıl dersler çıkartıyor? Şimdi biz de aslında bu iki günlük konuşmada önemli bir şey başardık diye düşünüyorum. Hepimiz biliyoruz ki hükümet ile yükseköğretim sistemi arasında bir gerilim var. Ve biz bu iki günlük konuşmada bu gerilimi konuşmamıza bulaştırma-

*15 Kasım 2005 Uluslararası Yükseköğretim Konferansı Genel Değerlendirme konuşması

**ODTÜ Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Öğretim Üyesi, Stratejik Gelişme Komisyonu üyesi, YÖK Genel Kurul üyesi

dık. Yani bu beceriyi gösterdik. Bu bence Türkiye açısından önemli bir nokta diye düşünüyorum. Geçmişte biz üniversite konusunu tartışırken, genellikle üniversiteyi bilmeyenlerin önerileri üstünden tartışma yürüttük. Ve bu tartışma genellikle siyasal çekişmelerin konusu olan önermeler üstünden yürütüldü. Ve bunun için de bir yere varmadı ve esas sorunları tartışamadık. Aslında bu toplantının hazırlanmasının nedeni de buydu. Aslında bir üniversite reformu üzerinde konuşmak için, sorunların hangi düzeyde ele alınması gerektiğini ve hangi nitelikte bir tartışmanın gerektiğinin bir örneğini vermek gerekiyordu. Sanıyorum ki, bu önemli bir şey oldu ve bir çeşit bir niveau (düzey) çizdi. Eğer önümüzdeki dönemde üniversite reformu tartışılırsa bu düzeyden tartışılacak. Bunun gerisindeki bir düzeyden tartışma yolunu bir anlamda kapattı diye düşünüyorum. Tabi bu çok iyimser olabilir. Şimdi YÖK Başkanı, başlangıçtaki açılış konuşmasında birçok şey söyledi ama onun içinde bir şey söyledi. Bizim konuşmamız bakımından önemli. Dedi ki; "Biz stratejimizi salt bir izleyici mantığıyla oluşturmayacağız." Yani biz bir bakıma özgün katkılar yapma çabasından vazgeçmeden düşüncemizi geliştireceğiz. Aslında bu ilginç bir saptama. Bunun üstünde biraz durmaya çalışacağım. Avrupa'nın ve dünyanın hep sorunu olan üniversite konusunu nasıl ortaya koyduğunu ve tartıştığını bu örneklerde gördük. Bir anlamda, demin de Quentin'in dediği gibi birçok ülke bu macerayı yaşıyor. Üniversitesinin reform macerasını yaşıyor. Biz de bu macerayı yaşayacağız. Ama biz bunu yaşarken dünyayla karşılıklı etkileşim içinde hep birlikte sorunları çözmeye çalışacağız. Yani dünyanın bu konudaki düşünce macerasının bir parçası olacağız. Bu tabi ki çok önemli bir konu. O demek ki; çözümün bir parçası olacaksınız, özgün bir şey de üreteceksiniz. O zaman izleyicilik, taklitçilik vs. gibi suçlamalar yahut komplekslere yer kalmayacak. Aslında üstüne negatif değer yüklediğimiz bu kavramlar neden kaynaklanıyor? Gecikmeden kaynaklanıyor. Probleminizi dünya ile beraber çözmezseniz, dünyanın o konuda yaşadığı düşünce macerasını birlikte yaşamazsanız gecikirsiniz, gecikerseniz izlersiniz, izlerseniz taklit edersiniz. Halbuki bu zamanı ziyan etmezseniz, bu zamanı eş zamanlı olarak kullanırsanız siz de dünyanın düşüncesine katkı yapan bir konuma gelirsiniz. Sanıyorum bu noktanın üstünde durmamız gerekiyor. Devamlı olarak eğitim konusunda atacağımız adımlarda bunun farkında olarak adım atmamız gerekir. Bu toplantı sonunda, toplantıya başladığımdan daha iyimser bir noktaya geldim diye düşünüyorum. Tabi bu iki gün sonunda biraz sersemledik devamlı dinlemekten ama sonunda benim içimde olan duygu başlangıçtan daha iyimser bir duygu. Türkiye örneğini sunan arkadaşların anlatılarından, anlatım biçimlerinden, Türkiye'nin Bologna Süreci'nde aldığı yoldan dolayı edindim bu iyimserliği. Atilla Aşkar'ın hesapları gösterdi ki; Türkiye'nin amaçları ulaşılabilir amaçlardır. Biraz gayret edilse ulaşılabilir amaçlardır. Bu çok önemli. O kadar gayreti de gösteririz gibime geliyor. Cemil Arıkan Türkiye'nin si-

vil örgütleriyle bir inovasyon (yenilik) oluşturma gayretini başarabildiğini gösterdi. Ali Baykal ve Ünal Yarımağan'ın sunumları, Türkiye'nin öğrenci seçme ve yerleştirme sınavlarını iyileştirme potansiyeline ve bilincine sahip olduğunu gösterdi. Bütün bunlar iyimser olmak için nedenler. Yani şöyle düşünüyorum; Türkiye'nin dünyanın üniversite sorunları karşısında ki arayışlarının düşünce macerasına aktif bir katılımcısı olabileceğini gösterdi diye düşünüyorum. Bu da bence bir olumlu nokta. Tabi bu noktada hepimize bunu gerçekleştirme, bunun önünü açacak stratejileri geliştirme ve daha ümitli bakma görevi düşüyor. Şimdi ikinci noktaya geçmek istiyorum. Biz dünya deneyini hangi kavramsal çerçevede ve hangi iç mantıkla ele aldık? Üniversite sorununu tartışırken çok sistematik olarak tartıştığımızı söyleyemeyiz. Çok değişik düzeylerde tartışma yürüttük. Mesela Dr. Jamil Salmi, bir futuroloji sunuşu yaptı. Mekanda ve zamanda çok kesin olarak yeri olmayan bir gelecek vizyonu geliştirdi. Bu kendine göre farklı bir düzey. İkinci bir düzey geldi gündemimize. Bu düzey; Avrupa düzeyi oldu. Dr. Germaine Dongelinger; "Bologna Süreci"ni anlattı. Dr. Rauhvargers; "Lizbon Konvansiyonu"nu ve Tanıma'yı anlattı. Mogens Berg; "Kalifikasyonlar Çerçevesi"ni anlattı. Ko Scheele; "Kalite Güvencesi"ni anlattı. Ve bir anlamda AB'nin gündemi bizim gündemimize taşındı. Tabi AB'ye aday bir ülke olarak böyle bir tartışmayı yakından bilmemiz gerekiyordu. Bu bakımdan çok iyi oldu. Ama, bu bütün sunuşlara baktığımızda şunu görüyoruz ki; AB düzeyinde ele alışı iki kaygı var. Birincisi; AB'yi tek pazar haline getirmenin kaygısı. Çünkü o büyük pazar içinde, işgücünün hareketliliğini - hele hizmet sektöründe kaliteli işgücünün hareketliliğini- sağlayabilmek kolay bir iş değil ve bütünlüğü sağlamadığınızda dünya ile yarışmanız da kolay değil. Onun için bence, Lizbon Süreci'yle Tanıma Konvansiyonu ile çok cesur adımlar atılmış. Bu adımların daha önce bir ulus-devletler dünyasında atılmasını düşünemiyorum. Eğer Avrupa'nın önünde bir AB perspektifi olmasaydı, bu adımları atmak kolay olmazdı. Ama bu adımların atılması hayırlı olmuş, bütün dünya için önemli bir adım atılmış. Sınırların hünerleri engellemesi, onun hareketliliğini kaldırması ortadan kalkmış veya azalmış. Tabi bir başka mesele var. Kalite garantisi. Bu tabi hem tek pazar için gerekli - o bütünlüğü sağlamak için gerekli hem de AB'nin dünyada yarışabilirliğini artırmak için gerekli. İkinci düzey bunu tartıştık. Üçüncü düzeyde, ulus-devletler düzeyindeki politikayı tartıştık. Danimarka'yı, Japonya'yı, Hollanda'yı, Amerika'yı, Türkiye'yi ulus-devletler düzeyinde eğitim politikaları stratejilerini tartıştık. Ama şunu genellikle daha az tartıştık. Üniversitenin içini tartışmadık. Bir çeşit üniversite bu bütün tartışmalarımız içinde, performansı belirli olan ve iç sorunlar taşımayan bir ünite olarak kaldı. Tabi bundan çok şüphem var. Bunun içinde çok soru var tartışılacak. Bunun içine girmedikçe daha doğru dürüst bir program getirmek zor gibime geliyor. Bu tartışmalarımızda hiyerarşik bir sistem oluşturmadık. Ama ne oldu? Bu konuşmalarımızın şöyle bir

mantığı oldu. Biz sorunu değişik yerlerden kuşattık. Bir çeşit kuşatma. O kuşatmanın getirdiği şekilde oradan elde ettiğimiz esinlerle Türkiye'nin reformunu düşünebilmek için daha çok teçhizatlandık diye düşünebiliriz.

Ve yine tartışmalarımızda daha çok çözümler üstünde duruldu. Ve nedenler gündeme gelmedi. Niye bu üniversiteler böyle bir dönüşümü geçiriyorlar? Tabi bunun pratik bir yönü var, vaktimiz sınırlıydı, sorunlar üstünde durduk denilebilir. Ama bu işin bu kadar masum olmadığını, bunun daha karmaşık bir açıklama biçimi olabileceğini düşünüyorum. Aslında eğer siz hedeflerinizi belirli olarak ortaya koymazsanız ve o hedeflere ulaşmanızı engelleyen nedenleri temiz olarak ortaya koymazsanız, açıkça bir rasyonellikten de söz etmeniz zor olur. Tabi Avrupa gibi rasyonel düşüncenin değişik kaynaklarının olduğu bir yerde bu eksiklik biraz hissediliyor gibime geliyor. Aslında şöyle bir şey var; bütün analizin mantığı şöyle bir bakışa dayanıyor. Burada konuşulanları dinlerseniz birden telaşa kapılıyorsunuz. "Dünya bir yere gidiyor, biz geç kaldık! Hadi acele, biz geç kaldık! Hep beraber aynı yöne gidelim!" gibi bir bakış açısı çıkıyor. Trendleri saptayıp, o trendleri ortaya koyup onun arkasından bir kaçırıyoruz telaşı yaptığınızda, o trendler karşısında söylenen her çözüme teslim olmak durumunda kalırsınız. Burada serinkanlı olmaya ihtiyaç olduğunu düşünüyorum. Tabi, Quentin'in dediği gibi, yıllarca tartışalım demek istemiyorum. O başka bir şey, ama düşüncemizi daha sakin ve nedenselliklere dayanan bir temele kurmakta fayda var. Tabi şunu söylemek istemiyorum; dünyada böyle trendler varsa bu trendleri görmezden gelemim demiyorum. Bu mümkün değil. Hele bir ülkenin içinde bir grubun falan bunu yapması mümkün değil. Ama şöyle bir soru da ortaya çıkıyor. Acaba bu trendler eleştirilemez mi? Bu trendler gelecekte bizi doğru dürüst bir yere mi götürüyor? Bu trendler bizi doğru dürüst olmayan bir yere mi götürüyor? Bu trendlerin arkasından gitsek bile bu şüpheyi kafamızın içinden çıkarmamamız gerekiyor diye düşünüyorum. Bu konuşmalarımızda, bu iç mantığı böyle olan, nedensellikleri çok daha belli olmayan trendlere teslimiyeti daha ön planda olan konuşma biçimimizde, çözümlerimizde belirli değerleri olumlu olarak ortaya koyduk. Bir kavram seti var ki bunlar hep olumluya tekabül ediyor. Bunları şöyle kısaca hatırlatayım; çeşitlilik, heterojenlik, esneklik, yarışma ve onun aracı olan kalite. Şimdi konuşurken kaliteyle yarışmayı hep bağladık. Acaba yarışmayla bağlı olmayan bir kalite konusunda ne düşüneceğiz? Böyle bir kalite kaygımız olamaz mı? Yarışmayla temellendirilmemiş bir kalite kaygısı? Bunun çok önemli olduğunu düşünüyorum. Özellikle üniversiteler bakımından bunun önemli olduğunu düşünüyorum. Otonomi ve hesap verebilirlik; tabi bu çok önemli. Bu ikisinin birbiriyle yapışması önemli. Bu iki çift bir arada olmadığı zaman otonomi bir feodal lordluk haline dönüşebilir. Biraz sonra bu meseleyi biraz daha açacağım. Yarışabilirlik; o da pozitif olarak kullandığımız bir

kavram. Birlikte iş yapabilme, sosyal kapital oluşturma. Aslında bu kavramların hiçbirinden benim bir şikayetim yok. Ben bu kavramlarla yaşıyorum ve memnunum bu kavramlardan. Yalnız şöyle bir soruyu sormam gerekiyor. 20 sene önce bu kavramların biraz tersi kavramlar vardı. Niye biraz tersi kavramlar vardı? Çünkü; modernite projesinin baskısı düşüncemizin üstünde çok yüksekti. Ama bugün bunu aşmış görünüyoruz. Ve tabi daha demokratik bir toplum için bunun çok önemli olduğunu düşünüyorum. Yalnız burada çok önemli bir noktaya parmak basmak istiyorum. Sebebi şu; biz bunları tartıştık, bunlara olumluluk yükledik. Ama bunlara olumluluk yüklerken bunu yarışabilirlik üstünden yükledik. Demokrasi üstünden yüklemedik. Bunun çok önemli fark getireceğini düşünüyorum. Şimdi burada sunuşlar sırasında şöyle bir ele alış ortaya çıktı. Dedik ki; üniversitelerin kendisinin oluşumunda eğilimlerden biri; rektörler seçimle değil tayinle geliyor ve şunu da anlamak mümkün. Eskiden kısa süreli ve çok sık değişen rektör modelinden belirli bir programı uygulamaya gelen ve atanan bir rektör modeline geçildi ve bu sistem de dıştan denetleniyor. Şimdi burada ilginç bir problem alanı olduğunu düşünüyorum doğrusu. Dünyanın bugünkü tartışma biçiminde, firmalar, artık patronu belli, kapitali belli firmalar kendi yönetimlerini hiyerarşik yönetim modellerine göre kurmuyorlar. Toplam kalite üstünden kuruyorlar. Yatay ilişkilere dayalı bir yönetim modeli var. Niye üniversitelerde bunun tersi öneriliyor? Eğilim olarak niye tersi ortaya çıkıyor? Bu üstünde düşünülmesi gereken bir tutarsızlık sorunu gibime geliyor. Şimdi üçüncü öbeği tartışmaya başlayacağım. Neleri tartışmadık? Yahut az tartıştık? Şimdilerde çok gündemde değil ama bizim Sosyal Bilimler okuduğumuz dönemlerde çok gündemde olan bir Gunnar Mirdal vardı ve onun "Bilimde Objektivite" adlı kitabında şöyle bir sözü var: "Bilgisizlik alanlarımız da bilgi alanlarımız gibi fırsatçı olarak yönlendirilmiştir." Demek ki biz bir konuda suskun kalıyorsak altında niye suskun kaldığımızı da araştırmak ve düşünmekte yarar vardır diye düşünüyorum.

Neleri konuştuk? Konuşurken dedik ki hızlı gelişmeye ve bir telaşla buna geçişmeye sahip çıkmamız bizim eşitlik, adalet vs. gibi kavramları geri planda tutmamıza neden oldu. Tabi sonunda birkaç kere değinildi eşitlik problemine ama bu öğrencinin eşitliği problemi ile çok sınırlı kaldı. İkincisi; şöyle bir şey söyledik. Genellikle, dikkat ederseniz iki gün tartıştık. Kullanmadığımız bir tek kelime var: Etik. Etik kelimesini hiç kullanmadık. Şimdi bu acaba bir şeyi gösteriyor mu? Bu bir şeyi gösteriyor. Çünkü siz girişimcilik değerlerini bu kadar hakim hale getirdiğiniz zaman şu soruyla karşı karşıya kalıyorsunuz. Üniversitenin sınırı yok oluyor. Zaten İkinci Dünya sonrasında disipliner bir üniversiteden konu-odaklı bir üniversiteye geçildiğinde, üniversite sınırlarını kaybetmeye başladı. Bugün tamamen bu dış kontrollerle üniversite sınırlarını kaybediyor. Sachi son

konuşmasında, üniversitenin entegrasyonu ve kaybolmamasına işaret eden bir yerde buna kısaca değindi. Burada bir sorun var. Biz üniversitenin sınırlarının yok olmasını mı kabul edeceğiz? Üniversitede toplumda sınırı olan - yani bazı işler üniversiteye yakışacak bazı işler üniversiteye yakışmayacak- bu sınırı yok ettiğimiz zaman, üniversiteyi yok etmişiz demektir. Üniversitenin sınırı kalmadığı zaman etosu kalmamış demektir. O zaman da etikten söz etmezsiniz. Böyle bir gerçekle yüz yüze gelelim diye düşünüyorum. Şimdi, üniversitenin hesap vermelerini konuştuk. Çok komik konuştuk. Niye komik konuştuk? Üniversite herkese hesap veriyor. Bir tek kişiye hesap vermiyor. Üniversite öğretim üyesine. Konuştuk mu böyle bir şey? Üniversite bu yeni yapılanması içinde, üniversite üzerinde kurulan baskılar, üniversiteyi yaşanmaz hale getirdi. Üniversite öğretim üyeliğine, bizim tartışmalarımız içinde yüklediğimiz görevler yapılabilir görevler midir? Şimdi dünya bu soruyu tartışmıyor. Üniversite içinde akademisyenlerin doğru dürüst yaşayabilecekleri bir yer olduğunu tartışmıyor. Hele üniversite öğretim üyelerinin ücretleri gibi bir sorun hiçbir şekilde gündeme gelmiyor. O ekmeğini taştan çıkaracak. Böyle bir üniversite kavramı mümkün müdür?

Şimdi bir başka şey tartışmadık. Çok önemli bir şey tartışmadık. Dedik ki; bu üniversite sistemi liyakat esasına çalışacak. Ve bunu nasıl yapacağız? Emsal değerlendirmesi ile yapacağız. Ve varsaydık ki emsal değerlendirmesi çalışıyor. Burada bulunan herkes biliyor ki, Türkiye'de emsal değerlendirmesi çalışmıyor. Türkiye kültüründe hiç çalışmıyor. Ben zannediyordum ki, emsal değerlendirmesi dünyada çalışıyor da bizde çalışmıyor. Geçen gün birkaç makale okudum, dünyada da çalışmıyor. Şimdi biz bir sistem düşünüyoruz, tasarlıyoruz ki bunun ana mekanizması emsal değerlendirmesi ve bu bizde çalışmıyor. Ve biz bunu gündemimize bir sorun olarak almıyoruz. Ne uluslararası, ne ulusal düzeyde bir sorun olarak görmüyoruz. Şimdi bakın çok başka bir şey tartıştık, çok ilginç. Biz üniversiteyi demokrasiden o kadar kopuk düşündük ki, üniversitenin bir muhalefet görevi olabileceğini hiç aklımızın ucuna getirmedik. Niye bu kamu müessesesi? Yani bakın, AB'nin inovasyon tanımını Cemil Arıkan verdi. Dedi ki; bilgiyi metaya dönüştürürsen inovasyon yaparsın. Tanım bu. Eğer ben bilgiyi, ki bilgi temel niteliği bir kamu malıdır, bunu bir özel mala çevirmemi meta olarak tanımlıyorsa AB, burada bir yanlış var. Burada demokrasi problemini görmüyor. Kanımca; esas inovasyon alanlarından biri muhalefettir. Muhalefetin inovasyonudur. Tabi muhalefetin inovasyonu para getirmez. Niye tanımımız içinde muhalefetin inovasyonuna yer yok? Niye inovasyon tanımı bu kadar dar ve sınırlı ve bilginin metalaştırılmasına dönük olarak yapılmış? Bunu anlamak mümkün değil ve buna teslim olmak da mümkün değil. Tabi bunu arttırabilirim. Yani buradaki sorun iyi insanlar, kötü insanlar değil. İnsanların kaygıları farklı ola-

bilir. Ben size kurulan söylemin içindeki iktidarı göstermeye çalıştım. Ve buna karşı bu söylemin karşısında bir muhalefet söyleminin kurulmasının olanaklı olduğunu göstermeye çalıştım.

Şimdi bakın bir başka şey daha konuşmadık. Biz genellikle üniversiteyi konuşurken üç öge ile konuştuk; eğitim, araştırma ve hizmet ögesi. Ve hiç hizmet ögesi için konuşmadık. Hep eğitim ve araştırmadan konuştuk. Çünkü bu hizmet alanı problemlili bir alan. Bir gri alan. Üniversitenin iki yüzölölüğünün alanı olarak da göröllebilir. Burada bir modelimiz yok. Aslında burası öyle bir alan ki o multiversite oluşurken ortaya çıkmış. Üniversite bir kamu hukukuna göre kurulmuş bir kurum, piyasayla işbirliğini, hizmeti vs.yi özel hukuk kurumu niteliğindeki kurumları etrafına geçirerek yapıyor. Bu iki hukukun işlerliliğinin samimi olarak kuruluşu yok. Bütün o hesap verme hikayeleri bunu içermiyor. Bu alanı gri olarak bırakıyor. Ve bu alanı gri olarak bıraktığında da üniversite içinde güven ve sosyal kapital oluşamıyor.

Şimdi şöyle bir soruya geliyorum. Bu noktada karşımıza bir soru ortaya çıkıyor. Dünya böyle bir yere gidiyor. Acaba dünyanın bu eğilimini benim gibi eleştirmek akılsızlık mı? Yoksa ellerimizi kollarımız bağlayıp hemen teslim mi olalım? İkisine de evet demek zor. Tabi tek başınıza buna karşı çıkamazsınız. Hem bu eğilim içinde kalacaksınız, hem onun eleştirisini sürölüreceksiniz, hem o eleştiriye dünya çapında bir ağ haline dönölştölürölerek dünyanın değışmesi için rol alacaksınız. Onun için işimiz zor görölünüyor.

Şimdi bakın şöyle bir soruyu daha netleştölirmek için soracağım. Buradaki tartışmalar içinde karşımıza bir model olarak, -Avrupa için de bizim için de- Amerikan sistemi ortaya çıktı. Birçok iyi tarafı var, birçok olumsuz tarafı var. Ama şöyle bir soru var. Amerika'da bugün Amerikan üniversite sisteminin aleyhinde birçok kitap çıkıyor. Müthiş eleştiriliyor. Ve bunun çok iyiye gitmediğii hakkında, üniversite sisteminin yok olduğii hakkında yorumlar var. Aslında, sanıyorum ki bu toplantının başarısız kaldığımız bir noktası bu. Bu eleştirenleri de biz buraya getiremedik. Yani biz daha çok formal örgölütlerde yer alanları getirdik, eleştirenleri getiremedik. Sanıyorum ki bu bir eksiklik olarak karşımıza geliyor.

Şimdi bir başka eksik noktayı açmak istiyorum. Biz bir üniversite tasarımını hangi mantıklar üzerine kurabiliriz? Sanıyorum ki, bugün üniversite dört farklı mantığa dayanarak birbirinden farklı şekilde kurulabilir. Bu mantıkları kısaca özetleyeceğim. Bunlardan birisi; kamu hizmeti mantığıdır, kamu hizmeti üretme mantığıdır. İnsan hakları kavramlarına oturtularak kurulabilir. İkincisi; yükseköğretimi gelişmeci ve yatırımcı bir mantıkla

düşünmektir. Üçüncüsü; yükseköğretimi bir yurttaşlık anlayışını geliştirme ve toplumsal dayanışmayı sağlamak mantığıyla kurmaktır. Dördüncüsü ise; yükseköğretime üniversitenin tarihinden gelen özel kültürünü -mikro-kozmozunu- korumak mantığı ile yaklaşımdır.

Bu 4 mantığın tamamen farklı 4 üniversite tasarımı yaratacağını düşünüyorum. Biz burada biraz birinciyi biraz ikinciyi tartıştık. Almanya'dan gelen rektör arkadaşımız ile üçüncü mantığa kenarından değindik. Dördüncü mantığı hiç konuşmadık. Biz aslında üniversitenin 900 yılı aşan tarihine baktığımız zaman büyük değişimler yaşadığını görüyoruz. Ama bütün bu büyük değişimler içinde üniversiteyi üniversite yapan bazı değerler kalıyor. Bu değerleri üniversite eğer Yeni Dünya'da üniversite olarak Yeni Dünya'ya uyum yapacaksa bu mikro kozmoz ile ilgili değerlerini de korumak durumundadır. Üniversitede bir stil sorunu var. Her şey belirli bir biçimle, stille, anlayışla konuşulur. Üniversite bir serinkanlı düşünme yeridir. Üniversite içinde insanların sıkıldığı değil, yaşamlarının belki en önemli deneyimini yaşadığı yerdir. Üniversitenin bu niteliklerini- Bilgi Üniversitesi tercüme ediyor üniversiteyle ilgili bir kitap mesela- o kitap bunun savunulması üstünde duruyordu.

Şimdi daha birkaç sayfam var uzuyor, bitireyim isterseniz, kesebilirim de sıkıldıysanız. Şimdi, Cemil Arıkan sunuşunda bir sözcüğüyle gözümü açtı benim. Dedi ki; üniversite dünyayla yahut toplumla yeni bir sosyal mukavele yapıyor.” Hakikaten yapıyor. Ama bunu söylediği zaman benim kafama bir başka şey dank etti. O da şu: Bu pazarlık sürecinde öğretim üyelerinin yeri var mı? Bizim bu pazarlık sürecinde bir talebimiz var mı? Biz bu pazarlık sürecinde bir aktör olarak kabul ediliyor muyuz? Bizim dışımızda oluşuyor. O zaman niye olmuyor? Olmamasının nedeni açık: O dört mantıktan üçüncüsü ve dördüncüsünü biz gündeme getirmiyoruz . Bizim pazarlığımız üçüncüsü ve dördüncüsü üzerinden olabilir. Ve bu gündeme gelmiyor.

Şimdi bir şey soracağım; bu bütün mantığımız içinde birinci ve ikinciyi, özellikle ikinciyi ön plana çıkardığınızda bilgi üretilmesi bir işe yarayarak onun birileri tarafından finanse edilip üstünden para kazanılmasına ilişkin bir bilgi üretme biçimi var. Bizim idealleştirilmiş bilgi üretme biçimiz bu. Acaba para üretmeyen bilginin üretilmesi de kıymetli bir şey değil mi? Bir üniversite bu tür bir hedefinden vazgeçebilir mi? Vazgeçerse üniversite olabilir mi? Bunun maliyeti ne? Aslında daha detaylara girerek konulabilir ama burada karşımıza ciddi bir sorun ortaya çıkıyor. Aslında üniversitenin sistemini tamamen para eden bilgi üretmeye dayanarak kurduğunuz zaman, para üretmeyen bilgiyi kimler üretecek? Çok zenginler kendi vakıflarında kendi keyifleri için üretecekler. Tek alan orası kalıyor. Eğer

Alman rektör arkadaşımızın söylediği gibi biz piyasaya değil topluma karşı sorumluyuz para üretmeyen bilgi de üretmeliyiz. Ve para üretmeyen bilginin hangi noktada ne büyük bir inovasyona yol açabileceğini bilemeyiz. Ben plancıyım ve yıllardır rasyonel hesaplamayı ve ona dayanan planlamayı savunuyorum. Ama şunu da biliyorum ki, biz rasyonel hesap yapamayız. Artık bu biliniyor; rasyonel hesap aldatıcı bir şeydir. Rasyonel hesapla birçok fırsatı kurutabiliriz. Birçok gelişme fırsatını ortadan kaldıracabiliriz. Tabi bunu kabul ettiğiniz zaman şöyle bir soru ortaya çıkıyor. Aca-ba üniversitelerin talepten farklı olan bir bilgi arz stratejisi kurulabilir mi? Üniversitelerin talebe bağlı olmayan bilgi arz stratejilerini nasıl kurabileceği ve bunun insanlık üstüne katkısının ne olabileceğinin ciddi olarak düşünülmesi gerektiğini düşünüyorum. Ve burada bu tür konuşmalarda, rasyonellik adına bu yolların tıkatılmasının kötü sonuçları olacağını ben bir plancı olarak biliyorum. Tabi şunu söylemek istemiyorum. Geçmişteki bir üniversite modelini savunmuyorum. Sachi kullandı; non-responsive (tepki vermeyen) olan bir üniversite modelini savunmuyorum. Belki bugünkünden daha aktif belki piyasa mekanizmasının teslim aldığı bir üniversiteden daha heyecan verici bir üniversite faaliyetini düşünüyorum. Vizyonumu o alana doğru geliştiriyorum. Şimdi şu soruyu kendimize sormamız gerektiğini de düşünüyorum. Biz bir gelişmeyi geriden izleyici bir ülke olarak, ileriye aynı yoldan geçebilir miyiz? Hep geride kalırız. Farklı yolları üretebildiğimiz zaman öne geçebiliriz. O da bir cesaret ve heyecan işidir. Üniversite bu cesaret ve heyecanı üretebiliyorsa, üniversite toplumla mukavelesinde bir pazarlık gücü olarak ortaya çıkabiliyorsa sanıyorum iyimser olmak için daha çok sebep olabilir.

Ben zaten başlangıçta bunları söylemeden de iyimser olduğumu söyledim. Şimdi de iyimserliğimizi artırabilecek başka bazı yolların da olduğunu söylemekle yetiniyorum.

Teşekkür ederim.

GENEL DEĞERLENDİRME KONUŞMASI*

Quentin THOMPSON**

Kısaca birinci günden itibaren, yabancı konuşmacıların yapmış olduğu sunuşların bir özetini yapmam istendi. Yani gerçekten Türkiye'yi ilgilendiren bölümleri ile ilgili bir özet yapmam istendi benim bakış açımdan. Şimdi ben kısaca bu özeti yapacağım ve daha sonra sonuç kısmını yapması için sözü meslektaşına bırakacağım.

Şimdi diğer ülkelerin reform programlarındaki deneyimlerine baktığımız zaman ayrıntılara bakmamamız çok önemli. Çünkü önemli olan reformun ilkeleridir ve reformun ulaşmak istediği hedeflerdir ve bunlar esnasında yaşanan deneyimlerdir. Dolayısıyla, mesela öğrenci sayısı veya akreditasyon kuruluşlarının sayısı aslında çok da konuyla ilgili değildir. Ama önemli olan şu; sizin ülkenizin reformunda mesela Türkiye'de bu ilkeler uygulanabilir mi? Yani akreditasyon kuruluşları ile ilgili başka ülkelerde kullanılan ilkeler Türkiye'de yararlı olur mu? İlkeler konusudur bu, ayrıntılar konusu değil. Dolayısıyla size önerim şu olabilir; başka ülkelerde olup bitenlerle ilgili ayrıntılardan ziyade ilkelere bakın. Bu iki gün boyunca yapılan sunumlar neticesinde ortaya çıkan 7 temel ilkeden bahsetmek mümkün. Bazılarının da alt ilkeleri mevcut. Çok hızlı bir şekilde bunların üzerinden geçeceğim. Öncelikle tabi ki misyonların çeşitlendirilmesi gerektiği konusunda genel bir görüş var ve temel bir ilke. Gerçekten de global eğilimlerden bir tanesi bu: misyonların çeşitlilik kazanması. Şimdi Türkiye perspektifinden baktığımız zaman, çeşitli sunumlardan da gördüğümüz gibi, gerçekten de birkaç tane mükemmeliyet merkezinde araştırmalara odaklanması yerine genel olarak çeşitli kuruluşlarda çeşitli araştırmaların yapılması. Dolayısıyla şunu söylemek mümkün; uluslararası anlamda gerçekten kaliteli bir araştırmanın yapılması için birkaç kuruma odaklanması lazım. Mesela ABD'de 4000 tane kurumdan sadece 100 tanesi gerçekten araştırma kuruluşu olarak görülüyor. İngiltere örneği verdim ben; mesela 100 taneden sadece 6 tane üniversite gerçekten iyi bir araştırma üniversitesi. Dolayısıyla, genel olarak kurumların %3 ile %4'ü arasında gerçekten ciddi araştırma yapanlar var. Yükseköğretim sisteminde ikinci önemli ilke; ihtiyaçlara uygunluk. Öğrencilerin rolünün toplumdaki değeri ve öğrencilerin eğitimi sonucunun topluma yansımaları, toplumda rol oynayabilmeleri çok önemli. Çoğu öğrenci en nihayetinde akademisyen olmayacak. Dolayısıyla eğitimlerinin de sanki akademisyen olacaklarmış gibi odaklanması doğru değil. Eğer eğitim bunu yapıyorsa

*15 Kasım 2005 Uluslararası Yükseköğretim Konferansı Genel Değerlendirme konuşması

**Eğitim Danışmanı, Birleşik Krallık

öğrencilere bir iyilik yapmıyordur. Akademik yaşamdan ziyade toplum için eğitim vermek çok önemli. O yüzden zaten bu jenerik becerilerden bahsediyoruz. Alman meslektaşım da mesela kişiliğin, karakterin geliştirilmesinden bahsetti. Aynı şeyden söz ediyoruz aslında. Buradaki ilke şu; biz öğrencileri spesifik disiplinlerde sadece o disiplinleri yürütmek üzere eğitmiyoruz. Mesela bir arkadaşımız dedi ki; turizm eğitiminin sorunlarından bir tanesi şu: turizm sektörü turizm dersi almış kişileri kabul etmiyor, istemiyor. İşte tam istemediğimiz bir durum bu. Eğer turizm sektörü turizm meslek liselerinden, turizm bölümünden mezun olan kişileri istihdam etmek istemiyorsa gerçekten de bir problemle karşı karşıyayız. Dolayısıyla, burada işte tam toplum için eğitimden bahsedebiliyoruz. Ve bunun için de farklı bir öğretme yönteminden bahsetmemiz lazım. Mesela Alman meslektaşımız çeşitli öğretme yöntemlerinden bahsetti.

Şimdi konuya uygunluk başlığı ve teması altında yaşam boyu öğrenim hem ABD'de hem diğer ülkelerde çok önemli bir konu. Yaşam boyu öğrenim çok kritik öneme sahip. İngiltere'de mesela lisans öğrencilerinin %50'den fazlası liseden mezun olduktan sonra hemen üniversiteye girmiş kişiler değil, daha sonradan okula dönmüş kişiler. Ve ABD'de sanırım bu rakam çok daha yüksek. Dolayısıyla yaşam boyu öğrenim konuya uygunluk açısından çok önemli ve Türkiye şu an bu konuda çok ileri bir aşamada değil.

Üniversitelerin bölgesel ekonomik kalkınmadaki rolü birkaç konuşmacı tarafından işlendi ve özellikle Sachi Hatakenaka son sunumunda bundan bahsetti. Üniversitelerin ekonomik kalkınmayı destekleme ve bölgedeki ekonomiyle işbirliği halinde çalışması gerçekten giderek artan bir eğilimdir.

Konuya uygunluktaki son başlık; endüstriye destek olmak için konuya uygun araştırmalar yapmak. Yani üniversitenin endüstriyle doğrudan çalışması, gerçek problemlere çözüm araması gerekiyor. Yani Pasteur'ün şemasının dışında gerçekten de önemli bir boyut olduğunu görüyoruz bunun. Şimdi bu konuya uygunluk çerçevesinde söyleyebileceğim şeyler.

Üçüncü ilkemiz, özerklik. Hem yönetim açısından hem de mali konularda giderek artan bir özerklik var. Çeşitli ülkelerde bu özerklik farklı şekillerde tezahür ediyor. Mesela, kanunlar, merkezi yönetim ya da hükümet ayrıntılara çok fazla karışmamaya başlıyor. Tamam merkezi yönetim ya da eyalet yönetimi birtakım çerçeveler belirliyor ama bunun dışında üniversite yönetimi ile ilgili ayrıntılara karışmıyor. Şu anda genel global eğilimin bu olduğunu söyleyebiliriz. Mesela Hollanda'dan deneyimler dinledik ve gerçekten de bu yönde bir eğilim olduğunu görüyoruz. İngiltere de 1985 yılından itibaren bu yönde bir eğilim göstermeye başladı ve son 20

yıl içerisinde pek çok ülkenin aynı şeyi yaptığını söyleyebilirim. Şimdi bunun önemli birtakım yansımaları var. Seçim sistemi ile getirilen yöneticiler yerine atama yoluyla getirilen yöneticiler. Yani dolayısıyla yönetimin OECD ülkeleri arasında böyle bir eğilim başlamıştır. Şimdi rektörün, rektör yardımcısının, dekanın, bölüm başkanlarının seçimle değil atamayla gelmesi çok kritik bir konu. Üniversitelere global açıdan baktığımızda genel eğilim bu.

Şimdi özerklikle ilgili bunu söyledikten sonra dördüncü ilkemize geliyoruz; kalite güvencesine daha fazla önem verilmesi. Kalite güvencesi de global bir eğilimdir. Bu yükseköğretim sisteminde bir tema, bir ilkedir. Kalite güvencesi sistemi dediğimiz zaman bunun nasıl yapılabilirliği konusunda gerçekten çok farklı yorumlar getiriliyor. Ve Hollandalı meslektaşımızdan mesela, çeşitli tipteki kalite güvencesi sistemlerini dinledik. Kalite güvencesinde tek bir model yok. Yani tek bir opsiyon vardır diye bir şey söz konusu değil. Farklı ülkeler, farklı yaklaşımlar benimsiyor, hatta bazı ülkeler kendi içlerinde birden fazla modeller benimseyebiliyorlar. Ama kalite güvencesi, gerçekten de çıktılara dayalı bir ölçme yapan bir sistem olmalıdır. Mesela Germain ve Amerika'dan gelen arkadaşımız gerçekten de çıktılara bakmamızın öneminden bahsettiler. Sadece girdilere bakacak olursak bu yeterli olmayacaktır. Ve iyi girdi olması iyi çıktı olması anlamına gelmiyor. Şimdi kendim bir ülkeden bir örnek vermek istiyorum. Bugün sunumu yapılan ülkelerden bir tanesi değil. Bu ülke kalite güvencesi sistemine sahipti ve girdilere bakıyordu sadece. Girdilerden bir tanesi mesela kütüphanesinin büyüklüğüydü. Şimdi kalite güvencesi müfettişleri üniversitelere gidip gerçekten kütüphanelerin kriterlere uygun olup olmadığına bakıyorlardı. Dolayısıyla şirketler mobil kütüphaneler kurdular ve teftişe girecek olan üniversitelere bu kütüphaneler götürülüyordu. Müfettişler gittikten sonra bu kütüphaneleri görüyorlar ve kütüphanelerin mevcut olduğunu düşünüyorlardı.

Beşinci ilke; özerklik altındaki bir başka önemli boyut. Bu da Türkiye için gerçekten çok önemli çünkü zor bir konu olduğu düşünülüyor. Bu da özerklik başlığı altında kurum dışı kurulların ve paydaşların söz sahibi olması. Tabi ki bununla da ilgili bir takım alt ilkeler var; paydaşların dahil edilmesi, toplumun dahil edilmesi, ve üniversite kararlarında bunların da katkılarının olması. Mesela istişare kurullarının bir takım rolleri olabilir. Diğer ülke örneklerinden de duyduğunuz gibi gerçekten dünya çapında şuanda kabul gören bir görüş var. Bu türden kurum dışı paydaşlarının mutlaka gelecekle ilgili yapılacak stratejilerde söz hakkının olması gerekiyor. Şimdi bunu nasıl yapacağınıza sizin karar vermeniz lazım. Bu kurullar ya da heyetler nasıl seçilir, nasıl yapılır, ona

siz karar verirsiniz. Ama ilke çok açık aslında. Çünkü global bir eğilim, ve bence doğru bir eğilim.

Altıncı ilke finansman ile ilgili. Dediğim gibi çıktılara dayalı finansman tahsisatı, girdilere dayalı finansman tahsisatına göre öncelik kazanmıştır. Performansa dayalı finansmandan sanırım bütün konuşmacılarımız bahsettiler. ABD mesela, çok daha gelişmiş bir yaklaşımdan bahsetti performansa dayalı finansmanla ilgili. Bazı eyaletlerde çok gelişmiş sistemler olduğu söylendi. Bunun dışında Hollanda, Danimarka, İngiltere ve Almanya'dan gelen meslektaşlarımız da yine çıktı bazı performansa dayalı finansmanın genel eğilim olduğunu söylediler. Şimdi çıktılara dayanarak nasıl finansman sağlıyoruz? Şimdi bu ülkeden ilkeye geçiyor ama temel ilke şu; çıktılara bakalım. Dolayısıyla, bunu Türkiye bağlamında kendimiz yorumlayıp değerlendireceğiz. Daha sonra finansman bloklar halinde veriliyor yani defaten bir ödeme yapıyor, çok net birtakım ilkeler çerçevesinde.

Son reform ilkesi; özel finansmanın artırılması. Yani özel sektörün hem eşitlik açısından hem de başka nedenlerden dolayı artırılması. Dolayısıyla, finansman sistemimizin gelişmesi ve çeşitlilik kazanması açısından bu çok önemli. Türkiye'de mesela çok daha gelişmiş OECD ülkelerine göre özel katkıların daha az olduğunu söyleyebiliriz. Önümüzdeki 10-15 yıl içerisinde belki bu artacaktır. Sunum yapan arkadaşlarımızdan bir tanesi DPT hedeflerinin öğrenci sayısını iki katına çıkarılması olduğunu söyledi. Mesela Alman meslektaşımız da beni şaşırtan bir şey söyledi. Dedi ki; Alman sisteminde bile biz özel sektörün katkısının artmasını istiyoruz. Gerçekten de iki yıl öncesine baktığımız zaman bu önemli bir değişiklik.

Dolayısıyla; konuşmalardan çıkardığımız yedi temel ilkenin bunlar olduğunu söyleyebilirim. Bunun dışında reformların yürütülmesiyle ilgili çıkarılacak bir takım derslerden bahsetmek mümkün. Öncelikle bütün ülkeler bunu yapıyorlar. Bu slaytlardan bir tanesinde "yalnız değilsiniz" yazıyordu. Yani bütün ülkeler bunu yapıyor. Dolayısıyla yalnız olduğunuzu düşünmeyin ve çok farklı olduğunuzu da düşünmeyin. Yani başkalarının yaptığı bize bir şey öğretemez, biz çok farklıyız diye düşünmeyin. Tabi ki her ülke birbirinden farklıdır. Ve hiçbir zaman tek bir sistemi alıp olduğu gibi benimsemek ve bir modeli alıp olduğu gibi benimsemek doğru değildir. Ama gerçekten öğrenilebilecek bir takım dersler vardır. Yani farklı ülkelerde bizim faydalanabileceğimiz en az 25 yıllık bir reform deneyimi var. 50-60 ülkeden bahsediyoruz. Bu 50-60 ülkenin en azından bazılarının gerçekten faydalanabileceğimiz deneyimleri olacaktır. Yalnız değilsiniz.

Peki, hangi dersleri çıkarıyoruz? Öncelikle reform geleceğin sabitidir. Yani gelecek sürekli değişiyor, dolayısıyla reform bir kere yapılacak bitecek diye bir şey söz konusu değildir. Reform bir sabit olacaktır. Sürekli reform yapılacaktır. Mesela Hollanda örneğinde reformun sürekli meydana geldiğinden bahsedildi. Reform hızlı yapılan bir şey değildir. Yani düşünüp birkaç gün içerisinde kağıt üstüne geçirebileceğiniz bir şey değildir. Planlama gerektirir. Uzun süre alır. Ve üniversitelerin bunu öğrenmesi uzun yıllar alır. Yani daha özerk bir şekilde, daha çeşitlilik arz eden bir sistemde çalışmayı öğrenmeleri de uzun yıllar alacaktır. Öğrenme süreci üniversiteler için uzun olacaktır, basit bir süreç değil. Rektörler şöyle düşünürler; bizde akıllı insanlar var, bizim bunu öğrenmemiz üç hafta sürer. Ülkedeki diğer insanlar belki üç yılda yapabilirler ama biz üç haftada yaparız derler. Ama bu doğru değil. Gerçekten kompleks bir kurumu işletmek zeka ile yapılacak bir şey değil sadece. Kesinlikle zeki olmanız gerekiyor ama emin olun yeterli değil zeki olmanız. Çok daha fazla şeye ihtiyacınız var, bir matematikçi olarak bunu öğreniyorum size.

Japonya'dan öğreneceğimiz ders: ertelemeyin. Yani reform ihtiyacı varsa bunu tartışıp durmanın anlamı yok. 40 yıl tartışıp sonra değiştirmeye çalışmayın. Reform ihtiyacı olduğunu tespit ettiğiniz anda değiştirmeye başlayın. Çünkü sanırım Türkiye'de zaten reform ihtiyacı olduğu tespit edilmiş durumda. Ve halihazırda ihtiyaçların neler olduğu biliniyor. Belki yarın değiştiremezsiniz bunları ama hızlı bir şekilde değiştirebilirsiniz. Evet bir takım konuları daha fazla tartışmanız gerekiyor ama öte yandan çok hızlı yapabileceğiniz birtakım şeyler var.

Bir diğer önemli konu ise; sıralama. Bu da pilot proje yapma ve adım adım ilerleme ihtiyacı. Ama biz burada birtakım konuya uygun geçici adımlardan bahsetmiyoruz. Belli bir plan çerçevesinde yapılacak adımlardan bahsediyoruz. Yani gerçekten kritik adımlar. Pilot projelerin gerçekten kritik olduğunu biliyoruz. Ama ilk çalışmalarınızda dahi uzun vadeli hedefe uygun pilot projeler ve uzun vadeli hedefe uygun adımlar atılması gerekiyor.

Yükseköğretim sisteminin reform geçirmesi, aynı zamanda çeşitli kurumlarda reformu gerektirir. Mesela Maliye Bakanlığı, YÖK, Milli Eğitim Bakanlığı. Bunların hepsinin belki de değişmesi gerekecektir. Ve bu konunun farkına varılması çok önemli. Herkesin aynı anda değiştiğini kabul etmek çok önemli. Ve bunu sağlamak gerçekten çok zor. Yani kurumları ikna etmek, sorumluluklarını ellerinden almak, yeni kurumlara yeni sorumluluklar vermek gerçekten çok zor bir iş.

Reformla ilgili son söyleyeceğim şey, Hollanda ve İngiltere örneğine

dayanarak şudur: Bir tartışma raporunun kullanılması çok faydalı olabilir. Bazen, tartışmalara girişmeden önce ve bir kanunun teknik ayrıntılarına girmeden önce temel ilkelerin ve temel hedeflerin tartışılması çok önemli. Yani reformdan ne bekliyoruz gibi beklentilerin yer aldığı bir raporun olması gerekiyor.

Söyleyeceklerim bu kadar, teşekkür ederim.

KONFERANS PROGRAMI

ULUSLARARASI YÜKSEKÖĞRETİM KONFERANSI
14-15 KASIM 2005
BİLKENT OTEL, ANKARA, TÜRKİYE

PROGRAM

14 Kasım 2005 Pazartesi

08:30-09:00

Kayıt

09:00-09:10

Hoşgeldiniz Konuşması
Prof. Dr. Erdoğan Teziç,
Yükseköğretim Kurulu Başkanı

09:10-09:30

Açılış Konuşması
Prof. Dr. Germain Dondelinger,
Bologna İzleme Grubu eski Başkanı
Luxemburg Kültür, Yükseköğretim
ve Araştırma Bakanlığı
Yükseköğretim Dairesi Başkanı

OTURUM I:

**"YÜKSEKÖĞRETİM ÜZERİNE SEÇİLMİŞ
KONULAR"**

Oturum Başkanı:
Prof. Dr. Germain Dondelinger,
Bologna İzleme Grubu eski
Başkanı, Luxemburg Kültür
Yükseköğretim ve Araştırma
Bakanlığı Yükseköğretim Başkanı

09:30-10:45

Konuşmacılar:

- **"1997 Lizbon Tanıma Antlaşması"**
Prof. Dr. Andrejs Rauhvargers, Lizbon
Antlaşması Kurulu Başkanı, Letonya
Rektörler Komitesi Genel Sekreteri

● **"Avrupa Yükseköğretim Alanı
Kalifikasyonlar Çerçevesi"**

Dr. Mogens Berg, Özel Danışman
Danimarka Bilim ve Teknolojiden
sorumlu Devlet Bakanlığı

10:45-11:00

Kahve arası

11:00-12:00

Konuşmacılar:

● **"Avrupa'da Kalite Güvencesi"**
Ko Scheele, Yükseköğretim
Müfettişi, Hollanda

● **"Yükseköğretim-Ekonomi İlişkisi"**

Dr. Jamil Salmi, Eğitim Sektörü Yöneticisi,
Dünya Bankası

12:00-12:30

Soru-Cevap

12:30-13:30

Yemek arası

OTURUM II :

**"TÜRKİYE'NİN YÜKSEKÖĞRETİM
ALANINDAKİ UYGULAMALARI"**

Oturum Başkanı:

Prof. Dr. Aybar Ertepinar,
YÖK Başkan Vekili ve
Sn. Quentin Thompson, Eğitim Danışmanı
Birleşik Krallık

13:30-15:00

Konuşmacılar:

● **"Yabancı Gözüyle Türk Yükseköğretim
Sistemi"**

Quentin Thompson, Eğitim
Danışmanı, Birleşik Krallık

● **"Özerklik ve Hesap Verebilirlik"**

(İdari ve Mali Alanlarda)
Prof. Dr. Turgut Tan, Dekan,
Hukuk Fakültesi, Bilkent Üniversitesi,
ve Prof. Dr. Ömer Faruk Batırel

Marmara Üniversitesi Öğretim Üyesi,
YÖK üyesi

15:00-15:15

Kahve arası

15:15-16:45

Konuşmacılar:

- "Üniversiteye Giriş Sistemi"
Prof. Dr. Ünal Yarımağan
Öğrenci Seçme ve Yerleştirme
Merkezi Başkanı ve
Prof. Dr. Ali Baykal, Boğaziçi Üniversitesi
Öğretim Üyesi
- "Doktora Çalışmaları, Yükseköğretim ve
Araştırma" Prof. Dr. Attila Aşkar,
Rektör, Koç Üniversitesi ve
Doç. Dr. Cemil Arıkan, Direktör,
Araştırma ve Lisansüstü Politikaları
Direktörlüğü, Sabancı Üniversitesi

16:45-17:00

Kahve arası

17:00-18:00

Soru Cevap

Salı 15 Kasım, 2005

**OTURUM III BÖLÜM I: "YÜKSEKÖĞRETİM ALANINDAKİ SON
GELİŞMELER: ÜLKE DENEYİMLERİ"**

Oturum Başkanı:
Prof. Dr. Engin Ataç, Rektör, Anadolu
Üniversitesi, YÖK Üyesi

09:00-10:00

Konuşmacılar:

- **"Almanya'nın Yükseköğretim
Alanındaki Deneyimleri"** Prof. Dr. Peter
Gaehtgens, Alman Rektörler Konferansı
Başkanı
- **"Hollanda'da Yükseköğretim
Alanındaki Son Gelişmeler"**

Dr. Marlies Leegwater, Koordinatör, Eğitim,
Kültür ve Bilim Bakanlığı

10:00-10:30

Kahve arası

10:30-11:30

Konuşmacılar:

- "Japon Yükseköğretim Politikası"
Dr. Sachi Hatakenaka, Eğitim Danışmanı,
Japonya
- "Amerikan Yükseköğretim Politikası"
Sn. Maureen McLaughlin, Eğitim Sektörü
Yöneticisi, Dünya Bankası

11:30-12:30

Soru-Cevap

12:30-13:30

Yemek Arası

**OTURUM III BÖLÜM II: "YÜKSEKÖĞRETİM ÜZERİNE SEÇİLMİŞ
KONULAR"**

13:30-14:30

Konuşmacılar:

- "**OECD Ülkelerinde
Yükseköğretimdeki Gelişmeler**"
Sn. Richard Yelland, Eğitim Birimi, OECD
- "**Uluslararası Bir Bakış Açısıyla
Yükseköğretim ve Araştırma**"
Dr. Sachi Hatakenaka, Eğitim Danışmanı,
Japonya

14:30-15:00

Kahve arası

15:00-15:30

Soru-Cevap

15:30-16:30

GENEL DEĞERLENDİRME

Prof. Dr. İlhan Tekeli
YÖK Genel Kurul ve Stratejik Yaklaşım
Komitesi üyesi

19:30

Akşam yemeği

** Toplantı dili Türkçe'dir ancak Türkçe-İngilizce ve İngilizce-Türkçe
simultane çeviri sağlanacaktır.*

